SINOLÓGIAI MŰHELY
5.

KÍNAI FILOZÓFIA ÉS VALLÁS A KÖZÉPKOR HAJNALÁN

Szerkesztette
HAMAR IMRE–SALÁT GERGELY

BALASSI KIADÓ

KÍNAI FILOZÓFIA ÉS VALLÁS
A KÖZÉPKOR HAJNALÁN

SINOLÓGIAI MŰHELY

5.

Sorozatszerkesztő
HAMAR IMRE

KÍNAI FILOZÓFIA ÉS VALLÁS A KÖZÉPKOR HAJNALÁN

Szerkesztette
HAMAR IMRE – SALÁT GERGELY

BALASSI KIADÓ • BUDAPEST

A könyv az Oktatási Minisztérium támogatásával,
a Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyvkiadási Pályázat
keretében jelent meg.

A könyv a K+F (K202/01) támogatásával jelent meg.

© Hamar Imre, Salát Gergely (szerk.), 2005
© A szerzők, 2005

ISBN 963 506 634 1
ISSN 1586-6106

Balassi Kiadó
Felelős kiadó Kőszeghy Péter igazgató
Felelős szerkesztő Ruttkay Helga
Műszaki szerkesztő Harcsár Magda
Tördelte Tóth Erzsébet
A nyomdai munkálatokat a László és Tsa Bt. végezte
Felelős vezető László András

Tartalom

Előszó 7

Salát Gergely: Az első kínai „jogtörténet" – Ban Gu értekezése a büntetésekről 13
Kósa Gábor: Halandó halhatatlanok: A *xian*-halhatatlanság képzete a *Baopuzi* 2. fejezetének tükrében 77
P. Szabó Sándor: A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* és a halhatatlanság-keresés filozófiai, vallási és tudományos háttere a kora középkori Kínában 137
Prutkay Csaba: Az írásalapú taoista talizmánok hagyománya 189
Hamar Imre: Mou mester eloszlatja a kételyeket: az első kínai buddhista apológia 235

Mutató 295

Előszó

Az európai időszámítás kezdetét követő néhány évszázad a kínai történelem egyik legviharosabb időszaka volt. I. sz. 9-ben az egyik császári feleség rokona, Wang Mang megdöntötte a több mint két évszázadon át uralkodó Korai Han-dinasztiát (i. e. 206–i. sz. 8), ám rövid életű Xin-dinasztiájának uralma alatt a Korai Han-kor végét jellemző gazdasági és politikai válság tovább fokozódott. I. sz. 25-ben a császári ház egyik oldalágából származó Liu Xiu restaurálta a Han-dinasztiát, ám a Késői Han-kort (25–220) már sok tekintetben olyan új viszonyok jellemezték, amelyek jelentősen eltértek a korábbiaktól. Az i. sz. 1. század a birodalom megerősödését, a gazdasági és kulturális felvirágzás időszakát hozta, de a korszakra jellemző politikai stabilitás nem az uralkodóház megkérdőjelezhetetlen tekintélyén, hanem az udvar és a vidéki nagybirtokos előkelőségek hatalmának kényes egyensúlyán alapult. A 2. században a Han-dinasztia hanyatlásnak indult: a trónon gyermekkorú vagy gyengekezű császárok váltották egymást, a hatalom eunuchok és egyéb kegyencek kezébe került, s a birodalmat természeti csapások és lázadások sújtották.

184-ben kitört a sárgaturbánosok felkelése, amely gyakorlatilag véget vetett a dinasztia uralmának, noha az névlegesen 220-ig fennállt. Az országban a hatalmat a lázadás leverésében részt vevő nagybirtokos családok, úgynevezett erős házak veszik át. 220 után a Han Birodalom helyén három királyság jön létre, amelyek aztán évtizedekig véres háborúkat vívnak egymással, miközben saját területükön ők maguk is ki vannak szolgáltatva a helyi erős házaknak. 280-ban a Nyugati Jin-dinasztia rövid időre újra egységet teremt az országban – bár erős központi kormányzatról ekkor sem beszélhetünk –, de 316-ban északi nomád csapatok özönlik el Észak-Kínát, s a területen kisebb-nagyobb államokat hoznak létre. A kínai elit jelentős része délre menekül, ahol a következő évszázadokban rövid életű dinasztiák váltják egymást.

E mozgalmas évszázadok nem hagyták érintetlenül a kínai gondolkodást sem. A Késői Han-dinasztia udvarában megkezdődött a

korábbi évszázadok konfucianizmusának összegzése. Konfuciánus szellemben megírták a Korai Han-dinasztia történetét – az így létrejött *Hanshu* volt az első dinasztikus történeti mű, amelyet aztán valamennyi későbbi hivatalos krónika mintául vett –, kőbe vésve rögzítették a klasszikusok szövegét, s a korban rendkívül jelentős kommentárok készültek. A dinasztia összeomlásával azonban a konfucianizmus háttérbe szorult, s a darabokra hullott birodalomban új eszmék jelentek meg. Már a Késői Han-korban kialakult és gyorsan elterjedt a vallási taoizmus, és ugyanebben az időben utat talált magának Kínába a buddhizmus. Az írástudók egy része pedig „a titokzatos tanulmányozása" *(xuanxue)*, a Nyugaton neotaoizmusnak nevezett irányzat felé fordult.

Könyvünk ezen évszázadok kínai szellemi életébe nyújt betekintést, öt klasszikus kínai eredetiből készült szövegfordításon, illetve az ezekhez kapcsolódó tanulmányokon keresztül. Az első szöveg, az i. sz. 1. század végén született *A Han-dinasztia története (Hanshu)* című munka törvénykezéssel foglalkozó fejezete még konfuciánus szellemben íródott, s a konfuciánus állameszmény, illetve a Han-kori állam működésének egyik területéről ad átfogó képet.

A következő három szöveg már egy új korszak egyik legjelesebb személyiségéhez, a 3–4. században élt Ge Honghoz kötődik. Műveiben Ge Hong összegyűjtötte és feldolgozta a korának vallásosságához tartozó különböző hagyományokat: írt halhatatlanokról, a halhatatlanság elérését biztosító technikákról, alkímiáról, talizmánokról, életmeghosszabbító módszerekről és a legkülönfélébb ezoterikus gyakorlatokról. A kötetben két fejezet található a Ge Hong által írt *Az Egyszerűséget Átölelő Mester (Baopuzi)* című enciklopédikus munkából. A mű 2. fejezete *(A halhatatlanokról)* azt igyekszik bizonyítani a legkülönbözőbb érvekkel, hogy a szkeptikusok véleményével szemben halhatatlanok valóban léteznek, s a halhatatlanság elérhető. Ehhez a témához kapcsolódik a kötet harmadik, szintén Ge Hongnak tulajdonított szövege, a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések (Shenxianzhuan)*. Ez a munka, melyből szemelvényeket közlünk, különböző korok halhatatlanjainak életéről, a hozzájuk kötődő különös történetekről számol be.

A *Baopuzi* 17. fejezete *(Fel a hegyekbe, át a vizeken)* azokkal a veszélyekkel foglalkozik, amelyek a gyógyfüvet, elixírt kereső, a világból kivonuló embert a hegyekben fenyegetik. A szöveg részletes leírást ad a különböző veszedelmek elhárítására szolgáló mágikus technikákról, varázserejű talizmánokról.

A kötet utolsó szövege, a *Mou mester eloszlatja a kételyeket (Mouzi lihuo lun),* már a Kínában a korai középkorban megjelent idegen eredetű valláshoz, a buddhizmushoz kapcsolódik. E mű, mely az első

ismert kínai buddhista apológia, a buddhizmus igazságáról igyekszik meggyőzni a legkülönbözőbb ellenérveket felhozó kétkedőket.

Minden szöveget az adott forrás fordítójának tanulmánya kísér, mely a szöveg keletkezését, jellemzőit és a benne található kulcsfogalmakat elemzi. A jelen kiadvány természetesen csak ízelítőt nyújthat e rendkívül izgalmas korszak filozófiai és vallási terméséből. Reméljük, munkánk jó kiindulásul szolgálhat további tanulmányokhoz és kutatásokhoz, s így hozzájárulhat a kínai kultúra magyarországi megismertetéséhez.

A könyvet mesterünk és barátunk, az egy éve fájdalmas hirtelenséggel elhunyt Ecsedy Ildikó emlékének ajánljuk.

Salát Gergely

Budapest, 2004. február

Ecsedy Ildikó emlékének

Az első kínai „jogtörténet" – Ban Gu értekezése a büntetésekről

SALÁT GERGELY

Amikor a nagy Ég villámlik s mennydörög, fenséges hatalma elvakít és megráz.
Rég az Öt Büntetést, amikor meghozták, az Eget követték, őt utánozták.
Ahogy a hatalom segíti az erényt, úgy a büntetések védik a tanítást.
Ha hanyatló korszak hoz pusztulást s romlást, mi gyökér, elvetik, mi ág, nagyra tartják.
Wu és Sun módszere nem más, mint ravaszság; Shen és Shang eszköze: kegyetlenség, vadság.
De a Kilenc Törvényt meghozta a Han-ház, s a Nagy Ős idején újrafogalmazták:
Így hogy mi a súlyos, mi pedig az enyhe, sok-sok nemzedékre ránk hagyományozták.
Ezért írtam a büntetésekről és törvényekről a harmadik értekezést.
Ban Gu[1]

Az ókori kínai jogfejlődésről meglehetősen kevés forrás áll a rendelkezésünkre. Kínában a jog soha nem állt olyan nagy becsben, mint a nyugati világban, ennek megfelelően a törvénykezéssel kapcsolatos dokumentumok nagy részét sem tartották elég fontosnak ahhoz, hogy megőrizzék, és az utókorra hagyományozzák. A Zhou-kort 周 megelőző időszak jogáról szinte semmit nem tudunk; a Zhou- és a Qin-dinasztia 秦 idejéről néhány történeti, illetve filozófiai műben fennmaradt szövegrészlet, illetve hivatalnoki sírokban talált szövegek alapján alkothatunk vázlatos képet. A joggal elméleti szinten foglalkozó szöveget – vagyis olyan írást, amelyben a szerző tudatosan reflektál a hivatalnok-írástudó egyik legfontosabb mindennapi feladatára, az igazságszolgáltatásra – ezekből a korokból nem ismerünk.

Az első olyan kínai munka, amely vizsgálódása tárgyaként kifejezetten a jog fejlődését választotta, a *Hanshu* 漢書 *(A Han-dinasztia története)* című, i. sz. 1. századi munka 23. fejezete, amely a *Xingfazhi* 刑法志, *Értekezés a büntetésekről és a törvényekről* címet viseli. Mivel ez a legkorábbi terjedelmesebb szöveg a témáról, a fejezet gyakran szolgál a kínai jogtörténeti kutatások kiindulópontjául. Jelentőségét az is jelzi, hogy a *Hanshu* nyomán a későbbi dinasztikus történeti művek

[1] *Hanshu* 100B: 4242. A fejezet a *Hanshu* rímbe szedett tartalomjegyzéke. Az itt idézet vers a 23. fejezetről szól; a benne szereplő Wu (Qi) 吳起 és Sun (Wu) 孫武 a hadtudományi, Shen (Buhai) 申不害 és Shang (Yang) 商鞅 a legista iskola képviselői voltak.

többsége is tartalmazott *Xingfazhi* című fejezetet. Az alábbiakban ennek a fontos szövegnek néhány jellemzőjét mutatjuk be, majd közöljük a fejezet teljes fordítását.

I. A *Xingfazhi* keletkezésének körülményei

Mint ismeretes, a *Hanshu* szerzőségét a Ban család három tagjához, Ban Biaóhoz 班彪 (3–54), Ban Guhoz 班固 (32–92) és Ban Zhaóhoz 班昭 (48?–116?) kötik.[2] Ami a 23. fejezetet illeti, eddig nem merült fel kétség azt illetően, hogy azt Ban Gu, a *Hanshu* legnagyobb részének szerzője írta. Ban Biao szerzősége azért zárható ki, mert a fejezet említi a Yongping 永平 uralkodási érát (58–75), amelynek kezdetekor Ban Biao már nem élt; Ban Zhao, az első ismert női történetíró esetén pedig semmiféle utalást nem ismerünk, amely szerint dolgozott volna a fejezeten. Ban Gu szerzőségét megerősíti az a tény, hogy a szöveg végén nyílt politikai állásfoglalás található a büntetések kérdésében, s Ban Guról tudjuk, hogy aktív szerepet játszott az udvarban.

A fejezet datálásához közelebb vihet egy rendelkezés, amelyet Zhang 章 császár (Han Suzong 漢肅宗) bocsátott ki i. sz. 80-ban. A rendelet szövege a *Hou Hanshu* 後漢書 *(A Késői Han-dinasztia története)* harmadik fejezetében, Zhang császár évkönyvében őrződött meg:

> [A jianchu 建初 korszak ötödik évének] harmadik hónapjában, a *jiayin* 甲寅 napon[3] [a császár] rendeletet bocsátott ki, mondván: „Konfuciusz mondotta: »Ha a büntetések és a bírságok nem megfelelőek, akkor a nép azt sem tudja, hova tegye a kezét és a lábát.«[4] Manapság a hivatalnokok között sok a nem megfelelő; felhatalmazás nélkül cselekszenek, örömüket vagy haragjukat követve. Előfordul, hogy az ügyekben nem a bűntett [súlyossága alapján döntenek], elnyomják és fenyegetik az ártatlanokat, olyannyira, hogy az évente így öngyilkosságba kergetettek száma már-már meghaladja az elítéltekét. Ez élesen ellentmond annak az eszmének, hogy [a császár és hivatalnokai] a nép apja és anyja. Az illetékesek vitassák meg, hogy miként lehet kijavítani [ezt a hibát], és terjesszenek fel [javaslatot az ügyben]."

---

[2] A *Hanshu*ról és szerzőiről lásd HULSEWÉ 1993: 130–131, NIENHAUSER 1986: 645–647, SWAN 1950: 3–4, WATSON 1974: 1–9.

[3] I. sz. 80. április 13.

[4] *Lunyu* 13.3, vö. TŐKEI 1980: I. 116.

三月甲寅， 詔曰：「孔子曰：『刑罰不中， 則人無所措手足。』 今吏多不良， 擅行喜怒， 或案不以罪， 迫脅無辜， 致令自殺者， 一歲且多於斷獄， 甚非爲人父母之意也。有司其議糾舉之。」[5]

Ha megvizsgáljuk a *Xingfazhi* tartalmát, feltételezhetjük, hogy a szöveg – vagy annak egy része – a császári rendelkezést követően kibontakozó hivatalnoki vitában született. A fejezet jól körülhatárolható álláspontot fogalmaz meg a büntetések reformját illetően, amelyet Ban Gu nemcsak történetíróként, hanem politikusként is képviselhetett az udvarban.

Magának a *Hanshu*nak a keletkezéséről a *Hou Hanshu* 40. fejezete, Ban Biao életrajza – amely egyben fiának, Ban Gunak az élettörténetét is tartalmazza – a következőket írja:

Gaozutól 高祖 elkezdve, egészen Ping 平 császárig s Wang Mang 王莽 kivégzéséig, tizenkét nemzedéket, kétszázharminc évet [fogott át a Hanshu].[6] Összeállította cselekedeteiket és tetteiket, az öt klasszikust követte, elejétől végéig behatóan és átfogóan, megalkotta a Tavaszok és őszök [mintáját követő] évkönyveket, a táblázatokat, az értekezéseket és az életrajzokat, mindösszesen száz fejezetet. [Ban] Gu, miután a Yongping uralkodási éra (i. sz. 58–75)[7] közepén először megkapta a rendeletet, elrejtőzve finomította és gyűjtötte a gondolatait több mint húsz éven keresztül, s csak a Jianchu éra [76–83[8]] közepén fejezte be [a munkát]. Ekkor nagyon nagyra becsülték az írását, s a tudósok között nem volt, aki ne azt recitálta volna.

起元高祖， 終於孝平、 王莽之誅， 十有二世， 二百三十年， 綜其行事， 傍貫五經， 上下洽通， 爲春秋考紀、 表、 志、 傳凡百篇。 固自永平中始受詔， 潛精積思二十餘年， 至建初中乃成。 當世甚重其書， 學者莫不諷誦焉。[9]

Ezek szerint a *Hanshu* a Jianchu éra középső szakaszában, i. sz. 79–80 körül készülhetett el, vagyis éppen a fent említett császári rendelkezés idején. A passzus azt állítja, hogy a könyv ekkor már tartalmazta mind a száz fejezetet,[10] tehát az összes *zhi*t, értekezést is, valójában azonban tudjuk, hogy a csillagászati értekezést és a táblázatokat

---

[5] *Hou Hanshu* 3: 140.

[6] Han Gaozu i. e. 206–195 között, Ping császár i. sz. 1–5 között, Wang Mang pedig i. sz. 9–23 között uralkodott.

[7] A Yongping éra megegyezik a Han-házi Ming császár uralkodásával.

[8] A Jianchu éra a Han-házi Zhang császár uralkodásának (76–88) három periódusa közül az első volt.

[9] *Hou Hanshu* 40A: 1334.

[10] A száz fejezet: tizenkét alapvető évkönyv (*benji* 本紀), nyolc táblázat (*biao* 表), tíz értekezés (*zhi* 志) és hetven „életrajz" (*liezhuan* 列傳).

csak jóval később fejezte be Ban Zhao.[11] Ezek alapján feltételezhető, hogy a *Xingfazhi* 80 körül keletkezett, bár megjegyzendő, hogy az erre vonatkozó forrásunk meglehetősen késői: a *Hou Hanshu*t mintegy két és fél évszázaddal az események után szerkesztette Fan Ye 范曄 (398–445).

II. A fejezet címe

Érdemes néhány szót szólni az értekezés címéről. Mint említettük, a *Hanshu* 23. fejezete az első joggal foglalkozó értekezés, amely kínai történeti műben szerepel. A *Shiji*ben 史記 nem található hasonló monográfia, a *Hanshu* utáni dinasztikus munkák jelentős része azonban tartalmazza a fejezetet. Összesen tizennégy *Xingfazhi* maradt ránk a különböző korokból.[12] A *Xingfazhi* kifejezésben a *zhi* 志 hagyományos fordítása 'értekezés' vagy 'monográfia',[13] míg a *xingfa* 刑法 értelmezése általában „büntetések és törvények" vagy „büntető törvények", „törvények", „büntetőjog", „jog". A későbbi történeti művek *Xingfazhi* című fejezetei általában az adott dinasztia büntető törvénykezésével kapcsolatos legfontosabb kérdéseket és intézkedéseket sorolják fel, bár a kínai történetírói hagyománynak megfelelően, mivel *zhi*kről, értekezésekről van szó, a dinasztikus kereteket a szerzők nem tartják be olyan szigorúan, mint például az évkönyvek (*ji* 紀) vagy életrajzok (*zhuan* 傳) esetében.[14] Ezek alapján a *xingfa* „büntetések és törvények" vagy „büntető törvények" értelmezése kielégítőnek tűnik.

---

[11] HULSEWÉ 1993: 129–130.

[12] Az alábbi munkák tartalmaznak jogi értekezést: *Hanshu* 漢書, *Jinshu* 晉書, *Weishu* 魏書, *Suishu* 隋書, *Jiu Tangshu* 舊唐書, *Xin Tangshu* 新唐書, *Jiu Wudaishi* 舊五代史, *Songshi* 宋史, *Liaoshi* 遼史, *Jinshi* 金史, *Yuanshi* 元史, *Mingshi* 明史, *Xin Yuanshi* 新元史, *Qingshigao* 清史稿. Lásd WILKINSON 2000: 512 (31. táblázat); a *Xingfazhi*k összegyűjtött modern kiadásairól lásd uo. 514.

[13] Természetesen, mint a kínai kifejezések többségénél, mindkét fordítás félrevezető, de mivel a *zhi* fejezettípus (amely a *Shiji*ben még *shu*ként 書 szerepel) jól ismert, így a fordítás a kínai történeti irodalomban jártasak számára nem okoz gondot.

[14] Vö. WILKINSON 2000: 502. Az értekezésekről/monográfiákról bővebben lásd BALÁZS elemzését (1976: 189–198).

Hulsewé azonban a Han-kori jogrendszerről szóló monumentális művében megkockáztatja azt a feltételezést, hogy a *xingfa* ebben az esetben mást jelent.[15] Mivel Ban Gu értekezése nem a puszta tényleírásra szorítkozik, hanem politikai állásfoglalást is megfogalmaz a büntetések kérdésében, s a *fa* szó 'normát', 'mértéket' is jelent, Hulsewé szerint szerencsésebb a „csonkító büntetésekre vonatkozó normák" („the norms for mutilating punishments") értelmezés. Vagyis nem „büntetésekről és törvényekről", hanem „a büntetések helyes mértékéről" van szó, amelyre vonatkozóan Ban Gu kifejti a nézeteit. Ezt az interpretációt konkrét bizonyítékokkal sem igazolni, sem cáfolni nem lehet, ugyanakkor a *xingfa* kifejezés más szövegekben való előfordulása azt mutatja, hogy nem birtokos szerkezetről, hanem egyszerű mellérendelésről van szó. A *xingfa* szóösszetétel számtalanszor szerepel Kései Zhou-kori és későbbi szövegekben, egyértelműen mellérendelt fogalompárként, amit az is igazol, hogy gyakran további fogalompárok párhuzamaként jelenik meg.[16] A *xing* és a *fa* mellérendeltségi viszonyát jelzi a *Hanshu*val csaknem egy időben elkészült szótár, a *Shuowen jiezi* 說文解字 „definíciója": „a törvény: büntetés" (*fa xing ye* 法，刑也).[17] A *Shuowen jiezi* természetesen nem meghatározásokat tartalmaz a szó modern értelmében, de a tétel jelzi, hogy a *fa* és a *xing* hasonló fogalomkörbe tartoztak, esetenként szinonimákként is alkalmazhatók voltak.

Hogy a *Xingfazhi* címben a *xing* nem kifejezetten a csonkító büntetésekre vonatkozott, amelyek visszaállítása mellett Ban Gu érvelt, azt az is igazolja, hogy a korabeli szövegekben a *xing* már mindenféle büntetést jelölhetett, nem csak a csonkítással járókat. Ha egyértelműsíteni akarták, hogy megcsonkításról van szó, akkor a *rouxing* 肉刑 (szó szerint: 'hús-büntetés') kifejezést használták – maga a *Xingfazhi* is így jár el kilenc alkalommal. Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy a címben Ban Gu a *xingfa* fogalompárt annak hagyományos, 'büntetések és törvények' értelmében használta.

---

[15] HULSEWÉ 1955: 313.

[16] Többször is így szerepel például a Ban Gu által jól ismert *Xunzi*ben 荀子, például „Amit a fejedelmek és az uralkodók gyűlölnek, ami elé a büntetések és törvények nagy tilalmat állítanak…" (君上之所惡也，刑法之所大禁也…) (*Xunzi* 4, *Rongru* 榮辱, *Megbecsülés és szégyen*). A *Xunzi*ben további három helyen szerepel a *xingfa* szóösszetétel (4., 11., 19. fejezet).

[17] *Shuowen jiezi:* 474.

III. A *Xingfazhi* kompilációjellege

A modern nyugati szakszövegekhez, vagy akár a nyugati antikvitás értekezéseihez szokott olvasó számára csalódást okozhat, hogy a *Xingfazhi* nem összefüggő, egységes szerkezetű, logikus gondolatmenetű szöveg. Az értekezés számos része egymásra halmozott idézetekből áll, a szerző-szerkesztő bizonyos részletkérdéseket alaposan tárgyal, míg más, fontosnak tűnő témákról szót sem ejt. Az időrend laza, hosszú periódusok kimaradnak, még a Han-korral foglalkozó rész is csupán egy-két tucat mozzanatot emel ki a két évszázados fejlődésből, s rengeteg kérdésről semmit nem tudunk meg. A legszembetűnőbb sajátosság a fejezetben az idézetek halmozása. A *Xingfazhi* szövegének nagyjából a felét hosszabb-rövidebb idézetek teszik ki. A fejezet hat helyen idézi a *Shujing*et 書經, nyolc helyen a *Zhouli*t 周禮, tizenkét helyen a *Lunyu*t 論語, négy helyen a *Zuozhuan*t 左傳. Ban Gu több hosszú passzust vesz át a *Xunzi*ből 荀子 is, illetve szó szerint idéz számos hivatalnoki beadványt és császári rendeletet. Ezek mellett előfordulnak olyan részek, amelyek szó szerint vagy részben megegyeznek a *Yantielun* 鹽鐵論, a *Hanfeizi* 韓非子, a *Huainanzi* 淮南子, a *Liezi* 列子, a *Guoyu* 國語 és a *Guanzi* 管子 egyes passzusaival, vagy legalábbis tartalmilag igen közel állnak hozzájuk. Azokban a részekben, amelyek nem szó szerinti átvételek, hanem elméletileg Ban Gu saját fejtegetései, legkevesebb hetvenkét idézet található. Mivel a kínai szöveg nem mindig jelölte, hogy idézet következik, s a kommentátorok sok olyan szöveget már minden bizonnyal nem ismertek, amelyből Ban Gu meríthetett, az idézetek súlya a fejezetben valószínűleg még ennél is nagyobb.[18]

Mindez azonban a legmesszebbmenőkig megfelel a kínai hagyományoknak, sőt a *Hanshu* azok reprezentatív alkotásának, s egyben mintaképének tekinthető, hiszen a későbbi dinasztikus történeti munkák szerkezetükben és szemléletükben mind a *Hanshu*t követték. A kínai történetírók egészen más eszközökkel és célokkal dolgoztak, mint a nyugatiak, s történelmükből egészen más dolgok voltak számukra relevánsak. Az ilyen jellegű kínai szövegek eredetiségét és sajátosságait nem a szerző saját ecsetje alól származó gondolatok, hanem az idézetek megválogatása, összefűzése, egységbe foglalása adja. A kínai írástudó sokszor nem a maga szavaival fejezte ki gondolatait,

---

[18] A *Xingfazhi*ben található idézetekről lásd HULSEWÉ 1955: 311–312. Az „idézgetés hagyományos művészetéről", a „hagyományhű szajkózásról" bővebben lásd BALÁZS 1976: 183–185.

hanem olyan szöveghelyeket keresett a rendelkezésére álló klasszikus irodalomban, amelyeknek ügyes megválogatásával és összeszerkesztésével a saját nézeteit a lehető legjobban kifejezhette – s egyben a régi bölcsek tekintélyére is támaszkodhatott. Így a kínai tradíción belül, a máshonnan átvett passzusok nagy száma ellenére, a *Xingfazhi* egységes szövegnek és eredeti alkotásnak tekinthető.

IV. A fejezetben tárgyalt főbb problémák

Az egész fejezetet végigkíséri egy központi probléma. Az ideális „konfuciánus" állam az erények mindenre kiterjedő voltán nyugszik. Az állam élén a bölcs uralkodó áll, aki rendelkezik a *de* 德 (erény, erő) mágikus kisugárzó képességével. Erénye áthatja hivatalnokait is, akik továbbsugározzák azt a népnek. A társadalomban mindenkinek megvan a helye és szerepe, s mindenki azon munkálkodik, hogy a helyzetéhez kapcsolódó kötelezettségeket a lehető legjobban ellássa. Így a társadalomban béke és jólét uralkodik, s külső ellenség sem fenyeget, hiszen a bölcs uralkodóhoz maguktól, éppen a mágikus vonzás következtében áramlanak a környező népek, hogy az uralmából eredő áldásokban részesüljenek. A konfuciánus eszmény tehát egy konfliktusmentes, megelégedett társadalom, s a mindenkori uralkodónak ezen eszmény elérésére kell törekednie. Csakhogy a valóság nyilvánvalóan soha nem felelhetett meg ennek az eszménynek, a társadalmon belül gyakran keletkeztek konfliktusok, mindig akadtak olyanok, akiknek viselkedése nem felelt meg helyzetüknek, s külső ellenségek is folyamatosan fenyegették a kínai államokat. Az állam és a társadalom működőképességének fenntartása érdekében tehát az uralkodónak a büntetések és a háború eszközéhez kellett folyamodnia.

A dilemma tehát a következő: az uralkodó, akinek elméletileg erőszakmentesen, puszta erényével kellene kormányoznia, a tapasztalatok szerint valójában nagyon is gyakran nyúl az erőszakhoz. Ezzel az ellentmondással az írástudónak, különösen, ha a joggal kíván foglalkozni, valamit kezdenie kell. Úgy véljük, éppen ez a kérdés áll a *Xingfazhi* fókuszában.

Ban Gu rögtön a bevezetésben igyekszik feloldani az ellentmondást, ugyanakkor később is vissza-visszatér rá. Ban alapvetően két, egymással szorosan összefüggő megoldást ad. Az első válaszkísérlet az, hogy az embert az Éghez hasonlítja, s igyekszik bizonyítani, hogy az ember a viselkedésében – tehát például az uralkodó a büntetéseiben – pusztán az Eget követi, ami legitimálja tetteit. Ez a gondolat

jelenik meg a jelen tanulmány elején idézett verses ismertetésben is, amely a *Hanshu* 100. fejezetében, a munka „tartalomjegyzékében" található. Ahogyan az Ég is néha villámlik és mennydörög, úgy az uralkodó is kénytelen olykor az államilag szentesített erőszak eszközéhez nyúlni, így a büntetések alkalmazásával az állam csupán a neki mintát adó Eget követi.

A másik ezzel kapcsolatos megoldáskísérlet az, hogy a büntetések bevezetését Ban Gu a régi bölcs királyokhoz köti. A klasszikusokban – elsősorban a *Shujing*ban – bőven található utalás arra, hogy már a szent királyok is, korlátozott mértékben ugyan, de kénytelenek voltak az erőszak eszközéhez nyúlni. Ban Gu tudatosan használja ezeket az utalásokat, s a bevezetésben összeköti az erényeket az azok gyakorlásához nélkülözhetetlen hatalommal: „A szeretetnek tiszteletre (*jing* 敬) van szüksége, hogy ne züllják el; az erénynek tekintély (*wei* 威) kell, hogy hosszan fennmaradjon. Ezért lefektették a szertartásokat, hogy magasba emeljék a tiszteletet; megalkották a büntetéseket, hogy világossá tegyék a tekintélyt." (愛待敬而不敗，德須威而久立， 故制禮以崇敬，作刑以明威也。) Vagyis a büntetésekre azért van szükség, hogy biztosíthassák az erény uralmát. Mindez ott kapcsolódik a büntetések Eget követő jellegéhez, hogy a mitikus királyok a büntetések megalkotásában is az Eget követték, így intézkedéseik – és a későbbi uralkodók tettei is – égi legitimitást nyertek.

Fontos azonban kiemelni, hogy az Ég és a régi bölcsek kiemelt szerepe ellenére Ban Gu – s vele együtt a kínai gondolkodók többsége – nem tulajdonított a büntetéseknek isteni eredetet. A törvényeket – ellentétben például a mezopotámiai vagy ószövetségi hagyományokkal – nem egy istenség vagy az Ég nyilatkoztatta ki, hanem olyan bölcsek alkották meg, akik ugyan az Eget utánozták, de ők maguk emberek voltak. Az Ég tehát csupán mintát ad a helyes kormányzáshoz, de a szabályokat e minta alapján az embereknek kell megalkotniuk.

Ban Gu tehát a fejezet bevezetőjében megfogalmazza azt a központi problémát, amelyre aztán a fejezet számos részén visszautal: mi adja az államilag szentesített erőszak legitimációját, miért van az alapvetően az emberek javát szolgálni hivatott államnak joga arra, hogy egyes embereket megcsonkítson vagy akár megöljön. Mindennek aktuálpolitikai olvasata is lehet, hiszen, mint már említettük, éppen a *Hanshu* születésének idején zajlott vita a császári udvarban a büntetésekről, s e vitában minden bizonnyal Ban Gu is kifejtette véleményét. A szöveg azonban nem tekinthető csupán politikai értekezésnek: olyan alapgondolatokat fogalmaz meg, amelyek ugyan felhasználhatók voltak egy konkrét vitában is, de a császárkori kínai jogi gondolkodás kiindulópontjául is szolgáltak.

A másik fő probléma, amely főleg a Han-korral foglalkozó részekben jelenik meg, gyakorlati jellegű. A hatalmas kiterjedésű Han Birodalomban az igazságszolgáltatás egységességének és méltányosságának fenntartása igen nehéz feladat volt. Egyrészt, mint minden jogrendszer esetén, állandó gondot okozott az, hogy ha a törvények túl általánosak, akkor a helyi hivatalnokok eltérően értelmezik őket, s a törvénykezés nem lesz egységes és igazságos; ha viszont a túlszabályozás végletébe esnek, akkor azzal gúzsba kötik mind a hivatalnokokat, mind a népet, ráadásul a rengeteg törvény, előírás és precedens átláthatatlanná teszi a rendszert, s nagy teret ad a visszaélésekre. Az egyensúlyi állapotot csaknem lehetetlen volt megtalálni; maga Ban Gu még a Han-házi Wen 文 császár (i. e. 180–157) uralkodását látta e tekintetben a legsikeresebbnek. Másrészt nehéz olyan büntetési rendszert bevezetni, amely arányban áll a bűnökkel. Ha a büntetések túl enyhék, akkor az emberek nem veszik őket komolyan, és megszaporodik a bűnözés; ha viszont túl szigorúak, akkor rengeteg embert kell kivégezni vagy megcsonkítani, ami viszont nem lehet a jó uralkodó célja. Ban Gu a kérdésekre hagyományos megoldást javasol: ahogy a VI. részben kifejti, a Zhou-házi Mu 穆 király alatt létezett büntetési rendszerhez kell közelíteni, amely kétszáz halálbüntetéssel járó bűnt ismert, továbbá vissza kell állítani a csonkító büntetéseket.

V. A katonai szervezet leírása

A II. szövegrészben, némileg meglepő módon, Ban Gu hosszasan értekezik a katonai szervezet, pontosabban a katonai adók rendszerének fejlődéséről a Sárga Császár korától egészen a Han-házi Wu 武 és Yuan 元 császárokig. A rész szinte minden konfuciánus toposzt tartalmaz a korszak háborús politikájáról, illetve a katonai adók alapjául szolgáló földbirtokrendszerről, s nincs benne olyan információ vagy gondolat, amely ne lenne jól ismert más művekből. A Korai Zhou-kori birtokrendszer leírása a *Zhouli*ból származik, s a többi szövegrész is ismert máshonnan, például a *Xunzi* fennmaradt szövegéből. Ezzel a résszel kapcsolatban az igazán érdekes kérdés az, hogy miért került bele a katonai rendszerről szóló terjedelmes értekezés a büntetőjoggal foglalkozó fejezetbe.

Nyugati szemmel a háború és az igazságszolgáltatás meglehetősen eltérő szféráját jelentik az állami tevékenységnek, s csak kevés közük van egymáshoz. A kínai gondolkodásban azonban más volt a helyzet. Bizonyos szempontból a háború és a büntetés az államnak

ugyanolyan jellegű megnyilvánulása: az állam, bár célja a rend és a jólét biztosítása, esetenként megfosztja az embereket testi épségüktől vagy életüktől. Mint már láttuk, ez a büntetések esetében komoly dilemmát jelentett, s ugyanez a probléma jelentkezett a háborúk esetében is. A konfuciánus államideológiában hódító háborúnak nincs helye: ha az uralkodó erényes, akkor a környező országok népe maga fogja kérni, hogy az alattvalója lehessen. Elméletileg tehát nem lenne szükség hadseregre, katonai szolgálatra és hadi adóra. A gyakorlatban természetesen mindez kivitelezhetetlen volt, így a gondolkodóknak meg kellett magyarázniuk, hogy miért áldoznak a mindenkori uralkodók rengeteg emberi és anyagi erőforrást a hadseregek fenntartására. A *Xingfazhi* is erre tesz kísérletet: a büntetésekhez hasonló módon, már az ősi szent királyok is rá voltak kényszerítve, hogy hadba szálljanak a rendet fenyegetők ellen, a Shang-dinasztia a züllött, utolsó Xia-házi, a Zhou-dinasztia pedig a gonosz, utolsó Shang-dinasztiabeli király ellen volt kénytelen hadat viselni. Később aztán a háborúskodás öncéllá vált, az uralkodókat nem a megfelelő erények vezették, s nem is arathattak tartós sikert.

Mivel a háború és a büntetés ugyanannak az államilag szentesített erőszaknak a megnyilvánulása, éles határvonal nem vonható közéjük.[19] A háború célja, hasonlóan a büntetésekhez, csak a rend helyreállítása, a béke biztosítása lehet. Vagyis a háború is egyfajta büntetés, amelyet a rendet fegyverrel fenyegetők ellen alkalmaznak. Az egyetlen elfogadható háború a büntető háború, s minthogy így ez is egyfajta büntetés, elvi szinten nem szükséges elválasztani a büntetőjogtól. Számtalan olyan ókori szöveghelyet ismerünk, amely azt igazolja, hogy a háborút a kínaiak már a konfucianizmus dominánssá válása előtt is egyfajta büntetésnek tartották, pontosabban így igyekeztek beállítani.[20] A büntetés és a háború összekapcsolódásának *locus classicus*a a *Guoyu* 國語 című munka *Lu yu* 魯語 fejezetében található, ezt aztán a *Xingfazhi* is idézi:

> A nagy büntetésekben páncélokat és támadó fegyvereket használtak; az ezután következő [büntetésekben] fejszéket és bárdokat alkalmaztak; a közepes büntetésekben késeket és fűrészeket használtak; az ezután következőkben fúrókat és vésőket; az enyhe büntetésekben korbácsot és botot használtak. A nagy [ügyeknél a megöltek holttestét] kifektették a mezőre; a kisebb [ügyeknél pedig] a piactérre vagy az udvarba hozták [a holttestet].

---

[19] Az államilag szentesített erőszak ókori kínai formáiról lásd LEWIS 1990.

[20] A háború és a büntetések összekapcsolásáról szóló elméletek ismertetését lásd HULSEWÉ 1955: 314–316.

大刑用甲兵， 其次用斧鉞； 中刑用刀鋸， 其次用鑽鑿； 薄刑用鞭扑。 大者陳諸原野， 小者致之市朝。

A szöveghely, mint látható, a háborút, a különböző csonkító büntetéseket és a botozást ugyanazon skála eltérő fokozatainak tekinti.

VI. A fordításról

A fordítást a *Hanshu* ma legelterjedtebb, Zhonghua Shuju-féle 中華書局 kiadása alapján készítettük, felhasználva az abban idézett kommentárokat. A fordításban figyelembe vettük Hulsewé angol nyelvű fordítását és az ahhoz írt jegyzeteket is.[21]

A tagolást tekintve új módszert alkalmaztunk. Az eredeti szöveget sem a szerző, sem a későbbi kiadások szerkesztői nem tagolták kisebb részekre, annak ellenére, hogy tartalmát tekintve a szöveg jól elkülöníthető szakaszokra osztható. Jelen fordításunkban, a könnyebb áttekinthetőség érdekében, a szöveget kisebb részekre és alegységekre bontottuk, s az egységeknek, tartalmuk alapján, címet adtunk.

A *Hanshu* stílusa híresen tömör és lényegre törő. Ban Gu nemcsak saját gondolatait igyekezett a lehető legkevesebb írásjegybe sűríteni, hanem sokszor még az idézeteket is lerövidítette, a feleslegesnek ítélt szavakat kihagyva belőlük. E tömörség miatt a fejezet sok helyen nehezen értelmezhető, s a fordító kénytelen a szöveget kiegészítésekkel érthetőbbé tenni. Egy-egy ilyen kiegészítés – csakúgy, mint számos mondat fordítása – csak egy a lehetséges megoldások közül, így szövegértelmezésünk semmiképpen nem tekinthető a fejezet egyetlen elfogadható fordításának.

[21] HULSEWÉ 1955: 309–422.

Hanshu, 23. fejezet
Értekezés a büntetésekről és a törvényekről *(Xingfazhi)*

I. Bevezetés

Az ember az Ég és Föld formáira hasonlít,[22] megőrzi az Öt Állandó [erény][23] alaptermészetét, látása és hallása tiszta és éles; az élők közül ő a leginkább szellemi lény. Karmai és fogai nem elegendőek arra, hogy biztosítsák számára azt, amit akar és amire vágyik; futása és menekülése nem elegendő arra, hogy elkerülje a veszedelmeket és ártalmakat; nincs szőre és tolla, hogy távol tartsa a hideget és a meleget. Ezért szolgálatába kell állítania a dolgokat, hogy táplálja magát velük; a bölcsességet alkalmazza, s nem az erőre támaszkodik. Így válik ő a legnemesebbé.[24]

Ha nem rendelkezik emberséggel és szeretettel, akkor nem tud csoportot alkotni; ha nem tud csoportot alkotni, akkor nem tud felülkerekedni a dolgokon; ha nem tud felülkerekedni a dolgokon, akkor tápláléka nem lesz elégséges. Ha [az ember] csoportot alkot, de [az élelem] nem elégséges, megjelenik a versengés szelleme. Az ősi bölcsek fenségességükben először gyakorolták a tiszteletteljes engedékenység és a kiterjedt szeretet erényét, s a sokaság örömmel a szívében követte őket. Követték őket és csoportot alkottak – ezek [a bölcsek] lettek az uraik; feléjük fordultak és hozzájuk mentek – ők lettek a királyaik.[25]

---

[22] A más forrásból is ismert összehasonlítás szerint az ember kerek feje az Ég kerekségére, talpa pedig a Föld szögletességére hasonlít. Lásd például Ying Shao 應劭 (140 k.–204 előtt) kommentárjának vonatkozó megjegyzését (*Hanshu* 23: 1080), illetve a *Huainanzi* 淮南子 7. fejezetét (TŐKEI 1980: III. 86).

[23] Az Öt Állandó erény (*wuchang* 五常) a következő: emberség (*ren* 仁), igazságosság (*yi* 義), szertartásosság (*li* 禮), bölcsesség (*zhi* 智), őszinteség (*xin* 信). Lásd például Yan Shigu 顏師古 (581–645) kommentárjának vonatkozó megjegyzését (*Hanshu* 23: 1080).

[24] A fenti bekezdés, néhány írásjegynyi eltéréssel, megtalálható a *Liezi* 7.15-ben (vö. TŐKEI 1980: I. 317).

[25] A szerző itt kihasználja, hogy a 'csoport' (*qun* 群) és az 'úr' (*jun* 君), illetve a 'felé, hozzá megy' (*wang* 往) és a 'király' (*wang* 王) szavak mind kiejtésükben, mind írásképükben hasonlítanak egymáshoz. Így Ban Gu a mondanivalóját, mely szerint a közösségalkotásnak egyenes következménye a hierarchia megjelenése, erőltetett etimológiai érvekkel is alátámasztja.

A *Hongfan*ban 洪範 ez áll: „Az Ég Fia a nép apjaként és anyjaként tevékenykedik, ő az Égalatti királya."[26] A bölcsek ezt a példát alkalmazták a nevek kiigazítására.[27] Azt hirdették, hogy az uralkodó: apa és anya. Világossá tették, hogy az emberség, a szeretet, az erény és az engedékenység: ezek a királyi út alapjai. A szeretetnek [azonban] tiszteletre van szüksége, hogy ne zülljék el; az erénynek tekintély kell, hogy hosszan fennmaradjon. Ezért lefektették a szertartásokat, hogy magasba emeljék a tiszteletet; megalkották a büntetéseket, hogy világossá tegyék a tekintélyt. Mivel a bölcsek felvilágosult és bölcs alaptermészettel rendelkeztek, egész biztosan megértették az Ég és a Föld szívét. Lefektették a szertartásokat és megalkották a tanítást, fölállították a törvényeket és megteremtették a büntetéseket, tevékenységükben a nép érzéseit követték, példájuk az Ég, mintájuk a Föld volt. Ezért mondják, hogy amikor a régi királyok megalkották a szertartásokat, „az Ég világosságát tartották példájuknak, s a Föld alaptermészetét követték. Büntetéseik, bírságaik, félelemkeltő börtöneik[28] ahhoz hasonlítottak, ahogyan az Ég dörgésével és villámaival öl és pusztít. Kedvesek voltak és szeretetteljesek, jóindulatúak és harmonikusak, ezáltal az Ég teremtő, szaporító, gyarapító és nevelő [tevékenységét] utánozták."[29] Az *Írások könyvé*ben ez áll: „Az Ég rangot ad azoknak, akik rendelkeznek a szertartásossággal", s „az Ég megbünteti azokat, akik bűnt követnek el".[30] Ezért a bölcsek az égi rangrendszert követve lefektették az Öt Szertartásosságot,[31] s az égi bün-

---

[26] A *Hongfan (A nagy szabály)* a *Shujing (Írások könyve)* egyik fejezete. Magyar fordítását lásd TŐKEI 1980: I. 35–42. Az idézett mondat pontos helye: *Shujing:* 333 (*Hongfan* 16), Tőkei némiképp másképp fordítja.

[27] A „nevek kiigazítása" (*zhengming* 正名) fontos konfuciánus fogalom, lásd például FUNG 2003: 71.

[28] A *yu* 獄 szó egyszerre jelenthet 'pert' és 'börtönt'. HULSEWÉ (*RHL:* 322) a *weiyu* 威獄 kifejezésre az 'awe-inspiring lawsuits' megoldást választja, de valószínűleg CH'Ü (1956: 422) javaslata szerencsésebb ('awe-inspiring prisons').

[29] *Zuozhuan:* 708 (Zhao fejedelem 25. éve).

[30] *Shujing:* 73–74 (*Gao yao mo* 6).

[31] Az Öt Szertartásosság (*wuli* 五禮) többféle felsorolást takarhat. Maga Ban Gu a *Hanshu* 22., *Értekezés a szertartásokról és a zenéről* című fejezetének legelején az alábbi alkalmakhoz kapcsolódó szertartásokat nevezi meg: házasság (*hunyin zhi li* 婚姻之禮), falusi ivászat (*xiangyin zhi li* 鄉飲之禮), gyász és áldozatbemutatás (*sangji zhi li* 喪祭之禮), látogatás és kihallgatás (*chaojin zhi li* 朝覲之禮) (*Hanshu* 22: 1027–1028). Ez utóbbi lehetséges, hogy kétfajta alkalmat jelent: arisztokraták közötti látogatást *(chao),* illetve uralkodói kihallgatást *(jin);* HULSEWÉ (*RHL:* 353, 12. jegyzet) ezt az értelmezést adja. Így kijön az „Öt Szertartásosság". A *Xingfazhi* fenti mondatához írt kommentárjában azonban Yan Shigu az Öt Szertartásos-

tetéseket követve megalkották az Öt Büntetést.[32] „A nagy büntetésekben páncélokat és támadó fegyvereket használtak; az ezután következő [büntetésekben] fejszéket és bárdokat alkalmaztak; a közepes büntetésekben késeket és fűrészeket használtak; az ezután következőkben fúrókat és vésőket; az enyhe büntetésekben korbácsot és botot használtak. A nagy [ügyeknél a megöltek holttestét] kifektették a mezőre; a kisebb [ügyeknél pedig] a piactérre vagy az udvarba hozták [a holttestet].”[33] Mindez az ősidőkből ered.

II. A katonai szervezet fejlődése

II.1. Háborúk az ősi uralkodók korában

Azután, hogy a Sárga Császár [korában] lezajlott a zhuolui 涿鹿 csata, ami által megfékezték a tűzvészt,[34] s hogy Zhuanxu 顓頊 [korában] megtörtént a Gonggong 共工 [elleni] hadjárat, [35] ami által

---

ságot így adja meg: szerencsés és szerencsétlen események, vendég fogadása, katonai ügyek, örömteli alkalmak (*ji* 吉, *xiong* 凶, *bin* 賓, *jun* 軍, *jia* 嘉) (*Hanshu* 23: 1080).

[32] Az Öt Büntetés (*wuxing* 五刑) mibenléte szintén eltér a különböző forrásokban. A fejezet később idézi a *Zhoulit*, amely szerint az Öt Büntetés a következő: „a tetoválás, amely ötszázféle bűnért jár, az orrlevágás, amely ötszázféle bűnért jár, az ivartalanítás, amely ötszázféle bűnért jár, a láblevágás, amely ötszázféle bűnért jár, a halálbüntetés, amely ötszázféle bűnért jár.” Lásd még BIOT 1851: 354–355, MASPERO 1978: 77, SHAPIRO 1990: 32, SALÁT 2003: 133–134.

[33] Az idézet a *Guoyu* című munka *Lu yu* című fejezetéből származik.

[34] A Sárga Császár (*Huangdi* 黃帝) legendás uralkodó és kultúrhérosz volt, a hagyomány szerint i. e. 2698–2598 között uralkodott. Ő ismertette meg az embereket a kocsival, a fegyverekkel, a hajókkal, a fazekassággal stb. (GILES 1898: 338). A híres zhuolui csatában, amelyben a felek varázserejükkel különböző természeti erőket is segítségül hívtak, a Sárga Császár Yandit 炎帝, más források szerint az ellene fellázadt félig ember, félig vadállat Chi Yout 蚩尤 győzte le. A legendáról lásd KARLGREN 1946: 283 sk. A Sárga Császár küzdelmeihez kapcsolódó legendák elemzését lásd LEWIS 1990: 174–205.

[35] Gonggong kígyótestű, emberfejű, vörös hajú szörny volt, aki fejével nekirohanva le akarta dönteni az ég északnyugati oszlopát, hogy az ég rázuhanjon a földre. Csak megroggyantani tudta, emiatt a föld azóta is délkeletnek lejt, az ég pedig északnyugat felé lehajlik. Gonggongot a Zhuanxu nevű hérosz győzte le (MASPERO 1978: 41). A többi említett legendáról lásd KARLGREN 1946: 249 sk.

megfékezték az árvizeket,[36] a jó kormányzás Tang 唐 és Yu 虞 korában érte el a csúcspontját. [37] Mégis, nekik is száműzniük kellett Gonggongot, el kellett űzniük Huandout 讙兜, bujkálásra kellett szorítaniuk a Sanmiaót 三苗, és meg kellett ölniük Gunt 鯀.[38] Csak ezután tudták alávetni az Égalattit. A Xia-dinasztia 夏 [idején] elhangzott a Gan-beli 甘 beszéd Huról 扈;[39] s a Yin- 殷 és a Zhou-házak 周 is támadó fegyvereikkel szilárdították meg [hatalmukat] az Égalattiban. Miután az Égalattiban [uralmuk] megszilárdult, begyűjtötték és tárházakba helyezték a pajzsokat és a tőrbaltákat, s műveltséggel és erényekkel tanították [a népet]. Mégis, létrehozták a Lovak Igazgatójának (*sima* 司馬) hivatalát, s felállították a Hat Hadsereg (*liujun* 六軍) sokaságát.[40]

II.2. A földek felosztása, a katonai adók és a hadszervezet a Korai Zhou-korban

A kútföldrendszer (*jingtian* 井田)[41] alapján kivetették a katonai adót (*junfu* 軍賦). Egy egy *li* 里 oldalú négyzetes terület volt egy *jing* 井; tíz *jing* tett ki egy *tong*ot 通. Tíz *tong*ból állt egy *cheng* 成. Egy *cheng* egy oldala tíz *li* volt. Tíz *cheng* tett ki egy *zhong*ot 終, tíz *zhong* pedig egy TONGot 同. Egy TONG egy oldala száz *li* volt. Tíz TONG alkotott egy *feng*et 封, tíz *feng* pedig egy *ji*t 畿. Egy *ji* egy oldala ezer *li*

---

[36] Lásd KARLGREN 1946: 218, 227.

[37] Tang Yaóval 堯, Yu pedig Shunnal 舜 azonos, mindketten legendás ősi uralkodók voltak. A hagyomány szerint az i. e. 24–23. században uralkodtak. Yao állítólag 70–98 évig ült a trónon, uralkodása – Shunéval együtt – a konfuciánus hagyományban az aranykor szinonimája (GILES 1898: 921). Shun szülőtiszteletéről vált híressé, s erényessége miatt Yao – saját fiát félreállítva – őt tette meg utódjává, feleségül adva hozzá két lányát (GILES 1898: 663–664).

[38] E négy bűnös megbüntetéséről lásd *Shujing:* 39–40 (*Shundian* 12). Gonggongról és Huandouról lásd még *Shujing:* 23–24 (*Yaodian* 10), Gunról lásd *Shujing:* 24–25 (*Yaodian* 11).

[39] Utalás az *Írások könyve* egyik fejezetére: *Shujing:* 152–155 *(Ganshi).*

[40] A Lovak Igazgatója a *Zhouli*ban *(Xiaguan)* leírt idealizált államszervezet hadügyminisztere volt, ő hívta be, gyakorlatoztatta és vezette a katonákat, s háborúban a bírájuk is volt. Lásd BIOT 1851: II. 141–142, MASPERO 1978: 75. A Hat Hadsereg a Zhou királyi birtok hat része által kiállított seregek összessége volt, a valószínűleg túlzó hagyomány szerint hetvenötezer emberből állt. Lásd MASPERO 1978: 84–85.

[41] A kútföldrendszerről lásd például MASPERO 1978: 102–104. A rendszer minden bizonnyal utólagos konstrukció, a valóságban nem létezett.

volt. Voltak [általános] adók (*shui* 稅), és voltak katonai adók (*fu* 賦). Az [általános] adó arra szolgált, hogy legyen elég élelem; a katonai adó arra szolgált, hogy legyen elég fegyver. Ezért négy *jing* 井 volt egy *yi* 邑, négy *yi* pedig egy *qiu* 丘. Egy *qiu* tehát tizenhat *jing*ből állt, [s katonai adója] egy csataló és három ökör volt.

Négy *qiu* alkotott egy *dian*t 甸, egy *dian* tehát hatvannégy *jing*ből állt, [s katonai adója] négy csataló, egy harci kocsi, tizenkét ökör, három páncélos tiszt, hetvenkét közkatona volt, mindannyian felszerelve pajzsokkal és tőrbaltákkal. Ezt nevezték a *Kocsik és lovak törvényé*nek (*Chengma zhi fa* 乘馬之法).[42]

Egy TONG [egy oldala] száz *li* volt, s összesen tízezer *jing*ből állt. Kivonva ebből háromezer-hatszáz *jing*et, amelyet hegyek, folyók, mocsarak, falak, árkok, települések, lakóhelyek, kertek, parkok, utak, ösvények foglaltak el, a katonai adót hatezer-négyszáz *jing* után fizetendőként, vagyis négyszáz csatalóban és száz harci kocsiban rögzítették. Ez volt a miniszteréknek és főhivatalnokoknak juttatott nagyobb földadomány, amelyet „száz kocsis birtoknak" neveztek.

Egy *feng* [egy oldala] háromszáztizenhat *li* volt, s összesen százezer *jing*ből állt. A katonai adót hatvannégyezer *jing* után fizetendőként, négyezer csatalóban és ezer harci kocsiban rögzítették. Ez volt a fejedelmeknek [juttatott] nagyobb [földadomány], amelyet „ezer kocsis országnak" neveztek.

Az Ég Fia egy *ji*s birtokának [egy oldala] ezer *li* volt, s összesen egymillió *jing*ből állt. A katonai adót hatszáznegyvenezer *jing* után fizetendőként, negyvenezer csatalóban és tízezer harci kocsiban rögzítették. Ezért [az Ég Fiát] „tízezer harci kocsi urának" nevezték.[43]

A csatalovak, kocsik, gyalogosok, pajzsok, tőrbalták mindig készen álltak [a bevetésre]. Tavasszal felállították a seregeket a vadászathoz; nyáron [füvet] téptek a kunyhókhoz, hogy a gabonahajtásoktól [elűzzék a szellemeket]; ősszel gyakorlatoztatták a katonákat az őszi vadászathoz; télen tartották a nagy ellenőrzést a téli vadászathoz.[44] Minderre a mezőgazdasági munkálatok szüneteiben került sor, hogy [az embereket különböző] szolgálatokra képezzék ki.

---

[42] A rendszer hasonló leírása megtalálható a *Zhouli*ban is (*Kaogongji, Jiangren; Xiaguan; Diguan, Xiaositu*; BIOT 1851: II. 566, II. 167, I. 226). Az említett törvényről lásd Legge megjegyzéseit (*Zuozhuan:* 337).

[43] A megnevezés meglehetősen gyakori az ókori irodalomban, lásd például *Mengzi* I A/I. (TŐKEI 1980: I. 329).

[44] A vadászatról lásd a *Zhouli Xiaguan, Da sima* című részét, illetve BIOT 1851: 171. A vadászat, a háború és az áldozatbemutatás szoros összefüggéséről lásd LEWIS 1990: 17–28.

Öt *guo* 國 alkotott egy *shu*t 屬, a *shu* élén állt a *zhang* 長. Tíz *guo* alkotott egy *lian*t 連, a *lian* élén állt a *shuai* 帥. Harminc *guo* alkotott egy *zu*t 卒, a *zu* élén állt a *zheng* 正. Kétszáztíz *guo* alkotott egy *zhou*t 州, a *zhou* élén állt a *mu* 牧. A *lian*ben a *shuai* évente ellenőrizte a kocsikat; a *zu*ban a *zheng* háromévente ellenőrizte a gyalogos katonákat; a sokaság *mu*ja ötévente nagy ellenőrzést tartott a kocsik és a gyalogosok felett.

Ez az általános leírása annak, ahogyan a régi királyok kormányozták országukat, felállították katonaságukat, és elegendővé tették fegyvereiket.[45]

II.3. A hadszervezet a Tavaszok és őszök korszak[46] hegemónjai alatt

A Zhou-ház útja lehanyatlott, a törvények és mértékek elenyésztek. Elérve ahhoz, amikor a Qi-beli 齊 Huan 桓 fejedelem[47] hivatalban alkalmazta Guan Zhongot 管仲,[48] az országban gazdagság, a nép

---

[45] Nem férhet hozzá kétség, hogy a fenti leírás idealizált, a valóságban így nem létezett állapotot tükröz.

[46] A Tavaszok és őszök (*Chunqiu* 春秋) korszak i. e. 722-től i. e. 481-ig tartott, nevét a hasonló című évkönyvről kapta, mely Lu 魯 állam eseményeit örökítette meg a kérdéses időszakban.

[47] A Qi-beli Huan az „öt hegemón" (*wu ba* 五霸) egyike volt. Az „öt hegemón" a Tavaszok és őszök időszakának öt kiemelkedő fejedelmét jelöli, akiknek vezető szerepét hosszabb-rövidebb ideig a többi fejedelemség is elismerte. Általában a következőket számítják közéjük: Qi-beli Huan (i. e. 685–643), Jin-beli 晉 Wen 文 (i. e. 636–628), Qin-beli 秦 Mu 穆 (i. e. 659–621), Chu-beli 楚 Zhuang 莊 (i. e. 613–591) és Song-beli 宋 Xiang 襄 (i. e. 650–637).

[48] Guan Zhong (?–i. e. 645) Qi főminisztere volt, akit a legkorábbi legistának szoktak tartani. A hagyomány szerint Guan Zhong az egész lakosságot katonai jellegű szervezetekbe osztotta, állami monopóliummá tette a vas és a só kitermelését, állami ellenőrzés alá vonta a kereskedelmet, megerősítette a hadsereget és megreformálta az adórendszert. Ezáltal Qi rendkívül megerősödött, Huan fejedelem pedig a Zhou-kor egyik hegemónjává válhatott. Guan Zhong alakja a legendás múltba vész, intézkedéseiről és elveiről nem sok megbízható információnk van. A nevét viselő *Guanzi* 管子 *(Guan mester)* című terjedelmes mű, amely ránk maradt, számos szerző hosszabb-rövidebb írásaiból összeállított kompiláció a Hadakozó fejedelemségek korából és a Han-korból. E mű részben legista elveket tükröz, ugyanakkor konfuciánus és taoista elemek is találhatók benne. Guan Zhong életéről lásd a *Shiji* 32. és 62. fejezetét, a *Guanzi* rövid részletének magyar fordítását lásd TŐKEI 1980: II. 409–416.

körében béke uralkodott. A fejedelem megkérdezte [Guan Zhongot] az uralom gyakorlásának és a hadsereg alkalmazásának útjáról. Guan Zhong így felelt: „Uram, ha [százfős] csapatokat (*zu* 卒) és ötös csoportokat (*wu* 伍) szeretnél felállítani, s páncélokat és támadó fegyvereket készíteni, akkor a nagy országok is készíteni fognak [fegyvereket], a kis országok pedig védműveket állítanak fel. Így nehéz lesz gyorsan elérni céljaidat." Ezért ezután kiépítette a belső igazgatást, s erre bízta a katonai igazgatást. Így a [százfős] csapatokat és az ötös csoportokat a falvakban határozták meg, míg a katonai kormányzást a határvidékeken tették teljessé. Összekapcsolta a tízes csoportokat (*shi* 什) az ötösökkel, [így azok tagjai] lakásukban és szállásukban megosztották örömüket, életükben és halálukban megosztották bánatukat, szerencsétlenségük és szerencséjük közös volt. Ezért ha éjszaka harcoltak, hallották [és felismerték] egymás hangját, s ha nappal harcoltak, látták [és megismerték] egymást, [így] a veszedelemben készek voltak meghalni egymásért.[49] Amikor kiképzésük teljessé vált, [az országon] kívül távol tartották a *yi-* 夷 és a *di-* 狄 barbárokat, [az országon] belül az Ég Fia tiszteletben részesült, s ezáltal békét teremtettek egész Xiában 夏 [a kínai területeken].

Amikor a Qi-beli Huan [fejedelem hatalma] lehanyatlott, a Jin-beli 晉 Wen 文 vette át [a hegemóniát].[50] Ugyanúgy először megbékítette népét, megalkotta Pilu 被廬 törvényeit,[51] összehívta a fejedelmeket és az élükre állt, s újra meg újra ő lett a szövetség feje. A szertartásokban azonban rendkívül mértéktelen és helytelen volt, ráadásul időről időre alantas módon viselkedett, hogy vágyait kergetve gyors sikereket arasson, ezért nem tudta a királyhoz méltó kormányzást megvalósítani. A két fejedelem után utódaik hatalma fokozatos hanyatlásnak indult.

Amikor a Lu-beli 魯 Cheng 成 fejedelem került trónra,[52] ő megalkotta a *qiun*kénti 丘 páncélzat [beszolgáltatásáról szóló törvényt], Ai 哀 fejedelem[53] pedig alkalmazta a földekre kivetett katonai adót (*tianfu* 田賦). A tavaszi és a téli vadászat, a katonák gyakorlatoztatása és a nagy ellenőrzés ügyében mind elvesztették a helyes [mértéket].

---

[49] Guan Zhong tevékenységének nagyon hasonló leírását adja a *Guoyu, Qiyu* 齊語, illetve a *Guanzi, Xiaokuang* 小匡.

[50] Lásd 47. jegyzet.

[51] Lásd *Zuozhuan:* 201 (Xi fejedelem 27. éve); *Zuozhuan:* 732 (Zhao fejedelem 29. éve).

[52] A Lu-beli Cheng fejedelem i. e. 590–573 között uralkodott.

[53] A Lu-beli Ai i. e. 494–466 között uralkodott, Konfuciusz fiatalabb kortársa volt. A korabeli Luban uralkodó állapotokat és kormányzást Konfuciusz sokat bírálta.

A *Tavaszok és őszök krónikája* (*Chunqiu* 春秋) leírja és bírálja ezt, hogy megőrizze a királyi utat. Ezért a seregeket és a csapatokat újra meg újra mozgósították, a nép elfáradt és kimerült, nem létezett már az állhatatosságra támaszkodás és a nehézségek miatti halál igazságossága. Konfuciusz bánatos volt [emiatt], és azt mondta: „Tanítás nélkül háborúba vinni a népet annyi, mint eltaszítani magunktól."[54] Ezért Zilut 子路[55] dicsérve ezt mondta: „You 由 (Zilu) képes arra, hogy megszervezze egy ezer hadiszekérrel rendelkező ország katonai adóit."[56] Zilu is azt mondta: „Ha megbíznának azzal, hogy kormányozzak egy ezer hadiszekérrel rendelkező fejedelemséget, amely be van szorítva két hatalmas fejedelemség közé, kitéve seregek dúlásának és éhínség pusztításának, én három év alatt elérném, hogy [a nép] bátor legyen és felismerje a [helyes] irányt."[57] Intézni a katonai adót és szolgálatot, s tanítani a szertartásosság és az igazságosság által – ezt értette mindezen.

II.4. Háborúk a Hadakozó fejedelemségek idején

A Tavaszok és őszök korszak után a gyengéket megsemmisítették, a kicsinyeket bekebelezték, s [a maradék államok] lettek a Hadakozó fejedelemségek.[58] Valamelyest kibővítették a katonai szemlék szertartásait, miáltal azok játékká és szórakozássá váltak, s arra használták őket, hogy egymás előtt dicsekedjenek és hivalkodjanak; Qin 秦 állam megváltoztatta a nevüket *jiaodi*vá 角抵 [viaskodássá].[59] Így a régi királyok szertartásai elsüllyedtek a kicsapongó zenében.

A bátor és vakmerő nemesek, megfelelvén a fennálló helyzetnek, és segíteni kívánván koruknak, terveket és cseleket dolgoztak ki,

---

[54] *Lunyu* 13.30, vö. TŐKEI 1980: I. 122.

[55] Zilu Konfuciusz tanítványa volt, aki bátorságáról és tettvágyáról volt híres.

[56] *Lunyu* 5.7, vö. TŐKEI 1980: I. 71.

[57] *Lunyu* 11.25, vö. TŐKEI 1980: I. 108.

[58] A Hadakozó fejedelemségek (*Zhanguo* 戰國) korszaka i. e. 403-tól i. e. 221-ig tartott.

[59] A *jiaodi* az állatviadalokból kinőtt erőpróba volt, amelyben két szereplő állatmaszkot vagy szarvat viselve, gyakran mitológiai témát feldolgozva küzdött meg egymással. A *jiaodi* a Han-korban is kedvelt vásári és udvari látványosság volt, említi például Zhang Heng 張衡 (78–139) *Költemény a Nyugati Fővárosról* (*Xijingfu* 西京賦) című költeménye is (lásd LOEWE 1995: 236–238, KALMÁR 2003: 100–101, 103–104). Nyilvánvaló, hogy Ban Gu itt a rituális szertartás vásári szórakozássá züllése miatt bírálja Qint.

hogy [egymást] megdöntsék. Wuban 吳 ott volt Sun Wu 孫武,[60] Qiben 齊 ott volt Sun Bin 孫臏,[61] Weiben 魏 ott volt Wu Qi 吳起,[62] Qinben 秦 ott volt Shang Yang 商鞅[63] – az ellenség elfogásáról és a győzelem megszerzéséről [szóló tanításaikat] könyvekben hagyták ránk.

Akkoriban összefogott a vertikális [szövetség], megalakult a horizontális [szövetség], ezek újra meg újra megtámadták a másikat és rátörtek egymásra, s hol győzedelmeskedtek, hol vereséget szenvedtek.[64] A Qi-beli 齊 Min 愍[65] ravasz támadásaival vált erőssé; a Weibeli 魏 Hui 惠[66] harcos katonáival emelkedett fel; a Qin-beli 秦 Zhao 昭[67] vitéz harcosaival aratott győzelmeket. A kor emberei az érdemekért és a haszonért versengtek, a vándorló tanácsadók Sun [Wut] és Wu [Qit] tartották mesterüknek.

---

[60] Sun Wu Qiből származó legendás hadvezér volt, aki Wu királyának, Helünek 闔廬 (i. e. 514–496) a szolgálatába állt, s segítségével a király hegemónná vált. Nevéhez kötik a *Sunzi bingfa* 孫子兵法 *(Sun mester a háborúzás művészetéről)* című híres hadászati munkát, amely azonban valószínűleg évszázadokkal később keletkezett. Sun Wuról és művéről lásd TŐKEI 1980: II. 357–391.

[61] Sun Bin Qi-beli tábornok volt, az i. e. 4. század közepe táján élt. Életrajzát lásd a *Shiji* 65. fejezetében. Nevéhez kötik a *Sun Bin bingfa* 孫臏兵法 című hadtudományi munkát.

[62] Wu Qi (?–i. e. 381) híres hadvezér és politikus volt, aki szolgálta Lut, Weit és Chut. Életrajzát lásd a *Shiji* 65. fejezetében. Az ő nevéhez kötve is fennmaradt egy hadtudományi munka, a *Wuzi bingfa* 吳子兵法. Életrajzának és a nevéhez kötött műnek magyar fordítását lásd TOKAJI 1999. Lásd még SALÁT 2003: 45, illetve a *Han Feizi* rá vonatkozó megjegyzéseit (13. fejezet, *Han shi*; TŐKEI 1980: II. 294).

[63] Shang Yang (?–i. e. 338) híres Qin-beli reformer főminiszter, legista törvényhozó volt. Reformjainak nagy szerepe volt Qin megerősödésében. Tevékenységéről lásd SALÁT 2003: 46–47, 98–111.

[64] A Hadakozó fejedelemségek korában két elképzelés létezett a birodalomegyesítést lehetővé tevő sikeres szövetségi rendszer kialakítására. Az egyiket, a „horizontális szövetség" elvét Qin próbálta elfogadtatni: ennek alapján keleten Qire támaszkodva Chuval szemben próbált tengelyt létrehozni. A másik, a „vertikális szövetség" terve Chuban született: ez Qin kirekesztésével, Qi és Chu körül hozott volna létre erős államcsoportot a kisebb fejedelemségek részvételével.

[65] A Qi-beli Min király i. e. 323–284 között uralkodott.

[66] A Wei-beli Hui király i. e. 370–335 között uralkodott.

[67] A Qin-beli Zhao király i. e. 306–251 között uralkodott, s hosszú uralma alatt ő teremtette meg a birodalomegyesítés feltételeit.

II.5. Xunzi véleménye kora háborúiról és hadvezéreiről

Ekkoriban csak Sun Qing 孫卿[68] értette meg a királyi utat, s elítélve a fentieket azt mondta: „A Sun- és Wu-félék nagyra tartják a hatalmi helyzetet (*shi* 勢)[69] és a hasznot (*li* 利), sokra becsülik a reformokat és a megtévesztést, s ezeket alkalmazzák a felfordulás és zűrzavar sújtotta országokban. Az uralkodók és az alattvalók eltávolodnak egymástól, a felül és az alul lévők szíve elidegenedik, a kormányzás és a tervezés nem jó, ezért lehet reformokat alkalmazva becsapni [az embereket].

Ha egy emberséges ember lenne az uralkodó, akkor az alatta állók felnéznének rá, ahogyan a fiúk és az öcsök megvédik apjukat és bátyjukat, vagy ahogyan a kéz és a láb megóvja a fejet és a szemet. Ki állna ellent neki? A szomszédos országok feléje fordulnának, örvendeznének neki, mint a rokonoknak, illatosnak tartanák, mint az orchideát. Uralkodójukra azonban [az emberek most] úgy tekintenek, mint bélyegzővasra vagy ellenségre. Hogy is lehetne az ember érzése olyan, hogy elfogadja azt, amit gyűlöl, és szembeforduljon azzal, amit szeret? Ezért ha Jie 桀[70] [módszereivel] megtámadjuk Jiét, akkor még megmarad az ügyes és az ügyetlen [közötti különbség]; ha Jie [módszereivel megpróbáljuk] becsapni Yaót 堯,[71] az olyan, mintha tojással dobnánk meg egy sziklát: hogy is lehetnénk elég szerencsések [ahhoz, hogy sikert arassunk]? A *Dalok könyvé*ben ez áll: »Amikor Wu 武 király[72] elindult, tisztelettel megragadta a csatabárdot; mint tűz perzselt és égetett, s nem volt senki, aki utunkat állja.«[73] Ez azt jelenti, hogy aki emberséggel és igazságossággal békét teremt a népnek, azzal az Égalattiban nem lesz, ki szembeszálljon. Például, ami Qi ravasz támadásait illeti: ha [egy katona] megszerzett egy [ellenséges] fejet, az jutalomként aranyat kapott. Kis ügyekben, gyenge ellenfél esetén [a módszert] véletlenszerűen használhatták;

---

[68] Sun Qing, más néven Xunzi 荀子 (i. e. 3. sz.), híres konfuciánus filozófus, aki a legizmustól sem állt távol. Állítólag ő volt a két nagy legista, Han Fei 韓非 és Li Si 李斯 mestere. Tanításairól magyarul lásd például TŐKEI 1980: II. 199–271; SALÁT 2003: 35–40.

[69] A *shi*, 'hatalmi helyzet' fontos legista fogalom, lásd például SALÁT 2003: 59–62.

[70] Jie a legendás Xia-dinasztia utolsó, züllött és kegyetlen uralkodója volt, aki a kínai hagyományban a zsarnok megtestesítőjévé vált a Shang-házi Zhouval 紂 együtt.

[71] Yaóról lásd 37. jegyzet.

[72] A Zhou-házi Wu király apjával, Wen 文 királlyal együtt a Zhou-dinasztia megalapítója volt. Szent és bölcs uralkodónak tartják.

[73] Az idézet a *Shijing* 304. versének hatodik versszakából származik.

nagy ügyekben, kemény ellenfél esetén [a módszer] széles körű szétHulláshoz [vezetett]. Ezek az országot pusztulásba taszító katonai módszerek voltak.

A Wei-beli [fejedelmi] nemzetség harcias katonái háromszoros páncélzatot viseltek, tizenkét *dan*os 石[74] számszeríjat használtak, s ötven nyílvesszőt hordoztak hátukon, aminek tetejére még tőrbaltát tettek; sisakot viseltek és kardot hordtak övükön, háromnapi élelmet vittek magukkal, s a nap közepéig száz mérföldet tettek meg. Aki [eltalálta] a célpontot az [íjász]vizsgán, annak portáját felmentették [az adók alól], s földdel és házzal gyarapították. Ily módon, bár [az uralkodó] földje kiterjedt volt, az adóbevételei mindenképpen sovánnyá váltak, így lelkesedése és ereje néhány év alatt lehanyatlott. Ezek a katonai módszerek az országot veszedelembe sodorták.

Ami a Qin-belieket illeti, [az uralkodó] a népét szükségben és nehézségek között hagyja élni, népével kegyetlenül és szigorúan bánik. Hatalmi helyzete segítségével elnyomja őket, üldöztetéseivel sanyargatja őket, büntetéseivel és bírságaival irányítja őket. Elérték a népnél, hogy hasznot nem várhat az uralkodótól, egyedül csak a háborúskodás által. Az érdem és a jutalom mértékükben megfelelnek egymásnak, öt [ellenséges] páncélos [katona] fejéért [a harcosnak] öt családot rendelnek a szolgálatára. Ennek [Qinnek] van a legszámosabb [módszere], így négy nemzedéken át győzelmeket arathatott az Égalattiban. Mindez azonban csupán jutalomhajhászó és haszonkereső katonáskodás, vagy olyan módszer, amikor a közemberek eladják [munkájukat]. Soha nem rendelkeztek a rend biztosításának és a kötelezettségek tiszteletben tartásának elvével, ezért, bár földjük kiterjedt, seregük pedig erős, rettegnek és állandóan félnek, hogy az Égalatti egyesül és összefog ellenük, s közösen föléjük kerekedik.

Ami a Qi-beli Huan és a Jin-beli Wen[75] katonáit illeti, azt lehet mondani rájuk, hogy »beléptek a területre«,[76] és hogy fegyelem volt

---

[74] 1 *dan* körülbelül 30 kilogrammnak felelt meg.

[75] A két említett fejedelemről Konfuciusz így vélekedett: „A Jin-beli Wen fejedelem kétszínű volt és nem egyenes. A Qi-beli Huan fejedelem egyenes volt és nem kétszínű." (*Lunyu* 14.16, vö. TŐKEI 1980: I. 125.) Menciusz, úgy tűnik, már nem is volt hajlandó beszélni róluk: „Qi királya, Xuan 宣, azt kérdezte: »Lehetséges-e, hogy halljak tőled valamit a Qi-beli Huan és a Jin-beli Wen [fejedelem] tetteiről?« Mengzi erre így felelt: »Zhongni követői nem beszéltek Huan és Wen tetteiről, ezért azok nem maradtak az utókorra, és így én sem ismerem őket.«" (Mengzi I.A.7., lásd TŐKEI 1980: I. 334.)

[76] *Ru qi yu* 入其域. A Meng Kang 孟康 nevű kommentátor (kb. 180–260) a kifejezést így magyarázza: „Beléptek az [igazi] király hadseregének

a körükben; de nem az emberség és az igazságosság hagyományára alapozták [tetteiket]. Ezért Qi ravasz támadásai nem értek fel Wei harcos katonáival; Wei harcos katonái nem állhattak ellent Qin vitéz harcosainak; Qin vitéz harcosai nem értek fel Huan és Wen [katonáinak] fegyelmével; Huan és Wen [katonáinak] fegyelme nem tudott volna szembeszegülni Tang 湯 és Wu 武[77] emberségével és igazságosságával."[78]

II.6. A helyes és helytelen háborúskodás fokozatai

Ezért mondják: „Aki jó a seregek [vezetésében], az nem vonultatja fel őket; aki jó a seregek felvonultatásában, az nem csatázik; aki jó a csatában, az nem mér vereséget [az ellenségre]; aki jó a vereségmérésben, az nem pusztít."[79]

Amikor Shun 舜[80] felállította a száz hivatalt, Gao Yao 咎繇[81] tevékenykedett bíróként. Azért bízták meg, mert „*man-* 蠻 és *yi-* 夷 barbárok pusztítottak Xiában 夏, rablók és gonosztevők dúltak, fosztogat-

---

területére [kategóriájába], de nem lettek tökéletesen jók." (入王兵之域，而未盡善也。*Hanshu* 23: 1088/28. jegyzet.) A „beléptek a területre" talán a *Lunyu* 11.14 bekezdésére utal, amely szerint a Zilu 子路 nevű tanítvány „már feljutott a fogadócsarnokba, de még nem lépett be a belső szobákba". (升堂矣，未入於室也。)

77 Tang a Shang-, Wu a Zhou-dinasztia megalapítója volt.

78 Az idézetek a *Xunzi* 15., „Viták a hadseregről" (*Yi bing* 議兵) című fejezetéből származnak, de az egyes bekezdések sorrendje nem egyezik meg a ránk maradt *Xunzi*-szöveggel. A fejezet rövid részletének magyar fordítását lásd TŐKEI 1980: II. 211–214.

79 善師者不陳，善陳者不戰，善戰者不敗，善敗者不亡。A mondás forrása ismeretlen. Nagyon hasonló passzus található a *Guliangzhuan*ban 穀梁傳 (Zhuang fejedelem 8. éve): „Aki jó a seregek felvonultatásában, az nem csatázik […]. Aki jó az ország irányításában, az nem [vezet] sereget; aki jó a seregek [vezetésében], az nem vonultatja fel őket; aki jó a seregek felvonultatásában, az nem csatázik; aki jó a csatában, az nem gyilkol; aki jó a gyilkolásban, az nem pusztít." (善陳者不戰 […] 善爲國者不師，善師者不陳，善陳者不戰，善戰者不死，善死者不亡。) Valamelyest hasonló gondolat található a *Laozi* 68. fejezetében: „Az igazán jó tiszt nem harcias, az igazán jó harcos nem haragos. Aki igazán győzni tud az ellenség fölött, az nem harcol vele, aki igazán irányítani tudja embereit, az önmagát alájuk helyezi." (善爲士者不武， 善戰者不怒， 善勝敵者不與， 善用人者爲之下。) (Vö. TŐKEI 1980: II. 41.)

80 Shunról lásd 37. jegyzet.

81 Gao Yao (a hagyomány szerint i. e. 23. század) Shun legendás minisztere volt (GILES 1898: 368).

tak".[82] Mégsem volt szükség a büntetések alkalmazására. Erre mondják: „jó a seregek [vezetésében], de nem vonultatja fel őket".

Amikor Tang 湯 és Wu 武 büntető és fenyítő hadjáratot indítottak, felvonultatták seregeiket, s beszédet tartottak a tömegnek.[83] Így elűzték és elfogták Jiét 桀 és Zhout 紂.[84] Erre mondják: „jó a seregek felvonultatásában, de nem csatázik".

Qi-beli Huan délen alávetette az erős Chut 楚, s arra kényszerítette, hogy hódolati adót küldjön a Zhou-háznak.[85] Északon megtámadta a hegyi rong- 戎 barbárokat, s Yan 燕 számára utat nyitott.[86] Fenntartotta a megsemmisülés [szélén állókat], s megőrizte [azokat, akik családjának folytonossága már majdnem] megszakadt. Érdemeit tekintve a hegemónok között az első volt. Erre mondják: „jó a csatában, de nem mér vereséget [az ellenségre]".

A Chu-beli Zhao 昭 király csapást szenvedett el [a Wu-beli] Helütől 闔廬, fővárosát elpusztították, ő maga menekülésre kényszerült. Az öregek vele tartottak. A király így szólt hozzájuk: „Öregek, térjetek vissza! Miért aggódtok, hogy nincs uratok?" Az öregek ezt mondták: „Ha van urunk, az olyan bölcs legyen, mint ez [te]!" Így együtt követték őt. Néhányuk, megszökvén, Qinbe menekült, ahol sírva-zokogva segítséget kértek. A Qin-beliek, megsajnálván őket, katonákat küldtek az érdekükben. A két ország egyesítette erejét, s elűzték a Wu-beli seregeket. Zhao király visszatérhetett fővárosába.[87] Erre mondják: „aki jó a vereségmérésben, az nem pusztít".

Ami Qint illeti, a négy nemzedéken keresztül aratott győzelmeknek köszönhetően, a folyók és a hegyek akadályaira támaszkodva, Bai Qi- 白起 és Wang Jian- 王翦 féle sakál- és farkasszerű embereket alkalmazva,[88] karmukat és fogukat kieresztve, elfoglalták és meghódították a hat országot, s ezáltal egyesítették az Égalattit. Végtelen harciasságukkal, határtalan csalásaikkal [elérték, hogy] a nemesek és a nép tagjai nem csatlakoztak hozzájuk, s a közkatona- és rabszol-

---

[82] Az idézet forrása: *Shujing:* 44 (*Shundian* 20).

[83] Utalás az *Írások könyve* két fejezetére: *Tangshi* (*Shujing:* 173–176), *Mushi* (*Shujing:* 300–305).

[84] Jie a Xia-, Zhou a Shang-dinasztia utolsó, züllött uralkodója volt.

[85] Vö. *Zuozhuan:* 140 (Xi fejedelem 4. éve).

[86] Vö. *Zuozhuan:* 117 (Zhuang fejedelem 30. éve).

[87] Vö. *Zuozhuan:* 756–757, 760 (Ding fejedelem 4. és 5. éve); *Shiji* 40: 1715–1716; *Guliangzhuan,* Ding fejedelem 4. éve.

[88] Bai Qi híres Qin-beli tábornok volt az i. e. 3. század első felében. I. e. 257-ben kivégezték. Wang Jian Qin Shi Huangdi egyik tábornoka volt, akinek hatalmas szerepe volt a birodalomegyesítésben. Életrajzukat lásd *Shiji* 73.

ga-népség is szembefordult velük és az ellenségük lett. Forgószélként felkeltek, felhőkként összegyűltek, s végül közösen megdöntötték [Qint]. Ez azért volt, mert [Qin még a fentieknél is] alacsonyabb rendű volt.

Mindig, amikor a katonaságot [azért alkalmazták, hogy] fenntartsák a megsemmisülés [szélén állókat] és megőrizzék [azokat, akik családjának folytonossága már majdnem] megszakadt, az a zűrzavar megszüntetéséért és az ártalmak elhárításáért történt. Ezért a Yi [Yinhez] 伊[尹] és Lü [Shanghoz] 呂[尙] [hasonló] hadvezérek[89] fiai és unokái fejedelemségüket együtt birtokolhatták a Shang- és Zhou-dinasztiával. Elérve azonban a késői nemzedékekhez, csak a megtévesztést és az erőt alkalmazták, s örömüket az élvhajhászatban és a kegyetlenkedésben lelték. Amikor várost ostromoltak, a megölt emberekkel tele voltak a falak, amikor területért harcoltak, a megölt emberek megtöltötték a mezőt.[90] Az olyan emberek, mint Sun孫 [Wu 武 és Bin 臏], Wu 吳 [Qi 起], Shang 商 [Yang 鞅], Bai 白 [Qi 起],[91] előbb maguk lettek kivégezve és lefejezve, majd utánuk országukat pusztították el és semmisítették meg. A visszahatás (*baoying* 報應) ereje [olyan, hogy a következmény az ok] fajtája szerint következik – ilyen az útja.[92]

II.7. Hadszervezet a Korai Han-dinasztia alatt

Amikor a Han-dinasztia 漢 megalakult,[93] Gaozu 高祖 [császár][94] személyében rendelkezett a szellemi harciasság tehetségével, s gyakorolta a kiterjedt emberség bőkezűségét. Összegyűjtötte és vezetése alá vonta a vitéz hősöket, hogy megbüntesse Qint 秦 és Xiang 項

---

[89] Yi Yin a Shang-házi Tang segítője volt (lásd KARLGREN 1946: 328–329, 334–335). Lü Shang a Zhou-házi Wen és Wu királyokat segítette a Shang-házi Zhou legyőzésében, s jutalmul a későbbi Qi területét kapta adománybirtokként (lásd *Shiji* 32).

[90] Vö. *Mengzi* 4.A.14.

[91] A két Sunról lásd 60. és 61. jegyzet, Wu Qiról lásd 62. jegyzet, Shang Yangról lásd 63. jegyzet, Bai Qiról lásd 88. jegyzet.

[92] Az utolsó mondat idézetnek tűnik, de forrását nem ismerjük.

[93] I. e. 206-ban.

[94] Han Gaozu (劉邦 Liu Bang), a Han-dinasztia megalapítója i. e. 206-tól Han királyaként, 202-től császárként uralkodott i. e. 195-ig. Évkönyvét lásd *Shiji* 8; életéről lásd még TWITCHETT–LOEWE 1986: 110–128, LOEWE 2000: 253–259.

[羽 Yut].[95] Alkalmazta Xiao [He] 蕭[何] és Cao [Shen] 曹[參] műveltségét, felhasználta [Zhang] Liang [張]良 és [Chen] Ping [陳]平 terveit, kiteljesítette Lu [Jia] 陸[賈] és Li [Yiji] 酈[食其] érveit, világossá tette Shusun Tong 叔孫通 rítusait.[96] A műveltség és a harci erények egységet alkottak egymással. A legfontosabb [intézkedéseket] itt soroljuk fel.

Miután az Égalatti lecsendesedett, [Gaozu] Qint követve tehetséges [katonai] hivatalnokokat nevezett ki a tartományokba és a hercegségekbe. A fővárosban volt az északi és a déli hadsereg tábora. Amikor Wu 武 császár[97] megbékítette a száz *yue-* 粵 barbárt,[98] [a szorosokon] belül az ezredparancsnokok számát hétre emelte, kívül pedig ott voltak a tornyos hajók.[99] Mindegyiket az év [megfelelő] évszakában gyakorlatoztatták, fenntartandó a katonai felkészültséget.

---

[95] Xiang Yu (i. e. 233–202), Chu királya, Liu Bang ellenfele volt a Qin bukását követő háborúban. I. e. 202-re sikerült őt Liunak legyőznie. Xiang Yu évkönyvét lásd *Shiji* 7; életéről lásd még LOEWE 2000: 599–602.

[96] Xiao He (megh. i. e. 193) Han Gaozu első főminisztere volt, aki megszervezte az új birodalom igazgatását. Életrajzát lásd *Shiji* 53 és *Hanshu* 39; lásd még LOEWE 2000: 603. Cao Shen (más olvasattal: Cao Can; megh. i. e. 190) Xiao He rendkívül tehetséges utódja volt a főminiszteri tisztségben. Életrajzát lásd *Shiji* 54 és *Hanshu* 39; lásd még LOEWE 2000: 20–22. Zhang Liang (megh. i. e. 185) és Chen Ping (megh. i. e. 178) Liu Bang híres tanácsadói és tábornokai voltak, akik kulcsszerepet játszottak Han győzelmében. Zhang Liang életrajzát lásd *Shiji* 55 és *Hanshu* 40: 2023–2046; lásd még LOEWE 2000: 683–686. Chen Ping életrajzát lásd *Shiji* 56 és *Hanshu* 40: 2038–2046; lásd még LOEWE 2000: 35–37. Lu Jia (megh. i. e. 140 k.) és Li Yiji Liu Bang politikai és diplomáciai tanácsadói voltak. Életrajzukat lásd *Shiji* 97 és *Hanshu* 43; Lu Jiáról lásd még LOEWE 2000: 415–416, Li Yijiről lásd LOEWE 2000: 234–235. Shusun Tong a Han-ház udvari szertartásait dolgozta ki Gaozu alatt. Életrajzát lásd *Shiji* 99 és *Hanshu* 43; lásd még LOEWE 2000: 482–483.

[97] Han Wudi 漢武帝, Xiaowudi 孝武帝, Wu császár (ur. i. e. 141–87) a Korai Han-kor egyik legjelentősebb uralkodója volt. Több mint fél évszázados uralmát a nagyszabású hódítások, építkezések, szertartások, ugyanakkor az erőforrások túlzott igénybevétele, a tartalékok kimerülése, a társadalmi és politikai ellentétek fokozódása jellemezte. *Shiji*-beli évkönyve, amely a mű 12. fejezete volt, már a Késői Han-korra elveszett, a ma ismert *Shiji*-szövegbe a helyére a Feng 封 és Shan 禪 áldozatról szóló értekezés (*Shiji* 28) részleteit illesztették be (e fejezetről lásd HAMAR 1998). Wudiról lásd *Hanshu*-beli évkönyvét (*Hanshu* 6.), illetve TWITCHETT–LOEWE 1986: 152–179, LOEWE 2000: 273–282.

[98] Utalás a mai Kanton környékére és a déli tengerparti területekre vezetett hadjáratokra, amelyek i. e. 112-ben kezdődtek.

[99] A tornyos hajókat (*louchuan* 樓船) említi a *Shiji* 30. és a *Hanshu* 24B fejezete, de pontos funkciójuk ismeretlen (vö. SWAN 1950: 298–299).

Yuan 元 császár[100] idejében Gong Yu 貢禹 tanácsa alapján először szüntették meg a birkózóversenyeket,[101] de nem tették helyessé a katonák kiképzésének és a csapatok elrendezésének ügyét.

III. A büntetések a Han-kor előtt

III.1. Bevezetés: a büntetések szükségszerűsége

A régi embereknek volt egy mondásuk: „Az Ég hozta létre az öt elemet; a nép használja fel mindegyiket. Egyet is elhagyni közülük lehetetlen lenne. Ki tudná elvetni a fegyvereket?"[102] A korbácsot és a botot nem lehet nélkülözni otthon; a büntetéseket és a bírságokat nem lehet elvetni az országban; a büntető és fenyítő hadjáratoknak nem lehet véget vetni az Égalattiban. Alkalmazásuk [azonban] lehet alapvető és lehet mellékes, gyakorlásuk lehet [a természetessel] összhangban álló vagy azzal szembeforduló. Konfuciusz mondotta: „Ha a kézműves jól akarja végezni dolgát, akkor előbb meg kell éleznie szerszámait."[103] A műveltség és az erény a császárok és királyok megélezett szerszáma; a tekintély és a harciasság kiegészítője és segítője a műveltségnek és az erénynek. Ha a műveltség hatása elmélyül, akkor a harciasság által alávetett [terület] megnövekszik; ha az erény által átjárt [terület] kiterjedtté válik, akkor a [terület, amelyen] a tekintély rendet teremt, széles lesz. A Három dinasztia[104] virágzott, olyannyira, hogy a büntetéseket elvetették, a fegyvereket pihentették, az alapvetőben és a mellékesben rendszeresség volt. Mindez a [bölcs] császárok és királyok kiemelkedő érdemeiből [fakadt].

III.2. A büntetések rendszere a Korai Zhou-korban

Ami a hajdani Zhou-dinasztia törvényeit illeti, három törvénykönyvet alkottak, hogy megbüntessék az országokat és fejedelemsé-

---

[100] Yuan császárról lásd 178. jegyzet.
[101] Gong Yu (megh. i. e. 43) konfuciánus főhivatalnok volt, életrajzát lásd *Hanshu* 72. A birkózóversenyek megszüntetését egy i. e. 44-re keltezett rendelet említi Yuan császár évkönyvében (*Hanshu* 9: 285).
[102] Az idézet forrása: *Zuozhuan:* 534 (Xiang fejedelem 27. éve).
[103] *Lunyu* 15.9, vö. TŐKEI 1980: I. 133.
[104] A Három dinasztia (*sandai* 三代) alatt a Xia- 夏, a Shang- 商 és a Zhou-dinasztiákat 周, pontosabban ezek korai, virágzó szakaszát értették.

geket, s féken tartsák a négy égtájat. Az első volt az új fejedelemségek megbüntetésénél használt enyhe törvénykönyv (*qingdian* 輕典). A második volt a megbékített fejedelemségek megbüntetésénél használt közepes törvénykönyv (*zhongdian* 中典). A harmadik volt a zűrzavar sújtotta fejedelemségeknél használt szigorú törvénykönyv (*zhongdian* 重典).[105]

Az Öt Büntetést (*wuxing* 五刑): a tetoválást (*mo* 墨), amely ötszázféle bűnért járt, az orrlevágást (*yi* 劓), amely ötszázféle bűnért járt, az ivartalanítást (*gong* 宮),[106] amely ötszázféle bűnért járt, a láblevágást (*yue* 刖), amely ötszázféle bűnért járt, a halálbüntetést (*sha* 殺), amely ötszázféle bűnért járt[107] – ezt nevezték úgy, hogy „a megbékített fejedelemségek megbüntetésénél használt közepes törvénykönyv".

Minden esetben, akit kivégeztek, [a holttestét] kiterítették a piacon; akit tetováltak, azzal a kapukat őriztették; akinek levágták az orrát, azzal a szorosokat őriztették; akiket ivartalanítottak, azzal a belső [palotákat] őriztették; akinek levágták a lábát, azzal a parkokat őriztették; akit csonkítatlanul (*wan* 完) hagytak, azzal a magtárat őriztették.[108] Akit rabszolgává tettek (*nu* 奴), a férfiakat a bűnös rabszolgák (*zuili* 罪隸) közé vették fel,[109] a nőket pedig a gabonaőrlők (*chong* 舂) és a szakácsok (*gao* 槁) közé.[110] Mindazokat, akiknek nemesi rangjuk (*jue* 爵) volt, akik elmúltak hetvenévesek, vagy akiknek még nem hullott ki a tejfoguk, nem tették rabszolgává.[111]

Amikor a Zhou-ház útja lehanyatlott, s Mu 穆 király[112] megöregedett és gondatlanná vált, megparancsolta Fu 甫 fejedelmének, hogy

---

105 Vö. *Zhouli, Qiuguan, Da sikou*.

106 E büntetésnemet hagyományosan kasztrációnak fordítják, de mivel létezett női megfelelője is (melynek konkrét mibenlétét nem ismerjük), mi a továbbiakban a nemsemleges „ivartalanításnak" fordítjuk. Lásd még SALÁT 2003: 133/273. jegyzet, 137.

107 Vö. *Zhouli, Qiuguan, Sixing*.

108 Vö. *Zhouli, Qiuguan, Zhanglu*.

109 Vö. *Zhouli, Qiuguan, Sili.*

110 Vö. *Zhouli, Xiaguan, Gaoren*. A mondat utolsó szava a szövegben *gao* 槁, 'száraz, korhadt', de ez valószínűleg a *kao* 犒 elírása, mely utóbbi a *kaoren* 犒人 'vendégül látó, főző' rövidítése lehet; nyilván arról van szó, hogy a nőket konyhai szolgálatra vezényelték.

111 Vö. *Zhouli, Qiuguan, Sili*. Látható, hogy a Korai Zhou-kori büntetési rendszer leírásában Ban Gu kizárólag a *Zhouli*ra támaszkodik. Ma már tudjuk, hogy a *Zhouli* jóval a Korai Zhou-kor után – a Hadakozó fejedelemségek korában vagy a Han-dinasztia alatt – jött létre, s az általa leírt államszervezet eszményi, nem valós állapotokat tükröz. A *Zhouli*ről lásd BOLTZ 1993.

112 Mu király a hagyomány szerint az i. e. 10. században uralkodott. Az *Írások könyve* vele kapcsolatos beszámolóját lásd *Shujing:* 588–612 *(Lüxing).* A Mu király köré szőtt legendákról lásd MASPERO 1978: 63–64.

figyelembe véve az időket, készítsen büntetéseket, hogy féken tartsák a négy égtájat. A tetoválással büntetendők közé ezer [bűnt] soroltak; az orrlevágással büntetendők közé ezer [bűnt] soroltak; a térdkalács 髕 [levágásával] büntetendők közé ötszázat soroltak; az ivartalanítással büntetendők közé háromszázat soroltak; ami a nagy büntetéssel 大辟 [halállal] büntetendőket illeti, ide kétszáz [bűnt] soroltak. Így az Öt Büntetés alá háromezer [bűnt] soroltak.[113] Mivel ez a megbékített fejedelemségek közepes törvénykönyvében [szereplő bűnök számánál] ötszáz cikkellyel több, ezt nevezik a „zűrzavar sújtotta fejedelemségek megbüntetésénél használt szigorú törvénykönyvnek".

III.3. A büntetések a Tavaszok és őszök korszakban

A Tavaszok és őszök korszakban a királyi út fokozatosan elpusztult, a neveléssel való átalakítást nem gyakorolták, [ekkor] Zichan 子產,[114] Zheng 鄭 főminiszteréként fémbe öntette a büntetések könyvét.[115] A Jin-beli Shuxiang 叔嚮[116] ezt elítélve így szólt:

„Régen, az ősi királyok figyelembe vették a körülményeket, s így döntöttek [a bűnügyekben]. Nem állítottak össze büntetéseket és törvényeket, félvén, hogy a nép szívében felkeltik a viszálykodás szellemét. Mivel azonban a bűnök nem szűntek meg, [az embereknek] korlátot emeltek igazságosságból, egyenessé tették őket a kormányzással, helyes viselkedésre [tanították őket] a szertartásokkal, megtartották őket a bizalommal, s megbecsülték őket az emberséggel. Létrehozták a hivatali fizetések és tisztségek [rendszerét], hogy ezzel [saját példájuk] követésére bírják [az embereket], s szigorúan döntöttek a büntetésekről és a bírságokról, hogy elriasszák őket a hitványságtól. Félvén attól, hogy mindezek még nem [elegendőek], nevelték őket a hűséggel, ösztönözték őket cselekedeteikkel, tanították őket a kötelességekkel, [munkára] fogták őket az összhang által,

---

113 Vö. *Shujing:* 605–606 (*Lüxing* 18); SALÁT 2003: 89–90.

114 Zichan híres Zheng-beli politikus volt, vannak, akik afféle proto-legistának tartják. Személyéről lásd SALÁT 2003: 43–44. Vele kapcsolatos további történeteket lásd CSONGOR–HAMAR 1999: 33–45.

115 Az alábbi, Zichannal kapcsolatos történetet Ban Gu a *Zuozhuan*ból idézi, néhány írásjegynyi eltéréssel. Lásd *Zuozhuan:* 607 (Zhao fejedelem 6. éve); SALÁT 2003: 92–93.

116 Shuxiang Jin-beli politikus volt, amolyan proto-konfuciánusnak szokták tartani.

közel kerültek hozzájuk a tisztelettel, ellenőrizték őket az erővel, s visszafogták őket a szilárdsággal.

Emellett bölcs és nagy tudású uralkodókat kerestek, felvilágosult és tisztánlátó hivatalnokokat, hűséges és megbízható vezetőket, nagylelkű és jóakaratú mestereket. A nép ekkor alkalmazható és szolgálatra fogható volt, s nem keletkezett szerencsétlenség vagy felfordulás.

Ha a nép tagjai tudják, hogy [rögzített] törvények vannak, nem tisztelik a feljebbvalókat. Ugyanekkor szívükben felébred a viszálykodás szelleme, s csak a könyvekben keresik [igazukat], s a véletlen szerencse által aratnak sikert. Nem lehet többé irányítani őket.

Amikor a Xia-dinasztia 夏 kormányzatában zűrzavar támadt, összeállították Yu 禹 büntetéseit; amikor a Shang-dinasztia 商 kormányzatában zűrzavar támadt, összeállították Tang 湯 büntetéseit; amikor a Zhou-dinasztia 周 kormányzatában zűrzavar támadt, összeállították a kilenc büntetést (*jiuxing* 九刑).[117] Ennek a három törvénykönyvnek a születése mind a hanyatlás időszakára esett.

És te most, uram, Zheng főminiszteréként e három törvénykönyvet [utánozva, fémbe] öntötted a büntetések könyvét. Ha nyugalomban akarod tartani a népet, nem lesz így nehéz dolgod? A *Dalok könyvé*ben ez áll: »Wen 文 király erényét kövessük példaként, s naponta teremtsünk békét a négy irányban.«[118] Máshol ez áll: »Wen királyt követve példaként, a tízezer fejedelemségben bizalom teremtődik.«[119] Ha így [kormányzunk], minek is kellenének törvények?

Ha a nép tudja, hogy mi szerint kell viszálykodni [pereskedni], akkor elveti a szertartásokat, és csak a könyvekben fogja keresni [igazát]. [Olyan apróságok miatt is] viszálykodni [pereskedni] fog, mint egy ár vagy egy kés hegye. Megszaporodnak a zavaros perek, elterjed az ajándékozás és a megvesztegetés. A téged követő nemzedék alatt Zheng el fog pusztulni."

Zichan válaszként ezt mondta:

„Ami az általad mondottakat illeti: én tehetségtelen vagyok, nem tudok [úgy kormányozni, hogy a hatása] elérje a fiúkat és unokákat. Én a jelenkort akarom megmenteni."

A hitvány és gyenge kormányzás ettől fogva [mindenfelé] elterjedt. Konfuciusz bánatos volt emiatt, s így szólt: „Ha az erénnyel vezetik [a népet], s a szertartásokkal tartják féken, akkor ismerni fogja a szégyent, és egyenes lesz. Ha kormányzati [rendeletekkel]

---

117 A fenti büntetésekről vagy büntető törvényekről szinte semmit nem tudunk. A rájuk való utalásokról lásd HULSEWÉ 1955: 366–367/128. jegyzet.

118 A sorpár a *Shijing* 272. versében található.

119 A sorpár a *Shijing* 235. versében található.

vezetik, s a büntetésekkel tartják féken, akkor a nép el fogja kerülni [a büntetést], és nem fogja ismerni a szégyent."[120] „Ha a szertartásosság és a zene nem virágzik, akkor a büntetések és bírságok nem megfelelőek (*zhong* 中); ha a büntetések és a bírságok nem megfelelőek, akkor a nép azt sem tudja, hova tegye a kezét és a lábát."[121] Amikor a Meng 孟 nemzetség feje kinevezte Yang Fut 陽膚 a nemesek mesterévé, az [a jó kormányzásról] kérdezte Zengzit 曾子.[122] [Zengzi] is ezt mondta: „Ha az uralkodó letér a [helyes] útról, a nép hosszú időre szétzüllik. Ha megismered [egy bűnügy] körülményeit, akkor fájdalmat és szomorúságot érezz, s ne örvendezz neki!"[123]

III.4. A büntetések a Hadakozó fejedelemségek korában és Qinben

A hanyatlás a Hadakozó fejedelemségek [koráig] is eltartott, amikor Han 韓 szolgálatába fogadta Shenzit 申子,[124] Qin pedig alkalmazta Shang Yangot 商鞅.[125] [Shang Yang] összeállította a kölcsönös felelősség (*xiangzuo* 相坐) törvényét, megalkotta a [nemzetség] harmadízigleni kiirtásának (*sanyi* 參夷)[126] büntetését, megnövelte és súlyosbította a csonkító büntetéseket és a nagy büntetést [halálbüntetést], s [alatta] megjelent a fejtető kivésésének, a bordák kitépésének és az üstben való megfőzésnek a büntetése.[127]

Eljutva Qin Shihuangig 秦始皇,[128] ő elfoglalta és bekebelezte a Hadakozó fejedelemségeket, majd megsemmisítette a régi királyok törvényeit, s megszüntette a szertartásokon és az igazságosságon

---

[120] *Lunyu* 2.3, vö. TŐKEI 1980: I. 56–57.

[121] *Lunyu* 13.3, vö. TŐKEI 1980: I. 116.

[122] Yang Fu Zengzi hét tanítványának egyike; Zengzi, Zengshen 曾參 Konfuciusz egyik legkiválóbb tanítványa volt. A nemesek mestere (*shishi* 士師) bírói tisztség volt.

[123] *Lunyu* 19.19, vö. TŐKEI 1980: I. 156.

[124] Shenzi, más néven Shen Buhai 申不害 (i. e. 395?–337) Han állam főminisztere volt, az i. e. 4. század nagy legistái között tartják számon, ő hangsúlyozta először a *shu* 術, 'módszerek' fontosságát (lásd SALÁT 2003: 45–46, 62–64).

[125] Shang Yangról lásd 63. jegyzet.

[126] A büntetésről lásd HULSEWÉ 1955: 112–122, SALÁT 2003: 135.

[127] Ez utóbbi három büntetést (*zaodian* 鑿顛, *chouxie* 抽脅, *huopeng* 鑊亨) minden bizonnyal csak a rosszindulatú hagyomány kötötte Shang Yang nevéhez.

[128] Qin Shihuang (ur. i. e. 246–221–210) az első kínai császár volt, aki i. e. 221-ben egyesítette Kínát. Kíméletlen politikájáról és törvényeiről hírhedt Qin-dinasztiája nem sokkal halála után, i. e. 206-ban megbukott.

[alapuló] hivatalokat. Csak a büntetéseket és a bírságokat alkalmazta, s személyesen kezelte az iratokat és a tust; nappal a perekben ítélkezett, éjszaka a dokumentumokat rendezgette. Maga mérlegelte a döntéseket, amelyek [iratai] naponta egy vékát tettek ki.[129] Mégis, egyszerre támadt fel a gonoszság és az elvetemültség, a vörösruhások[130] ellepték az utakat, a fogházak piacokká váltak [akkora volt bennük a forgalom]. Az Égalatti [megtelvén] gyűlölettel és haraggal, kitört és fellázadt [Qin ellen].

IV. A büntetőpolitika változásai a Korai Han-dinasztia idején

IV.1. Gaozu császár átveszi Qin törvényeit

Amikor a Han-dinasztia megalakult, s Gaozu 高祖[131] először hatolt be a szorosokon, a törvényeket három cikkelyre egyszerűsítette,[132] mondván: „Aki embert öl, azt öljék meg; aki megsebesít egy embert, illetve aki lop, azt bűnével arányos [büntetéssel sújtsák]." Elvetette és eltörölte a zaklatásokat és a kegyetlenkedéseket, s a nép tömegei nagy örömmel teltek el.[133] Később [azonban, amikor] a négy barbár még nem hódolt be, s a támadó és védekező fegyverek még nem pihentek, a háromcikkelyes törvény nem bizonyult elegendőnek a gonoszság visszaszorítására, ezért ekkor az ország minisztere, Xiao He 蕭何[134] összegyűjtötte Qin törvényeit, kiválasztotta azokat, amelyek megfeleltek a kornak, s törvényeket alkotott kilenc fejezetben.[135]

---

[129] Ez utalás lehet a *Shiji* 6. fejezetére *(Qin Shihuang benji),* ahol két mágus így beszél az Első Császárról: „Az Égalatti ügyeiről, legyenek azok kicsik vagy nagyok, mind Őfelsége dönt. Őfelségének még az iratait is vékával mérik. Minden nap és éjszaka meghatározott mennyiségű [munkát akar elvégezni]; amíg nem teljesíti a mennyiséget, nem tud lepihenni." (*Shiji* 6: 258.)

[130] Zheyi 赭衣, vörösruhás: elítélt.

[131] Gaozuról lásd 94. jegyzet.

[132] Az 'egyszerűsítnek' fordított kifejezés (*yue* 約) értelmezéséről folyt vitáról lásd HULSEWÉ 1955: 368–372/143. jegyzet.

[133] E rendelkezésre i. e. 207 végén, 206 elején került sor, de kérdéses, hogy valós intézkedésről, vagy csupán propagandafogásról volt-e szó (lásd HULSEWÉ 1955: 372–373/144. jegyzet).

[134] Xiao He-ről lásd 96. jegyzet.

[135] E passzus az egyik legfőbb bizonyítéka annak, hogy a Han-dinasztia *mutatis mutandis* a Qin-ház törvényeit vette át. Mindezt a legújabb régészeti leletek is alátámasztják: a Han-dinasztia első egy-két évtizedéből

IV.2. Huidi császár és Lü császárné

Xiaohui 孝惠 [császár] és Gao[zu császár] felesége[136] idején a nép csak nemrég menekült meg a szenvedéstől és a háborgatástól, s az emberek arra vágytak, hogy felnevelhessék gyermekeiket és gondozhassák öregeiket. Xiao [He] és Cao [Shen][137] voltak a főminiszterek, akik nem-cselekvéssel teremtettek békességet, a nép vágyait követték, nem okozva zűrzavart és felfordulást. Ezért az élelemben és a ruházatban [a nép] gyarapodott és gazdagodott, a büntetéseket és a bírságokat pedig ritkán alkalmazták.

IV.3. Wendi császár

IV.3.1. Virágkor

Amikor Xiaowen 孝文 [császár][138] lépett trónra, személyében a titokzatosságot és a csendességet (*xuanmo* 玄默) ápolta. A földművelésre és az eperfaültetésre [selyemtermelésre] intette és ösztönözte [a népet], s csökkentette és leszállította a földadót (*zu* 租) és a katonai adót (*fu* 賦). Hadvezérei és főminiszterei régi, érdemes alattvalók voltak, akik kevésre tartották a műveltséget, de sokra az állhatatosságot. Visszaszorították és gyűlölték a megbukott Qin-dinasztia kormányzati [módszereit]; ítéleteikben és tanácsaikban fontosnak a nagylelkűséget és bőkezűséget tartották; szégyenletesnek vélték más emberek hibáiról beszélni. Átalakító [hatásuk] elterjedt az Égalattiban, [aminek hatására] a feljelentgetés és a megvádolgatás (*gaojie* 告訐) szokása megváltozott. A hivatalnokok elégedettek voltak tisztségükben, a nép örömét lelte a foglalatosságában, az összegyűlt és felhal-

---

származó, Zhangjiashannál 張家山 talált jogi szövegekből kiderül, hogy nem volt lényeges különbség a Qin-kori és a Korai Han-kori törvénykezési rendszer között. A zhangjiashani szövegekről lásd még 205. jegyzet.

136 Xiaohui, Huidi vagy Hui császár Han Gaozu fia volt, i. e. 195-től 188-ig uralkodott. A hatalmat azonban helyette és rövid életű, kiskorú utódai helyett Gaozu felesége, Lü 呂 császárné gyakorolta, aki i. e. 188–180 között hivatalosan is régens volt. Hui császárról lásd TWITCHETT–LOEWE 1986: 130–135, LOEWE 2000: 397–399; Lü császárnéról lásd TWITCHETT–LOEWE 1986: 135–136, LOEWE 2000: 426–429.

137 Xiao He-ről és Cao Shenről lásd 96. jegyzet.

138 Xiaowen, Wendi vagy Wen császár i. e. 180–157 között ült a trónon, viszonylag hosszú uralkodása a Han-dinasztia stabilizációjának, az új viszonyok konszolidációjának időszaka volt. Uralmáról lásd TWITCHETT–LOEWE 1986: 136–141; LOEWE 2000: 306–311.

mozott [készletek] évről évre növekedtek, a porták és lakosok [száma] fokozatosan gyarapodott. A szokások és hagyományok igazak voltak és jámborak, a tilalmak hálója ritka volt és laza. Amikor Zhang Shizhit 張釋之[139] tették meg igazságügyi miniszterré (*tingwei* 廷尉),[140] a bűntettek közül a kétségeseket a népre bízták.[141] Emiatt a büntetések és bírságok [kiszabásának esetei] jelentősen ritkultak, annyira, hogy az ítélethozatalok száma [főbenjáró bűnöknél évi] négyszázra csökkent, s a „büntetések elvetésének" hangulata uralkodott.

IV.3.2. Chunyu uraság és lánya története; a csonkítások megszüntetése

Amikor [Xiaowen] tizenharmadik éve ült a trónon (i. e. 167), a Qibeli 齊 nagy magtárak elöljárója, Chunyu 淳于 uraság[142] bűnt követett el, amiért büntetés járt. Egy császári parancs úgy rendelkezett, hogy fogják el és tartsák fogva Chang'anban 長安. Chunyu uraságnak nem volt fiúgyermeke, [csak] öt lánya. Amikor elfogták, lányait szidva így szólt: „Ha az ember gyermekeket nemz, de nem nemz fiút, annak veszedelem esetén nincs semmi haszna!" Legkisebb lánya, Tiying 緹縈 bánatos volt és keserves sírásra fakadt. Ezután követte apját Chang'anba, s beadványt írt [a császárnak], amelyben ez állt:

„[Amikor] szolgálólányod atyja hivatalnokoskodott, Qiben mindenki dicsérte tisztességét és méltányosságát. Most a törvény szerint felelősségre vonják és megbüntetik őt. Szolgálólányod szomorú amiatt, hogy akit megölnek, azt többé nem lehet újra életre kelteni, akit megcsonkítanak, ahhoz nem lehet újra hozzácsatolni [levágott testrészét]. Még ha később szeretné is kijavítani a hibáját és megújítani magát, az [ehhez vezető] utat nem lehet követni. Szolgálólányod

---

[139] Az igazságosságáról híres Zhang Shizhi Wendi és Jingdi alatt viselt magas hivatalokat, igazságügyi miniszterré i. e. 160–158 körül nevezték ki. Életrajzát lásd *Shiji* 102, *Hanshu* 50; életéről lásd még LOEWE 2000: 690–691.

[140] A *tingwei* a kilenc miniszter egyike volt a Han-korban. A törvények fő értelmezőjeként ő döntött az alacsonyabb hatóságok által hozzá felterjesztett kétséges ügyekben, illetve első fokon az országos jelentőségű perek bírája is ő volt. A tisztségről lásd BIELENSTEIN 1980: 38–39, HULSEWÉ 1987.

[141] *Zui yizhe yu min* 罪疑者予民 – a rendkívül nehezen értelmezhető állításról lásd HULSEWÉ 1955: 375–376/154. jegyzet. Nem tudjuk, hogy a „népet" mi módon vonták be az ítélkezésbe.

[142] Chunyu gong 淳于公, Chunyu Yi 意 (szül. i. e. 206 k.) orvos, hivatalnok volt, rövid életrajzát lásd *Shiji* 105; lásd még LOEWE 2000: 51–53.

szeretné, ha [őt magát] lefoglalnák és hivatali rabszolgává tennék (*moru guanbi* 沒入官婢), hogy ezzel megválthassa (*shu* 贖) apja büntetését és bűnét, s ezáltal az megújíthassa magát."

A beadványt felterjesztették az Ég Fiához. Az Ég Fiát sajnálat és bánat töltötte el [a lány] szándékától, ezért rendeletet adott ki, amelyben ez állt:

„Császári rendelkezés a császári írnokok (*yushi* 御史) számára: Hallottuk, hogy Yu 虞 úrnak, [Shunnak][143] az idején elválasztották [a többiekétől a bűnösök] ruháját és kalapját, megkülönböztették jelvényeiket és ruházatukat, s ez szolgált megszégyenítésül, így a nép nem szegte meg [a törvényeket]. Milyen tökéletessége volt ez a [jó] kormányzásnak! Jelenleg a törvényben három megcsonkító büntetés (*rouxing* 肉刑) szerepel,[144] de a gonoszság nem szűnik meg. Hol lehet a hiba? Nem azért van ez, mert erényünk csekély, így a tanítás nem válik világossá [a nép előtt]? Mélyen szégyelljük magunkat. Így mivel a nevelés és az útmutatás nem tiszta, az ostoba nép beleesik [a bűnbe]. A *Dalok könyvé*ben ez áll: »A vidám és szerető úr: a nép apja és anyja.«[145] Mostanság, ha az emberek vétket követnek el, a tanítás még nem terjed ki rájuk, de már alkalmazzák náluk a büntetéseket. Lehet, hogy szeretnék megváltoztatni viselkedésüket, hogy megjavuljanak, de az [ehhez vezető] út nem elérhető. Mi ezt nagyon sajnáljuk. Ha [valakit] megcsonkítanak, akkor a végtagot levágják, a bőrt felsértik, s élete végéig nem nő ki. Milyen fájdalmasak e büntetések, s [mi] milyen erénytelenek [vagyunk]! Hogy is felelhetnénk meg »a nép apja és anyja« eszméjének? Töröltessenek el a csonkító büntetések, s legyen, amivel felváltják azokat. Rendeltessék el az is, hogy a bűnösök, mindegyikük [bűnük] súlyosságától vagy enyheségétől függően, feltéve, ha nem szöknek meg és nem menekülnek el, éveik teljesítésével mentesüljenek (*mian* 免) [a büntetéssel járó státusvesztéstől]. Legyen mindebből rendelet!"

---

143 Shunról lásd 37. jegyzet.

144 Valójában a korban legalább ötféle csonkító büntetés létezett: tetoválás, orrlevágás, bal lábfej levágása, jobb lábfej levágása, ivartalanítás. Meng Kang 孟康 (kb. 180–260) kommentárjában így magyarázza az ellenmondást: „A tetoválás és az orrlevágás az kettő, s ha a bal és a jobb lábfej levágását egynek számítjuk, akkor az összesen három." (黥、劓二， 刖左右趾合一，凡三也。) (*Hanshu* 23: 1098/5. jegyzet.) Az ivartalanítást Meng Kang nem említi.

145 Az idézet a *Shijing* 251. verséből való.

IV.3.3. A csonkítások megszüntetésének konkrét részletei

Zhang Cang 張蒼 főminiszter[146] (*chengxiang* 丞相) és Feng Jing 馮敬, a császári főtitkár[147] (*yushi daifu* 御史大夫)[148] a következő beterjesztést írták:

„A gonosztetteknek a csonkító büntetésekkel való megakadályozása: igen régről eredő [gyakorlat]. Felséged felvilágosult rendelkezést adott ki, amelyben sajnálkozik afelett, hogy ha a néptömegekből [valaki] egyszer is vétket követ el, azt megcsonkítják, s élete végéig nem nő ki [újra a levágott végtag], s emellett ha a bűnös szeretné megváltoztatni viselkedését, hogy megjavuljon, az [ehhez vezető] út nem érhető el. [Ez] hatalmas erényesség[re vall], amilyet mi, alattvalóid, nem érhetünk el. Mi, alattvalóid, tiszteletteljesen megvitattuk [az ügyet], és azt kérjük, hogy a következő törvény adassék ki:

»Azokat, akiknek [bűnükért] a fej leborotválása[149] járna, hagyják csonkítatlanul (*wan* 完), és váljék belőlük falépítő (*chengdan* 城旦) vagy gabonaőrlő (*chong* 舂).[150] Azoknak, akiknek tetoválás (*qing* 黥) járna, borotválják le a fejét (*kun* 髡), tegyenek rájuk nyakkalodát (*qian* 鉗), és váljék belőlük falépítő vagy gabonaőrlő. Azok, akiknek orrlevágás (*yi* 劓) járna, kapjanak háromszáz botütést (*chi* 笞).[151] Azok,

---

[146] Zhang Cang (megh. i. e. 152) eredetileg a Qin-dinasztia hivatalnoka volt, majd a Han-ház első évtizedeiben is fontos tisztségeket töltött be. I. e. 176–162 között Wen császár főminisztere volt. Életrajzát lásd *Shiji* 96 és *Hanshu* 42, lásd még LOEWE 2000: 675–676.

[147] Feng Jing i. e. 177-től a vendégek felügyelője (*dianke* 典客), majd i. e. 177-től i. e. 162-ig császári főtitkár volt; tevékenységéről viszonylag keveset tudunk. Lásd *Shiji* 118: 3077, 22: 1127; lásd még LOEWE 2000: 99.

[148] A császári főtitkár a „három főhivatalnok" (*san gong* 三公), vagyis a három legfőbb központi méltóság egyike volt. Eredetileg a főminiszternek (*chengxiang* 丞相) volt alárendelve, de hivatala idővel függetlenedett. Fő feladata a bürokrácia ellenőrzése, a hivatalnokok jogi felügyelete volt. A tisztségről lásd BIELENSTEIN 1980: 8–10.

[149] A szövegben a *wan* 完, 'csonkítatlan' jelentésű írásjegy szerepel, ez azonban nyilvánvalóan elírás, hiszen éppen ezen büntetést elszenvedőket hagyják a továbbiakban csonkítatlanul. Minden bizonnyal a *wan* helyett eredetileg a hozzá némileg hasonló *kun* 髡 írásjegy szerepelt, mely a legenyhébb megcsonkító büntetést, a fej leborotválását jelenti.

[150] A Qin- és Han-kori csonkító büntetések különböző fajtáiról, illetve az ezekhez kapcsolódó kényszermunka-fokozatokról lásd HULSEWÉ 1955: 124–132, SALÁT 2003: 136–141. A falépítők és a gabonaőrlők büntetése öt évig tartott (az előbbi a férfi, az utóbbi a női elítéltek neve volt), ezután még meghatározott ideig enyhébb fokozatú kényszermunkát végeztek, s csak ezután szabadultak.

[151] A botozásról lásd HULSEWÉ 1955: 76–77, SALÁT 2003: 141–142.

akiknek a bal lábfej levágása (*zhan zuozhi* 斬左止) járna, kapjanak ötszáz botütést. Azok, akiknek a jobb lábfej levágása (*zhan youzhi* 斬右止)[152] járna, továbbá azok, akik embert öltek (*sharen* 殺人), de [lelepleződésük] előtt feljelentették magukat (*zigao* 自告); továbbá a hivatalnokok, akiket kenőpénz elfogadásáért (*shouqiu* 受賕) vagy a törvény elferdítéséért (*wangfa* 枉法) vonnak felelősségre, vagy akik járási vagy hivatali javakat őriztek, de loptak (*dao* 盜) belőlük – mindezeket, ha már elítélték őket, de megszöknek, s újra botozással járó bűnt követnek el, fejezzék le a piacon (*qishi* 棄市).[153]

Azok a bűnösök, akiknek már döntöttek az ügyében, s csonkítatlanul hagyva őket falépítésre vagy gabonaőrlésre ítélték őket, azokból három év leteltével váljék rőzsegyűjtő (*guixin* 鬼薪) vagy rizsrostáló (*baican* 白粲).[154] Egyévnyi rőzsegyűjtés vagy rizsrostálás után legyen belőlük közrabszolga vagy közrabszolganő (*lichenqie* 隸臣妾).[155] Egyévnyi közrabszolgaság után mentesítsék őket (*mian* 免) [a bűnözői státustól], és váljék belőlük közember (*shuren* 庶人).

A közrabszolgák és közrabszolganők két év leteltével váljanak rablók elleni őrré (*sikou* 司寇).[156] Egy év rablók elleni őrködés után, illetve ha valaki két évig [volt rablók elleni őr, illetve][157] olyan [munkát] végzett, mint a rablók elleni őrök (*zuo ru sikou* 作如司寇)[158] – mind[két esetben] mentesítsék őket és váljék belőlük közember.

---

[152] Ez a valóságban mindkét lábfej levágását jelentette, s az ivartalanítás után ez volt a legsúlyosabb csonkító büntetés.

[153] Ez volt a legáltalánosabb és legenyhébb kivégzési mód. Lásd HULSEWÉ 1955: 110, SALÁT 2003: 135.

[154] A rőzsegyűjtés és a rizsrostálás a második legsúlyosabb kényszermunkafokozat volt férfiaknak, illetve nőknek, általános esetben három évig tartott. Lásd HULSEWÉ 1955: 130, SALÁT 2003: 138–139. Ez és a következő, enyhébb fokozatú kényszermunka-büntetések két módon voltak kiszabhatók: lehetett valakit eleve egy adott fokozatra ítélni, illetve a súlyosabb fokozatra ítéltek bizonyos idő eltelte után enyhébb fokozatba kerültek át; ez utóbbiak büntetési ideje eltért az eleve az adott fokozatra ítéltekétől.

[155] A közrabszolga (*lichen* 隸臣) és a közrabszolganő (*liqie* 隸妾) a harmadik fokozatú kényszermunka neve volt. A büntetés általában három évig tartott. Lásd HULSEWÉ 1955: 130, SALÁT 2003: 139.

[156] A rablók elleni őr a negyedik fokozatú kényszermunka elnevezése volt. A büntetés általában két évig tartott. Lásd HULSEWÉ 1955: 130, SALÁT 2003: 139–140.

[157] HULSEWÉ kiegészítése (1955: 336, 382–383/180. jegyzet). A súlyosabb kényszermunkára ítéltek büntetésük letelte után még egy évig dolgoztak *sikou*ként, azokat viszont, akiket eleve *sikou*vá ítéltek, két évig tartották fogva.

[158] Ez utóbbi kifejezés nyilván a *sikou* büntetés női megfelelőjére utal, amelynek nem volt külön neve.

Ha [azonban ezekben az esetekben] a bűnös megszökik és elmenekül, továbbá a szakáll-leborotválással (*nai* 耐)[159] járó és ennél súlyosabb bűnöknél, ezt a rendeletet ne alkalmazzák.

Akiket a korábbi törvény szerint megcsonkítottak és falépítővé vagy gabonaőrlővé tettek [valamennyi] évre, de nem tiltottak el és zártak ki (*jingu* 禁錮)[160] [a hivatalviselésből] – azok [büntetésének időtartamát] tegyék hasonlóvá [a jelen törvény szerint elítélt] csonkítatlan falépítők és gabonaőrlők [letöltendő] éveinek számához, majd mentesítsék őket.«

Mi, szolgáid, életünket kockáztatva, ezt kérjük [felségedtől]."

A [császár] így rendelkezett: „Jóváhagyjuk."

Ezután kifelé az a hír járta, hogy a büntetések enyhültek, de valójában az embereket megölték. [Akiket ugyanis korábban] a jobb lábfej levágásával sújtottak, azoknak most halálbüntetés járt. Akiket [korábban] a bal lábfej levágásával sújtottak, az ötszáz botütést kapott, akiket [korábban] orrlevágással sújtottak, az háromszáz botütést kapott – általában az [elítéltek] többsége belehalt [ennyi botütésbe].

IV.4. Jingdi császár: a botbüntetés enyhítése

Jingdi 景帝 császár[161] első évében (i. e. 156) a következő rendeletet adták ki:

„A botozás és a súlyos bűnökért [járó halálbüntetés] között nincs különbség; ha valakinek szerencséje van, és nem hal bele [a botozásba], az sem élhet [többé] emberként. Ezért az alábbi törvényt adjuk ki: »Az ötszáz botütés háromszáznak olvasandó; a háromszáz botütés kétszáznak olvasandó.«"

---

[159] A szakáll leborotválása csonkító büntetésnek számított, amelyet általában valamely kényszermunka-fokozattal együtt szabtak ki. Lásd SALÁT 2003: 136. A mondat jelzi, hogy a fenti enyhítő rendelkezések csak azokra vonatkoztak, akiket csonkítatlanul (*wan* 完) végzendő kényszermunkára ítéltek.

[160] A kifejezésről lásd HULSEWÉ 1955: 383/183. jegyzet.

[161] Xiaojing 孝景, Jingdi vagy Jing császár, Wen császár fia, i. e. 157–141 között uralkodott. Uralma alatt a Wendi alatti konszolidáció folytatódott, s a hercegségek i. e. 154-es felkelésének leverésével tovább nőtt a központi kormányzat hatalma. Uralmáról lásd *Shiji* 11 (e fejezet meglehetősen csonka), illetve *Hanshu* 5; lásd még TWITCHETT–LOEWE 1986: 138–144, LOEWE 2000: 338–344.

De [a nép] továbbra sem maradt ép. Elérve a Zhong[yuan] 中[元] [uralkodási éra] (i. e. 149–144) hatodik évébe (i. e. 144), [Jingdi császár] újra kiadott egy rendeletet, amelyben ez állt:

„A botozás alkalmazásakor előfordul, hogy [a bűnös] meghal, mielőtt a botozás befejeződne. Mi ezt nagyon sajnálatosnak tartjuk. Ezért enyhítjük [a büntetést], a háromszáz botütés kétszáznak olvasandó, a kétszáz botütés pedig egyszáznak." [A rendelet] ezt is tartalmazta: „A botozás: a tanítás eszköze. Adjunk hát ki rendeletet a husáng [méretéről]!"

Liu She 劉舍 főminiszter[162] és Wei Wan 衛綰, a császári főtitkár[163] az alábbit kérelmezték:

„Ami a botozást illeti, a husáng hossza legyen öt láb; vastagsága a nyelénél legyen egy hüvelyk, s mivel bambuszról van szó, a végénél legyen fél hüvelyk vékony, a csomókat pedig simítsák el.[164] Akit meg kell botozni, annak a tomporát botozzák meg. Nem szabad lecserélni a [botozást végző] embert; csak ha egy bűnért befejezték [a büntetés végrehajtását], akkor válthatják le."

Ettől fogva a megbotozottak épen maradhattak, de kegyetlen hivatalnokok továbbra is alkalmazták [a túlzó botozást a nép] megfélemlítésére. A halálbüntetés súlyos volt, de az élve [hagyással járó] büntetések megint enyhültek, így a nép könnyen megszegte a törvényeket.

IV.5. Wudi császár: hanyatlás, züllés, a törvények túlburjánzása

Amikor Xiaowu 孝武 császár[165] lépett a trónra, a külügyekben a négy barbár [ellen szerzett] érdemekkel foglalkozott, a belügyekben pedig begyűjtötte, ami a fülének és szemének kedves volt. Zaklatóan [nagy] számban történtek lefoglalások, a nép nyomorgott és

---

[162] Liu She i. e. 170-től különböző tisztségeket viselt, i. e. 147–143 között főminiszter (*chengxiang* 丞相) volt. Lásd *Shiji* 11: 445, *Hanshu* 16: 614; lásd még LOEWE 2000: 353.

[163] Wei Wan (megh. i. e. 130) különböző tisztségeket viselt, i. e. 154-ben tábornokként vett részt a hercegségek lázadásának leverésében. I. e. 147-től császári főtitkár (*yushi daifu* 御史大夫), majd i. e. 143-tól – Liu She utódjaként – főminiszter volt i. e. 140-ig. Lásd *Shiji* 103: 2768, 107: 2842; *Hanshu* 5: 147, 6: 156, 46: 2200, 52: 2378; lásd még LOEWE 2000: 577.

[164] Egy láb (*chi* 尺) 23,1 cm, egy hüvelyk (*cun* 寸) 2,31 cm. (TWITCHETT–LOEWE 1986: xxxviii). A husángnak tehát 115,5 cm hosszúnak, s 2,3 cm, illetve 1,2 cm vastagnak kellett lennie.

[165] Wu császárról lásd 97. jegyzet.

nélkülözött. Amikor a szegény emberek megszegték a törvényeket, a kegyetlen hivatalnokok lecsaptak rájuk és rájuk rontottak, [de] a hitványságot és a bűnözést nem tudták legyőzni. Ekkor az udvarba hívták a Zhang Tang- 張湯[166] és Zhao Yu- 趙禹[167] féle embereket, hogy cikkelyekbe szedve törvényeket és rendeleteket alkossanak. Megalkották a törvényt az olyan felügyelőkről, kormányzókról és részlegvezetőkről, akik látván és ismervén [alárendeltjük bűnét], szándékosan (*gu* 故) futni hagyják [őt]. Elhalasztották a kíméletlenség és az [ártatlanok vagy enyhe bűnt elkövetők] szándékosan [aránytalanul súlyos megbüntetésének] bűnét [elkövető hivatalnokok megbüntetését], s felgyorsították a [bűnösöket] futni hagyó vagy elengedő [hivatalnokok] kivégzését. Ettől fogva a hitvány és elvetemült [hivatalnokok] a törvénykezésben ügyeskedtek, egyik a másikhoz hasonlítgatta magát, [így] a tilalmak hálója fokozatosan sűrűsödött. A törvények és rendeletek összesen háromszázötvenkilenc fejezetből (*zhang* 章) álltak; a nagy büntetéssel [halálbüntetéssel] négyszázkilenc cikkely (*tiao* 條) [foglalkozott, amelyek] ezernyolcszáznyolcvankettő esetet (*shi* 事), s tizenháromezer-négyszázhetvenkettő halálbüntetéssel járó jogi precedenst (*jueshi bi* 決事比) tartalmaztak. Az iratok és dokumentumok megtöltötték az asztalokat és az iratládákat, s a felelős [hivatalnokok] nem tudták valamennyit elolvasni. Emiatt azok, akik a tartományokban és a hercegségekben alkalmazták [a rendeleteket], sokféleképpen [értelmezték őket, így] előfordult, hogy ugyanazért a bűnért eltérő ítéletet szabtak ki. A hitvány hivatalnokok kihasználták ezt arra, hogy üzleteljenek; ha azt akarták, hogy valaki éljen, annak [ügyénél] javaslatot mellékeltek az élve hagyásról; ha azt akarták, hogy valaki elpusztuljon, annak [esetében] halálbüntetéssel

---

[166] Zhang Tang a törvénykezésben mutatott kíméletlenségéről híres hivatalnok volt; állítólag már gyerekkorában formális bírósági eljárást tartott az otthoni kamrát dézsmáló patkányok ellen. I. e. 126-tól igazságügyi miniszter (*tingwei* 廷尉), i. e. 120-tól császári főtitkár (*yushi daifu* 御史大夫) volt; hat évvel később ellenségei bevádolták a császárnál, s Zhang öngyilkos lett. Életrajza Sima Qiannél a *Kíméletlen hivatalnokok* fejezetben szerepel (*Kuli liezhuan* 酷吏列傳, *Shiji* 122: 3137–3144); Ban Gunál már saját életrajzot kapott (*Hanshu* 59); lásd még LOEWE 2000: 692–692.

[167] Zhao Yu kíméletlenségéről és következetességéről ismert hivatalnok volt, jó viszonyt ápolt Zhang Tanggal, de az utóbbinál kevésbé volt hírhedt. Különféle hivatalokat viselt Jingdi és Wudi alatt, 120-tól igazságügyi miniszter (*tingwei* 廷尉) volt. I. e. 130 és 126 között Zhang Tanggal együtt összegyűjtötték, átszerkesztették és szigorították a törvényeket. Életrajza Sima Qiannél és Ban Gunál is a *Kíméletlen hivatalnokok* fejezetben szerepel (*Kuli liezhuan* 酷吏列傳, *Shiji* 122: 3136–3137, *Hanshu* 90: 3651–3652); lásd még LOEWE 2000: 692–692.

[végződött] precedenst csatoltak. Azok, akiknek mérlegelniük kellett [az ügyet], mind bosszankodtak és szomorkodtak ezen.

IV.6. Xuandi

Xuandi 宣帝 császár[168] [fiatalkorában] maga is a nép között élt, tudta, hogy mindez így van. Amikor ő került a tiszteletre méltó trónra, az igazságügyi miniszter írnoka (*tingshi* 廷史), Lu Wenshu 路溫舒[169] beadvánnyal fordult [a császárhoz], amelyben az állt: Qinnek tíz hibája volt, amiből az egyik továbbra is fennáll. Ez nem más, mint az ítélkező hivatalnokok. [A beadvány] szövege megtalálható [Lu] Wenshu életrajzában.[170] Az uralkodó mélyen megrendült ettől, ezért rendeletet adott ki, mondván:

„Az utóbbi időkben, amikor a hivatalnokok a törvényeket alkalmazták, a szövegekkel való ügyeskedésük egyre fokozódott. Ez a mi erénytelenségünk miatt van. Ha a perekben való döntések nem felelnek meg [a bűntettnek], az oda vezet, hogy a bűnösök bátorítva lesznek a [további] gonoszságra, [míg] az ártatlanokat hamis [módon] kivégzik, [így] az apák és a fiúk megtelnek bánattal és gyűlölettel. Minket ez mélyen elszomorít. Jelenleg az igazságügyi miniszter írnokait (*tingshi* 廷史) küldik ki, hogy a tartományi [hatóságokkal] együtt kihallgatásokat és tárgyalásokat folytassanak, [ám] hivatalukat kevésre becsülik, fizetésük pedig csekély. Ezért hozassék létre az igazságügyi minisztérium bíróinak (*tingping* 廷平) [hivatala], amely a hatszáz véka [gabona fizetési] osztályba tartozzék,[171] s négy fő töltse

---

[168] Xuandi i. e. 74–48 között uralkodott. Tizennyolc évesen emelte trónra néhány befolyásos főhivatalnok; ezt megelőzően, mivel Wudi egyik kegyvesztett feleségétől származott, a palotától távol, egyszerű körülmények között, közemberként nevelték fel. Uralmáról lásd TWITCHETT–LOEWE 1986: 184, 190–196; LOEWE 2000: 260–266.

[169] Lu Wenshu alacsony származású hivatalnok volt, aki már gyermekkorától fogva nagy érdeklődést mutatott a jogi ügyek iránt. Pályafutását sikeres tartományi kormányzóként fejezte be. Életrajzát lásd *Hanshu* 51, HULSEWÉ 1955: 423–428; lásd még LOEWE 2000: 419.

[170] A beadvány i. e. 74-ben vagy i. e. 67-ben keletkezett. A beadvány szövegét lásd *Hanshu* 51: 2368–2371, HULSEWÉ 1955: 424–427.

[171] A Han-korban a különböző hivatalnokokat gabonában megadott fizetési osztályokba sorolták. A valóságban a hivatalnokok besorolásának neve nem felelt meg valós jövedelmüknek, melyet nemcsak gabonában, hanem gabonában és pénzben kaptak. A hatszáz véka viszonylag magas rangot jelentett; összehasonlításképp: az igazságügyi miniszter, aki a kilenc miniszter egyike volt, a kétezer vékás osztályba tartozott. A hivatalnoki fizetésekről lásd BIELENSTEIN 1980: 125–131.

be. Azon fáradozzanak, hogy igazságot szolgáltassanak ezekben [a fent említett ügyekben], megfelelve a mi szándékainknak."[172]

Ekkor Yu Dingguót 于定國[173] kinevezték igazságügyi miniszternek, aki olyan felvilágosult, gondos, nagylelkű és megbocsátó embereket keresett, mint Huang Ba 黃霸[174] és mások, hogy megtegye őket igazságügyi minisztériumi bírónak. [Feladatuk az volt, hogy] az őszi évszak után[175] [egyes esetekben császári döntést] kérelmezzenek és jelentést (*yan* 讞) [írjanak a kétséges ügyekről].

Ekkoriban az uralkodó gyakran szerencséltette látogatásában a Kinyilvánítások Termét (*xuanshi* 宣室), ahol böjtölt, majd döntött az ügyekben. Úgy hírlett, hogy törvénykezése és [az általa kiszabott] büntetések igazságosak voltak.

Ebben az időben Zhuo 涿 tartomány[176] kormányzója, Zheng Chang 鄭昌[177] beadvánnyal fordult [a császárhoz], amelyben ez állt:

„Amikor a szent királyok minisztereket neveztek ki, hogy azok intsék őket és tiltakozzanak [döntéseik ellen], az nem az erények magasztalása végett volt, hanem azért, hogy elejét vegyék a kényelem[szeretet] növekedésének; amikor törvényeket alkottak és világossá tették a büntetéseket, azt nem azért tették, mert ezt tartották a [jó] kormányzás [eszközének], hanem azért, hogy ezek segítsenek a hanyatlás és a zűrzavar megjelenésének [megelőzésében]. Most, hogy egy felvilágosult uralkodó személyesen ereszkedik le felvilágo-

---

172 A rendelet i. e. 66 elején született.

173 Yu Dingguo sikeres pályafutást befutó hivatalnok volt. Más tisztségek betöltése után i. e. 69-ben – tehát nem a fenti rendelet kiadása után – lett igazságügyi miniszter, mely posztot kivételesen hosszú ideig, tizenhét évig töltötte be. I. e. 52-ben császári főtitkár, később főminiszter (i. e. 51–43) lett. Életrajzát lásd *Hanshu* 71: 3041–3046, angol fordítását lásd WATSON 1974: 165–171; lásd még LOEWE 2000: 659–660.

174 Huang Ba (megh. i. e. 51) változatos pályafutású hivatalnok volt, különböző tisztségek viselése után i. e. 56-tól császári főtitkár, majd i. e. 55–51 között főminiszter volt. Elsősorban nem a központi kormányzati tisztségekben, hanem tartományi kormányzóként végzett lelkiismeretes munkájáért becsülték nagyra. Életrajza Ban Gunál a *Törvénytisztelő hivatalnokok* fejezetben található (*Xunlizhuan* 循吏傳, *Hanshu* 89: 3627–3635); lásd még LOEWE 2000: 165–166.

175 A Han-korban főbenjáró ügyekben ítéletet csak télen, a halál, a pusztulás évszakában hoztak, lásd HULSEWÉ 1955: 103–109.

176 A mai Hebei tartomány középső vidékén.

177 Zheng Chang kevéssé ismert hivatalnok volt, Taiyuan, majd Zhuo tartományban volt kormányzó, ahol a törvényeket nagy szigorúsággal alkalmazta; később nagy tanácsadó (*jian dafu* 諫大夫) lett. Életrajza nem szerepel a történeti művekben, Ban Gu a fentin kívül két helyen említi (*Hanshu* 66: 2902, 77: 3247).

sult kihallgatásokat folytatni, ha nem neveznének is ki igazságügyi minisztériumi bírókat, a perek akkor is maguktól helyessé válnának. Ha meg akarjuk alapozni utódaink [nyugalmát], akkor semmi nem ér fel a törvények és rendeletek megtisztításával és rögzítésével. Ha a törvények és rendeletek rögzítve vannak, akkor az ostoba nép tudni fogja, mit kell elkerülnie, a hitvány hivatalnokoknak pedig nem lesz mivel ügyeskedniük. Na mármost, ha nem tesszük helyessé az alapot, de igazságügyi minisztériumi bírókat nevezünk ki, hogy rendet tegyünk a mellékesben, akkor a kormányzat hanyatlásával és a kihallgatások hanyaggá válásával az igazságügyi minisztériumi bírók mesterkedni fognak a mérleggel, s így a felfordulás kezdeményezőivé válnak."

Xuandi császár nem jutott el odáig, hogy kijavítsa [e hibákat].

IV.7. Yuandi – rendelet a törvények egyszerűsítéséről

Yuandi 元帝 császár,[178] nemsokkal a trónra kerülése után, rendeletet adott ki, melyben ez állt:

„A törvények és rendeletek arra valók, hogy elnyomják a hatalmaskodókat és segítsék a gyengéket. Kívánatos, hogy nehezen lehessen megszegni őket, de könnyű legyen elkerülni [a büntetéseket]. Manapság [azonban] a törvények és a rendeletek zavaróan megszaporodtak, s nincsenek összefogva. A törvénykönyvek szövegéből kiindulva nem lehet világosan különbséget tenni [törvényes és törvénytelen között]; arra vágyni, hogy megragadjuk [azokat az alkalmakat], amikor a közemberek nem fogják fel [a törvényeket]: ez hogyan is [illene] a »büntetések megfelelősége« gondolatához? Vitattasson meg az, hogy a törvények és rendeletek közül melyeket lehetne kihagyni, eltörölni, enyhíteni vagy csökkenteni, s szülessenek erről cikkelyekbe szedett beadványok! Mindezt csak annak érdekében, hogy megkönnyítsük és nyugalmassá tegyük a nép [életét]."

---

[178] Yuandi, Yuan császár i. e. 48–33 között uralkodott. Jó szándékú, a nép sorsát szívén viselő, a klasszikusok tanulmányozását támogató uralkodóként tartják számon. Alatta kerültek azonban először eunuchok a hatalom közelébe, és alatta emelkedett fel főfelesége, Wang Zhengjun 王政君 és annak családja, akik mintegy hatvan éven át meghatározó szerepet játszottak a belpolitikában. (Wang Zhengjun unokaöccse volt Wang Mang 王莽, a trónbitorló.) Yuandi évkönyvét lásd *Hanshu* 9; lásd még TWITCHETT–LOEWE 1986: 198–213, LOEWE 2000: 355–360.

IV.8. Chengdi – újabb rendelet a törvények egyszerűsítéséről

Chengdi 成帝 császár[179] Heping 河平 uralkodási időszakában (i. e. 28–25) [a császár] újra rendeletet adott ki, amelyben ez állt:

„Az *[Írások könyve] Fuxing* 甫刑 [fejezete][180] azt írja: »Az Öt Büntetés alá háromezer [bűncselekmény] tartozik; a nagy büntetés [halálbüntetés] fenyítése alá pedig kétszáz [bűncselekmény] tartozik.« Jelenleg [azonban] a nagy büntetés [nevű] megtorlással több mint ezer cikkely foglalkozik; a törvények és rendeletek zavaróan megszaporodtak, több mint egymillió szóból állnak. A »különleges kérelmek« és az egyéb [nem odaillő] precedensek napról napra sokasodnak. Még az okos és [a törvénykezésben] járatos emberek sem tudják, melyik [rendelkezést] kövessék. Ha szeretnénk okítani és példánkkal vezetni a közemberek tömegét – nem ütköznénk-e nehézségekbe? Ha megragadnánk az egyszerű népet, [de] fiatalon megöljük az ártatlanokat – ez nem lenne-e szomorú?

Adják ki [ezt az ügyet] a teljes kétezer vékás [fizetési osztályba tartozó hivatalnokoknak], a kétezer vékásoknak,[181] az akadémikusoknak (*boshi* 博士),[182] továbbá azoknak, akik tájékozottak és jártasak a törvényekben és rendeletekben. Vitassák meg a halálbüntetés [eseteinek] csökkentését, valamint a kihagyható, eltörölhető, rövidíthető és tömöríthető [rendelkezéseket]. Tegyenek [mindent] érthetővé és könnyen megismerhetővé, s szülessenek erről cikkelyekbe szedett beadványok! Hát nem azt írja az *Írások könyve:* »A büntetések alkalmazásában legyél igen óvatos!«,[183] s »Vizsgáld meg és ellenőrizd [a büntetés helytállóságát]!«?[184] Azon munkálkodjatok, hogy megfeleljetek a régiek törvényeinek. Mi teljes erőnket [a vita eredményeinek] áttanulmányozására fogjuk fordítani."

---

[179] Chengdi császár i. e. 33–7 között uralkodott. Gyenge, felelőtlen, iszákos, nőbolond császárként tartják számon, aki alatt tovább folytatódott a Wangok felemelkedése. Évkönyvét lásd *Hanshu* 10; lásd még TWITCHETT–LOEWE 1986: 198–215, LOEWE 2000: 245–252.

[180] A *Fuxing* fejezet azonos a *Lüxing*gel 呂刑. Erről lásd SALÁT 2003: 88–91.

[181] A „teljes kétezer vékás" (*zhong erqian shi* 中二千石) és a „kétezer vékás" (*erqian shi* 二千石) két különböző fizetési osztály volt. Az előbbibe tartozott például a „kilenc miniszter" (köztük az igazságügyi), az utóbbiba többek között a tartományi kormányzók. Lásd BIELENSTEIN 1980: 4–5, 17, 93, 176/298. jegyzet.

[182] Az akadémikusok az i. e. 136-ban alapított konfuciánus Akadémia (Taixue 太學) tagjai voltak; az öt konfuciánus klasszikus mű iskolájához egy-egy akadémikus tartozott. Lásd BIELENSTEIN 1980: 19.

[183] *Shujing:* 39 (*Shundian* 11).

[184] *Shujing:* 603, 604, 606 (*Lüxing* 16, 17, 18), egy írásjegy eltéréssel.

A hivatallal rendelkezők között azonban nem akadt Zhong Shanfuhoz 仲山父[185] hasonlatos, a [rendelkezések] végrehajtásában és az [engedetlenség] feltárásában [kiemelkedő] tehetség. Nem tudták a kor [követelményeinek] megfelelően széles körben terjeszteni az uralkodó kegyességét, s felvilágosult rendelkezéseket alkotni, amely egész nemzedékük [követendő] törvénye lehetett volna. [Ehelyett] csupán jelentéktelen apróságokat bogarásztak ki, s néhány elhanyagolható ügyet emeltek ki, mindezt csak azért, hogy eleget tegyenek a [császár] rendelkezésének. Emiatt nem születtek nagyszabású javaslatok, s mindez a mai napig így maradt. Egyes tanácsadók azt mondják, hogy a törvényeket nehéz gyakran módosítani, [ám ez nem más, mint hogy] közönséges emberek nem értik meg [a helyzetet], s kétségeikkel elállják a [jó] kormányzás útját – az ilyet a szent és bölcs [királyok] gyakran megvetették.

V. A Korai Han-korban kiadott fontosabb rendeletek

Az alábbiakban összefoglalóan felsoroljuk a Han-dinasztia megalakulása óta egymást követően kiadott törvényeket és rendeleteket, amelyek megfeleltek a régieknek, s amelyek alkalmasak a jelenkor számára is.

V.1. Gaozu[186] – érvényben marad a nemzetség harmadízigleni kiirtásáról szóló törvény

Kezdetben, amikor a Han-dinasztia megalakult, bár a háromcikkelyesre rövidített törvény volt életben, s [a törvények] hálóján akkora halak jutottak át, hogy lenyelhettek egy hajót, a nagy büntetések között még érvényben volt a nemzetség harmadízigleni kiirtásáról (*yi sanzu* 夷三族)[187] szóló rendelet. A rendeletben ez állt:

„Akit nemzetsége harmadízigleni [kiirtásával] kell sújtani, azt először tetoválják, [majd] vágják le az orrát, a bal és a jobb lábfejét,

---

[185] Zhong Shanfu csaknem teljesen ismeretlen főhivatalnok, a Korai Zhou-korban élhetett. Az egyetlen rá vonatkozó forrás a *Dalok könyve* 260. verse, amely hosszasan méltatja az érdemeit. Például „Szigorú a királynak parancsa, Zhong Shanfu az, aki végrehajtja. Ha egy országban nem teljesítik, Zhong Shanfu azt világosan tudja."

[186] Gaozuról lásd 94. jegyzet.

[187] A büntetésről lásd HULSEWÉ 1955: 112–122, SALÁT 2003: 135.

botozzák halálra, függesszék fel a fejét, s csontját és húsát vágják darabokra a piactéren. Annak, aki gyalázta, szidalmazta, rágalmazta vagy átkozta [a császárt], mindemellett először a nyelvét is vágják ki."

Ezért ezt az Öt Büntetés[188] teljes [alkalmazásának] nevezték. Peng Yuét 彭越,[189] Han Xint 韓信[190] és a hozzájuk hasonlókat ezzel a büntetéssel sújtották.

V.2. Lü császárné[191] – a nemzetség harmadízigleni kiirtásának eltörlése

Gao[zu] császár felesége uralmának első évében aztán a nemzetség harmadízigleni [kiirtásával járó] büntetést és a megátkozó szavakról (*yaoyan* 祅言) szóló rendeletet eltörölték.[192]

V.3. Wendi – a kölcsönös felelősség eltörlése

Xiaowen császár[193] második évében[194] [a császár] újabb rendeletet adott ki a főminisztereknek (*chengxiang* 丞相), a főparancsnoknak (*taiwei* 太尉) és a császári írnokoknak (*yushi* 御史):[195]

---

188 Az Öt Büntetésről lásd 32. jegyzet.

189 Peng Yue (megh. i. e. 197 vagy 196) eredetileg Liu Bang harcostársa volt, s jutalomként az utóbbitól birtokot és hercegi címet kapott. Később azonban felkelés tervezésének vádjával a fent leírt kegyetlen módon kivégezték. Életrajzát lásd *Shiji* 90: 2591–2595, *Hanshu* 34: 1878–1881; lásd még LOEWE 2000: 447–448.

190 Han Xin a Han-dinasztia megalapításához vezető háborúban Liu Bang egyik legfontosabb és legtehetségesebb hadvezére volt, s i. e. 202-ben Liu birtokot és hercegi címet adományozott neki. I. e. 197-ben azonban állítólag felkelést tervezett, ezért a fent leírt módon kivégezték. Életrajzát lásd *Shiji* 92, *Hanshu* 34: 1861–1878; lásd még LOEWE 2000: 147–149.

191 Lü császárnéról lásd 136. jegyzet.

192 Az intézkedésre i. e. 187 elején került sor.

193 Wen császárról lásd 138. jegyzet.

194 Az intézkedés minden más forrásban (például *Shiji* 10: 418–419) Wen császár első événél szerepel, s Zhou Bo és Chen Ping is csak az első évben töltötte be egymás mellett a jobb- és baloldali főminiszteri tisztséget; így valószínűleg a fenti dátum elírás, s a rendelet valójában az első évben, i. e. 179-ben született. (Lásd HULSEWÉ 1955: 396/238. jegyzet.)

195 A rendelet és a rá adott válasz szövege megtalálható Wen császár *Shiji*-beli évkönyvében is (*Shiji* 10: 418–419). A két szövegváltozat eltéréseiről lásd HULSEWÉ 1955: 396–398/239. jegyzet.

„A törvény: a [jó] kormányzás helyes [eszköze], az, amivel megakadályozzuk a hatalmaskodást és megvédjük a jó embereket. Manapság, miután a bűn elkövetőjét már elítélték, ártatlan apját, anyját, feleségét, gyermekeit és a vele együtt születetteket (*tongchan* 同產)[196] is felelősségre vonják [az ő bűnéért], kiterjesztik [rájuk a törvényt] és lefoglalják (*shou* 收) [őket] – ezt mi egyáltalán nem tudjuk elfogadni. Készüljenek javaslatok [ebben az ügyben]!"

A baloldali és a jobboldali főminiszter, Zhou Bo 周勃[197] és Chen Ping 陳平[198] beadványt írtak, mondván:

„Az apa és anya, feleség és gyermekek, az együtt születettek kölcsönös felelősségre vonása (*xiangzuo* 相坐), [a törvények rájuk történő] kiterjesztése és lefoglalásuk: ez az, amivel megkötjük [a nép] szívét, s amivel elérjük, hogy a törvények megszegését súlyos dolognak tartsák. A [bűnös rokonai] lefoglalásának módszere régóta ránk hagyományozódott [eszköz]. Alattvalóid ostoba megfontolásaik alapján úgy vélik, hogy a régi [módszer alkalmazása] a legmegfelelőbb."

Wendi császár a következő választ adta:

„Mi úgy hallottuk, hogy ha a törvények helyesek, akkor a nép becsületes; ha a bűnök megfelelő [büntetéssel járnak], akkor a nép engedelmes. Emellett akik pásztorként [vigyázzák] a népet, s jóságukkal vezetik, azok a hivatalnokok. Ha azonban nem képesek vezetni, ráadásul helytelen törvényekkel büntetik őket, akkor a törvények visszájukra fordulnak és ártalmasak a népre, s kegyetlenné válnak. Mi nem látjuk úgy, hogy ez megfelelő volna, ezért az a helyes, ha érett módon [a kérdést a hivatalnokok újra] megfontolják."

[Chen] Ping és [Zhou] Bo erre ezt mondták:

„Felséged nagy szerencsénkre kiterjeszti hatalmas kegyességét az Égalattira, s azon van, hogy aki bűnt követ el, annak [hozzátartozóit] ne foglalják le, aki pedig nem követ el bűnt, azt ne vonják felelősségre a másik [bűnéért]. Ez hatalmas erényről tanúskodik, amellyel

---

[196] A Zhang Yan nevű kommentátor (i. sz. 3. század) egy másik fejezethez írt megjegyzése szerint a *tongchan* az azonos apától, de nem feltétlenül azonos anyától származó testvéreket jelenti (*Hanshu* 98: 4018/1. jegyzet). Lásd még HULSEWÉ 1955: 398/240. jegyzet.

[197] Zhou Bo (megh. i. e. 169) Liu Bang egyik leghűségesebb és legmegbízhatóbb harcostársa, hadvezére és hivatalnoka volt. Lü császárné halálakor kulcsszerepe volt a Lü családdal való leszámolásban és a Liu család hatalmának visszaállításában. I. e. 179-ben Wen császár jobboldali főminiszterré nevezte ki, a tisztségről hamarosan lemondott, de i. e. 178-ban, a másik főminiszter, Chen Ping halálakor újra főminiszter lett. I. e. 177-ben ismét lemondott és visszavonult birtokára. Életrajzát lásd *Shiji* 57, *Hanshu* 40: 2050–2066; lásd még LOEWE 2000: 729–731.

[198] Chen Pingről lásd 96. jegyzet.

mi, alattvalóid, képtelenek vagyunk felérni. Alattvalóid, másokkal együtt, tiszteletteljesen átvettük rendeletedet. Teljes egészében töröltessék el a [bűnös hozzátartozóinak] lefoglalásáról szóló törvény, illetve a kölcsönös felelősségről szóló törvény."

Később [azonban],[199] amikor Xinyuan Ping 新垣平[200] azt tervezte (*mou* 謀), hogy [a császárnak] ellenszegül (*ni* 逆), újra alkalmazták a nemzetség harmadízigleni [kiirtásának] büntetését. Ennek alapján elmondható, hogy a szokások és hagyományok megváltoznak és módosulnak, „az emberek természetüket tekintve közel állnak egymáshoz, szokásaikat tekintve viszont távol"[201] – milyen igaz ez! Ha még Xiaowen császár embersége, [Chen] Ping és [Zhou] Bo bölcsessége ellenére is léteztek ennyire túlzó büntetések és hibás ítéletek, akkor mennyivel rosszabb [a helyzet] a hanyatló időszakban elmerülő középszerű tehetségek [kormányzása idején]?

V.3. Eszményi rendelkezések a Zhou szertartásaiban

A *Zhou szertartásai*ban megtalálható az öt kihallgatásról (*wu ting* 五聽), a nyolc megfontolásról (*ba yi* 八議), a három megkérdezésről (*san ci* 三刺), a három felmentésről (*san you* 三宥) és a három kegyelemről (*san she* 三赦) szóló törvény.[202]

Az öt kihallgatás [az alábbiakból állt]: az elsőt nevezték a vallomások meghallgatásának, a másodikat a megjelenés megvizsgálásának, a harmadikat a lélegzet meghallgatásának, a negyediket a fülek megvizsgálásának, az ötödiket a szemek megvizsgálásának.

A nyolc megfontolás [a következő volt]: az elsőt nevezték a családi kapcsolat megfontolásának; a másodikat a régi [kapcsolatok] megfontolásának; a harmadikat a bölcsesség megfontolásának; a negyediket a képességek megfontolásának; az ötödiket az érdemek megfontolásának; a hatodikat a nemesség megfontolásának; a hetediket

---

[199] I. e. 164 végén.

[200] Xin Yuanping a jósjelek és az öt elem szakértője volt Wendi udvarában; i. e. 163 után lázadással vádolták és kivégezték. Xin Yuanping nem rendelkezik külön életrajzzal a *Shiji*ben és a *Hanshu*ban. Kivégzéséről lásd *Shiji* 10: 430, *Hanshu* 4: 127–128; lásd még LOEWE 2000: 615–616.

[201] Az idézet forrása: *Lunyu* 17.2, vö. TŐKEI 1980: I. 143.

[202] A alábbiak idézetek a *Zhouli* 35–37. fejezetéből. Fontos újra felhívni a figyelmet arra, hogy a *Zhouli* minden bizonnyal fiktív, eszményített, a valóságban sosem létezett állapotokat és intézményeket ír le. Lásd még 111. jegyzet.

a szorgalom megfontolásának; a nyolcadikat a vendég [státus] megfontolásának.

A három megkérdezés [a következő volt]: az elsőt nevezték az összes miniszter megkérdezésének; a másodikat az összes hivatalnok megkérdezésének; a harmadikat a néptömegek megkérdezésének.[203]

A három felmentés [a következő volt]: az elsőt nevezték tudatlanságnak; a másodikat hibáknak és mulasztásoknak; a harmadikat elvesztésnek és elfelejtésnek.

A három kegyelem [a következő volt]: az elsőt nevezték fiatalságnak és gyengeségnek; a másodikat öregségnek és aggságnak; a harmadikat balgaságnak és ostobaságnak.

Valamennyi fogoly esetében, „a legmagasabb fokú bűnt [elkövetőknek] összebilincselték a kezeit és megbéklyózták a lábát; a közepes fokú bűnt [elkövetőket] megbilincselték és megbéklyózták; a legalsó fokú bűnt [elkövetőket] megbilincselték. A hercegi nemzetségbe tartozóknak összebilincselték a kezeit; a nemesi rangot viselőknek megbéklyózták a lábát, hogy így várják a kivégzést."

V.4. Gaozu – rendelet a kétes ügyek elbírálásáról

Gao[zu] császár hetedik évében (i. e. 200) rendeletet bocsátott ki a császári írnokoknak:

„Ha az ítélkezésben kételyek merülnek fel, az [ítélkező] hivatalnok néha nem mer dönteni, s a bűnösöket hosszú ideig nem ítélik el, míg az ártatlanokat sokáig őrizetben tartják anélkül, hogy döntenének ügyükről. Ezért mostantól fogva a járások (*xian* 縣) és határkörzetek (*dao* 道) hivatalaiban, ha egy kétséges ügy merül fel, akkor arról minden esetben nyújtsanak be jelentést (*yan* 讞) ahhoz a kétezer vékányi [fizetéssel rendelkező] hivatalnokhoz,[204] aki alá tartoznak. A kétezer vékányi [fizetéssel rendelkező] hivatalnok küldjön válaszleiratot (*bao* 報), amely tartalmazza a bűncselekmény megnevezését és [a bűnnek] megfeleltethető [büntetést]. Valamennyi olyan ügyet, amelyben nem tud dönteni, továbbítsa az igazságügyi miniszternek. Az igazságügyi miniszter is küldjön válaszleiratot, amely tartalmazza a [bűncselekmény és a büntetés] megfeleltetését. Az olyan ügyek-

---

[203] Nem tudjuk, hogy a fentieket miként vonták be az ítélkezésbe, vagy hogy a nép véleményének volt-e valaha is szerepe a törvénykezésben.

[204] A kétezer vékás hivatalnok itt minden bizonnyal a tartományi kormányzóra (*junshou* 郡守) utal.

ről, amelyekben az igazságügyi miniszter sem tud dönteni, tisztelettel készítsen egy beadványt, amelyhez csatolja a vonatkozó megfeleltetéseket (*dang* 當), precedenseket (*bi* 比), törvényeket és rendeleteket, s így tájékoztassa [a császárt]."[205]

V.5. Jingdi – újabb rendelet a kétes ügyek elbírálásáról

Bár az uralkodó ily mértékben kegyes volt, a hivatalnokok mégsem tudták átvenni és terjeszteni [e kegyességet]. Ezért Xiaojing 孝景[206] [császár] Zhong[yuan] 中[元] [uralkodási érájának] (i. e. 149–144) ötödik évében (i. e. 145) újabb [császári] rendeletet adtak ki, melyben ez állt:

„Minden esetben, ha az ítélkezésben kételyek merülnek fel, bár [az ítélet] szövege eleget tesz a törvényeknek, de nem felel meg az ember szándékának, akkor valamennyi esetben nyújtsanak be jelentést [a felsőbb hatóságoknak]."[207]

Ezután [azonban] az ítélkező hivatalnokok újra megkerülték az aprólékos [rendelkezés]szövegeket,[208] és saját ostoba szívüket követték. Ezért [Xiaojing császár] Hou[yuan] 後[元] [uralkodási időszakának] (i. e. 143–141) első évében (i. e. 143) újra rendeletet bocsátott ki, mondván:

„Az ítélkezés: nagy súlyú dolog. Az emberek között vannak ostobák és bölcsek; a hivatalnokok között vannak magas- és alacsonyrendűek. Ha az ítélkezésben kételyek vannak, akkor jelentést [kell írni] – erről [külön] rendelet van.[209] Ha a jelentést író [hivatalnoknak] válaszleiratot írtak a jelentésére, [és aszerint ítélkezett], de később

---

[205] A rendelet alkalmazását a legújabb régészeti felfedezések is igazolták. 1983-ban a Hubei tartományi Zhangjiashannál 張家山 egy hivatalnoki sírban, több más szöveg mellett, találtak egy *Zouyanshu* 奏讞書 című, huszonkét dokumentumból álló összeállítást, amely éppen a fenti rendeletben említett jelentéseket (*yan* 讞) és rájuk adott válaszokat tartalmazott. A zhangjiashani szövegekről lásd például LI 1993, 1995, PENG 1993, 1995; a dokumentumok szövegének közlését lásd *Zouyanshu*.

[206] Jing császárról lásd 161. jegyzet.

[207] A rendelet szövegének hosszabb változata megtalálható Jingdi császár évkönyvében is (*Hanshu* 5: 148).

[208] A *weiwen* 微文 különböző értelmezéseiről lásd HULSEWÉ 1955: 344, 402/265. jegyzet, illetve vele szemben CH'Ü 1956: 423.

[209] A szöveg tagolásában a Zhonghua Shuju kiadástól eltérően HULSEWÉt követjük (1955: 344).

[kiderül, hogy az ítélet] nem volt megfelelő, akkor a jelentést író hivatalnokot nem kell hibásnak tartani."[210]

Ettől fogva az ítélkezés és a büntetések [kiszabása] gondosabbá vált, s megközelítette az öt kihallgatás és a három felmentés eszményét.

V.6. Jingdi – rendelet a korlátozott cselekvőképességűekkel való bánásmódról

[Ugyanennek az időszaknak] a harmadik évében (i. e. 141) [a császár] újra rendeletet bocsátott ki, mondván:

„A magas életkort és az öregséget az emberek becsülik és tisztelik; az özvegyembereket, az özvegyasszonyokat, a hozzátartozó nélkülieket az emberek szánják és sajnálják. Fogalmazzanak tehát rendeletet, mely szerint a nyolcvanéveseket és idősebbeket, a nyolcéveseket és a fiatalabbakat, a terhes nőket, akik még nem hozták világra [gyermeküket], a [vak] zenészeket és törpéket, akiket őrizetbe kell venni és fogságban kell tartani, tartsák »enyhe fogságban«."[211]

V.7. Xuandi – rendelet az idősek enyhébb megítéléséről

Xiaoxuan 孝宣 császár Yuankang 元康 uralkodási időszakának (i. e. 65–62) negyedik évében (i. e. 62) újabb császári rendeletet adtak ki, mondván:[212]

„Úgy véljük, hogy az idős emberekben, amikor hajuk és foguk elhullott és kiesett, vérük és lélegzetük már erőtlenné vált, egyáltalán

---

[210] A rendelet szövege – némi eltéréssel – megtalálható Jingdi császár évkönyvében is (*Hanshu* 5: 150). A rendelkezés szövegéről lásd HULSEWÉ 1955: 402–403/266. jegyzet.

[211] A szövegben a *song xi* 頌繫 szóösszetétel szerepel; a *song,* ahogyan Yan Shigu kommentárja jelzi, a *rong* 容, 'enyhe' kölcsönszava lehet, s a kifejezés arra utal, hogy az elítélteknek nem kellett bilincset és béklyót viselniük (頌讀曰容。容，寬容之，不桎梏。*Hanshu* 23: 1108/25. jegyzet). Lásd még Ru Shun 如淳 (megh. i. sz. 265) megjegyzését ugyanerről a kifejezésről (*Hanshu* 2: 87/12. jegyzet); ez utóbbi szerint az „enyhe fogságban" lévőket nem a fogházban, hanem a hivatalnoki rezidencián tartották fogva. Az enyhe fogságról lásd még HULSEWÉ 1955: 404–405/273. jegyzet.

[212] Xuan császárról lásd 168. jegyzet. A rendelet szövege megtalálható Xuan császár évkönyvében is (*Hanshu* 8: 258).

nincsen erőszakoskodásra és szembeszegülésre való szándék. Manapság néhányukat elfogják az írott törvények szerint, s fogva tartják őket a börtönben, így nem tudják betölteni az [égi] rendelés által előírt éveiket. Mi ezt nagyon sajnálatosnak tartjuk. Mostantól fogva minden nyolcvanéves [és annál idősebb embert], ha nem a hamis feljelentésnek (*wugao* 誣告), az emberölésnek és a más megsebesítésének (*sha shang ren* 殺傷人) [bűntettét] követte el, semmilyen más [bűnért] ne vonják felelősségre."

V.8. Chengdi – rendelet a gyermekek enyhébb megítéléséről

Chengdi császár[213] Hongjia 鴻嘉 uralkodási időszakának (i. e. 20–17) első évében rendeletet adtak ki:

„[Azok esetében, akik] még nem töltötték be hetedik életévüket, s bűnös szándékkal (*zei* 賊) vagy verekedés közben (*dou* 鬥)[214] embert öltek, illetve [egyéb olyan bűnt] követtek el, amelyért halálbüntetés jár, terjesszenek fel kérelmet az igazságügyi miniszterhez, hogy az meghallgassa [a császár véleményét], s a halálbüntetést enyhíteni lehessen."

[Ez] megfelelt a három kegyelem fiatalokról és gyengékről, öregekről és aggokról [szóló előírásának].

Ezek voltak mindazok a törvények és rendeletek, amelyeket egymást követően adtak ki, s amelyek megközelítették a régi [eszményeket], megkönnyítve a nép [életét].

VI. Befejezés

VI.1. Konfuciusz az eszményi állapotokról

Konfuciusz mondotta: „Ha [igazi] király támadna, akkor egy nemzedék múlva egész biztosan az emberség uralkodna";[215] „Ha jó emberek kormányoznák az országot száz évig, akkor le lehetne győzni a kegyetlenséget, és el lehetne vetni a halálbüntetést."[216] Ez azt

---

[213] Chengdi császárról lásd 179. jegyzet.
[214] A „bűnös szándékkal" és a „verekedés közben" fogalmakról mint jogi kategóriákról lásd HULSEWÉ 1955: 253–257, SALÁT 2002: 97–98.
[215] *Lunyu* 13.12, vö. TŐKEI 1980: I. 118.
[216] *Lunyu* 13.11, vö. TŐKEI 1980: I. 118.

jelenti, hogy ha egy szent király emelkedne fel, vállalkozván a hanyatlás [megszüntetésére], véget vetvén a zűrzavarnak, biztosítván a népnek az erény általi tanítást, akkor [az emberek] megváltoztatásához és átformálásához egy emberöltőre lenne szükség, s ezután az emberség útja megvalósulna. Ami a jó embereket illeti, bár nem léptek be a [bölcs] belső szobáiba,[217] mégis, száz éven belül legyőznék a kegyetlenséget és elvetnék a halálbüntetést. Ez az országot irányítók számára a mérce és a minta.

VI.2. A büntetések elszaporodása a Korai Han-kor második felében

Most a Han-dinasztia útja a legteljesebben virágzik, s átívelt a nemzedékeken több mint kétszáz éven át. Ha megvizsgáljuk a Zhao 昭 [császártól] Xuan 宣, Yuan 元, Cheng 成, Ai 哀 [császáron keresztül] Pingig 平 tartó hat nemzedék időszakát,[218] a bűnügyekben történő ítélkezésnél a halálbüntetést tekintve évente átlagosan több mint ezer főre jutott egy ember; a szakáll-leborotválástól a jobb lábfej levágásáig terjedő [büntetések száma] ennek több mint a háromszorosa volt.[219]

A régieknek volt egy mondása: „Ha tele van a csarnok, s [mindenki] bort iszik, de van egy ember, aki a sarokba fordulva keservesen

---

[217] Utalás a *Lunyu* 11.14-re: „…[Zilu] már feljutott a fogadócsarnokba, de még nem lépett be a belső szobákba." Vö. TŐKEI 1980: I. 105.

[218] Zhao császár i. e. 86–74 között, Ai császár i. e. 6-tól i. e. 1-ig, Ping császár i. sz. 1-től 5-ig uralkodott. Tehát a fenti korszak a Korai Han-dinasztia utolsó csaknem egy évszázadát, az i. e. 86–i. sz. 5 közötti időszakot jelöli.

[219] A kínai eredeti megfogalmazása nem egyértelmű, nem derül ki ugyanis, hogy a fenti arányok a teljes népességre, vagy az évente perbe fogottakra vonatkoznak (斷獄殊死，率歲千餘口而一人，耐罪上至右止，三倍有餘。) A Zhonghua Shuju-féle kiadás két kommentárt idéz: Ru Shun a halálbüntetésre vonatkozó adatot így magyarázza: „Az Égalattiban a bűntettet elkövetők közül átlagosan ezerből egy főt végeztek ki" (率天下犯罪者千口而有一人死。 *Hanshu* 23: 1109/5. jegyzet.) A második adatot Li Qi 李奇 (200 k.) így magyarázza: „A szakáll-leborotválástól, vagyis a rablók elleni őrködés [nevű kényszermunka-fokozattól] a jobb lábfej levágásáig [terjedő büntetést illetően:] ezer főből hármat büntettek meg [ily módon]." (耐從司寇以上至右止，爲千口三人刑。 *Hanshu* 23: 1109/6. jegyzet.) Ez utóbbi megjegyzés a teljes népességre vonatkozott. Eszerint az ötvenmillió körüli Han-kori népességből évente százötvenezer főt csonkítottak meg, ami meglehetősen magas számnak tűnik. Különböző utalások kombinálása alapján Hulsewé azt feltételezi, hogy évi tízezer halálos, illetve harminc-negyven ezer megcsonkítással járó ítélet lehetett a reális szám (HULSEWÉ 1955: 406–407/285. jegyzet).

sír, akkor az egész csarnokban mindenki boldogtalan lesz miatta." Az [igazi] király úgy van az Égalattival, mint ahogy a fent a csarnokban lévő [emberek egymással]: ha egyetlen ember nem jut méltányos (*ping* 平) [elbánáshoz], akkor szomorúság és gyász van [a király] szívében miatta. Manapság a tartományokban és hercegségekben az évente megcsonkítottak és kivégzettek tízezresével számolhatók. Az Égalattiban több mint kétezer börtön van, s bennük a sok és a kevés ártatlanul meghalt kiegyenlíti egymást,[220] s a börtönben [lévők száma] egy emberrel sem csökken. Ez az oka annak, hogy a harmonikus pára (*heqi* 和氣) nem felel meg [az évszakoknak].[221]

Ha keressük az eredetét annak, hogy a bűnügyek és csonkító büntetések ennyire elterjedtek, [a következő okokat találjuk]: a tanításokat és a szertartásokat nem állították fel, a büntetések és törvények nem világosak, a nép többsége szegénységben és nyomorban [él], a gazdagok és hatalmasok a magán[hasznukkal] törődnek, a gonosztevőket nem fogják el azonnal, az ítélkezés a perekben nem méltányos. Az *Írások könyvé*ben az áll: „Bo Yi 伯夷 átadta a törvénykönyveket, a népet pedig a büntetések tartották féken."[222] Ez azt jelenti, hogy [Bo Yi] felállította a szertartásokat, hogy ezzel szüntesse meg a büntetéseket, mint ahogy gátat emelünk a vizek kiáradása ellen. Manapság a gátak elenyésznek, a szertartásosság előírásait nem állítják fel. A halálbüntetésekben túllépik a rendeleteket, míg a megcsonkítással, de életben maradással [járó bűnöket] könnyen elkövetik. Ha a fagy és az éhínség egyszerre jön el, a nyomorgók fékevesztettek és szertelenek [lesznek],[223] a gazdagok és hatalmasok felhatalmazás nélkül (*shan* 擅) a magán[hasznukkal törődnek], s [a szegények] számára zsákként és iszákként [szolgálnak, amelyben azok elrejtőzhetnek]. Ha a gonoszságnak van hol elrejtőznie, akkor szokássá válik, és fokozatosan elterjed. Emiatt terjedtek el annyira a csonkító büntetések.

---

[220] Itt valószínűleg arról van szó, hogy egy adott évben az egyes börtönökben meghaltak száma lehetett több vagy kevesebb, de az összes börtönt tekintve a meghaltak száma nem változott.

[221] A büntetések és a természet erőinek korrelációjáról lásd HULSEWÉ 1955: 103–109.

[222] *Shujing:* 595 (*Lüxing* 8). Bo Yi hűségéről és kötelességtudatáról híres személy volt, a Shang-dinasztia utolsó éveiben élt. Testvére és ő nem voltak hajlandóak az új Zhou-dinasztiát szolgálni, ezért inkább visszavonultak a hegyekbe, és éhen haltak. Lásd GILES 1898: 631.

[223] A kifejezés (窮斯濫溢) valószínűleg utalás a *Lunyu* 15.1 bekezdésére, ahol Konfuciusz ezt mondja: „A nemes ember elviseli a nyomort, a kis ember fékevesztett lesz tőle." (君子固窮；小人斯濫矣。) (Vö. TŐKEI 1980: I. 131–132.)

Konfuciusz azt mondta: „Régen, akik ismerték a törvényeket, enyhíteni tudták a büntetéseket. Ez az alapvető (*ben* 本). Manapság, akik ismerik a törvényeket, nem engedik futni a bűnösöket. Ez a mellékes (*mo* 末).” Azt is mondta: „Manapság, akik kihallgatást folytatnak a bűnügyekben, azt keresik, hogy hogyan tudnák kivégezni [a vádlottat]; régen, akik kihallgatást folytattak a bűnügyekben, azt keresték, hogy miként hagyhatnák életben.”[224]

„Jobb futni engedni egy bűnöst, mint kivégezni egy ártatlant.”[225] Manapság az ítélkező hivatalnokok, a felettesek és az alárendeltek egymással versengenek abban, hogy a kíméletlenséget felvilágosodottságnak tartsák. Akik szigorúan [értelmezik a törvényeket], azok érdemeket és hírnevet szereznek; akik pedig méltányosak, azok többsége később bajba keveredik. Egy mondás szerint: „A koporsóárus azt kívánja, hogy az évben járvány legyen.” Ez nem azt jelenti, hogy gyűlöli az embereket és meg kívánja ölni őket, de a haszna az emberek halálában rejlik.”[226]

Ugyanígy van az is, hogy manapság a bűnügyekben ítélkező hivatalnokok hamisan vádaskodva ártani akarnak az embereknek. Mindezen esetekben ez az „öt betegség” az, amely miatt a perek és csonkító büntetések egyre szaporodnak.[227]

VI.3. Javulás a Kései Han-kor elején

A Jianwu 建武 (i. sz. 25–55) és a Yongping 永平 (i. sz. 58–75)[228] időszakokban a nép éppen csak hogy megszabadult a háborúskodás

---

[224] A két idézet nem szerepel a *Lunyu*ben. A lehetséges forrásokról lásd HULSEWÉ 1955: 410–411/299. jegyzet.

[225] *Shujing:* 59 (*Da Yu mo* 12), két írásjegy eltéréssel; *Zuozhuan:* 526 (Xiang fejedelem 26. éve).

[226] A bekezdés idézet Lu Wenshu 路溫舒 már említett beadványából, melynek szövege megtalálható Lu életrajzában (*Hanshu* 51: 2368–2371, HULSEWÉ 1955: 424–427). Lu Wenshuról lásd 169. jegyzet. A fenti és az életrajzbeli szövegváltozat különbségeiről lásd HULSEWÉ 1955: 412/300. jegyzet.

[227] Az „öt betegség” (*wu ji* 五疾) minden bizonnyal a pont első felében felsorolt problémákra utal: „a tanításokat és a szertartásokat nem állították fel, a büntetések és törvények nem világosak, a nép többsége szegénységben és nyomorban [él], a gazdagok és hatalmasok a magán[hasznukkal] törődnek, a gonosztevőket nem fogják el azonnal, az ítélkezés a perekben nem méltányos”.

[228] Ez a dátum bizonyítja, hogy az *Értekezés*t Ban Gu, s nem Ban Biao írta, az utóbbi ugyanis 54-ben meghalt.

szerencsétlenségétől, s az emberek vidám életet akartak élni, ugyanúgy, mint Gao 高 és Hui 惠 [császárok] idején.[229] A kormányzat elnyomta a hatalmasokat és támogatta a gyengéket, az udvarban nem voltak hatalmaskodó főhivatalnokok, a településeken nem voltak gazdag és befolyásos előkelőségek. Ha a népesség arányát tekintjük, a peres ítéletek száma a Cheng 成 és Ai 哀 [császár] korabelinél[230] nyolctizeddel kisebb volt; ezt nevezhetjük „tisztának". Mégis, ez nem tölthet el elégedettséggel, és nem hasonlítható nagyszerűségben a régi korokhoz, mivel az elvetemültséget még nem irtották ki teljesen, és a csonkító büntetések alapjait nem javították ki.

VI.4. Xunzi a büntetések helyes alkalmazásáról

Milyen jól értekezett Sun Qing 孫卿[231] a büntetésekről! Ő azt mondta:

„A mai világban a közönséges vitatkozók azt tartják, hogy a jó kormányzást megvalósító régi időkben nem léteztek csonkító büntetések (*rouxing* 肉刑), [helyettük] az »ábrázoló« büntetések (*xiangxing* 象刑) voltak érvényben, mint a tussal való tetoválás (*moqing* 墨黥), illetve a szalmasaru (*feilü* 菲履) és a szegély nélküli vörös ruha (*zheyi* 赭衣) [viselése]. De ez nem így van. Azt gondolod, hogy a jó kormányzást megvalósító régi időkben az emberek nem követtek el bűnt és gonoszságot, s ekkor nem voltak csonkító büntetések? Akkor »ábrázoló« büntetések sem kellettek volna! Azt gondolod, hogy az emberek néha elkövettek bűnt, de csak enyhe büntetést kaptak? Így aki megölt egy embert, nem halt volna meg, s aki megsebesített egy embert, azt nem csonkították volna meg. Ha a bűn a legsúlyosabb, de a büntetés a legenyhébb, akkor a népnek nincs mitől félnie; ennél nagyobb felfordulás nem is lehetne. A büntetések felállításának alapja mindig az, hogy velük fékezik meg az erőszakoskodást és az elvetemültséget, és velük veszik elejét [ezeknek], mielőtt megjelennének. Ha aki megöl egy embert, azt nem öljük meg, s aki megsebesít egy embert, azt nem csonkítjuk meg, akkor azzal kegyesek vagyunk az erőszakoskodáshoz, és nagylelkűek vagyunk az elvetemültséghez.

---

[229] Utalás Han Gaozu (i. e. 202–195) és Han Huidi 195–188 császárokra, vagyis a Korai Han-dinasztia első két uralkodójára. Róluk lásd 94. és 136. jegyzet.

[230] Chengdi i. e. 33-tól i. e. 7-ig, Aidi i. e. 6-tól i. e. 1-ig uralkodott, lényegében ők voltak a Korai Han-ház utolsó uralkodói.

[231] Sun Qingről lásd 68. jegyzet.

Ezért az »ábrázoló« büntetések nem a jó kormányzást megvalósító régi időkben keletkeztek, hanem a zűrzavaros mában.

Minden nemesi rang, hivatali megbízás, jutalom és büntetés – mind fajta szerint követik egymást.[232] Ha egy dolog elveszti a neki megfelelő [párját], az a zűrzavar kezdete. Ha az erény nem felel meg a tisztségnek, ha a képesség nem felel meg a hivatalnak, ha a jutalom nem felel meg az érdemnek, ha a büntetés nem felel meg a bűntettnek, annál nagyobb szerencsétlenség nincs.

Az erőszakos megbüntetése, a kicsapongó megzabolázása – ezek a jó kormányzás félelemkeltő [feladatai]. Aki megöl egy embert, azt megölik, s aki megsebesít egy embert, azt megcsonkítják – ebben a száz király ugyanúgy [cselekedett]. Senki nem tudja, hogy mindez honnan ered. Ezért a jó kormányzás idején a büntetések súlyosak, a zűrzavar idején pedig a büntetések enyhék. [Ez azért van, mert] a jó kormányzat ellen bűnt elkövetni mindenképpen súlyos dolog, a zűrzavaros kormányzat ellen bűnt elkövetni mindenképpen enyhe. Az *Írások könyvé*ben ez áll: »A büntetések és a bírságok időnként súlyosak, időnként enyhék«[233] – ezt jelenti mindez. Amikor [az *Írások könyve*] ezt írja: »Az ábrázoló büntetéseket világossá tették«,[234] az azt jelenti, hogy a büntetéseket az Ég útjának ábrázolásával [utánzásával] hozták létre. Hogy is lenne szó szalmasaruról és vörös ruháról?"[235]

VI.5. Ban Gu véleménye a csonkító büntetések szükségszerűségéről

Így hangzanak Sun Qing szavai, így az ő[236] szavai alapján tovább vizsgáljuk mindezt.

Yu 禹 örökölte meg [a trónt] Yao 堯 és Shun 舜 után,[237] s mivel maga úgy gondolta, hogy erénye gyengébb [elődeinél], megalkotta

---

[232] A *Xunzi* szövegében a mondat egyértelműbb: a rangok, megbízások, jutalmak, büntetések mind „viszonzások" (*bao* 報), vagyis az emberek valamely tettük következményeként kapják őket – amilyen fajta a tettük, olyan fajta viszonzás jár érte.

[233] *Shujing:* 607 (*Lüxing* 19).

[234] *Shujing:* 86 (*Yi Ji* 8).

[235] Az idézet a *Xunzi* 18., *Zhenglun* 正論 című fejezetéből származik. A Ban Gu által közölt és a ránk hagyományozódott szöveg több helyen eltér egymástól, a különbségekről lásd HULSEWÉ 1955: 413–415/308–321. jegyzet.

[236] Itt a *su* 俗, 'közönséges' írásjegy szerepel, de ez valószínűleg elírás a *qi* 其, 'ő, övé' írásjegy helyett.

[237] Yaóról és Shunról lásd 37. jegyzet. Yu vagy Nagy Yu szintén legendás uralkodó volt, Yaót és Shunt követte a trónon. Vízszabályozási munkálataival véget vetett az árvizeknek, s ő alapította meg a Xia-dinasztiát. Lásd például GILES 1898: 705.

a csonkító büntetéseket. Tang 湯 és Wu 武,[238] követvén [őt, szintén] alkalmazták [a büntetéseket], mivel a szokások [az ő korukban] hitványabbak voltak, mint Tang 唐 és Yu 虞 [korában].[239]

Most, hogy Han 漢 vette át a hanyatló Zhou 周 és a kegyetlen Qin 秦 rendkívül züllött örökségét, a szokások még hitványabbak, mint a Három dinasztia [korszakában],[240] így Yao és Shun büntetéseinek alkalmazása olyan lenne, mintha egy megvadult lovat [gyenge] kötőfékkel próbálnánk irányítani. Ez ellenkezik azzal, ami a kor megmentéséhez kellene.

Ráadásul, aki el akarja törölni a csonkító büntetéseket, annak az az alapvető szándéka, hogy egészben megőrizze a népet. Ha azonban egy fokozattal továbblépünk „a fej leborotválásának és a nyakkaloda viselésének" (*kunqian* 髡鉗) büntetésétől, akkor azonnal a „nagy büntetéshez" (*dabi* 大辟) [halálbüntetéshez] érkezünk. Ha a halálbüntetéssel kötjük meg a népet, azzal eltérünk az eredeti jó szándéktól. Így évente tízezrével végzik ki az embereket, amit a büntetések szigorúsága okoz.

Ha azonban az olyan elvetemültségeket tekintjük, mint a rablás lukfúrással (*chuantou zhi dao* 穿窬之盜),[241] a más megsebesítése haragból (*fennu shangren* 忿怒傷人), a férfi és nő paráználkodása (*nannü yinyi* 男女淫佚), a hivatalnok hitvány sikkasztása (*li wei jianzang* 吏爲姦臧),[242] akkor a fej leborotválásának és a nyakkaloda viselésének büntetése nem elégséges ahhoz, hogy ezeket megfékezzük. Így évente százezrével büntetnek meg embereket [ezek miatt]. A nép nem fél, s még kevésbé érez szégyent[243] – mindez a büntetések enyhesége miatt van.

---

238 Tang a Shang-, Wu a Zhou-dinasztia megalapítója volt, mindkettőjüket a bölcs uralkodó megtestesítőjének tartják.

239 Tangról (Yaóról) és Yuről (Shunról) lásd 37. jegyzet.

240 A Három dinasztiáról lásd 104. jegyzet.

241 A kifejezés szerepel a *Lunyu* 17.12-ben (vö. TŐKEI 1980: I. 146). A korban a vályogból, döngölt földből készült házakba úgy volt a legegyszerűbb betörni, ha a puha falba a tolvaj lyukat vájt. Egy ilyen eset leírása szerepel a shuihudi 睡虎地 iratokban is, ahol a bűncselekményt *xue dao* 穴盜 (rablás a lyukon át) néven említik (E 22, lásd SALÁT 2003: 227–229).

242 A fenti négy kifejezés valószínűleg nem jogi terminus, hanem a bűnök köznapi megnevezése.

243 Utalás a *Lunyu* 2.3-ra: „Ha a népet rendeletekkel kormányozzák és büntetésekkel tartják féken, akkor ki fogja játszani [a büntetést], de a szégyent nem fogja ismerni. Ha az erénnyel kormányozzák és a szertartásokkal tartják féken, akkor ismerni fogja a szégyent, és mindig egyenes lesz." (Vö. TŐKEI 1980: I. 56–57.)

Ezért a közönségesek „tehetséges hivatalnokai" nyilvánosan kivégzik a tolvajokat, hogy ezzel félelmet keltsenek. Azokat, akik csak a kivégzésekkel törődnek, hivataluknak megfelelőnek [tartják], míg azok, akik a törvényt tisztelik, nem kormányoznak jól. [A büntetések] neveinek [= kategóriáinak] összezavarása és az ártó rendelkezések így felsorolhatatlanok. Ez az, ami miatt, bár a [törvények] hálója sűrű, a hitványságot nem lehet megállítani, s bár számtalan büntetés van, a nép egyre hanyagabb.

VI.6. Ban Gu konkrét javaslatai a törvénykezés reformjáról

Egy nemzedék után nem [uralkodik] az emberség, s száz év után nem győzetett le a kegyetlenség[244] – ez valójában azért van, mert a szertartások és a zene hiányosak, a büntetéseket pedig nem igazították ki. Ezért gondolkoznunk kell olyan javaslatokról, amelyek megtisztítják az eredetet és kiigazítják a gyökeret. [Úgy] kell átszerkeszteni és megalkotni a törvényeket és rendeleteket, hogy kétszáz cikkely feleljen meg a „nagy büntetésnek".[245] A bűnök többi fokozatánál, azoknál, amelyek a régi időben életben hagyással jártak, de manapság érinti őket a halálbüntetés – mindegyiknél lehessen kérelmezni a csonkító büntetések alkalmazását. Továbbá a más megsebesítésénél (*shangren* 傷人) és a lopásnál (*dao* 盜), vagy ha a hivatalnok kenőpénzt fogad el (*shouqiu* 受賕) vagy elferdíti a törvényt (*wangfa* 枉法), vagy ha férfi és nő paráználkodik és züllik (*yinluan* 淫亂), minden [ilyen esetben] állíttassék vissza a régi büntetés, összesen háromezer cikkelyben.[246] A rágalmazó hazugságokon és túlbonyolított szövegeken [alapuló] aprólékos törvények[247] töröltessenek el. Ha így lesz, a törvényektől majd félni lehet, a tiltott [cselekedeteket] pedig könnyű lesz elkerülni; a hivatalnokok nem csak a kivégzésekkel

---

244 Utalás a *Lunyu* már idézett szakaszaira: „Ha [igazi] király támadna, akkor egy nemzedék múlva egész biztosan az emberségesség uralkodna" (13.12, vö. TŐKEI 1980: I. 118), „Ha jó emberek kormányoznák az országot száz évig, akkor le lehetne győzni a kegyetlenséget, és el lehetne vetni a halálbüntetést" (13.11, vö. TŐKEI 1980: I. 118).

245 Ez visszatérést jelent a Zhou-házi Mu király idején érvényes számhoz. Lásd a jelen fejezet III.2. pontját, illetve *Shujing:* 605–606 (*Lüxing* 18); SALÁT 2003: 89–90.

246 A háromezres szám is Mu királyra utal, lásd az előző jegyzetet.

247 *Diqi wenzhi weixi zhi fa* 詆欺文致微細之法. A tagmondat rendkívül nehezen értelmezhető, pontos jelentését nem ismerjük. Lásd HULSEWÉ 1955: 418–421/340–342. jegyzet, CH'Ü 1956: 423–424.

törődnek, s a törvénynek nem lesz két „kapuja" [= alkalmazási módja]; a [büntetés] enyhesége vagy súlyossága megfelel a bűntettnek, és a nép élete érintetlen marad.

VI.7. Ban Gu zárszava – a csaknem eszményi állapot elérhető

Megfelelvén a „büntetések és bírságok megfelelősége" elvének,[248] összhangban állva az Ég és ember harmóniájával, követve a régi időknek megfelelő rendelkezéseket, s megvalósítva az évszakok harmóniájának változásait, bár [a Zhou-házi] Cheng 成 és Kang 康 [királyok idejében jellemző],[249] a „büntetések elvetése" [állapotát] nem lehet elérni, de [a Han-házi] Xiaowen 孝文 császár[250] [idején született méltányos] perbeli ítéletek[hez való visszatérés] megvalósítható.

A *Dalok könyvé*ben ez áll: „Jót téve a néppel, jót téve az emberekkel, az Égtől kapunk jutalmat."[251] Az *Írások könyvé*ben ez áll: „Érdemeket szerezvén, [nagy] tetteket végrehajtván, hosszú évekig élhetünk."[252] Mindez azt jelenti, hogy aki a kormányzásban jót tesz a néppel, érdemeket szerez és [nagy] tetteket hajt végre, az az Égtől jutalmat kap, s élete hosszú évekig tart. Erre mondják: „Amikor az Egy Ember[253] áldásban részesül, az az emberek sokaságának lesz hasznára."[254]

---

[248] Utalás a III.3. pontban már idézett *Lunyu*-szakaszra (13.3): „Ha a szertartásosság és a zene nem virágzik, akkor a büntetések és bírságok nem megfelelőek; ha a büntetések és a bírságok nem megfelelőek, akkor a nép azt sem tudja, hova tegye a kezét és a lábát" (vö. TŐKEI 1980: I. 116).

[249] Cheng és Kang a dinasztiaalapító Zhou-házi Wut követő két király voltak az i. e. 12–11. században.

[250] Wen császárról lásd 138. jegyzet.

[251] Az idézet a *Shijing* 249. verséből való.

[252] Yan Shigu kommentárja szerint (*Hanshu* 23: 1113/10. jegyzet) az idézet a *Shujing Taishi* fejezetének *jinwen* 今文 („új írásjegyes szöveg") változatából való. A késő császárkorban hivatalos *Shujing*-változatban a kijelentés nem szerepel, de a középső *Taishi* fejezetben található egy némileg hasonló mondás, lásd *Shujing:* 293 (*Taishi zhong* 9). Ugyanakkor egy rekonstruált *jinwen* szövegben, amelyet Legge függelékben közöl, valóban szerepel a fenti mondat (lásd *Shujing:* 298).

[253] Az Egy Ember (*yi ren* 一人) az uralkodót jelenti.

[254] *Shujing:* 600 (*Lüxing* 13).

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

Daodejing 道德經 – *Zhuzi jicheng* 諸子集成. Shanghai, Shanghai Shudian, é. n.
Guanzi 管子 – Taibei, Shangwu Yinshuguan, 1983.
Guliangzhuan 谷梁傳 – *Sishu wujing: xia* 四 書 五 經, 下. Shanghai, Guoxue Zhengli She, 1936.
Guoyu 國語 – Shanghai, Guji Chubanshe, 1978.
Hanshu 漢 書 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1962.
Hou Hanshu 後漢書 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1982.
Huainanzi 淮南子 – Taibei, Sanmin Shuju, 1986.
Liezi 列子 – Taibei, Huazheng Shuju, 1987.
Lunyu 論語 – *Sishu wujing: shang* 四 書 五 經, 上. Shanghai, Guoxue Zhengli She, 1936.
Mengzi 孟 子 – *Sishu wujing: shang* 四 書 五 經, 上. Shanghai, Guoxue Zhengli She, 1936.
Shijing 詩 經 – *Sishu wujing: zhong* 四 書 五 經, 中. Shanghai, Guoxue Zhengli She, 1936.
Shujing 書經 – LEGGE, JAMES. *The Chinese Classics with a Translation, Critical and Exegetical Notes, Prolegomena, and Copious Indexes*. Vol. 3. The Shoo King. 2nd ed. Hong Kong, Hong Kong University Press, 1960.
Shuowen jiezi 說文解字 – Taibei, Liming Wenhua Shiye Gongsi, 1996.
Xunzi jijie 荀子集解 – *Zhuzi jicheng* 諸子集成. Shanghai, Shanghai Shudian, é. n.
Zhouli 周禮 – *Shisanjing zhushu* 十三經注疏. Taibei, Yiwen Chubanshe, 1976.
Zouyanshu 奏讞書 – Jiangling Zhangjiashan Han Jian Zhengli Xiaozu 江陵張家山漢簡整理小組: „Jiangling Zhangjiashan Han jian »Zouyanshu« shiwen (yi) 江陵張家山漢簡 «奏讞書» 釋文 (一)." *Wenwu* 文物 1993/8: 23–25; UŐ: „Jiangling Zhangjiashan Han jian »Zouyanshu« shiwen (er) 江陵張家山漢簡 «奏讞書» 釋文 (二)." *Wenwu* 文物 1995/3: 31–36.
Zuozhuan 左傳 – LEGGE, JAMES. *The Chinese Classics with a Translation, Critical and Exegetical Notes, Prolegomena, and Copious Indexes*. Vol. 5. The Ch´un Ts´ew with the Tso Chuen. 2nd ed. Hong Kong, Hong Kong University Press, 1960.

Másodlagos szakirodalom

BALÁZS, ÉTIENNE. 1976. „A történetírás mint a bürokratikus gyakorlat kalauza." [L'histoire comme guide de la pratique bureaucratique.] Ford. ECSEDY ILDIKÓ. In UŐ: *Gazdaság és társadalom a régi Kínában*. Budapest, Európa, 183–208.
BIELENSTEIN, HANS. 1980. The *Bureaucracy of Han Times*. Cambridge–London–New York–New Rochelle–Melbourne–Sydney, Cambridge University Press.

BIOT, ÉDOUARD. 1851. *Le Tcheou-li ou Rites des Tcheou*. Paris. (Repr. by Ch'eng Wen Publishing Co., Taipei, 1975.)
BOLTZ, WILLIAM G. 1993. „Chou li." In LOEWE, MICHAEL (ed.) *Early Chinese Texts. A Bibliographical Guide*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California, 24–32.
CH'Ü T'UNG-TSU. 1956. „[Review of] A. F. P. Hulsewé, Remnants of Han Law. Volume I." *Harvard Journal of Asiatic Studies* 19: 416–424.
CSONGOR BARNABÁS–HAMAR IMRE (ford.) 1999. „Szemelvények a Co csuanból." In *Kínai–magyar irodalmi gyűjtemény* II. 3. füzet. Szerk. TŐKEI FERENC. Budapest, Balassi Kiadó.
FUNG YU-LAN. 2003. *A kínai filozófia rövid története*. [A Short History of Chinese Philosophy.] Ford. ANTÓNI CSABA. Budapest, Osiris.
GILES, HERBERT. 1898. *A Chinese Biographical Dictionary*. London.
HAMAR IMRE. 1998. „Vu-ti áldozata az Égnek és a földnek." In *Szöveggyűjtemény az Augustus-korhoz*. Szeged, JATEPress, 168–173.
HULSEWÉ, A. F. P. 1955. *Remnants of Han Law. Volume I. Introductory Studies and an Annotated Translation of Chapters 22 and 23 of the History of the Former Han Dynasty*. Leiden, E. J. Brill. (Sinica Leidensia edidit Institutum Sinologicum Lugduno Batavum, Vol. IX.)
HULSEWÉ, A. F. P. 1987. „The Functions of the Commandant of Justice during the Han Period." In LE BLANC, CHARLES–BLADER, SUSAN (eds.) *Chinese Ideas about Nature and Society. Studies in Honour of Derk Bodde*. Hong Kong, Hong Kong University Press, 249–264.
HULSEWÉ, A. F. P. 1993. „Han shu." In LOEWE, MICHAEL (ed.) *Early Chinese Texts. A Bibliographical Guide*. Berkeley, The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California, 129–136.
KALMÁR ÉVA. 2003. „Mutatványok és átváltozások. A kínai színjáték előtörténetéből." In HAMAR IMRE–SALÁT GERGELY (szerk.) *Kínai nyelv és irodalom. Tanulmányok Csongor Barnabás 80. születésnapjára*. Budapest, Balassi Kiadó.
KARLGREN, BERNHARD. 1946. „Legends and Cults in Ancient China." *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities* 18.
LEWIS, MARK EDWARD. 1990. *Sanctioned Violence in Early China*. Albany, State University of New York Press.
LI XUEQIN 李學勤. 1993. „»Zouyanshu« jieshuo (shang) «奏讞書» 解說 (上)." *Wenwu* 文物 1993/8: 26–31.
LI XUEQIN 李學勤. 1995. „»Zouyanshu« jieshuo (xia) «奏讞書» 解說 (下)." *Wenwu* 文物 1995/3: 37–42.
LOEWE, MICHAEL. 1995. *Divination, Mythology and Monarchy in Han China*. Cambridge, University of Cambridge Press (Oriental Publications 48).
LOEWE, MICHAEL. 2000. *A Bibliographical Dictionary of the Qin, Former Han & Xin Periods (221 BC–AD 24)*. Leiden–Boston–Köln, Brill.
MASPERO, HENRY. 1978. *Az ókori Kína*. [La Chine antique.] Ford. CSONGOR BARNABÁS. Budapest, Gondolat.

NIENHAUSER, WILLIAM H. JR. 1986. *The Indiana Companion to Traditional Chinese Literature*. Vol. I. Bloomington–Indianapolis, Indiana University Press.
PENG HAO 彭浩. 1993. „Tan »Zouyanshu« zhong de Xi Han anli 談 «奏讞書» 中的西漢案例." *Wenwu* 文物 1993/8: 32–36.
PENG HAO 彭浩. 1995. „Tan »Zouyanshu« zhong Qindai he Dong Zhou shiqi de anli 談 «奏讞書» 中秦代和東周時期的案例." *Wenwu* 文物 1995/3: 43–47.
SALÁT GERGELY. 2002. „Az ítélkezést befolyásoló tényezők Qin állam törvényeiben." In BIRTALAN ÁGNES–YAMAJI MASANORI (szerk.) *Orientalista Nap 2001*. Budapest, MTA Orientalisztikai Bizottság–ELTE Orientalisztikai Intézet, 90–102.
SALÁT GERGELY. 2003. *Büntetőjog az ókori Kínában. Qin állam törvényei a shuihudi leletek alapján*. Budapest, Balassi Kiadó.
SHAPIRO, SIDNEY. 1990. *The Law and the Lore of China's Criminal Justice*. Beijing, New World Press.
SWAN, NANCY LEE. 1950. *Food & Money in Ancient China. The Earliest Economic History of China to A.D. 25. Han Shu 24 with Related Texts, Han Shu 91 and Shih-Chi 129*. Princeton, Princeton University Press.
TOKAJI ZSOLT (ford.) 1999. *Vu-ce: A háború útja*. Budapest, Terebess.
TŐKEI FERENC. 1980. *Kínai Filozófia. Ókor. Szöveggyűjtemény*. I–III. kötet. Válogatta, fordította, a bevezetéseket és jegyzeteket írta TŐKEI FERENC. Második, változatlan kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó. (Magyar Tudományos Akadémia, Filozófiai Írók Tára, új folyam, XXIII. kötet.)
TWITCHETT, DENIS–LOEWE, MICHAEL. 1986. *The Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B.C–A.D. 220*. Cambridge, Cambridge University Press.
WATSON, BURTON (transl.) 1974. *Courtier and Commoner in Ancient China. Selections from the History of the Former Han by Pan Ku*. New York–London, Columbia University Press.
WILKINSON, ENDYMION. 2000. *Chinese History. A Manual. Revised and Enlarged*. Cambridge–London, Harvard University Asia Center. (Harvard–Yenching Institute Monograph Series, 52.)

Halandó halhatatlanok: A *xian*-halhatatlanság képzete a *Baopuzi* 2. fejezetének tükrében

KÓSA GÁBOR

A jelen tanulmány a kora középkori Kína egyik legjelentősebb alakja, Ge Hong (i. sz. 283–343) *Baopuzi* című művének második fejezetét elemzi. E második fejezet a halhatatlanság témáját járja körül, így ennek kapcsán jól vizsgálható ezen koncepció történeti alakulása. A tanulmány Ge Hong életének és műveinek vázlatos ismertetése után a lehető legtöbb eredeti forrás bemutatásával igyekszik összefoglalni a halhatatlansággal kapcsolatos, Ge Hong előtti elképzeléseket. Mindezek után a halhatatlanság és a *Baopuzi* viszonya lesz az elemzés tárgya, majd ezt követi az említett fejezet egészének kommentált fordítása.

1. Ge Hong élete

Ge Hong 葛洪 (másik nevén Zhichuan 稚川) i. sz. 283-ban[1] született a mai Jiangsu tartomány, az egykori Danyang 丹楊 Jurong 句容 kerületében, amely a mai Nanjingtól mintegy 30 kilométerre délkeletre fekszik.[2] Az arisztokrata család még a Keleti Han-korban (i. sz. 23–220) telepedett le Jurongban, Ge Hong apai nagyapja, Ge Xi 葛系 a déli Wu 吳 állam (i. sz. 222–280) magas rangú hivatalnoka volt. Az ősök között érdemes kiemelni e nagyapa testvérét, Ge Xuant

[1] Születésének dátumával kapcsolatban a kutatók véleménye megoszlik, de majdnem minden kutató i. sz. 280–286 közé helyezi (NEEDHAM–HO–LU 1976: 79–80).

[2] Ge Hong életének két legfontosabb forrása a *Baopuzi*ben szereplő önéletrajza és a *Jinshu*ban (72. fejezet, 42. *liezhuan*) feljegyzett életrajza. Lásd még FORKE 1932; DAVIS 1934; NEEDHAM–HO–LU 1976: 75–113; SAILEY 1978: 277–304, 521–532; ŌFUCHI 1991: 487–552; LI 1998; CAMPANY 2002: 13–17.

葛玄, aki mesterétől, Zuo Citől 左慈 egy újonnan kinyilatkoztatott szöveghagyományt vett át.

Ge Hong édesapja, Ge Ti 葛悌, először Wu államban, majd a hatalmat átvevő Jin államban foglalt el különböző pozíciókat, egyebek között a mai Hunanban található Shaoling 邵陵 kormányzója (*taishou* 太守) volt. Mindennek ellenére, a család viszonylagos szegénysége miatt a fiúnak dolgoznia kellett, így csak éjszakánként jutott idő a tanulásra. A klasszikus szövegek és a történeti művek mellett Ge Hongra már fiatalabb korában különösen nagy hatással volt Wang Chong 王充, a *Mérlegelések* (*Lunheng* 論衡) című mű írója.[3] A Keleti Han-korban élt szerző kritikai hozzáállása és gondolkodásának autonómiája révén egyedülálló jelensége a kínai filozófiatörténetnek. Stílusa, érvelési módszere és gondolkodása, mint majd látni fogjuk, jól érzékelhető az itt lefordított fejezetben is.

A mindössze 14-15 évesen már verseket és rövidebb esszéket író Ge Hong az önálló tanulás mellett bekerült egy Zheng Yin 鄭隱 nevű tanító tanítványai közé.[4] Zheng Yin, a későbbi Ge Honghoz hasonlóan, kiválóan ismerte a klasszikusokat, a *Shujing* 書經 és a *Liji* 禮記 elismert oktatója volt, de idősebb korában figyelme egyre inkább a titkos receptek könyveinek (*fangshu* 方書) oktatása felé fordult. Hatalmas „ezoterikus" gyűjteményéhez még kedvenc tanítványainak is alig volt hozzáférése, és addig szigorúan tilos volt számukra bármilyen másolatot készíteni a titkos iratokról, ameddig a mester nem látta erre elérkezettnek az időt. Ge Hong is csak a művek címeit írhatta le, aminek révén mi is bepillantást nyerhetünk a mára már elveszett, titkos könyvtár kincseibe. A mester ugyanakkor egyes hagyományvonalakat megosztott Ge Honggal, mint például *A Hatalmas Tisztaság aranytinktúra könyvé*nek (*Taiqing jinye jing* 太清金液經) vagy *A Három Fenséges titkos írásai*nak (*Sanhuang neiwen* 三皇內文) tartalmát. Ge Hong tizenkilenc éves volt, amikor mestere a könyveivel és belső tanítványi körével Fujian déli részébe költözött. Ge Hong i. sz. 303-ban Jin államnak nyújtott hadvezetői segítséget a Shi Bing-féle 石冰 lázadás leverésében, s hozzávetőlegesen ezen időszakban kezdte el írni két fő művét, a *Baopuzi*t 抱朴子 és a *Shenxianzhuan*t 神仙傳. Utazásai során Xiangyangban megismerte Ji Hant 嵇含, a botanikai és alkímiai érdeklődéséről is ismert költő, Ji Kang[5] 嵇康 másodunokaöccsét, akit még abban az évben katonai tanácsadóként elkísért

---

[3] *Baopuzi (waipian)* 43. fejezet; LI 1998: 106.

[4] Ge Hong mestereiről lásd DAVIS–CH'EN 1941: 298–299; NEEDHAM–HO–LU 1976: 75–79.

[5] Ismertebb olvasatban Xi Kang.

a déli Guangzhouba 廣州. Miután Ji Hant megölték, Ge Hong egészen 309-ig délen maradt.

Az időközben a xiongnuk támadása miatt megroppant Jin hatalomtól 313-ban Ge Hong egy alapjában véve tiszteletbeli posztot kapott. 317-re befejezte a *Baopuzi* írását, és ugyanazon évben, katonai érdemeinek elismeréseként, egy olyan tiszteletbeli címet (*guannei hou* 關內侯) nyert el, mellyel bizonyos állandó anyagi bevétel is együtt járt. A 320-as években feleségül vette Nanhai 南海 korábbi kormányzójának, Bao Jingnek 鮑靚 a lányát. 326-ban Ge Hong ismét viszonylag magas állást kapott a Jin adminisztrációban. Habár barátja, a *Soushenji* 搜神記 szerzője, Gan Bao 干寶 beajánlotta őt magasabb körökbe, Ge visszautasította az ajánlatot, és helyette inkább a külső alkímiához nélkülözhetetlen alapanyagokban gazdag Goulou 句漏 magisztrátusba kérte kinevezését. Az odavezető úton azonban végül meggondolta magát, és a Guangzhou-beli Luofu- 羅浮 hegyre vonult vissza, ahol tizenkét évig teljesen az alkímiának szentelhette magát. I. sz. 343-ban bekövetkező haláláról így számol be a *Jinshu* 晉書:

[Ge] Hong délig [egy helyben] ült, mozdulatlanul, mintha aludna, és utána elhunyt. [Deng] Yue [akinek Ge Hong előre jelezte halálát] már későn érkezett, hogy [még életben] lássa. Nyolcvanegy éves volt. Kinézete olyan volt, mint az élőké, teste puha volt és rugalmas. Mikor holttestét felemelték, hogy a koporsóba tegyék, nagyon könnyűnek érezték, mintha a ruha alatt nem lenne senki. Azt mondták róla, hogy a holttestétől megszabadulva lett halhatatlan.

洪坐至日中， 兀然若睡而卒， 嶽至， 遂不及見。 時年八十一。 視其顏色如生，體亦柔軟，舉尸入棺，甚輕，如空衣，世以爲尸解得仙云。

2. Ge Hong művei

Ge Hongnak két nagyobb lélegzetű művet, továbbá számos kisebb írást tulajdonít a hagyomány, melyeknek felsorolása megtalálható a *Jinshu* 72. fejezetében:

Magának az Egyszerűséget Átölelő Mester [*Baopuzi* 抱朴子] nevet adta, és így nevezte el [fő] művét is. Ezen kívül írt még sírfeliratokat, halotti himnuszokat, verseket és prózaverseket, összesen száz tekercset; harminc tekercs hivatalos iratot; tíz-tíz tekercs [életrajzot] a halhatatlanokról, a kiváló hivatalnokokról, a remetékről és egyéb különleges emberekről. Továbbá lemásolta az öt klasszikust, a *Shi[ji]*t és a *Han[shu]*t, a különböző filozófusok és mágusok módszerei[ről szóló könyveket] és egyéb vegyes műveket, mind-

összesen háromszáztíz tekercset. [Továbbá megírta] az *Aranyládika gyógyreceptjei* című művet száz tekercsben és a négytekercses *Receptek sürgős esetekre* című munkát. [Ge] Hong ismeretei mélységének nem volt párja a Jangcétól délre, műveinek több fejezete van, mint Ban [Gu] vagy [Si]ma [Qian művének].

自號抱抱樸子， 因以名書。 其餘所著碑誄詩賦百卷， 移檄章表三十卷， 神仙、 良吏、隱逸、集異等傳各十卷， 又抄五經、史、漢、百家之言、方技雜事三百一十卷， 金匱藥方一百卷， 肘後要急方四卷。 洪博聞深洽， 江左絕倫。 著述篇章富於班馬。

Mint tehát említettük, Ge Hongnak két nagyszabású művet tulajdonít a hagyomány: a halhatatlanok életrajzait tartalmazó *Shenxianzhuan*t és a *Baopuzi (Az Egyszerűséget Átölelő Mester)* című munkát. A sokak szerint nem általa összeállított *Shenxianzhuan* a Liu Xiangnak tulajdonított *Liexianzhuan*nál részletesebben írja le összesen 92 halhatatlan „életútját".[6] A benne szereplő halhatatlanok, akik között olyanok szerepelnek, mint Zhang Daoling 張道凌, Ge Xuan 葛玄 vagy Wei Boyang 魏伯陽, gyakran (bár nem kizárólagosan) a társadalom perifériáján élnek, míg a mű folytatásának számító *Xuxianzhuan*ban már számos halhatatlan társadalmilag is elismerten vagy valamilyen vallási közösség tagjaként lép elénk.

A fő mű, az i. sz. 317-re elkészült, és 323-ban valószínűleg javított *Baopuzi* húsz, úgynevezett belső *(neipian)* és ötven, úgynevezett külső fejezetből *(waipian)* áll.[7] A külső fejezetek elsősorban a konfucianizmus és a legizmus hatását tükrözik, míg a belsők egyfajta „enciklopédikus eklekticizmussal" mutatják be a Jiangnan délkeleti részéről származó hagyományok széles spektrumát – találhatók itt például alkímiai receptek, fiziológiai technikák, talizmánok, amulettek, szexuális praxisok, illetve egy okkult szövegeket felsoroló lista (ez utóbbiban összesen mintegy 206 könyv szerepel).[8]

---

[6] A *Shenxianzhuan*ról lásd P. SZABÓ SÁNDOR 2005 (a jelen kötetben). A különböző kiadásokban szereplő életrajzok pontos számáról lásd POO 1995: 191/13. jegyzet. Általában lásd GÜNTSCH 1988; POO 1995; PENNY 1999; CAMPANY 2002; ZHAO 2002.

[7] Ezt Önéletrajzában is pontosan feljegyzi: „A Jianwu időszakra [i. sz. 317] megírtam [művemet]; összesen 20 belső és 50 külső fejezetből áll." (至建武中乃定，凡著內篇二十卷，外篇五十卷。) A *Baopuzi* fordításai: WU–DAVIS 1935; CHEN–DAVIS 1941; FEIFEL 1941, 1944, 1946; WARE 1966; PREGADIO 1987; CHE 1999; TORCHINOV 1999, a külső fejezetekről lásd SAILEY 1978, ez utóbbi recenzióját lásd ROBINET 1980. A szöveghez SCHIPPER (1975) készített konkordanciát.

[8] A *Baopuzi*ben szereplő látszólagos ellentmondások feloldásáról és a *Baopuzi* belső egységéről lásd WANG 2002.

A *Baopuzi*ben Ge Hong összegyűjti a már régóta létező helyi tradíciók egyes elemeit. Mesterétől, Zheng Yintől állítólag három könyvet örökölt: *A Hatalmas Tisztaság elixírjének könyvé*t (*Taiqingdan jing* 太清丹經), *A Kilenc Edény elixírjének könyvé*t (*Jiudingdan jing* 九鼎丹經) és *Az Arany Tinktúra elixírjének könyvé*t (*Jinyedan jing* 金液丹經).[9] Zheng Yin viszont Ge Hong nagybátyjának, Ge Xuannek volt tanítványa, akinek mestere Zuo Ci volt. A fent említett három munka alapjában véve egységesnek tekinthető, és – kisebb módosításokat leszámítva – nyelvezetét, technikáit és rituáléját tekintve lényegében megegyezik a *Shangqing* hagyomány *waidan* forrásaiban írottakkal.[10] Az első munka címében szereplő Hatalmas Tisztaság (*taiqing*) kifejezés lett egyébként a Taoista Kánon Négy Kiegészítése közül a harmadiknak az elnevezése. A Kánon ezen része kifejezetten az alkímiai tradíció iratait tartalmazza.

Ge Hongot sokan tartják taoistának, a taoizmussal való kapcsolata azonban meglehetősen kétséges.[11] A kínai alkímia egyik ismert kutatója, Nathan Sivin szerint például Ge Hong egyáltalán nem ismerte kora taoista irányzatait, soha nem volt semmiféle szektának tagja, gyakorlatilag csak saját mesterének autoritását ismerte el.[12] Hozzá kell tennünk, hogy Sivin itt nem a Nyugaton ismert taoizmusra utal (melyet az egyszerűség kedvéért filozófiai taoizmusnak nevezünk, például Laozi, Zhuangzi), hanem a Hat Dinasztia korában megjelenő új, „vallásos taoista" irányzatokra *(Tianshi, Shangqing, Lingbao)*.[13]

---

[9] NEEDHAM–HO–LU 1976: 78.

[10] PREGADIO 2000: 167.

[11] Vö. HARPER 1998: 114/1. jegyzet.

[12] SIVIN 1978: 324. Lásd még LI 1998: 103.

[13] Érdemes hangsúlyozni, hogy bizonyos szempontból Ge Hong mind elméletileg, mind gyakorlatilag távol állt a vallásos taoizmustól. Az első és legfontosabb különbség, hogy míg minden ilyen jellegű taoista irányzat *sine qua non*ja az isteni Laozi (Laojun) elfogadása, addig Ge Hong folyamatosan hangsúlyozza, hogy Laozi emberi személy volt, aki emberként érte el a halhatatlanságot. Ezt jól illusztrálja a *Shenxianzhuan*ban található életrajza, ahol kifejezetten szemben áll a megistenült és a világban különböző alakokban megjelenő Laozi elképzelésével (vö. CAMPANY 2002: 196/219. jegyzet). Érdemes hangsúlyozni, hogy a Ge Hongra oly nagy hatással lévő Wang Chong (*Lunheng* 7.) szintén hasonlóképpen vélekedett a már az ő korában (i. sz. 1. sz.) is jellemző kultuszról. A Ge Hong által körülírt Laozi a korábbi bölcshöz és a megistenült Laozihöz képest egy harmadik típust képvisel: a halhatatlanságot kereső és elérő egyszerű emberét (vö. Lai 1998: 203). A *Shenxianzhuan* 2. fejezetében kifejezetten didaktikai megfontolásokra is hivatkozik, amikor azt mondja, hogy Laozi istenítése valójában megnehezíti a későbbi nemzedékek számára a halhatatlanságba vetett hitet, hiszen úgy vélik majd, hogy kizáró-

Szerinte Ge Hong a helyi népi hagyományt közvetítette a korabeli arisztokrácia felé, így kissé ironikusan „kora Allan Watts"-ának nevezi.[14]

A halhatatlanság kérdésével sok szálon összefüggő alkímia több fejezetben is központi téma. A húsz belső fejezetből összesen három foglalkozik explicit módon alkímiai témákkal: a 4. fejezet („Arany és cinóber"), amely az elixírek típusait és elkészítésüket írja le, a 11. fejezet („A halhatatlanok gyógyszerei"), amely különféle, az élet meghosszabbításához vezető természetes anyagok leírását tartalmazza, illetve a 16. fejezet („A sárga és a fehér"), amelyben a nemtelen fémek arannyá, illetve ezüstté transzmutálásának módszerei szerepelnek. A „Wei Boyang utáni alkímia legnagyobb teoretikusa",[15] Ge Hong szerint a halhatatlanság elérése kizárólag valamely fontosabb elixír (például *huandan* 還丹 vagy *jinye* 金液) elkészítése által lehetséges, az egyéb technikák, illetve a kisebb elixírek csak az élet meghosszabbításához vezethetnek.[16] Kilenc, úgynevezett mágikus elixírt ír le: Elixír Virág, Mágikus Amulett elixír, Szellemi elixír, Ciklikusan Átalakított elixír, Ehető elixír, Finomított elixír, Lágy elixír, Fixált elixír és Hideg elixír.[17] A 27 kisebb elixír alapanyagai között elsősorban a cinóber és a higany, ezenkívül – kisebb gyakorisággal – realgár, malachit, kén, ecet, bor, méz és vér szerepel.[18] Az összesen 55, általa említett elixír különböző hatással bír: *1)* halhatatlanság (azonnali vagy fokozatos); *2)* mágikus képességek (levitáció, repülés, vízen járás, illetve víz alatti élet); *3)* betegségek gyógyítása, illetve megfiatalodás; *4)* arany előállítása.

A jelen tanulmányban természetesen nem elemezzük Ge Hong általános filozófiáját, illetve alkímiai elképzeléseit, hanem kizárólag a halhatatlansággal kapcsolatos koncepciójára fordítjuk figyelmünket. Előbb azonban vizsgáljuk meg az erről alkotott ókori kínai elképzeléseket.[19]

---

lag a különleges adottságokkal születettek képesek rá. A későbbi taoisták ugyanakkor nagy tiszteletben tartották Ge Hongot, a *Baopuzi* egyes, rövidebb vagy hosszabb részleteit például gyakran idézik a Taoista Kánonban szereplő írások (NEEDHAM–HO–LU 1976: 109–110).

14 SIVIN 1978: 326.

15 KALTENMARK 1965: 168.

16 NEEDHAM–HO–LU 1976: 82.

17 Ezek közül kizárólag az elsőről tudjuk, hogy hozzávetőlegesen miből állt (NEEDHAM–HO–LU 1976: 83).

18 NEEDHAM–HO–LU 1976: 87. A Taiqing, illetve a Shangqing alkímiában használt alapanyagok ezen széles skálája a későbbiekben elsősorban az ólom és higany használatára szorult vissza.

19 Általánosan lásd például LI 2000; YANG 2000; TORCHINOV 1998.

3. A halhatatlanság koncepciója az ókori Kínában

Mielőtt rátérnénk a *Baopuzi* 2. fejezetében leírt halhatatlanság-elképzelésének elemzésére, röviden érdemes összefoglalni annak történelmi hátterét.[20] A 'hosszú élet' írásjegye (*shou* 壽) rendszeresen szerepel már a Nyugati Zhou-kor (i. e. 1045–771), illetve a Tavaszok és őszök (i. e. 722–481) korszakának bronzedényein, leggyakrabban áldáskérés formájában:

Shan viszonzásképpen magasztalja az Ég Fiának jótékony parancsát, elkészítette ezen [háromlábú] *ding*-edényt fenséges, elhunyt atyám, Shuo Shu számára, és ezennel esedezik hosszú életért.

山敢對揚天子休令，用作朕皇考叔碩父尊鼎，用祈丐眉壽。[21]

Chen herceg fia, Zhongqing saját maga készíttette ezt a *kuangfu* edényt, ezáltal imádkozva tízezer éves, végtelen hosszú életért. Fiaim fiai és unokáim unokái örökké használják ezt [az edényt].

陳公子中慶自作匡簋，用祈眉壽萬年無疆，子子孫孫永壽用之。[22]

Az i. e. 8. században számos bronzedényen megjelenik az „öregedés késleltetése" (*nanlao* 難老), vagy a „halál-nélküliség" (*wusi* 毋死) fogalma, de a hosszú élettel vagy a halhatatlansággal kapcsolatos kifejezések (*changsheng* 長生, *wusi* 無死, *busi* 不死) nagyobb számban csak a Hadakozó fejedelemségek (i. e. 403–221) korában bukkannak fel,[23] bár pontos kialakulásuk nem világos.[24] A hosszú élet és a halhatatlanság fogalma közötti különbséget a szerzők már ebben a korai időszakban is hangsúlyozzák: a hosszú élet az ókori Kínában azt je-

---

[20] Lásd PENNY 2000: 110–115. ENGELHARDT 2000: 75–79, YÜ 1964–65; mint a kínai gondolkodásmód jellegzetes összetevőjéről lásd WANG 1998.

[21] Részlet az úgynevezett Shanfushan 善夫山 edény feliratából (SHAUGHNESSY 1997: 76). Az idézetben szereplő kínai szöveg nem a Nyugati Zhou-kori írásmódot követi.

[22] Az úgynevezett Chen Gongzi Zhongqing 陳公子中慶 edény felirata (MATTOS 1997: 87).

[23] SHI 2001: 27; HUANG 2001: 100; HOLZMAN 1994: 104. Természetesen a halál-nélküliség gondolata korábban is felbukkan, i. e. 522-ben például a Qi állambeli Jing herceg 齊景公 állítólag ezt mondta: „Micsoda öröm lenne, ha nem lenne halál az ősidőktől fogva!" (古而無死，其樂若何!) (*Zuozhuan* 左轉, Chao 20).

[24] HARPER 1998: 114. A Kínán kívülről való eredeztetésre jó példa Wen Yiduo 聞一多, aki szerint a halhatatlanság elképzelését a *qiang* 羌 törzstől vették át a *han* kínaiak (WEN 1956: 154–157).

lentette, hogy az egyén végigéli a neki szánt életet, és nem történik vele semmilyen esemény, amely miatt az eredeti élettartama megrövidülne, és így idejekorán halna meg (*yao* 夭). A hosszú élethez viszonyítva a halhatatlanság, mint látni fogjuk, minőségi változást, szellemi átváltozást jelent.

A halhatatlanokról szóló első hosszabb leírást a *Zhuangzi* 莊子 első fejezetében találjuk. A *Zhuangzi* őket szellememberekneknek (*shenren* 神人) vagy tökéletes embereknek (*zhiren* 至人) nevezi:

A távoli Gushe-hegyen olyan szellemi emberek élnek, akiknek bőrük, akár a jég, s finom, mint a szűzlányoké. Az öt gabonát nem eszik, csak a szelet lélegzik, és a harmatot isszák. A felhő páráján utaznak, repülő sárkányok hátán szárnyalnak a Négy Tengeren túli világban. Ha szellemüket koncentrálják, az állatok nem betegszenek meg, és a vetés mindig bőven terem.

藐姑射之山， 有神人居焉， 肌膚若冰雪， 淖約若處子。不食五穀， 吸風飲露。乘雲氣， 御飛龍， 而遊乎四海之外。其神凝， 使物不疵癘而年穀熟。[25]

Szintén a *Zhuangzi*ből, annak 2. fejezetéből származik a halhatatlanok legtipikusabb ábrázolása:

A tökéletes ember [tisztán] szellemi! Ha a nagy mocsár lángra kapna, ő nem égne meg; ha a Sárga- vagy a Han-folyó befagyna, ő nem fázna; ha hirtelen villámok hegyeket hasítanának szét, vagy orkánok rengetnék meg a tengert, ő akkor sem félne. Aki ilyen, az képes a felhők páráján utazni, a napot és a holdat meglovagolni, és a Négy Tengeren túli vidékeken kóborolni. Az élet és a halál az ő számára ugyanaz, mennyivel kevésbé érdekelheti tehát a haszon és a kár fogalma!

至人神矣！ 大澤焚而不能熱， 河漢沍而不能寒， 疾雷破山、飄風振海而不能驚。若然者， 乘云氣， 騎日月， 而游乎四海之外。死生無變於己， 而況利害之端乎！[26]

Jól látható, hogy a *Zhuangzi* a halhatatlanokról, szellememberekről és a tökéletes emberekről mint általánosságokról ír, az elnevezések felcserélhetők,[27] és itt még nem jelentkezik az a későbbi, jellegzetes individualizáló tendencia, ahol a halhatatlanok már konkrét életrajzzal rendelkező egyének, akik elérték a halhatatlanság állapotát. Szintén hangsúlyozni kell, hogy Zhuangzi számára a testi halhatatlanság nem jelent meg önálló célként.[28] A Hadakozó fejedelemsé-

[25] *Zhuangzi* 1: 53.
[26] *Zhuangzi* 2: 65.
[27] HUANG 2001: 100.
[28] GRAHAM 1981: 176–180; HOLZMAN 1994: 106–107.

gek korának második felében (i. e. 3. sz.) a halhatatlanság gyógyszere már többször felbukkan a filozófiai irodalomban is, bár inkább a történet motívumaként, semmint központi témájaként.

Volt egy személy, aki a halhatatlanság gyógyszerét ajándékul felajánlotta Chu királyának. Amikor a Főkamarás be akarta vinni [a királyhoz], a kapuőr megkérdezte tőle: „Ehető?" Miután az előbbi igennel válaszolt, elvette tőle és megette. A király éktelen haragra gerjedt, és ki akarta végeztetni az őrt. Az őr azonban elküldött valakit, hogy a nevében meggyőzze az uralkodót: „Én csak annyit kérdeztem a Főkamarástól, hogy ehető-e, ezért ettem meg, nem én vagyok a hibás, hanem a Főkamarás. Ezenkívül a vendég a halhatatlanság gyógyszerét ajándékozta neked, ha viszont kivégzel engem, mert megettem, akkor a halál gyógyszere lesz belőle, így akkor a vendéged valójában becsapott. Ahelyett, hogy kivégeznél egy ártatlan alattvalót, hogy bebizonyítsd, hogy becsaptak téged, jobban tennéd, ha megbocsátanál." Ezután a király mégsem ölette meg.

有獻不死之藥於荊王者， 謁者操之以入， 中射之士問曰：『可食乎？』曰：『可。』因奪而食之， 王大怒， 使人殺中射之士， 中射之士使人說王曰：『臣問謁者曰可食， 臣故食之， 是臣無罪， 而罪在謁者也。且客獻不死之藥， 臣食之而王殺臣， 是死藥也， 是客欺王也。夫殺無罪之臣， 而明人之欺王也， 不如釋臣。』王乃不殺。 [29]

Sima Tan és Sima Qian Nyugati Han-kori (i. e. 206–i. sz. 9) monumentális műve, a *Shiji* többször ír a halhatatlanokat és a halhatatlanságot nagy lelkesedéssel kereső uralkodókról, egyebek között a később még elemzendő Qin Shi Huangdi- és Han Wudi-féle próbálkozásokról. Ugyanebben az összefüggésben azonban megjelennek már az egyedi arcéllel rendelkező *fangshi*k 方士 (mágusok) is, mint például Li Shaojun vagy Dongfang Shuo, akik közül egyesek a császár jóhiszeműségét kihasználó pénzéhes sarlatánoknak, mások pedig valódi halhatatlanoknak bizonyulnak. A *fangshi*k specializált „okkult" tudással, és ezen tudást hordozó könyvekkel és receptekkel rendelkező személyek voltak, akik elsősorban az udvar és az arisztokrácia szolgálatában tevékenykedtek.[30]

A hagyomány szerint számos halhatatlan játszott fontos szerepet egyes dinasztiák megalakulásában: Zhang Liang 張良 a Han-dinasztia, Wang Yuanzhi 王遠知 pedig a Tang-dinasztia megalapítását segítette. Érdemes külön kitérni a *Baopuzi* második fejezetében több alkalommal is említett két uralkodó, Qin Shi Huangdi (ur. i. e. 221–210) és Han Wudi (ur. i. e. 140–87) halhatatlansághoz való viszonyára.

---

[29] *Zhanguoce* 戰國策 17; *Han Feizi* 韓非子 22.
[30] Lásd például DEWOSKIN 1983.

Az első kínai császárra, a Qin-dinasztiát (i. e. 221–206) megalapító Qin Shi Huangdire vonatkozó információink lényegében teljes mértékben a témában tárgyilagosnak semmiképp sem mondható Sima Qian *Shiji* című művének rá vonatkozó fejezeteiből származnak. Mint erre Salát Gergely rámutatott, az első császárral kapcsolatos toposzok egy alaposabb történeti elemzés tükrében nem feltétlenül állják meg a helyüket.[31] Az egyik ilyen legismertebb, gyakran említett tény, hogy a „legista" Qin Shi Huangdi élve temettette el a konfuciánus írástudókat. Azonkívül, hogy sem a császár legizmusa, sem az élve eltemetés kegyetlen aktusa nem igazolható a forrásokból, érdemes megjegyezni, hogy a konfuciánusok kivégzését éppen a császár számára a halhatatlanságot kutató Hou és Lu mágusok (*fangshi*k 方士) menekülése előzte meg, s a tudósüldözés, amelynek során 460 személyt öltek meg, valószínűleg elsősorban a mágusok ellen irányult.[32]

A következőkben egy hosszabb idézet keretében a *Shiji*nek az első császári dinasztiáról szóló fejezetéből (*Qin Shi Huangdi benji diliu* 秦始皇本紀第六), illetve a 28. fejezetből mutatom be azokat a részleteket, amelyek jól illusztrálják Qin Shi Huangdinak a halhatatlansághoz és a mágusokhoz fűződő viszonyát.[33]

Mindezek után a Qi állambeli Xu Shi és mások beadványt nyújtottak be, melyben azt állították, hogy a tengeren három szellem-hegy található: Penglai, Fangzhang és Yingzhou. Ezeket halhatatlanok (*xianren* 僊人) lakják. [A fenti személyek] kérvényezték, hogy hadd tartsanak böjtöt és tisztulási szertartást, hogy [utána] fiatal fiúkkal és lányokkal megkeressék [a hegyeket. A császár] tehát megbízta Xu Shit, hogy több ezer fiúval és lánnyal tengerre szálljon, és kutassa föl a halhatatlanokat.

既已， 齊人徐市等上書， 言海中有三神山， 名曰蓬萊、方丈、瀛洲， 僊人居之。 請得齋戒， 與童男女求之。 於是遣徐市發童男女數千人， 入海求僊人。[34]

[A császár] megbízta Han Zhongot, Hou urat és Shi tanítót, hogy találják meg a halhatatlanokat (*xianren* 仙人) és a halhatatlanság gyógyszerét (*busi zhi yao* 不死之藥). A Yan-beli Lu nevű tudós, visszatérve tengeri küldetéséből, [beszámolt a császárnak] a szellemekkel és démonokkal kapcsolatos dolgokról, [titkos] feljegyzéseket, ábrákat és könyveket mutatott be a csá-

---

[31] SALÁT 2003.

[32] SALÁT 2003: 172. A kivégzettek azonosításának másik verziójáról lásd DURRANT 1994: 48/41. jegyzet.

[33] Lásd még SHI 2001, SI 1994, WANG 2000, a Sárga Császárral (Huangdival 黃帝) való összefüggésről lásd TIAN 2002.

[34] *Shiji* 6: 247.

szárnak. [Ezek közül az egyik] így szólt: „Hu 胡 lesz az, aki elveszejti Qint." [Ezt meghallván], az Első Fenség megbízta Meng Tian tábornokot, hogy háromszázezer emberrel támadja meg északon a hu-barbárokat.

因使韓終、 侯公、 石生求仙人不死之藥。(…) 燕人盧生使入海還， 以鬼神事， 因奏錄圖書， 曰「亡秦者胡也」。 始皇乃使將軍蒙恬發兵三十萬人北擊胡。[35]

A Lu nevű tudós így próbálta meggyőzni az Első Fenséget: „Gyakran vallottunk kudarcot, miközben én és társaim a titkos növényeket, gyógykészítményeket vagy a halhatatlanokat kerestük. Ez azért van, mert bizonyos lények igyekeznek megakadályozni [bennünket, hogy megtaláljuk ezeket]. Erre van egy módszer: ha Fenséged időnként álruhában jár, ezzel a gonosz démonokat elűzi; ha pedig a gonosz démonok eltávoztak, akkor a Tökéletes (*zhenren* 真人) elérkezik.[36] Ha azonban az alattvalók tudják, hol lakik az uralkodó, az akadályozza a [jó] szellemeket. A Tökéletes, ha vízbe merül, akkor sem lesz nedves, ha tűzbe lép, nem perzselődik meg, a felhők páráján (*yunqi* 雲氣) utazik, és oly sokáig él, mint az Ég és a Föld. Most, hogy Fenséged irányítja az Égalattit, nincs nyugodalma. Remélem, hogy Fenséged nem tudatja alattvalóival, hogy hol száll meg, így talán megszerezheti a halhatatlanság gyógyszerét." Ekkor így válaszolt az Első Fenség: „Bárcsak én is olyan lehetnék, mint a Tökéletesek. Ezentúl magamat nem az »Én, a fenség« elnevezéssel illetem, hanem a »Tökéletes« nevet használom." Ezek után megparancsolta, hogy Xianyang kétszáz mérföldes körzetében mind a kétszázhetven palotát és őrtornyot megemelt folyosókkal és utakkal kössék össze, mindegyiket lássák el függönyökkel, harangokkal, dobokkal és ágyasokkal, melyeknek ha a helyét egyszer kijelölték, akkor onnan többé el nem mozdíthatják. [Elrendelte, hogy] ha valaki arról beszél, hogy [a császár] hol járt, annak büntetése halál legyen. […] Ezután senki nem tudta, hogy merre járt és hol tartózkodott.

盧生說始皇曰：「臣等求芝奇藥仙者常弗遇， 類物有害之者。方中， 人主時爲微行以辟惡鬼， 惡鬼辟， 真人至。人主所居而人臣知之， 則害於神。真人者， 入水不濡， 入火不爇， 陵雲氣， 與天地久長。今上治天下， 未能恬倓。願上所居宮毋令人知， 然后不死之藥殆可得也。」 於是始皇曰：「吾慕真人， 自謂『真人』， 不稱『朕』。」 乃令咸陽之旁二百里內宮觀二百七十復道甬道相連， 帷帳鍾鼓美人充之， 各案署不移徙。行所幸， 有言其處者， 罪死。(…) 自是後莫知行之所在。[37]

---

[35] *Shiji* 6: 252. Habár a császár egyértelműen az északi *hu*-barbárokkal hozza összefüggésbe a baljós próféciát, a hagyomány Qin Shi Huangdi fiában, Hu Haiban 胡亥 látja beteljesedni a jóslatot.

[36] A Tökéletes (*zhenren* 真人) már a *Zhuangzi*ben gyakan előforduló ideális alak, a Han-kori *Shuowen jiezi* 說文解字 (2000: 335) egyértelműen a halhatatlanokkal hozza összefüggésbe: „A Tökéletes: a halhatatlan testi formáját megváltoztatva az Égbe emelkedik." (仙人變形而登天也。)

[37] *Shiji* 6: 257.

Hou és Lu tudósok így tervezgettek egymás között: „Az Első Fenség kegyetlen és önző természetű. Egy hercegből az Égalatti egyesítője lett, [minden] elhatározása megvalósult, [minden] vágya beteljesedett. Úgy véli, nincs és nem is volt olyan ember, aki felérne vele. […] Az uralkodó nem akar hallani hibáiról, és így napról napra önteltebb lesz. Az alattvalói félelmükben megalázkodnak, vagy becsapják, hogy elnyerjék jóindulatát. A Qin-beli törvények szerint nem lehet több mágikus módszert alkalmazni, ha az egyik nem bizonyul hatásosnak, az illető meghal. Mégis háromszáz asztrológus és *qi*-jós [áll a császár szolgálatában]. Habár mind jóravaló, derék tudós, egy sem meri egyenesen a szemébe mondani a hibáit: félelemből, a tiltások miatt, vagy talán talpnyalásból. […] Egy olyan ember számára, akit ennyire megrészegít a hatalom, nem kereshetjük tovább a halhatatlanság elixírjét." Ezután elmenekültek [a palotából]. Mikor az Első Fenség tudomására jutott a szökés, haragjában kifakadt: „Régebben összegyűjtöttem az Égalatti összes haszontalan írását, hogy megsemmisítsem őket. [Udvaromban] összehívtam az írástudók és a mágusok (*fangshushi* 方術士) hadát, hogy [az írástudók] segítségével megvalósítsam a Nagy Békét (*taiping* 太平), az alkimista mágusok révén pedig megtaláljam a Csodálatos Elixírt. Mostanában úgy hallom, Han Zhong elindult, de nem küldött semmilyen jelentést, Xu Shi és társai milliókat költöttek, de végül nem szerezték meg az elixírt. Mindennap olyanokat hallok, hogy önző módon, pusztán a haszonért, egymás között vádaskodnak. Lu tudóst és társait tiszteltem, és rendkívül bőkezűen támogattam, de ők megrágalmaztak, és azt állítják, hogy nem vagyok erényes. Kikérdeztetem a Xianyangban élő tudósokat, hátha van közöttük olyan, aki valótlansággal összezavarja a népet." Ezek után elküldte a Császári Ügyészt (*yushi* 御史), hogy hallgassa ki az összes tudóst. A tudósok, hogy magukat mentsék, egymást vádolták be, ezután több mint 460 embert, aki megszegte a tilalmakat, kivégeztetett Xianyangban, hogy mindenki tudjon róla, és ezzel figyelmeztesse őket a következményekre.

侯生盧生相與謀曰：「始皇爲人， 天性剛戾自用， 起諸侯， 并天下， 意得欲從， 以爲自古莫及己。 (…) 上不聞過而日驕， 下懾伏謾欺以取容。秦法， 不得兼方不驗， 輒死。然候星氣者至三百人， 皆良士， 畏忌諱諛， 不敢端言其過。(…) 貪於權勢至如此， 未可爲求仙藥。」 於是乃亡去。始皇聞亡，乃大怒曰：「吾前收天下書不中用者盡去之。 悉召文學方術士甚眾， 欲以興太平，方士欲練以求奇藥。今聞韓眾去不報， 徐市等費以巨萬計， 終不得 藥， 徒姦利相告日聞。盧生等吾尊賜之甚厚， 今乃誹謗我， 以重吾不德也。諸生在咸陽者， 吾使人廉問， 或爲訞言以亂黔首。」 於是使御史悉案問諸生， 諸生傳相告引乃自除， 犯禁者四百六十餘人， 皆阬之咸陽， 使天下知之， 以懲後。[38]

Az Első Fenség bánatában megbízott egy tudóst, hogy írjon egy dalt „A Halhatatlanok és a Tökéletesek dala" címmel. Miközben az Égalattiban utazott, a zenészeknek megparancsolta, hogy mindig ezt játsszák neki.

---

[38] *Shiji* 6: 258.

始皇不樂，使博士爲仙真人詩，及行所游天下，傳令樂人歌弦之。[39]

A Qi állambeli Wei [i. e. 358–320] és Xuan király [i. e. 319–301] ideje óta, Zouzi [Zou Yan 鄒衍] tanítványai az Öt Erő váltakozásairól vitatkoztak és írtak. Mikor Qin [Shi Huangdi] császár lett, a Qi-beliek írtak neki [róluk], így az Első Fenség alkalmazta őket. Ezenkívül Song Wuqi, Zheng Boqiao, Chong Shang, Xianmen Gao egytől egyig mind olyan Yan állambeliek voltak, akik a halhatatlanság módszereit gyakorolták, hogy testük megszabaduljon a kötöttségektől és átalakuljon, mindebben pedig a szellemek szolgálatára támaszkodtak. Zou Yan azon tanításával vált ismertté a hercegek között, hogy a *yin* és a *yang* uralja [az Öt Erő] váltakozásait. A Yan- és Qi-beli, tengerparti mágusok egymásra hagyományozták titkos tudományát, de nem értették meg, ezért megszámlálhatatlanul sok olyan tanítványuk van, akik csalafintasággal, hízelgéssel vagy meg nem engedett módszerekkel [élnek].

自齊威、宣之時， 騶子之徒論著終始五德之運， 及秦帝而齊人奏之， 故始皇采用之。而宋毋忌、正伯僑、充尚、羨門高最後皆燕人， 爲方僊道， 形解銷化， 依於鬼神之事。騶衍以陰陽主運顯於諸侯， 而燕齊海上之方士傳其術不能通， 然則怪迂阿諛苟合之徒自此興，不可勝數也。[40]

A fenti részletekből jól látszik, hogy Qin Shi Huangdi minden eszközzel támogatta a mágusokat, mindent megtett azért, hogy a halhatatlanok és a Tökéletesek titkát vagy a csodálatos elixírt megszerezze magának. A Sima Qian által sugallt kép egy olyan uralkodót mutat be, aki, miközben rendkívül kegyetlen és keménykezű, a halhatatlansággal kapcsolatos egy-egy javaslatra vagy megjegyzésre azonnal engedelmeskedik a mágusoknak, és igyekszik teljesíteni kéréseiket. Míg más uralkodók a feleségektől, az ágyasoktól vagy az eunuchoktól függtek, addig a *Shiji*ben megjelenített Qin Shi Huangdi egy ideig jól láthatóan a mágusoknak volt kiszolgáltatva.

A halhatatlanok szigeteit egyébként, mint ez a következő részletből kiderül, nem kizárólag Qin Shi Huangdi kerestette.

A Qi állambeli Wei [i. e. 358–320] és Xuan [i. e. 319–301] királyoktól, és a Yan-beli Zhao [i. e. 311–279] [királytól] fogva küldtek embereket a tengerhez, hogy megtalálják Penglait, Fangzhangot és Yingzhout. Ez a három szellem-hegy állítólag a Bohai-tengerben van, nem messze az emberlakta helyektől. A baj az, hogy amint valaki megközelíti őket, a szél a csónakot elfújja onnan. Talán voltak azért olyanok, akik eljutottak oda, [ők mesélhették, hogy] a halhatatlanok és a halhatatlanság elixírje is megtalálhatók ott. Az ottani tárgyak, a madarak és az állatok mind fehérek, a paloták és a kapuk aranyból és ezüstből épültek. Mielőtt megérkezne az ember, [a szigetek]

[39] *Shiji* 6: 259.
[40] *Shiji* 28: 1368–1369.

távolról úgy néznek ki, mint a felhők, de ahogy elér oda, a három szellemhegy [sziget] alámerül, és a szél elfújja; egyesek szerint még senkinek sem sikerült eljutnia odáig. A világ uralkodói közül még sincs egy sem, aki ne kívánna odamenni.

自威、 宣、 燕昭使人入海求蓬萊、 方丈、 瀛洲。 此三神山者， 其傳在勃海中， 去人不遠； 患且至， 則船風引而去。蓋嘗有至者， 諸僊人及不死之藥皆在焉。其物禽獸盡白， 而黃金銀爲宮闕。未至， 望之如雲； 及到， 三神山反居水下。臨之， 風輒引去， 終莫能至云。世主莫不甘心焉。[41]

Mielőtt rátérnénk Han Wudi halhatatlanokhoz fűződő viszonyára, érdemes kiemelni, hogy a Han-korban számos mű foglalkozott a kérdéssel. A Han uralkodócsalád egyik tagja, Liu An például szintézisre törekvő művében, a *Huainanzi*ben a hagyomány szerint szintén több fejezetet szentelt a halhatatlanoknak, bár ezek jelenleg már nem állnak rendelkezésünkre:

A Belső Könyvek 21 fejezetből álltak, a Külső Könyvek igen terjedelmesek, és volt nyolc tekercs a Középső Fejezetekből, amelyek a halhatatlanokról és az alkímia művészetéről szóltak.

作爲內書二十一篇，外書甚眾，又有中篇八卷，言神仙黃白之術。[42]

A nagyrészt Han-kori *Shanhaijing* 山海經 *(Tengerek és hegyek könyve)* „mitikus geográfiájában" szintén többször említi a halhatatlanokat:

Ettől keletre fekszik a Halhatatlanok Országa, ahol fekete színű emberek laknak, akik nagyon sokáig élnek, nem halnak meg soha. […] A Halhatatlanok Országában élők családneve A, egy édes fa [gyümölcseit] eszik.

不死民在其東，其爲人黑色， 壽， 不死。 (…) 有不死之國， 阿姓， 甘木是食。[43]

Mint már említettük, Qin Shi Huangdi mellett Han Wudi (ur. i. e. 140–87) volt a másik olyan ókori uralkodó, aki az átlagosnál jóval nagyobb figyelmet szentelt a halhatatlanságot (állítólag) ismerő mágusok tanításának. A következőkben ez utóbbiak közül hárommal (Li Shaojun, Shao Weng, Luan Da) ismerkedünk meg az eredeti források alapján.

---

[41] *Shiji* 28: 1369–1370.
[42] *Hanshu* 44: 2145. A *Huainanzi*ről ezzel kapcsolatban lásd még XIAO 1979: 313–321.
[43] *Shanhaijing* 6: 238, 15: 425.

Ezen időben Li Shaojun a Tűzhely-áldozat bemutatása, a gabona és az öregség nélküli élet kapcsán audiencián volt az uralkodónál. Az uralkodó nagy tiszteletben tartotta őt. [Li] Shaojun korábban Shenze márkijánál volt alkalmazásban mint a mágikus módszerek ismerője. Éveinek számát, születésének és neveltetésének helyét titokban tartotta, mindig azt állította magáról, hogy hetvenéves. [Azt is mondta, hogy] hatalma van a dolgok[44] felett, és képes az öregedést megállítani. Ezen tudását használva a hercegi udvarok között utazgatott, felesége és gyermeke nem volt. Mikor az emberek hallották, hogy parancsol a dolgoknak, és képes elérni a halhatatlanságot, ajándékokat adtak neki, így mindig bőven volt neki pénze, ruhája és étele. Mikor mindenki látta, hogy munka nélkül is milyen tehetős, ráadásul nem tudták, honnan jött, még inkább hittek benne, és egymással versengtek, hogy alkalmazhassák. […] [Li] Shaojun így beszélt az uralkodóhoz: „Ha a Tűzhelynek áldozatot mutatsz be, képes vagy előállítani bizonyos anyagokat, ha ezeket előállítottad, akkor a cinóberport arannyá tudod alakítani. Ha az aranyból edényeket készítesz, ezek meghosszabbítják az életedet. Ha hosszú életet élsz, képes leszel a tenger közepén fekvő Penglai-szigeten meglátogatni a halhatatlanokat, ha pedig találkoztál velük, és bemutatod a *feng* és *shan* áldozatot, akkor soha nem halsz meg. A Sárga Császár éppen így tett. Mikor egykoron a tengeren utaztam, találkoztam Anqi mesterrel, akivel egy tök nagyságú datolyát ettünk meg. Anqi mester halhatatlan, aki kapcsolatban áll a Penglai-szigeten élőkkel, ha úgy gondolja, megjelenik másoknak, ha nem kívánja, elrejtőzik." Ezután az Ég Fia [a császár] elsőként saját maga mutatta be az áldozatot a Tűzhelynek, mágusokat küldött a tengerre, hogy a Penglai-szigeten élő Anqi mester társait felkutassa, valamint a cinóberpor és más anyagok arannyá változtatásával foglalkozott. Telt-múlt az idő, Li Shaojun megbetegedett és meghalt, de a császár meg volt győződve arról, hogy [Li] átváltozott, de nem halt meg, és megbízta a Huangchuiból származó hivatalnokot, Shi Kuangshut, hogy szerezze meg a receptjeit. Penglait és Anqi mestert is kerestette, de egyiket sem találta meg. A tengerparti Yan és Qi állambeli különc mágusok egymást utánozták, és egyre többet beszéltek a szellemekről.

是時而李少君亦以祠灶、穀道、卻老方見上， 上尊之。少君者， 故深澤侯入以主方。 匿其年及所生長， 常自謂七十， 能使物， 卻老。 其游以方遍諸侯。 無妻子。人聞其能使物及不死， 更饋遺之， 常餘金錢帛衣食。 人皆以爲不治產業而饒給， 又不知其何所人， 愈信， 爭事之。 (…) 少君言於上曰：「祠灶則致物，致物而丹沙可化爲黃金， 黃金成以爲飲食器則益壽， 益壽而海中蓬萊僊者可見， 見之以封禪則不死， 黃帝是也。臣嘗游海上， 見安期生， 食臣棗， 大如瓜。安期生僊者， 通蓬萊中， 合則見人， 不合則隱。」 於是天子始親祠灶， 而遣方士入海求蓬萊安期生之屬， 而事化丹沙諸藥齊爲黃金矣。(…) 居久之， 李少君病死。天子以爲化去不死也， 而使黃

[44] Egyes értelmezések szerint itt a *wu* 物 a szellemekre utal.

錘史寬舒受其方。求蓬萊安期生莫能得， 而海上燕齊怪迂之方士多相效， 更言神事矣。[45]

A következő évben a Qi-beli Shao Weng, aki a démonok és szellemek feletti hatalom ismerője volt, audiencián jelent meg az uralkodónál. Az uralkodó egyik kedvenc [felesége], Wang asszonyság elhunyt, Shao Weng mágikus módszerével éjszaka megidézte Wang asszonyságnak és a Tűzhely Szellemének alakját, az Ég Fia pedig a függönyön keresztül nézte. Ezek után [a császár] tiszteletből a *Wencheng jiangjun* címet adta neki, tömérdek adománnyal halmozta el, és nagy tiszteletű vendégként bánt vele. […] Ahogy eltelt egy év, [Shao Weng] képessége egyre inkább megfogyatkozott, a szellemek nem akartak megjelenni [hívására]. Ezért aztán egy selyemre írt írással megetetett egy ökröt, de úgy tett, mintha nem tudna róla. [A császárnak] azt mondta, hogy az ökör gyomrában talál majd valami különöset. Leölték [az ökröt], hogy megnézzék, meg is találták az írást, de az írás olyan furcsa volt, hogy a császár gyanút fogott. Volt egy ember, aki ismerte [Shao Weng] kézírását, megkérdezték tőle, s tényleg hamisítvány volt [Shao Weng írta]. Ezek után [Shaót] kivégezték, de nem szóltak róla senkinek.

其明年， 齊人少翁以鬼神方見上。上有所幸王夫人， 夫人卒， 少翁以方術蓋夜致王夫人及灶鬼之貌云， 天子自帷中望見焉。 於是乃拜少翁爲文成將軍， 賞賜甚多， 以客禮禮之。(…) 居歲餘， 其方益衰， 神不至。乃爲帛書以飯牛， 詳弗知也， 言此牛腹中有奇。殺而視之， 得書， 書言其怪， 天子疑之。有識其手書， 問之人， 果僞書。於是誅文成將軍而隱之。[46]

[Luan] Da magas és jóképű férfi volt, szavai bőségesek voltak, receptjei tömörek, bátran tett nagy ígéreteket, cselekedeteiben nem tétovázott. [Luan] Da így szólt: „Egyszer, mikor a tengeren jártam, találkoztam An Qival, Xianmen [Gaóval] és a társaival, de mivel nem tartottak méltónak, nem bíztak meg bennem. Még Kang királyt vagy a nemes hercegeket sem találták méltónak arra, hogy megosszák velük titkos tudásukat. Én gyakran beszéltem Kang királynak [erről], de ő nem alkalmazott engem. Az én mesterem azt mondta, hogy »az aranyat elő lehet állítani, a Sárga-folyó folyását el lehet torlaszolni, a halhatatlanság gyógyszerét meg lehet szerezni, a halhatatlanokat pedig meg lehet idézni«. Én azonban félek, hogy úgy járok, mint Wencheng [Shao Weng], én és az összes mágus, lakatot tettünk a szánkra, hogyan is mernénk a mágikus receptekről beszélni?" Az uralkodó erre így szólt: „Wencheng [Shao Weng] egy ló máját ette meg, abba halt bele.[47] Én mindent megadnék azért, hogy megvalósítsd azokat a célokat."

大爲人長美， 言多方略， 而敢爲大言， 處之不疑。大言曰：「臣嘗往來海中， 見安期、羨門之屬。顧以爲臣賤， 不信臣。又以爲康王諸侯耳， 不足予方。臣數言康王， 康王又不用臣。臣之師曰：『黃金可成， 而河決可塞，

---

[45] *Shiji* 12: 453–455.
[46] *Shiji* 12: 458.
[47] A ló mája a hagyomány szerint mérgező.

不死之藥可得， 僊人可致也。』 臣恐效文成， 則方士皆掩口， 惡敢言方哉！」上曰：「文成食馬肝死耳。子誠能脩其方， 我何愛乎！」[48]

Shao Wenghez hasonlóan azonban az uralkodó végül i. e. 112-ben Luan Dát is kivégeztette, mert nem volt képes megtartani a császárnak tett ígéreteit. Wu császár az ősi *feng* és *shan* áldozatok felélesztésével is megpróbálkozott, hogy halhatatlan elődje, a Sárga Császár nyomába lépjen.[49]

A császár azt mondta: „Úgy hallottam, hogy a Sárga Császár nem halt meg. Hogy lehet mégis sírja?" Némelyek azt felelték: „A Sárga Császár halhatatlanná vált, s az égbe szállt. A miniszterei a ruháját és a kalapját temették itt el." […] A császár a tengerparton időzött még egy darabig, postakocsikat bocsátott a mágusok rendelkezésére, s több mint tízezer embert bízott meg a halhatatlanok felkutatásával. […] Az ég fia bemutatta a *feng* (és *shan*) áldozatot a Taishanon, s nem zavarta ezt meg sem szél, sem eső. A mágusok folyton azt mondogatták, hogy a császár biztosan találkozni fog Penglai isteni lényeivel. A császár nagyon örült annak, hogy hamarosan találkozik velük, ismét keletre ment, hogy a tengerparti hegyeken áldozatot mutasson be. Azt remélte, hogy ott így találkozhat Penglai szellemeivel. […] Ezenkívül még bemutatta a *shan* áldozatot a Kőkapunál. A Kőkapu a Taishan déli lábánál helyezkedik el. A mágusok azt állították, hogy ez a kapu vezet a halhatatlanok világába. A császár így saját maga mutatta be a *shan* áldozatot. [Hamar I. ford.]

上曰：「吾聞黃帝不死， 今有冢， 何也？」 或對曰：「黃帝已僊上天， 群臣葬其衣冠。」 (…) 宿留海上， 與方士傳車及閒使求僊人以千數。(…) 天子既已封禪泰山， 無風雨菑， 而方士更言蓬萊諸神若將可得， 於是上欣然庶幾遇之， 乃復東至海上望， 冀遇蓬萊焉。(…) 而加禪祠石閭。石閭者， 在泰山下阯南方， 方士多言此僊人之閭也， 故上親禪焉。[50]

Egyes elképzelések szerint Wu császárt olyannyira hatalmába kerítette a halhatatlanság utáni vágy, hogy legtöbb katonai akcióját valójában ez motiválta. Miután nem sikerült nyomára bukkannia a hagyományosan a keleti tengerben keresett halhatatlanok szigetének, figyelmét fokozatosan a halhatatlansággal összefüggő mítoszok állandó főszereplőjének, Xiwangmunak a nyugati rezidenciája felé

---

[48] *Shiji* 12: 462.
[49] YÜ 1964–65: 101–102.
[50] *Shiji* 12: 473, 476, 484. Lényegében ugyanezen szöveg megtalálható a *Shiji* 28. fejezetében is, ennek okát és a szövegrész fordítását lásd HAMAR 1998. (Az idézetben szereplő kínai szavakat *pinyin*ben adtam meg, K. G.)

irányította, így nem elképzelhetetlen, hogy belső-ázsiai hódításainak egyik mozgatórugója is éppen ezen birodalom felkutatása volt.[51]

A kínai császárok halhatatlanság iránti lelkesedése Qin Shi Huangdi és Han Wudi sikertelen kísérletei ellenére sem hagyott alább.[52] Mint ahogy ezt a *Hanshu* 36. fejezete elmeséli, Xuan császár (ur. i. e. 73–48) szintén hasonló ambíciókat dédelgetett:

Ebben az időben Xuan császár követni akarta [Han] Wudi egykori tetteit, híres írástudókat és tehetséges embereket hívatott magához tanácsadónak. [Liu] Gengsheng [Liu Xiang] kiváló értelemmel és hatalmas műveltséggel rendelkezett, Wang Baóval, Zhang Ziqiaóval és másokkal együtt több tucat prózaverset és himnuszt alkottak. Az uralkodó az újjáélesztés és a halhatatlanok mágikus művészetével foglalkozott, és megvolt neki Huainan [hercegének] a *Párnába Zárt Hatalmas Kincs Kertjének titkos könyve* című műve. Ez a munka elbeszéli az aranykészítés művészetét, és azt, hogy a halhatatlanok miképpen képesek irányításuk alatt tartani a szellemeket és a többi létezőt, valamint értekezett Zou Yan többszörös [alkímiai] és életmeghosszabbító technikáiról. A korabeli emberek közül senki nem látta még [ezt a könyvet. Liu] Gengsheng apja, De szerezte meg ugyanis ezt a könyvet, mikor [Han] Wu császár idején Huainan [hercegének] perét vizsgálta ki. [Liu] Gengsheng fiatal kora ellenére rendkívül olvasott volt, [Liu An művét] különlegesnek találta, a császárnak bemutatván azt állította, hogy [ennek alapján] aranyat lehet előállítani. Az uralkodó megparancsolta, hogy a Császári Műhely segítse őt az [arany] előállításának munkálataiban. [A császár] rengeteg pénzt költött rá, de [a kísérleteinek] nem volt meg az eredménye. A császár akkor a Főügyész kezére adta Gengshenget, aki hamisított arany előállításának kísérletével vádolta meg. Miután bebörtönözték, hogy kivégezzék, Gengsheng bátyja, [Liu] Anmin, Yangcheng grófja egy beadványban megígérte, hogy Gengsheng bűneinek elengedéséért birtokainak felét az államnak adja. Az uralkodó igen nagyra tartotta a képességeit, így Gengsheng a telet még a börtönben töltötte, de utána visszavonták a halálos ítéletét.

是時， 宣帝循武帝故事， 招選名儒俊材置左右。更生以通達能屬文辭， 與王褒、張子僑等並進對， 獻賦頌凡數十篇。上復興神僊方術之事， 而淮南有枕中鴻寶苑秘書。書言神僊使鬼物爲金之術， 及鄒衍重道延命方， 世人莫見， 而更生父德武帝時治淮南獄得其書。更生幼而讀誦， 以爲奇，獻之，言黃金可成。上令典尚方鑄作事， 費甚多， 方不驗。上乃下更生吏， 吏劾更

---

[51] Lásd például a Ferghana „mennyei lovairól" szóló beszámolók egyik lehetséges értelmezését, YÜ 1964–65: 97–98.

[52] Elképzelhető, hogy a két császár ilyen irányú érdeklődésének hasonlósága bizonyos mértékben Sima Qian ábrázolásának köszönhető, hiszen a Han Wudi uralkodása alatt élő Sima Qian gyakran saját császárát kritizálta, miközben Qin Shi Huangdi túlzott cselekedeteiről írt (DURRANT 1994: 37).

生鑄僞黃金， 繫當死。更生兄陽城侯安民上書， 入國戶半，贖更生罪。上亦奇其材， 得踰冬減死論。[53]

Ez a sikertelen kísérlet lényegében lezárta a Nyugati Han-kori császárok alkímiai kísérletezéseit, de nem vetett véget a halhatatlanságra irányuló ambícióknak. Az i. e. 32–7 között uralkodó Chengdi 成帝 szintén kitüntetett figyelmet szentelt a kérdésnek. I. e. 31-ben például Kuang Heng 匡衡 és Zhang Tan 張譚 közös beadványa alapján 683 áldozócsarnokot emeltetett, amelyek a szellemekkel és a halhatatlanokkal való találkozás lehetőségét voltak hivatottak biztosítani.[54] A császár számos bizalmasa ezt már nem nézte jó szemmel.

Chengdi öregségére rendkívüli érdeklődést mutatott a szellemek [világa] iránt, és mivel nem volt örököse, sokan juttattak el a császárhoz az áldozatokkal és a mágikus módszerekkel kapcsolatos írásokat. Ezek mind megkapták a Császári Szakértő címet. [Folyamatosan] áldozatokat mutattak be a Shanglin parkban és Chang'an mellett, melyek nagyon sokba kerültek [az állami kincstárnak], de nem volt semmi kiemelkedő hatásuk. Ekkor Gu Yong így próbálta meggyőzni a császárt: „Alattvalód úgy hallotta, hogy aki tisztában van az Ég és a Föld természetével, azt nem téveszthetik meg a szellemek különös [jelenései]; aki ismeri a tízezer létező természetét, azt nem ejthetik rabul a természetellenes [jelenségek]. Mindazok, akik hátat fordítanak az emberségesség és az igazságosság igaz útjának, akik nem követik az öt klasszikus példamutató szavait, hanem [ehelyett] csak a különös jelenségeket és a szellemeket magasztalják szüntelenül, a különféle áldozatok bemutatásának módszereiről áradoznak, [valódi] boldogságot nem nyújtó áldozatok viszonzásáért könyörögnek, valamint azt állítják, hogy a világon vannak halhatatlanok, akik a halhatatlanság elixírjét fogyasztják, és testük oly könnyű lesz, hogy a levegőbe emelkednek, s oly magasra szállnak, ahol az árnyékok fordítva vannak [a Napon túl], akik [a Kunlun] melletti Függőkerteket [közvetlenül] nézhetik, akik a Penglai-szigettel együtt úszkálnak, akik az ötszínű gabonát művelik, reggel ültetnek, este aratnak, hosszú életűen, mint a hegyek és a sziklák, akik cinóberporból aranyat csinálnak, akik a kemény jeget finomítják vagy az öt belső szerv színeit megváltoztatják – akik tehát ilyesféle praktikákat művelnek, azok az embereket rászedni szándékozó gonosztevők, akik eretnek módszerekkel és a becsapás szándékával megtévesztik az uralkodót." […] Az uralkodó helyesnek találta [Gu Yong] szavait.

成帝末年頗好鬼神， 亦以無繼嗣故， 多上書言祭祀方術者， 皆得待詔， 祠祭上林苑中長安城旁， 費用甚多， 然無大貴盛者， 谷永說上曰：「臣聞明於天地之性， 不可或以神怪； 知萬物之情， 不可罔以非類。諸背仁義之正道，不遵五經之法言，而盛稱奇怪鬼神， 廣崇祭祀之方， 求報無福之祠，及

[53] *Hanshu* 36: 1928–1929.
[54] *Hanshu* 25B: 1257.

言世有僊人， 服食不終之藥， 身興輕舉， 登遐倒景， 覽觀縣圃， 浮游蓬萊， 耕耘五德， 朝種暮穫， 與山石無極， 黃冶變化， 堅冰淖溺， 化色五倉之術者， 皆姦人惑眾，挾左道，懷詐僞，以欺罔世主。(…)」上善其言。[55]

A Nyugati Han-dinasztia korszaka után egy Wang Mang nevű trónbitorló rövid uralkodása következett (i. sz. 9–23). Érdekes módon azonban a halhatatlanság korabeli bűvköréből ő sem tudott szabadulni.

[Wang] Mang trónbitorlásának második évében [i. sz. 10], elkezdett a halhatatlanná válással foglalkozni. […] Gyakorta adott ki császári rendeleteket, melyben saját maga mint halhatatlan szerepelt.

莽篡位二年，興神僊事。 (…) 數下詔自以當僊。[56]

Az országban ugyanakkor természetesen nem csak a császárt foglalkoztatta a halhatatlanság kérdése. A korabeli költészet (például a *Chuci* 楚辭 című gyűjteményben szereplő *Yuanyou* 遠遊 [Távoli Utazás]),[57] a mitikus elbeszélések (például a Xiwangmu 西王母 mítoszok), illetve próza számos darabja, bár gyakran csak allegorikus formában, mind ezt a vágyat tükrözik.[58] Ezenkívül a Wang Mang uralmát követő Keleti Han-korban számos sírnál, épületen vagy feliraton találhatunk utalást arra, hogy a halhatatlanokról szóló legendák nem csak egy szűk réteg elképzelései között szerepeltek.[59]

A Henanban található Liangtól keletre elhelyezkedő Anle-beli Fei Zhi sírfelirata. […] [Fei Zhi] értelme áthatolt a mélységes titkokon, a mélységekből előtört, a rejtettbe alámerült, [mágikus] átváltozásai kiismerhetetlenek voltak, egy szempillantás alatt képes volt több tízezer mérföldet megtenni, a nyolc égtáj vidékén barangolt, a halhatatlanok udvarában pihent meg. […] Életében Igaz Embernek nevezték, a világon nem volt hozzá hasonló.

---

[55] *Hanshu* 25B: 1260–1261.
[56] *Hanshu* 25B: 1270.
[57] A *Chuci* és a halhatatlanság kapcsolatáról lásd például GONG 1997.
[58] A prózai művekről (*Mu tianzi zhuan* 穆天子傳, *Shenyijing* 神异經, *Hainei shizhou jing* 海內十洲經, *Han Wu gushi* 漢武故事, *Han Wu neizhuan* 漢武內傳, *Dongmingji* 洞冥記) lásd LIU 1997, a *Soushenji*ről 搜神記 lásd LI 1995: 47–49, a Tang-kori folytatásról lásd például YANG 1996.
[59] SPIRO 1990; HOLZMAN 1991; SCHIPPER 1997. Ugyanakkor a Mawangduiban és Zhangjiashanban talált korabeli leletekben, a várakozással ellentétben, nem szerepelt kiemelt módon a halhatatlanság témája (HARPER 1998: 118).

河南梁東安樂肥君之碑。 (…) 識徹玄妙， 出竅入冥， 變化難識， 行數萬里不移日 時，浮游八極，休息仙庭。(…) 生號曰真人，世無及者。[60]

Lu Jia 陸賈 *Xinyu* 新語 című művének 6. fejezete inkább elítélően szól a számára furcsa szokásokról, hiszen azok nem segítik elő az ország irányítását:

Akik testüket szenvedéseknek teszik ki, szervezetüket gyötrik, a hegyek mélyére húzódnak, hogy a halhatatlanokat keressék, elhagyják szüleiket, megvetik testi mivoltukat, nem esznek többé gabonát, elvetik a *Dalok* és az *Írások* [*könyvét*], szembefordulnak az Ég s a Föld kincseivel, hogy a halhatatlanság útját megleljék, ezek nem akarnak a világgal kapcsolatban lenni, és megakadályozni [a világban] a helytelen dolgokat.

苦身勞形， 入深山， 求神仙， 棄二亲， 捐骨肉， 絕五谷， 廢詩、書， 背天地之寶，求不死之道，非所以通世防非者也。

A korai császárok naivitásával éppen ellentétes az a kritikai hangnem, melyet a Ge Hongra is oly nagy hatást gyakorló Wang Chong 王充 (i. sz. 27–100), Yang Xiong 揚雄 (i. e. 53–i. sz. 18), Huan Tan 桓譚 (i. e. 23–i. sz. 50), Xun Yue 荀悅 (i. sz. 148–209) vagy a fiatal Cao Zhi 曹植 (i. sz. 192–232) megüt.[61] Lényegében mindegyik gondolkodó elfogadja, hogy egyesek bizonyos technikákkal meghosszabbíthatják élettartamukat, de teljes mértékben kizártnak tartják, hogy testi átalakuláson keresztülmenve örökké éljenek.[62] A *Lunheng* 論衡 című művének 7. fejezetében Wang Chong például így érvel:
Ami az embert illeti, a létezők csoportjába tartozik. Legyen bár oly megbecsült, mint egy király vagy egy herceg, az alaptermészete akkor sem különbözik a többi létezőétől. A létezők között nincs olyan, ami ne pusztulna el, hogyan lehetne akkor az ember halhatatlan?

夫人，物也，雖貴爲王侯，性不異於物。物無不死，人安能仙？[63]

A jelen kötetben Hamar Imre fordításában olvasható *Mouzi lihuo lun* 牟子理惑論 című műben szintén találunk példát a halhatatlansággal szembeni ellenérzésre. Rögtön a munka elején ez olvasható:

„Olvasott ugyan a szellemekről és halhatatlanokról, de nem hitt bennük, létezésüket képtelenségnek tartotta."

---

[60] SCHIPPER 1997: 246–247.
[61] HOLZMAN 1957, 1988.
[62] További példákat lásd LI 1998: 104–105.
[63] *Lunheng* 論衡 7: 352.

雖讀神仙不死之書，抑而不信，以爲虛誕。[64]

Jól láthatóan, hasonlóan szkeptikus álláspontot képvisel az i. sz. 3. században keletkezett *Kongcongzi* 孔叢子 (14. fejezet) is:

Wei királya így szólt: „Úgy hallottam, hogy a taoista mesterek a Hua-hegyre vonulnak vissza, hogy halhatatlanok legyenek, magam is erre vágyom." Erre [Zishun 子順] így válaszolt: „A régi időkben ilyet nem csináltak, én nem vágyom rá." A király erre így szólt: „Úgy hallottam [pedig], hogy igaz." [Zishun] így válaszolt: „Magam még nem vizsgáltam meg, amit fenséged hallott. Egy halhatatlantól hallotta személyesen, vagy valaki mástól, aki maga is csak hallomásból tud róla? Ha ez utóbbitól, akkor [az illető talán] tévedett. Ha egy halhatatlantól szerzett tudomást erről, akkor hol van az illető? Ha még él, akkor Fenséged tanuljon tőle, és ne kételkedjen, ha pedig már nem él, akkor Fenséged kétségek nélkül abbahagyhatja az ezzel való foglalkozást!"

魏王曰: 吾聞道士登華山， 則長生不死， 意亦願之。對曰: 古無是道， 非所願也， 王曰: 吾 聞信之。 對曰: 未審君之所聞。 親聞之於不死者耶。 聞之於傳聞者耶。 君聞之於傳聞者妄也。 若聞之於不死者今安在。 在者君學之勿疑。 不在者君勿學無疑。

A lelkes uralkodók és a fenti szkeptikus gondolkodók közé helyezhető Ji Kang 嵇康 (i. sz. 223–262) *Yangshenglun* 養生論 című művében kifejtett véleménye szerint létezhetnek ugyan halhatatlanok, de ilyen személy rendkívül kevés van, és azok is a természet adományaképpen kapták, nem pedig elérték ezt az állapotot.[65] A Keleti Han-kori *Taipingjing* szintén számos információt tartalmaz a halhatatlanság elérésével kapcsolatban, melyek közül a legfontosabbak az étkezési szabályok, a lélegzési technikák, az erkölcsi szabályok és a gyógyszerkészítmények.[66]

A Liu Xiangnak 劉向 (i. e. 77–6) tulajdonított *Liexianzhuan* 列仙傳 (Halhatatlanok életrajza) hetvenegy rövid életrajzot tartalmaz, közöttük olyan híresség ekét, mint Huangdi 黃帝, Pengzu 彭祖, Laozi 老子, Yin Xi 尹喜 vagy Chisongzi 赤松子.[67] A Ge Hongnak tulajdonított *Shenxianzhuan*ról már szóltunk, ugyanakkor e két gyűjtemény nem maradt folytatás nélkül: a Tang-dinasztia alatt született halhatatlanok életrajzát például Shen Fen 沈汾 műve, a *Xuxianzhuan* 續仙傳 gyűjti össze, bár ebben mindössze harminchat életrajz talál-

---

[64] *Hongmingji* 弘明集 (*Mouzi lihuo lun*) T 52, 2102: 0001b. Lásd HAMAR 2005 (a jelen kötetben).
[65] Vö. LI 1999: 27.
[66] KALTENMARK 1979.
[67] Lásd KALTENMARK 1953; CAMPANY 1996.

ható. Természetesen később is születtek ilyen jellegű gyűjtemények (például *Sandong qunxian lu* 三洞群仙錄, *Lishi zhenxian tidao tongjian* 歷世真仙體道通鑑, *Guang liexianzhuan* 廣列仙傳).

Míg a Qin- és a Han-korban lényegében az uralkodó kiváltsága volt a halhatatlanság elérése, addig az elit-centrikus, magát a társadalmi kapcsolatokban meghatározó Han-kor ezen nézetét a „természetes önazonosságot" kereső és az individuum autonómiáját nagyra tartó Hat dinasztia (i. sz. 221–580) korában egy sokkal általánosabban elterjedt ilyen irányú törekvés váltja fel.[68] „Miután Ling császár meghalt, az Égalattiban teljes zűrzavar támadt, […] sokan kezdtek a halhatatlansággal foglalkozni, gabonát nem enni, és az élet meghosszabbításának módszereit [kutatni]." (是時靈帝崩後， 天下擾亂， […] 多爲神仙辟穀長生之術。)[69]

A halhatatlanság megvalósíthatóságának bizonyos fokú „demokratizálódását", mint majd látni fogjuk, éppen a *Baopuzi* második fejezetében felmerülő tételek példázzák kiválóan.[70] A társadalmi kötöttségekből bizonyos mértékig felszabaduló Hat dinasztia kori írástudó elit gondolkodásmódja is felszabadul, és már kevésbé az uralkodói kegy elnyerése motiválja a földi kötöttségektől mentes állapotok keresését. Természetesen lehetséges, hogy erre korábban is volt példa, de ez a korabeli historiográfiai érdeklődésnek nem képezte tárgyát. Ugyanakkor talán nem véletlen, hogy ezen időszak nemcsak a taoizmus történetében hozott radikális változásokat, hanem ekkor terjedt el Kínában a halál és az elmúlás kérdésének szintén nagy teret szentelő buddhizmus újszerű tanítása is. Chi-tim Lai szerint egyébként mindez összefügg a korabeli társadalomban lezajló radikális népességcsökkenéssel: míg i. sz. 157-ben a császári népszámlálás 56 millió személyről tudott, addig ez a szám i. sz. 280-ra 16 millióra csökkent.[71] A politikai zűrzavar okozta embervesztesség mindenkiben természetes módon ébreszthette fel a halandósággal való komolyabb szembenézés szükségességét. A *Chuci*ben és a *Tizenkilenc régi vers*ben felbukkanó motívumok után a Hat dinasztia korában olyan kiváló költők foglalkoztak a témával, mint Cao Cao 曹操 (i. sz. 155–220), élete vége felé Cao Zhi 曹植 (i. sz. 192–233), Ruan Ji 阮籍 (i. sz. 210–263) vagy Ji Kang 嵇康 (i. sz. 223–262).[72] Érdekes, hogy a halhatatlanság iránti első jelentősebb érdeklődési hullám a társadalmi felfordulások-

---

[68] LAI 1998: 189.
[69] T 52, 2102: 0001b. Lásd a *Mouzi*-fordítás bevezetését in HAMAR 2005 (a jelen kötetben).
[70] POO 1995: 186; LAI 1998: 201.
[71] LAI 1998: 190.
[72] HOLZMAN 1994: 111–118.

kal és államközi háborúkkal szintén ugyancsak terhelt Hadakozó fejedelemségek idejére tehető.[73] Egyébként a Hat dinasztia korában születő individuális költészet egészén végigvonul az elmúlással (vagy másik szinten az elválással) való folyamatos szembenézés.[74]

A halhatatlanokról szóló fontosabb művek áttekintése után ejtsünk néhány szót általános jellegzetességeikről.[75] A *Shiming* 釋名 című ókori „értelmező szótár" például egyszerűen így fogalmaz: „Aki megöregszik, de nem hal meg, az halhatatlan. A halhatatlan elköltözést jelent, elköltözik, mivel a hegyek közé megy." (老而不死曰仙。仙，遷也，遷入山也。)[76] Ez a definíció nem tartalmazza a halhatatlanságon kívül azt az általános jellemzőt, mely szerint a magasabb rendű halhatatlanok szellemi lények kíséretében fényes nappal az Égbe emelkednek, és a felhők között eltűnnek. A *xian* 僊 (később 仙) szó etimológiájában[77] is felfedezhető Égbe emelkedés motívuma minden valószínűség szerint összefügg azzal, hogy a halhatatlanok teste a gyógykészítmények hatására fokozatosan egyre könnyebb lesz, így az adott személy lényegében egyfajta „dematerializációs" folyamaton megy keresztül. A kevésbe sikeres halhatatlanok nem távoznak közvetlenül az Égbe, hanem miután megjósolták saját halálukat, egyszerűen eltűnnek ruhájukból, és átalakulnak (*huaqu* 化去). Más esetben haláluk után utólag mintegy magukhoz veszik testüket, testük helyére pedig egy szimbolikus tárgyat (kardot, bambuszbotot, talizmánt) helyeznek (*shijie* 尸解).[78] Ilyen esetekben gyakori motívum, hogy a koporsó felnyitásakor a holttest helyett ezeket a tárgyakat találják meg. A konkrét életrajzokban gyakorta pusztán annyi szerepel, hogy „halhatatlanként távozott el" (*xianqu* 仙去).

A halhatatlanok gyakran rendelkeznek különleges tulajdonságokkal és képességekkel: testük fiatalos, minden foguk megvan, hajuk mindig fekete, saját testük és más tárgyak fölött mágikus hatalommal rendelkeznek, így képesek eltűnni vagy mást eltüntetni, egyszerre több helyen jelen lenni vagy tárgyakat megsokszorozni, képesek repülni vagy levitálni, hatalmas távolságokat rövid idő alatt megtenni, állatokat és szellemeket megszelídíteni, betegségeket gyógyítani, sőt néha halottakat az életbe visszahozni, egyének vagy államok jövőjét megjósolni.

---

[73] KOHN 1990: 623; HOLZMAN 1994: 104.
[74] POO 1995: 186; lásd még LI 1995a.
[75] Lásd például ROBINET 1986.
[76] *Shiming* 釋名 2.10.
[77] LEI 2002: 82.
[78] Erről lásd *Taiping yulan* 664; ROBINET 1979: 57–66.

A halhatatlanság elérésének többféle módszere van: az egyik legalapvetőbb a speciális étkezési szokások követése, mint például a gabonaneműektől való teljes tartózkodás. Hasonlóan általános volt az itt nem részletezendő légzés- és testgyakorlatok, illetve az alkímiai és szexuális technikák alkalmazása, melyek mind az élet meghosszabbítását célozták.[79] Ki kell emelni, hogy az uralkodók többsége nem kívánta önmaga végigjárni a halhatatlanná (*xian* 仙) válás útját (például a világtól visszavonulva élni önmegtartóztatásban), kizárólag arra vágyott, hogy a halhatatlanokkal találkozva megszerezze tőlük a halhatatlanság elixírjét, melynek révén élettartamát korlátlanul meghosszabbíthatja. Viszonylag késői jelenség az, hogy egy uralkodó maga is hajlandó a xianné válásért bizonyos engedményeket tenni.[80] Mint látni fogjuk, Ge Hong éppen az előbbi császárok kapcsán emeli ki a halhatatlanság eléréséhez szükséges nyugalom, elmélyülés és az uralkodói pozíció követelte feladatok közötti feloldhatatlan ellentétet. A „túlvilági halhatatlanságra" törekvő, a világi kötelékeket elszakító remeték és az „evilági halhatatlanság" megvalósításán fáradozó, a világgal mindenképpen kapcsolatban maradó császárok közötti szakadék áthághatatlanságára Ge Hong szerint jó bizonyíték az erre irányuló kísérletek kudarca.[81]

4. A *Baopuzi* és a halhatatlanok

Mint már említettük, a *Baopuzi* 2. fejezete elsősorban a halhatatlanok létét, illetve a halhatatlanság állapotának potenciális lehetőségét kívánja bizonyítani, elsősorban az ellenkező vélemények cáfolatával. Ez a motívum a könyv más fejezeteiben is visszatér.

Ha valaki azt mondja, hogy a világban nincsenek halhatatlanok, akkor [erre én azt válaszolom], hogy a korábbi bölcsek majdnem ezret is feljegyeztek, mindegyiknek van neve, és részletesen le van írva, hogy mit tettek, ezek tehát nem valótlan állítások.

---

[79] Lásd például MASPERO 1971: 358–380; XIAO 1979: 273–299; egyéb művekről lásd SEIDEL 1989–1990: 258–262.

[80] YÜ 1964–65: 91.

[81] A „túlvilági halhatatlanság" és az „evilági halhatatlanság" fogalmáról lásd YÜ 1964–65.

若謂世無仙人乎， 然前哲所記， 近將千人， 皆有姓字， 及有施爲本末， 非虛言也。[82]

A korábbi gondolkodókhoz hasonlóan Ge Hong is megkülönbözteti a hosszú életet és a halhatatlanságot. A legtöbb módszer pusztán az előzőhöz nyújt segítséget, míg az utóbbit csak a megfelelő elixír előállítása révén érheti el az adeptus.

Baopuzi azt mondta: „A *Sárga Császár kilenc bronzedény szellemi elixírje* című könyv szerint, amikor a Sárga Császár bevette az [elixírt], akkor halhatatlanként az Égbe emelkedett. [Ezen könyv] még azt is mondja, hogy habár a légzőgyakorlatokkal és a testgyakorlatokkal, a különféle füvekből és fákból készített gyógyszereket bevéve meghosszabbíthatjuk éveink számát, de a halált nem kerülhetjük el. [Kizárólag a megfelelő] elixír elfogyasztása révén érhetjük el a vég nélküli hosszú életet, hogy addig éljünk, mint az Ég és a Föld, hogy felhőkön utazzunk, és sárkányokon lovagoljunk.

抱朴子曰： 按黃帝九鼎神丹經曰， 黃帝服之， 遂以昇仙。又云， 雖呼吸道引， 及服草木之藥， 可得延年， 不免於死也； 服神丹令人壽無窮已， 與天地相畢， 乘雲駕龍。[83]

A Ge Hong által legmegfelelőbbnek talált út ugyanakkor, a fenti hierarchikus megkülönböztetés figyelembevételével, a módszerek teljes skálájának gyakorlása, anélkül, hogy ezek közül bármelyiknek is túlzott jelentőséget tulajdonítanánk.

Ami az élet[erő] táplálását illeti, [a törekvőnek] sok mindenről kell hallania, és el kell sajátítania az alapvető dolgokat, széles körű ismeretekkel kell rendelkeznie, és megfelelően válogatnia. Egyoldalúan, csak egyetlen dolog gyakorlására nem lehet támaszkodni. Mivel [az ilyenek] nem szeretik azokat, akik sok mindenhez értenek, így azt hangsúlyozzák, amihez ők értenek a legjobban. Ezért aztán azok, akik a Titokzatos [Nő] és az Egyszerű [Nő] művészetéhez [szexuális praxisokhoz] értenek, azt állítják, hogy csak a hálószoba titkos művészete képes megmenteni a világot; aki a ki- és belélegzés módszereiben járatos, az azt állítja, hogy kizárólag a lélegzés [megfelelő] gyakorlásával hosszabbíthatjuk meg éveinket; aki a hajlítás és nyújtás fogásait ismeri, az azt mondja, hogy csak a testgyakorlatok révén lehet az öregedést lelassítani; aki a füvek és fák titkos receptjeihez ért, a szerint kizárólag a gyógykészítmények fogyasztása által lehet elérni a végtelen [életet]. Ha valaki nem ér el eredményt a tao tanulmányozásában, az az ilyen típusú egyoldalúságból származik. Akik csak felszínesen látják a dolgokat, azok véletlenszerűen ismernek egyetlen területet, és nem ismerve az igazságot azt állítják, hogy ez elegendő.

---

[82] *Baopuzi* 3.
[83] *Baopuzi* 4.

凡養生者， 欲令多聞而體要， 博見而善擇， 偏修一事， 不足必賴也。又患好事之徒，各仗其所長，知玄素之術者， 則曰唯房中之術， 可以度世矣；明吐納之道者， 則曰唯行氣可以延年矣； 知屈伸之法者， 則曰唯導引可以難老矣； 知草木之方者， 則曰唯藥餌可以無窮矣； 學道之不成就， 由乎偏枯之若此也。淺見之家， 偶知一事， 便言已足， 而不識真者。[84]

Mindezek mellett ugyanakkor a különböző technikák gyakorlása önmagában nem hozza meg feltétlenül a kívánt eredményt, ha ezt nem egészíti ki egy megfelelően erkölcsös élet, és a jótettek elegendő száma.

Ha az ember Földi Halhatatlan akar lenni, akkor 300 jótettet kell végrehajtania, ha Égi Halhatatlan, akkor pedig 1200-at. Ha azonban 1199 jótett után véletlenül egy rosszat cselekszik, akkor teljesen elvesztek a korábbi jótettek, újra kell kezdeni a jótettek számlálását. […] Azt gyanítom, hogy a Pengzuhoz hasonlók azért nem emelkedtek az Égbe, mert nem volt elég jótettük.

人欲地仙， 當立三百善； 欲天仙， 立千二百善。若有千一百九十九善， 而忽復中行一惡， 則盡失前善，乃當復更起善數耳。(…) 吾更疑彭祖之輩， 善功未足，故不能昇天耳。[85]

Ge Hong egyetért azzal a korábbi állásponttal, hogy az emberi élet hosszát alapvetően meghatározza az egyénhez előre hozzárendelt *qi* mennyisége. Ezen *qi*t minden túlzásba vitt vagy nem rendszeres cselekvés, illetve minden elkövetett bűn csökkenti.[86] Ge Hong más írásokra hivatkozva azt mondja, hogy „az Égen és a Földön vannak a Vétkeket Felügyelő Szellemek, akik figyelik az ember által elkövetett kisebb vagy nagyobb [bűnöket], és levonják az [életéveinek teljes] számából, ahogy ezek a számok egyre csökkennek, úgy az ember egyre gyengébb és betegebb lesz, és egyre gyakrabban találkozik különféle nehézségekkel. Ha az [életéveinek] száma elfogyott, akkor az illető meghal.” (天地有司過之神，隨人所犯輕重，以奪其算，算減則人貧耗疾病，屢逢憂患，算盡則人死。)[87]

Az életévek számának a bűnökkel való korrelációja egyébként már a korai vallásos taoista szövegekben elterjedt jelenség volt.[88] Legismertebb példája a *Taipingjing* 太平經 című műben található:

Az Ég tisztában van az emberek bűneivel, legyenek azok kisebbek vagy nagyobbak. Feljegyzi [őket] a jó és rossz [tettek] könyvébe. Évek, napok és

---

[84] *Baopuzi* 6.
[85] *Baopuzi* 3.
[86] LAI 1998: 193.
[87] *Baopuzi* 6.4b.
[88] SEIDEL 1989–1990: 257–258.

hónapok alapján megvizsgálják ezeket és levonnak az [éveinek] számából, csökkentik az élet hosszát. […] Amikor valaki [éveinek] számából mindent levontak, akkor a sírba kerül, és az el nem számolt levonások az utódjára szállnak.

過無大小，天皆知之。簿疏善惡之籍，歲日月拘校，前後除算減年 (…) 算盡當入土， 愆流後生。[89]

Az erények fontosságát olyannyira hangsúlyozza Ge Hong, hogy úgy tűnik, azok nélkül nem lehet sikeres a kutatás:

A halhatatlanság keresésének alapja a lojalitás, a fiúi tisztelet, a békesség, a harmónia, az emberségesség és a megbízhatóság. Nem érheti el a halhatatlanságot az, aki nem az erényeket, hanem kizárólag a mágikus technikákat gyakorolja.

欲求仙者， 要當以忠孝和順仁信爲本。若德行不修， 而但務方術， 皆不得長生也。[90]

A *Baopuzi*vel egyébként a *Taipingjing* nem ezen az egyetlen ponton képvisel hasonló véleményt. Habár az újjászületés kérdése korábban lényegében nem merült fel a kínai gondolkodásban, az i. sz. 1–2. században, talán a buddhizmusról szerzett csekély információ alapján, a *Taipingjing* a tannal már kifejezetten szembehelyezkedett:
A halál nagyon komoly dolog. Az Ég és Föld között élő emberek mindegyike csak egyetlenegy életet kapott, nincs rá lehetősége, hogy újra megszülessen. Kizárólag a halhatatlanok azok, mégpedig csak a Holttestükből Megszabaduló [Halhatatlanok], akik meghalnak, de újból megszületnek.

死命， 重事也。人居天地之間， 人人得壹生， 不得重生也。重生者獨得道人， 死而復生，尸解者耳。[91]

Általánosan elmondható, hogy az újjászületés (*zaisheng* 再生, *fusheng* 復生) koncepciója mind a *Taipingjing*ből, mind a *Baopuzi*ből hiányzik.[92]

A *Taipingjing*en kívül a *Baopuzi* más kínai művel is mutat rokonságot, ez pedig nem más, mint Ge Hong egyik kedvenc ifjúkori szerzőjének, Wang Chongnak fő műve, a *Lunheng*. Elképzelhető, hogy Ge Hong nem kizárólag a korabeli írástudó elitet kívánja meggyőzni a halhatatlanok esetleges létezéséről, hanem saját magában élő mes-

---

[89] *Taipingjing* 110. fejezet (*Dagong yinian shu chu suiyue jie* 大功益年書出歲月戒).
[90] *Baopuzi* 3.8b.
[91] *Taipingjing* 110.
[92] Lai 1998: 195.

terét, Wang Chongot is.[93] A fejezetben egy fiktív vitapartner képviseli mindazon érveket, melyeket egy művelt, korabeli írástudó felhozhat. E láthatatlan polémiában Ge Hong éppen Wang Chong logikai módszereit, érvelési technikáit, sőt egyszerű és világos stílusát alkalmazza a mestere gondolkodásmódjától oly távoli tézisének bizonyítására. Ki kell emelni, hogy Ge Hong valóban végére akar járni a problémának, így fiktív vitapartnere, rendkívüli műveltségét megmutatva, jogosan felhozható érvekkel igyekszik bizonyítani saját igazát.

Mint majd látni fogjuk, Ge Hong valójában nem a halhatatlanok létezését posztulálja, hanem sokkal inkább azon nézeteket igyekszik cáfolni, melyek szerint halhatatlanok nem is létezhettek, illetve létezhetnek. Lényegében tehát Ge Hong egyfajta indirekt bizonyítást alkalmaz: mivel létüket közvetlenül bizonyítani nem lehet, így a nemlétük mellett felhozott érveket cáfolva jut arra a következtetésre, hogy a halhatatlanok létét semmiképpen sem tekinthetjük kizártnak, sőt a számos, mellettük szóló másodlagos bizonyíték (például a történeti feljegyzések) nagyon is valószínűsítik létüket. Ezt már csak azért is fontos művének második fejezetében megtennie, mivel ez mintegy megalapozza a későbbi konkrét alkímiai praxis bemutatásának jogosságát.

Anélkül, hogy a kínai logika történetét felvázolnánk, röviden áttekintjük azokat a már korábban meglévő argumentációs segédeszközöket, melyeket a kínai hagyomány általában, illetve Ge Hong konkrétan alkalmaz.[94] Mindehhez tudnunk kell, hogy az ókori, illetve a kora középkori kínai érvelés célja nem egy állítás objektív bizonyítása, hanem mindenekelőtt valaki(k) meggyőzése, mégpedig elsősorban az ebből következő tettek legitimálása érdekében.[95] Az ókorban ez eredetileg általában egy magasabb rangú személy (herceg, király) arról való meggyőzését jelentette, hogy az a kormányzásban alkalmazza az illető javaslatát. Mivel tehát az érvelés célja a cselekedetek közötti választás elősegítése, így az érvelés természetszerűen tartalmaz korábbi, hasonló jellegű szituációkra történő hivatkozásokat. Másként szólva, a kínai érvelés elsősorban nem a logikára, hanem a történelem ismeretére épül, azaz az érvelő leginkább paradigmatikus példák sorával támasztja alá saját elképzeléseit. Ezt a jellegze-

---

[93] Wang Chong és Ge Hong látszólagos ellentétéről lásd NEEDHAM–HO–LU 1976: 107–108.

[94] Zhuang Chaolan például elsősorban Zhuangzi, Mengzi és Mo Di hatását véli felfedezni (ZHUANG 2000: 102, 105).

[95] HARBSMEIER 1998: 265.

tességet az európai szemlélők már elég korán észrevették, mint ez G. B. Bilfinger 1724-ben írt művéből kiderül:

[A kínaiak] a bizonyítás olyan különös módját kedvelik, mely a mi fülünknek nem túlságosan szokványos: tanításaikat ugyanis gyakran nem érvekkel, hanem a Királyok és Császárok példáival bizonyítják.

Placet inusitatum demonstrandi modus, nostris quidem auribus non nimium consuetus, quo praecepta saepenumero non argumentis firmantur, sed Regum atque Imperatorum exemplis.[96]

Ezen általános szabály alól Ge Hong sem kivétel, egész művében, és konkrétan ennek második fejezetében is rendkívüli műveltségét bemutatva hoz példákat a történelem legkülönbözőbb korszakaiból. A második, ezzel egyébként összefüggő jellegzetes érvelés az írott forrásokra mint megfellebbezhetetlen tekintélyekre történő hivatkozás. Ez a gyakran használt módszer a lelkes könyvgyűjtő Ge Hong esetében azért is fontos, mert számos, mára már elveszett műből idéz.

Mint már említettük, Ge Hongnál bevett érvelési stratégia a „bizonyítsd be, hogy ellenfelednek nincs igaza, ezáltal saját állításod természetes módon bizonyítást nyer".[97] Rögtön a fejezet elején találkozhatunk Ge Hong jellegzetes érvelési módszerével, amely ebben az esetben röviden így foglalható össze: ellenfeleim azt állítják, hogy halhatatlanok nincsenek, de közismert (sic!), hogy „a tízezer létező világa oly gazdag, mi az, mi ne lenne megtalálható közöttük?" – így nyilvánvalóan ostoba az, aki kizárja a halhatatlanok létezésének lehetőségét.

Ugyanakkor a fejezetben néha felfedezhető az úgynevezett *argumentatio ex silentio* típusú érvelés is, amikor Ge Hong éppen tézise melletti érvként fogja fel azt az elképzelést, hogy a halhatatlanok alapvetően nem érintkeznek az átlagemberekkel,[98] illetve, hogy a legtöbb ember gondolkodásmódja mintegy természetszerűen nem képes felfogni a halhatatlanok magasztos létét, így az a tény, hogy nem látjuk őket, illetve, hogy képtelenek vagyunk elképzelni egy ilyen típusú létet, éppen a létezésük mellett szól.

A *Baopuzi* második fejezetének újdonsága nemcsak a halhatatlanok létének érvekkel alátámasztott, diszkurzív bizonyításában rejlik,

---

[96] BILFINGER 1724: 30. (Idézi HARBSMEIER 1998: 267).

[97] ZHUANG 2000: 103.

[98] Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a *Shenxianzhuan*ban szereplő halhatatlanoknak több mint a fele (47) valamilyen módon kapcsolatba kerül az átlagemberekkel (POO 1995: 181).

hanem azon tételében, mely szerint a halhatatlanság elérése nem függ össze a társadalmi pozícióval, így folytonos és komoly gyakorlással mindenki számára elérhető. A korábban ismertetett esetek, melyekben Qin Shi Huangdi, Han Wudi, Xuandi, Chengdi, illetve Li Shaojun, Shaoweng, Liu Xiang, Luan Da próbálták (a legtöbb esetben sikertelenül) elérni a halhatatlanságot, Ge Hong számára egyrészt megmagyarázandó melléfogások, másrészt kiváló alkalmat kínálnak egy társadalmi, illetve szellemi paradigmaváltás leírására. Az uralkodó udvara nemhogy nem ideális centruma többé a halhatatlanságot kereső személyeknek, hanem Ge Hong szerint minden ilyen jellegű próbálkozás *per definitionem* kudarcra van ítélve, hiszen éppen azon belső nyugalom és teljes koncentráció elé gördítenek áthághatatlan akadályt, amely elengedhetetlen a halhatatlanság állapotának megvalósításához.

A korábbi elképzelésekhez képest Ge Hong lényegében a Han-kori, udvari halhatatlanságkeresések után „visszatér" a halhatatlanok hagyományos útjára, amely az aszkézisre, a módszerek sokféleségének egy időben történő szorgalmas gyakorlására helyezi a hangsúlyt, kiegészítve ezt bizonyos etikai szabályok betartásának kritériumával.[99] Míg a Han-kori uralkodók elsősorban mindig másokkal (mágusokkal, expedíciókkal) és mással (pénzzel, kísérletekkel) kívánták elvégeztetni a munkát, addig Ge Hongnál előtérbe kerül a rendszeresen gyakorló, saját idejét és pénzét a célra fordító individuum képe. A *Baopuzi* szerint az uralkodói lét kifejezetten ellentétes a halhatatlanok útjával, így – folytatja érvelését Ge Hong – nem is csodálkozhatunk rajta, ha Qin Shi Huangdi vagy Han Wudi udvarában nem sikerül előállítani az elixírt.

A halhatatlanság „égbe emelkedés" (*shengtian* 升天) és „megnem-halás" (*busi* 不死) részeinek szétválása a Hat dinasztia korára jellemző jelenség *(Han Wudi neizhuan, Shenxianzhuan, Zhengao)*.[100] Ez a két aspektus valójában egy térbeli és egy időbeli végtelenséget jelent, melyek közül Ge Hong elsősorban az időbelit preferálja.[101] A *Baopuzi* 2. fejezetének híres részletében Ge Hong egyetértően idézi a mára elveszett *Xianjing* 仙經 című munkát, melyben a fogalmak ezen szétválása már végbement.

A *Xianjing* 仙經 így ír: „A magasrendű személyek felemelkedve az Égbe repülnek, őket Égi Halhatatlanoknak nevezik; az átlagos adeptusok nevezetes hegyeken kóborolnak, őket Földi Halhatatlanoknak hívják; az alacsonyren-

---

[99] Vö. LAI 1998: 199.
[100] LAI 1998: 205.
[101] LAI 1998: 207.

dűek először meghalnak, és csak utána vetik le testi formájukat, és alakulnak át [halhatatlanná], őket Holttestüktől Megszabaduló Halhatatlanoknak nevezik."

按仙經云， 上士舉形昇虛， 謂之天仙。中士遊於名山， 謂之地仙。下士先死後蛻， 謂之尸解仙。

A halhatatlanoknak speciálisan Ge Hongra jellemző három kategóriájában lényegében a meg-nem-halás komponense azonos, pusztán ezen időben végtelen lét térbeli eltöltésének módja különbözik. Habár a *Xianjing* 仙經 című műből származó hármas felosztás egyértelműen hierarchikusan képzeli el a három halhatatlan-típust, Ge Hong célja mégis az, hogy a maga számára a középső kategória (a „földi halhatatlan") önazonosságát teremtse meg.[102]

Ezen általános áttekintés után következzék tehát a *Baopuzi* második fejezetének fordítása, melyben Ge Hong érvekkel igyekszik cáfolni a halhatatlanok létezését tagadók állításait, hogy ezzel a halhatatlanok létezése mellett érveljen.

---

[102] LAI 1998: 192. A későbbiekben azután a különböző taoista művek a halhatatlanok számos kategóriáját állapították meg (HUANG 2001: 101): *Tianyinzi* 天隱子 – emberi, égi, földi, vízi és szellemi halhatatlan (*renxian* 人仙, *tianxian* 天仙, *dixian* 地仙, *shuixian* 水仙, *shenxian* 神仙); *Yunji qiqian* 云笈七 籤 – magasrendű, hatalmas, titokzatos, igaz, szellemi, mágikus, és tökéletes halhatatlan (*gaoxian* 高仙, *daxian* 大仙, *xuanxian* 玄仙, *zhenxian* 真仙, *shenxian* 神仙, *lingxian* 靈仙, *zhixian* 至仙).

Baopuzi
2. fejezet
A halhatatlanokról

Valaki azt kérdezte: A halhatatlanok[103] [állítólag] nem halnak meg. Valóban elérhető ez az állapot?

Baopuzi ekként válaszolt: Még a legélesebb szem számára is van olyan formával bíró létező, melyet nem lát teljes egészében; még a legkiválóbb hallással megáldott személy számára is van olyan hang, melyet nem hall teljes mértékben. Még ha valaki Dazhanghoz 大章 vagy Shuhaihoz[104] 豎亥 hasonló lábakkal rendelkezik is, az általa bejárt helyek akkor is alulmaradnak a be nem jártakkal szemben; még ha Yu 禹,[105] [Bo] Yi[106] 益 vagy Qi Xie[107] 齊諧 bölcsességével rendelkezik is, az általa tudott dolgok alulmaradnak a meg nem ismertek sokaságával szemben.[108] A tízezer létező világa oly gazdag, mi az, mi ne lenne megtalálható közöttük? A halhatatlanokról ráadásul számos feljegyzés található a legkülönbözőbb művekben. Miért ne létezhetne tehát halhatatlansághoz vezető út?

Ekkor a kérdező, túlzónak találva e szavakat, felnevetett: Aminek kezdete van, annak vége is van, aminek léte van, annak pusztulása is van. Még az olyan nagy szentek is, mint a Három Fenséges,[109] az Öt Császár,[110] Konfuciusz vagy Zhou herceg,[111] mind meghaltak.

---

[103] Az eredetiben szereplő szellemi halhatatlanok (*shenxian* 神仙) kifejezést mindenhol egyszerűen halhatatlanként adtam vissza (vö. AKAHORI 1989: 73).

[104] Dazhang és Shuhai két legendás személy, akik az özönvizet megállító Yu császártól azt a parancsot kapták, hogy a keleti határoktól a nyugatiig, illetve az északi határtól a déliig gyalogoljanak (*Huainanzi* 4.).

[105] Az árvizet megfékező mitikus Yu császár, a Xia-dinasztia megalapítója.

[106] A mitikus Shun császár minisztere, aki segített Yunek az árvíz megfékezésében. Állítólag ő készítette az első kutat, és értette a madarak nyelvét.

[107] Qi Xie állítólag számos furcsa és különös eseményt jelzett fel művében, melyekre csak utalásokat találunk (például *Zhuangzi* 1.).

[108] Ez, ha nem is szó szerinti, de egyértelmű utalás a *Zhuangzi* 17. fejezetében szereplő mondatra: „Amit az ember tud, az nem ér fel azzal, amit nem tud." (人之所知，不若其所不知。) (ZHUANG 2000: 103).

[109] A Három Fenséges: Fuxi 伏羲, Shennong 神農, és Suiren 燧人 (vagy Huangdi 黃帝).

[110] Az Öt Császár: Shaohao 少昊, Zhuanxu 顓頊, Gaoxin 高辛, Yao 堯 és Shun 舜.

[111] A Zhou-dinasztiát megalapító Wu király öccse, aki segítette bátyját és annak fiát a Zhou-dinasztia megszilárdításában, a hagyomány szerint elsősorban rituális és kulturális téren.

Legyenek bár oly nagy bölcsek, mint Qi 棄 [Houji 后稷], [Shuli] Ji [樗里]疾, [Zhang] Liang [張]良 vagy [Chen] Ping [陳]平,[112] oly nagy vitázók, mint Duan[mu Xi] 端[木賜], [Yan] Ying [宴]嬰, Sui [He] 隨[何] vagy Li [Shiqi] 酈[食其],[113] vagy oly nagyon bátrak, mint [Meng] Ben [孟]賁, [Xia] Yu [夏]育, vagy az Öt Keménykötésű [*wu ding* 五丁],[114] mégis mind meghaltak, hiszen ez az emberi világ állandó törvénye, amit senki sem kerülhet el.

Olyanról hallottam már, hogy [egyes növények] már a zúzmara megjelenése előtt kiszáradnak és elhervadnak, vagy [forró] nyárban [más] növények kifakulnak és elfonnyadnak, [megint másoknak pedig] még ha van is kalásza, akkor sem hoznak virágot, vagy anélkül elszáradnak, hogy termést hoztak volna. Olyan [növényről] azonban még sohasem hallottam, amely tízezer évig élvezte volna az életet, vagy beláthatatlan ideig élt volna. Ezért van az, hogy a régiek tanulmányaikban nem keresték a halhatatlanságot, szavaikban nem említettek furcsa dolgokat.[115] Az ilyen különc dolgokat már csírájukban elfojtották, és csak a természetes folyamatokat őrizték meg. A teknősbékát és a darumadarat[116] úgy kezelték, mint valami [egészen] különleges csoportot, az életre és halálra pedig úgy tekintettek, mint a reggelre és az estére [mint gyorsan elmúló dolgokra].

Kemény erőfeszítésekkel korlátozni magunkat, hogy ezáltal haszontalan dolgokat műveljünk, ez olyan [értelmetlen], mint [ábrákat] jégbe vésni vagy kiszáradt fába karcolni, hiszen a legvégén egyiknek sincs látható eredménye. Nem jobb-e hát inkább, ha a világ jólétéért kovácsolunk magasan szárnyaló terveket, ha az adott év virágzásáért és boldogságáért teszünk valamit? Mily gyönyörű is,

---

[112] A hagyomány szerint a növénytermesztést bevezető Qit (Houji 后稷) a Zhou-ház őseként tisztelte. Ji egy Qin állambeli nemes, Chulizi 樗里子 másik neve. Liang és Ping a Han-dinasztiát megalapító Liu Bang társai.

[113] Duan, ismertebb nevén Zigong, Konfuciusz egyik tanítványa (magyarul lásd ŐRI 2002: 133–142). A Qi állambeli Yan Ying a *Yanzi chunqiu*ban feljegyzett történetek legendásan éles eszű főszereplője. Sui He és Li Shiqi (vagy Li Sheng) a Han-dinasztiát megalapító Liu Bang társai.

[114] A Wei 衛 állambeli Meng Ben és Xia Yu a Zhou-dinasztia két bátor hőse, az Öt Keménykötésű pedig a Qin állambeli Hui király szolgálatában álló öt, legendásan erős személyre utal.

[115] Utalás a *Lunyu* egy sorára (7.20): „A mester nem beszélt furcsa dolgokról…" (子不語怪…) Lásd TŐKEI 1962: I. 85.

[116] A teknősbékát és a darut legendásan hosszú életű állatoknak tartották, gyakran együtt is szerepeltették őket (EBERHARD 1986: 75–76).

amikor a bíbor és a zöld [pecsétzsinór][117] egymásra tekeredik, mikor paripánk sárkányként ágaskodik, mikor díszes kocsival mehetünk gyaloglás helyett, mikor a szántás helyett a szertartásokkal foglalatoskodhatunk![118] Gyakran eszembe jut a *Futian* 甫田 című vers intése,[119] és Konfuciusz kijelentése, hogy a halál mindig is létezett.[120] Ne akard hát a testetlen szelet megfogni, a megragadhatatlan árnyékot elérni, az elérhetetlen dolgokat keresni, a sehova nem vezető úton járni, [hiszen ezzel] jólétedet s rangodat hajítod el, és keserves ínségben lesz részed, a könnyű dolgokat elhagyod, hogy a legnehezebb felé vedd az irányt. Mindez olyan, mint amikor [valaki] az eprésző nővel kikezdett, mialatt feleségét más környékezte meg, és a végén mindkettőt elveszítette.[121] Shan [Bao] 單[豹] és Zhang [Yi] 張[毅] egyoldalúan bíztak a dolgokban, de gyors tragédia érte kívül az egyiket s belül a másikat.[122]

---

[117] A Han-korban a különböző rangúak más-más színű zsinórt használtak a pecsétek rögzítésére. A bíbor a hercegek (*gonghou* 公侯), a zöld pedig a magas rangú miniszterek (*jiuqing* 九卿) színe volt.

[118] Mindezek a hivatalnok életének kiváltságait emelik ki.

[119] A *Dalok könyvé*nek *(Shijing)* 211. verse. (Magyarul lásd CSANÁDY et al. 1957: 273–274.)

[120] *Lunyu* 12.7.: „A régi időktől fogva a halál mindig létezett." (自古皆有死。) Lásd TŐKEI 1962: I. 111.

[121] Lásd például *Liezi* 8.8.: „A Jin-beli Wen herceg elindult hadseregével, mivel meg akarta támadni Wei államot. A herceg fia, Chu, arcát a magasba emelte és elnevette magát. »Min nevetsz?« – kérdezte a herceg. »Azon nevetek – válaszolta a fiú –, hogy az egyik szomszédunk egyszer elkísérte feleségét a szüleihez, az úton pedig meglátott egy epret szedő nőt. Megörült neki, és szóba elegyedett vele. Egy kis idő múlva hátranézett a feleségére, hát látja, hogy időközben neki is támadt egy udvarlója. Ezen nevettem az imént.« A herceg rögtön megértette, mire célzott az ifjú, megállította hadseregét és visszafordult. Épp hogy visszaérkeztek [saját államukba], amikor az északi határt megtámadták." (晉文公出會，欲伐衛，公子鋤仰天而笑・公問 ：「何笑？」 曰：「臣笑鄰之人有送其妻適私家者，道見桑婦，悅而與言。然顧視其妻，亦有招之者矣。臣竊笑此也。」公寤其言，乃止。引師而還，未至，而有伐其北鄙者矣。)

[122] Vö. *Zhuangzi* 19.5.: „Lu államban volt egy Shan Bao nevű ember, aki a hegycsúcsok között lakott, és csak hegyi forrásokból ivott. Nem törekedett saját hasznára, mint a többiek. Hetvenévesen is úgy nézett ki, mint egy csecsemő. Szerencsétlenségére egyszer egy éhes tigris megölte és felfalta. Volt egy Zhang Yi nevű egyén, aki egyik befolyásos háztól a másikig járkált. Negyvenévesen bensejét elborította a láz, és meghalt. [Shan] Bao a belsejét táplálta, de a tigris megette a külsejét, [Zhang] Yi a külső dolgokkal foglalatoskodott, de a betegség megtámadta a belsejét." (魯有單豹者， 巖居而穀飲， 不與民共利， 行年七十而猶有嬰兒之

[Lu] Ban [魯]班 és Di[123] 狄 nem lettek volna képesek cserépből vagy kőből tűt készíteni, ahogy Ouye[124] 歐冶 sem lett volna képes ólomból vagy ónból *ganjiang*-kardot[125] 干將 önteni. Ami lehetetlen, azt a szellemek sem képesek megtenni, ami nem megvalósítható, azt az Ég és a Föld sem képes megvalósítani. A világban hol lehetne olyan csodálatos módszer, melynek révén az öregség újból fiatalsággá változik, a halott pedig újból él? Te pedig, uram, a kabóca rövid életét akarod több ezer évre, az egyetlen reggelig termő gomba élethosszát pedig hónapokra meghosszabbítani?[126] Hát nem ostobaság ez? Gondolkozz el ezen, nehogy aztán annyira eltévelyedj, hogy soha többé vissza ne találj!

Baopuzi így válaszolt: Ha valakinek a hallása elveszett, akkor még a mennydörgést sem lesz képes meghallani; ha valakinek a látása odavan, akkor még a legfényesebb égitesteket sem veszi észre. Vajon a mennydörgés robaja kicsiny lenne, vagy talán a nap, a hold és a csillagok fénye alig látható? [Nem,] a süket mégis azt fogja állítani, hogy semmilyen hangot nem hall, a vak pedig úgy nyilatkozik majd, hogy nincs ott semmi [látható]. [Ha ezeket sem hallják és látják, akkor a süket] mennyivel kevésbé hallhatja a sípok és a citerák összhangzatát, [a vak mennyivel kevésbé láthatja] a ruhákra hímzett hegyek és sárkányok díszeit; hogyan is élvezhetnék a kifinomult melódiák harmonikusan illeszkedő hangjait, vagy a pazar színek csillogását? Ha tehát a süket és a vak [kizárólag] a rendelkezésére álló érzékszervekre támaszkodik, akkor még a mennydörgést, illetve a nap ragyogását sem fogadja el létezőnek, nemhogy az ennél kifinomultabb dolgokat! Akinek elméjében az ostobaság és a tudatlanság már teljesen elhatalmasodott, az azt sem fogadja el, hogy Zhou herceg vagy Konfuciusz egyáltalán élt valaha; mit is szólhatna ahhoz, ha a halhatatlanná válás módszeréről beszélnénk neki?

A létezés és a pusztulás, a kezdet és a vég törvénye általánosan valóban helytálló, azonban léteznek különbségek ezen hasonlóságon

---

色；不幸遇餓虎，餓虎殺而食之。有張毅者，高門縣薄，無不走也，行年四十而有內熱之病以死。豹養其內而虎食其外，毅養其外而病攻其內。)

123 Lu Ban 魯班, más néven Gongshu Ban 公輸班 a Hadakozó fejedelemségek korszakának híres ezermestere volt. Di a legenda szerint Huangdi egyik minisztere volt, aki elsőként alkotott csónakot.

124 A Yue-beli Ouye kardjairól híres kovács volt.

125 *Ganjiang* az azonos nevű, Wu állambeli kardkészítő mester által kovácsolt kiváló kard neve.

126 Vö. *Zhuangzi* 1.10.: „A csak egy reggelt megélt gomba nem tudhat a hónap kezdetéről és végéről, ahogy a sáska nem ismerheti az ősz és tavasz váltakozásait. Mindezt túlságosan rövid életüknek köszönhetik.” (朝菌不知晦 朔，蠓蛄不知春秋，此小年也。)

belül, a dolgok nem egyformák, ami az egyikre igaz, az a másikra nem [feltétlenül]. A létezők rendkívül változatosak, így a különleges és furcsa dolgoknak semmi sem szabhat határt. Lehet, hogy egy létező a helyes úton van, tettei mégis helytelenek; lehet, hogy a gyökér stabil, az ágak mégis rossz irányba nyúlnak. Mindezeket nem kezelhetjük egyformán. Sokan vannak azok, akik arról beszélnek, hogy aminek kezdete van, annak vége is, de ezek összekeverik és egyneműsítik a dolgokat, ez pedig nem lehet a mindent átható alapelv.

Úgy mondják, hogy a nyár a növekedés [ideje], a pásztortáska és a búza mégis kiszáradhat; a tél állítólag a pusztulás [időszaka], a bambusz és a ciprus mégis növekszik. Úgy mondják, hogy ami elkezdődik, az véget is ér, de az Ég és a Föld mégsem ér véget [pedig kezdete volt]; ami megszületik, az állítólag meg is hal, de a teknősbéka és a darumadár igencsak sokáig él. A *yang*gal leginkább telített időszakban [mindig] forróságnak kellene lennie, mégis nyáron is lehetnek hideg napok; a leginkább *yin*nel rendelkező időszakban [mindig] hidegnek kellene lennie, mégis a legkeményebb teleken is lehet időszakosan egy kis meleg. [Kínában] a folyók általában kelet felé folynak, mégis vannak északra futó vizek.[127] A Föld elméletileg a legkiegyensúlyozottabb elem, mégis néha megremeg, és nagy robajjal beomlik. A víz alaptermészete a visszafogott hidegség, Wenguban[128] 溫谷 mégis vannak meleg vizű források; a tűz [alapvető] jellemzője a forróság, Xiaoqiunál 蕭丘 mégis hideg lángok égnek.[129] A nehéz dolgoknak el kellene süllyedniük, de a déli tengeren mégis ott van az Úszókő-hegy;[130] a könnyű dolgoknak fenn kellene maradniuk, mégis, a Zangke-beli 牛羊 牛可 folyóban a madártollak is elsüllyednek.[131] Mindig is így volt, hogy a végtelen számú, különböző fajtájú dolgokról nem lehet általánosan, egyként ítéletet mondani.

Az élők közül semelyik sem csodálatosabb az embernél. Az ilyen értékes alaptermészetű létezőknek hasonlóknak kellene lenniük egymáshoz. Mégis [az emberek között vannak] értelmesek és ostobák,

---

[127] Utalás a *Shijing* (57.) *Shuoren* 碩人 című versére: „A folyam vize áradó, örvénylőn északra folyó.” (河水洋洋，北流活活) (Károlyi A. ford., lásd CSANÁDY et al. 1957: 68).

[128] Egy másik változat szerint Xuntun 潯豚 a meleg vizű forrás neve.

[129] A déli tengereken található állítólagos sziget neve, melyen a magától égő tűz tavasszal meggyullad, ősszel elalszik, de nem éget, ezért „hideg tűznek” nevezik.

[130] „A tengeren, a víz tetején úszik az Úszókő-hegy, mely több tucat *zhang* magas.” (*Taiping yulan* 太平御覽 49. idézi a *Jiaozhouji*t 交州記).

[131] Zangke egy Han-kori prefektúra neve, a mai Guizhouban található. Az ottani folyó a hagyomány szerint még egy madártollat sem tart meg a tetején.

gonoszak és becsületesek, szépek és csúnyák, magasak és alacsonyak, tiszták és erkölcstelenek, feddhetetlenek és buják, ráérősek és sietősek, lassúak és gyorsak. Nem egyformák tehát az emberek, ahogy különböznek abban is, amit meg akarnak szerezni, illetve el akarnak engedni, vagy amit szemük és fülük megkíván. Ugyanígy különbözik az Ég magassága és a szakadékok mélysége, vagy a jég és a parázsló szén; miért lennének olyan különösek tehát éppen a halhatatlanok, akik nem halnak meg úgy, mint az átlagemberek. Ha azt állítod, hogy mindenki csak egy meghatározott mennyiségű *qi*t kap [születésekor], akkor hogy lehet az, hogy a fácán átalakulhat osztrigává, a veréb kagylóvá? Hogyan növeszthet szárnyat a földigiliszta, vagy miként repülhet a kecskebéka? Hogyan alakulhat át a lárva szitakötővé, a békalencse százlábúvá, a mezei patkány pacsirtává, az elrothadt fű szentjánosbogárrá, a krokodil tigrissé, vagy a kígyó sárkánnyá?[132] Talán mindez nem volna igaz?

Ha azt mondja valaki, hogy az emberi alaptermészet különbözik az átlagos létezőkétől, a Fenséges Ég által adományozott természetekben nincs ilyen és olyan [nincs különbség], akkor hogyan lehetséges, hogy Niu Ai 牛哀 tigrissé változott,[133] a Chu-beli 楚 öregasszony teknősbékává,[134] Zhi Li 枝離 fűzfává, a Qin-beli 秦 asszony pedig kővé?[135] Mi lehet az oka annak, hogy valaki meghalt, de feléled,

---

[132] A modern olvasó számára abszurd, néha esetleg megmosolyogtató felsorolás minden egyes eleme korábbi, Ge Hong számára hiteles forrásból származik (*Liji* 禮記 15, 16, 17, *Zhuangzi* 莊子 18, *Huainanzi* 淮南子 11). A legutolsó átalakulásról lásd még a *Shiji* (6: 1983) kommentárját: „A kígyó sárkánnyá alakul át, és a pikkelyét nem változtatja meg." (蛇化爲龍，不變其文。)

[133] A *Huainanzi* 淮南子 2. fejezete (*Shuzhen pian* 俶真篇) szerint „Egykor Gongniu Ai megbetegedett, és hét nap után átalakult tigrissé. Mikor bátyja bezárta az ajtót, és bement hozzá, hogy megnézze [a beteget], akkor a tigris ráugrott és megölte." (昔公牛哀轉病也，七日化爲虎。其兄掩戶而入覘之，則虎搏而殺之。) Ugyanerre találunk utalást a *Lunheng*ben (16. fejezet, *Zaohu pian* 遭虎篇): „A Lu-beli Gongniu Ai megbetegedett, és tigrissé alakult át, elkapta a bátyját, és felfalta." (魯公牛哀病化爲虎，搏食其兄。)

[134] Lásd *Hou Hanshu* 後漢書, *Wuxing zhi* 五行志 17.: „Ling császár idején, a Jiangxia-beli Huang nevű asszony fürdés közben átalakult teknősbékává." (靈帝時， 江夏黃氏之母，浴而化爲黿。)

[135] Ez utóbbi két példa forrása a *Zhuangzi* 莊子 18. fejezete (*Zhile pian* 至樂篇), illetve a mára csak idézetben fennmaradt *Shuji* 蜀記. Az átváltozás a taoista gondolkodás egyik alapköve (lásd például ROBINET 1979: 37–57; LI 1994).

vagy hogy férfiak és nők nemet cserélnek?[136] Miként élhetett Lao Peng[137] 老彭 oly sokáig, miközben mások fiatalon meghalnak? Ha pedig mégis vannak különbségek, akkor miért korlátoznánk ezeket?

Ha egy égi halhatatlan gyógyfüvekkel táplálja testét, különféle [titkos] módszerekkel hosszabbítja meg életét, akkor eléri, hogy betegségek ne alakulhassanak ki benne, külső baj pedig ne érje. Habár halhatatlan lett, régi teste nem változott meg. Ha létezik az oda vezető módszer, akkor nincs helye annak, hogy a nehézségéről elmélkedjünk. A sekélytudásúak pedig, ragaszkodván a megszokott és mindennapi [elképzelésekhez], mind azt mondják, hogy a [jelenlegi] világban nem látnak halhatatlanokat, így aztán azt állítják, hogy az Égalattiban nem is létezik ilyen. De vajon csak arról beszélhetünk, amit szemünk látott már? Az Ég és Föld közötti végtelen [világban] vannak-e határai a szokatlan jelenségeknek és csodáknak? Öregkorunkig fejünk felett az Ég, s mégsem tudjuk, hogy afölött mi van, halálunk napjáig a földön lépkedünk, de semelyikünk sincs tisztában azzal, hogy mi van alatta. Testünk hozzánk tartozik, mégsem tudja senki, hogy szívünk és akaratunk hogyan működik. Életünk és sorsunk bennünk lakozik, mégsem tudja senki, milyen hosszúra nyúlik. Mennyivel inkább így van tehát, amikor a halhatatlanok oly távoli elveiről, vagy az Út és az Erő rejtélyes titokzatosságáról van szó? Vajon nem szomorú-e tehát, ha pusztán szemünk és fülünk rövid távú és sekélyes [képességeivel] igyekszünk eldönteni ily kifinomult és titokzatos erők létét vagy nem-létét?

Tegyük fel, hogy egy nagy tehetségű és bölcs ember visszavonulva él, és nem keresi a világi lehetőségeket. Saját fényét elrejti, tehetségét elfedi, a hamisat megveti, a vágyakat elveti, és a Hatalmas Egyszerűséghez ragaszkodva eljut a Kezdeti Tisztaságig. A lényegtelen dolgokat elhagyja, és a hömpölygő sokaság világán kívül tevékenykedik. Kevesen lesznek azonban, akik képesek a névtelenség ruhájában is felismerni a kimagasló tehetséget, a közönséges formában meglátni a kifinomult szellemet. Mennyivel kevésbé [lennének képesek tehát felismerni] a rendkívüli ösvényeken és különleges utakon járó halhatatlanokat, akik a gazdagságra és megbecsültségre úgy tekintenek, mint szerencsétlenségre, a hivalkodásra és pompára, mint szennyre és piszokra, a drága értéktárgyakra, mint a poros földre,

---

[136] A *Hanshu*ban, a *Hou Hanshu*ban és a *Soushenji*ben mindkét jelenségre találunk példát, a Taoista Kánonban pedig számos olyan talizmán őrződött meg, melyek segítségével nemet lehet váltani (ROBINET 1979: 46/44. jegyzet).

[137] Lao Peng, a kínai Matuzsálem, a hagyomány szerint nyolcszáz évig élt.

a hírnévre pedig, mint a reggeli harmatra.[138] A tűz lángjaiba lépve nem perzselődnek meg, a tenger hullámain könnyű lépteikkel járkálnak, szárnyaikat kiterjesztve a tiszta légben [szállnak], felhő-hintajuk elé a szelet befogják, fennen a Bíbor Sarokhoz[139] emelkednek, alant a Kunlun-hegyen pihennek meg. A holttestként járkáló átlagemberek hogyan is pillanthatnák meg [őket]? Ha néhanapján mégis áthaladnak az emberi világon, eltitkolják valódi [énjüket], elrejtik különleges [képességeiket], és külsőleg olyanokká válnak, mint az átlagemberek. Még ha valaki a közvetlen közelükben van, az sem ismeri fel [őket]. Felismerhetők lennének persze, ha mind olyanok lennének, mint Jiao Jian 郊閒, akinek mindkét pupillája négyzet alakú volt,[140] vagy Qiong Shu 邛疏,[141] akinek mindkét füle a feje tetejéből emelkedett ki, vagy a sárkányokat meglovagoló Ma Huang 馬皇,[142] a fehér darvakon utazó Jin-beli herceg [Wang Ziqiao 王子喬],[143] vagy a pikkelyes testű [Fuxi] és a kígyóformájú [Nüwa], vagy az aranyszekereken utazók és a madártollakba öltözöttek.[144] Mivel azonban nem ilyenek, így a mélységekbe látókon kívül senki sem ismeri föl formájukat, a mindent hallókon kívül senki sem hallja meg hangjukat. Mivel a mai kor emberei nem hisznek bennük, sőt csúfot űznek belőlük, így az Igaz Emberek neheztelnek rájuk, és még jobban visszahúzódtak és elrejtőztek.

Amit az átlagember szeret, azt a magasrendű személy megveti, amit a közönséges ember nagyra tart, azt a Tökéletes Ember [a halhatatlan] alacsonyrendűnek tartja. A kiemelkedő írástudók és a tehetséges személyek áradó [*qi*jüket] táplálják,[145] és nem szívesen találkoznak sekélyes, felszínes, és a világ szokásaiban megragadt emberekkel, ugyanígy a halhatatlanok miért törődnének azzal, és miért keresnék

---

138 A reggeli harmat a gyors mulandóságra utal.

139 A Bíbor Sarok (Ziji 紫極) nem más, mint a Bíbor Palota, a halhatatlanok égi lakhelye, eredetileg egy csillagkép.

140 A *Shenxianzhuan* 6., a *Baopuzi* 12. fejezete szerint a négyzet alakú pupilla a halhatatlanok jellegzetessége: „A *Halhatatlanok könyve* azt mondja: A halhatatlanok pupillája mindig négyzet alakú." (仙經云：仙人目瞳皆方。)

141 Lásd *Liexianzhuan* 18.

142 Ma Shihuang Huangdi legendás lódoktora volt, aki egyszer egy sárkányt gyógyított meg, és végül a sárkány hátán távozott el (*Liexianzhuan* 3.).

143 Lásd *Liexianzhuan* 28.

144 Az egyik hagyomány szerint, mint ez számos Han-kori ábrázolásból is kiderül, a legendás Fuxi és Nüwa kígyóhoz hasonlítottak. A fenti szóhasználat egyébként előfordul Wang Yanshou 王延壽 (i. sz. 132–192) egyik versében (魯靈光殿賦): „Fuxi pikkelyes testű, Nüwa kígyó formájú." (伏羲鱗身，女媧蛇軀。)

145 Az áradó *qi* (*haoran qi* 浩然氣) kifejezésről lásd *Mengzi* 2A.2.

a lehetőséget, hogy a „szalmakutya-félék”[146] tudomására hozzák létezésüket? És még csodálkoznak, hogy egyszer sem látták őket!

A szemünk száz lépésről szemlél, képtelen világosan látni. Ha létezőnek azt tartanánk, amit látunk, és nem-létezőnek azt, amit nem látunk, akkor az Égalattiban igen sok dolog lenne, ami nem létezik. Ez olyan, mintha valaki az ujjával mérné a tenger [mélységét], és azt mondaná, hogy a tenger olyan mély, ameddig az ujjai érnek. Olyan, mint amikor valaki száz lépésig lát el, és azt állítja, hogy annál tovább nem is lehet látni. Olyan, mintha az apró *fuyou* 蜉蝣 bogárkával mérnénk a [hegyeket tartó] óriásteknős nagyságát,[147] vagy az egy napig élő gombával hasonlítanánk össze a [hosszú életű] óriás *chun*-fát 大椿.[148] Hát lehet ilyen módon helyes eredményre jutni?

Wei állam 魏 Wen 文 császára[149] azzal büszkélkedett, hogy mindenben igen jártas. Azt állította, hogy az Égalattiban nincs olyan kard, mely a jádét el tudná vágni, és nincs olyan vászon, amely a tűzben ne égne meg.[150] Mindezeket meg is írta *Dianlun* 典論 című művében. Egy év sem telt el, és mindkét dolog megjelent [az udvarában]. A császár erre nagyot sóhajtott, és azonnal megsemmisítette ezt a művét. [Ebből is látszik, hogy] veszélyes, ha az ember makacsul ragaszkodik [bizonyos elképzeléseihez].

Chen állam Si királya[151] 陳思王 *A kétkedés elhagyása* (*Shiyi lun* 釋疑論) című művében így ír: „Kezdetben azt mondtam, hogy a tao művészete [a hosszúélet-technikák] az ostoba nép megtévesztésére szolgáló hamis és üres fecsegés. Mikor azonban láttam, ahogy

---

[146] A szalmából készült kutyaalakú figurákat az áldozat bemutatásakor használták, majd utána eldobták őket. A szó használatának egyik híres és közismert példája a *Daodejing* 5. verse: „Az ég és föld nem emberi: neki a dolgok, mint szalma-kutyák. A bölcs ember sem emberi: neki a lények, mint szalma-kutyák.” (天地不仁，以萬物爲芻狗；聖人不仁，以百姓爲芻狗。) (Lásd TŐKEI–WEÖRES 1994: 13.)

[147] A *Liexianzhuan* szerint egy óriásteknős tartja a hátán a Penglai-szigetet, a halhatatlanok egyik lakhelyét. A *Liezi* szerint pedig Nüwa a földet egy másik típusú óriásteknős lábával támasztotta alá.

[148] A *Zhuangzi* hasonló problematikával foglalkozó első fejezete említi az óriás *chun*-fát: „A réges-régi időkben létezett az óriás *chun*-fa, melynek egy tavasz nyolcezer évig tartott, és újabb nyolcezer évig egy ősz.” (上古有大 椿者，以八千歲爲春，八千歲爲秋。) Ugyanebben a fejezetben említik az egyetlen reggelt megérő gombát (*zhaojun* 朝菌), mely az itt szereplő gombának (*riji* 日及) felel meg.

[149] Cao Pi 曹丕 (i. sz. 188–226), vagyis Cao Cao 曹操 fia.

[150] Mindkettőt említi a *Zhoushu*t 周書 idéző *Bowuzhi* 博物志 és a *Liezi* 5. fejezete.

[151] Cao Zhi (i. sz. 192–232), Cao Pi öccse.

[apám,] Wu Huangdi 武皇帝 [Cao Cao 曹操] próbára teszi Zuo Cit és a hozzá hasonlókat, hogyan is tudtam volna tovább kételkedni! Ő ugyanis megparancsolta nekik, hogy közel egy évig ne egyenek gabonát, de a kinézetük [ezen időszak alatt] nem változott meg, életerejük a régi maradt, sőt azt is mondták, hogy akár ötven évig is kibírnák evés nélkül."[152] [Cao Cao] azt is mondja: „Gan Shi élő halak szájába gyógykészítményt tett, és így főzte meg őket forró zsírban. Amelyeknek nem volt a szájukban készítmény, azok megfőttek és ehetők lettek, amelyeknek viszont volt, azok egész nap fickándoztak [a forró zsírban], mintha vízben lennének. Ezenkívül gyógykészítménnyel elkevert eperlevelet összeaprított, és ezzel etette a selyemhernyókat, melyek ennek hatására a tizedik hónapban sem öregedtek meg. Tyúkokat, kiscsibéket és újszülött kölyökkutyákat »kor-megállító« készítménnyel etetett, aminek hatására megálltak a növésben. Őszes szőrű kutyákat »őszteleníto« készítménnyel etetett, aminek hatására a kutyák szőre száz nap alatt teljesen fekete lett. Rájöttem, hogy a világ dolgait nem ismerhetjük meg teljesen, és nem támaszkodhatunk pusztán feltételezéseken alapuló döntésekre. Azt sajnálom, hogy nem tudom elhagyni a zene és a nők [iránti rajongásomat], és így magamat nem tudom teljes odaadással az élet-meghosszabbító művészetek elsajátítására szentelni." A két Cao 曹 minden fellelhető könyvet elolvasott tanulmányai során, korukban aligha volt náluk kiemelkedőbb férfiú, mégis, amit nem-létezőnek mondtak eleinte [a halhatatlanok], azt idősebb korukra létezőnek ismerték el. A dolgok rendjét és természetét ugyanis ennyire nehéz teljesen kiismerni! Nem csodálkozhatunk tehát, ha olyan emberek, akik nem érnek fel a Caókkal, nem hisznek a halhatatlanok létezésében.

Liu Xiang[153] 劉向 széles körű műveltsége révén a legkifinomultabb és legcsodálatosabb titkokat is megismerte, a mély és távoli [világokat] is bejárta. Tudása révén mindenről tisztán látta, hogy igaz vagy hamis, alapos tanulmányai alapján meg tudta állapítani, hogy létezik vagy sem. Az általa szerkesztett *Halhatatlanok életrajza* (*Lie-*

---

[152] A *Shenxianzhuan,* Zuo Ci is beszámol erről: „A Wei-beli Taizu [Cao Cao] magához hivatta Zuo Cit, [próbaképpen] bezáratta egy kőfalú szobába, ahol nem ehetett semmilyen gabonát egy évig, de amikor kiengedték, arca olyan volt, mint annak előtte." (魏太祖召左慈，閉一石室中，斷穀期年，乃出之，顏色 如故。)

[153] Liu Xiang (i. e. 77–6) Nyugati Han-kori bibliográfus, irodalomtudós. Ő állította össze az udvari könyvtár jegyzékét (*Bielu* 別錄), illetve történeteket gyűjtött össze (*Xinxu* 新序, *Shuoyuan* 說苑). A hagyomány neki tulajdonítja a halhatatlanokról szóló két gyűjteményt, a *Liexianzhuan*t 列仙傳 és a *Lienüzhuan*t 列女傳.

xianzhuan 列仙傳) című műben több mint hetven halhatatlan szerepel. Ha ezek mind nem lettek volna, miért találta volna ki őket? A réges-régen történt eseményeket hogyan is láthatnánk saját szemünkkel? Kizárólag a lejegyzett írásokra és a ránk maradt hagyományra támaszkodhatunk. A *Halhatatlanok életrajza* alapján teljesen nyilvánvaló, hogy [halhatatlanok] biztosan léteztek. Azonban manapság senki sem hisz egy olyan írásnak, ami nem Zhou herceg köréből származik, vagy nem ment keresztül Konfuciusz kezén. Ha azonban ez így lenne, akkor a régi történetírók által feljegyzett események egyike sem történt volna meg; miért van akkor az, hogy egyedül ezzel az egy dologgal [a halhatatlanok létezésével] tesznek kivételt? A közönséges emberek megbecsülésre szomjúhoznak, és a számukra hasznos dolgokat szeretik, hírnév és pozíció után áhítoznak. Mivel saját magukból kiindulva ítélik meg a régieket, így képtelenek elhinni, hogy egykor léteztek olyanok, akik nem fogadták el a császári vagy királyi rangot, nem tartották sokra az olyan magas tisztséget, mint a miniszteri vagy a főminiszteri. Nem hiszik el, hogy léteztek olyanok, mint Chao[fu] 巢[父] és Xu[you] 許[由],[154] Lao Lai[zi] 老萊[子] és Zhuang Zhou[155] 莊周. [Az ilyen közönséges emberek] hogyan is hihetnének a halhatatlanok létezésében, amikor ezek sokkal nehezebben ismerhetők meg, mint az előbb felsoroltak, hogyan is várhatnánk el a mai emberektől, hogy higgyenek bennük?

Igen sajnálatra méltó és elszomorító, hogy sokan azt állítják: Liu Xiang nem volt szent ember (*shengren* 聖人), és így az általa összeállított feljegyzések önmagukban nem megbízhatók. Lu állam írástudói nem voltak olyan erényesek, mint az Ég vagy a Föld, Konfuciusz mégis rájuk alapozva alkotta meg művét.[156] Zichang 子長 [Sima Qian 司馬遷] nem oly fényes, mint a nap vagy a hold, Yang Xiong[157] 揚雄 mégis kijelentette [művéről], hogy az valósághű feljegyzés (*shilu* 實錄). Liu Xiang a Han-dinasztia híres és bölcs írástudója volt, miért vetnénk hát el az általa leírtakat?

Általában elmondható, hogy manapság az emberek azért nem hisznek abban, hogy a halhatatlanság [elérésének módszere] elsajátít-

---

154 Chaofu és Xuyou remeték voltak a mitikus Yao 堯 császár uralma idején.

155 Lao Laizit (Laozit) és Zhuang Zhout a taoizmus alapítóiként tartja számon a kínai hagyomány.

156 A hagyomány Konfuciusznak tulajdonítja a *Tavaszok és őszök* (*Chunqiu* 春秋) című krónikát, mely az idők során a kanonikus mű *(jing)* rangjára emelkedett.

157 Yang Xiong a Nyugati Han-dinasztia korának tudósa, a *Lunyu* 論語 alapján írta meg *Fayan* 法言, a *Zhouyi* 周易 alapján pedig *Taixuan* 太玄 című művét.

ható vagy az élettartam meghosszabbítható, mert Qin Shi [Huangdi][158] 秦始皇帝 és Han Wu[di][159] 漢武帝 hiába keresték [a titkát], kudarcot vallottak, [Li] Shaojun[160] 李少君 és Luan Da[161] 欒大 hiába próbálkoztak, nem értek el eredményt. Azonban [ez a következtetés hamis, mert] nem állíthatjuk, hogy pusztán azért, mert egykoron olyan szegény emberek is léteztek, mint Qian Lou[162] 黔婁 vagy Yuan Xian[163] 原憲, olyan gazdagok nem éltek, mint Tao Zhu[164] 陶朱 vagy Yi Dun[165] 猗頓. Hasonlóképpen nem mondhatja senki, hogy mivel Wu Yan[166] 無鹽 és Su Liu[167] 宿瘤 olyan visszataszítóak voltak, ezért nem létezhettek olyan szépségek, mint Nan Wei[168] 南威 vagy Xishi[169] 西施. Nem mindenki ér célba, aki igyekszik, nem mindenki arat, aki vetett, nem mindenki jár haszonnal, aki kereskedik, és nem mindenki ér el eredményt, aki fegyvert ragad. Mennyivel inkább így van ez egy olyan nehéz dologban, mint a halhatatlanság keresése! Miért lenne mindenki sikeres, aki megpróbálja? Lehetséges, hogy

---

158 Qin Shi Huangdi (élt i. e. 259–210) a *Shiji* szerint több „expedíciót" is indított a halhatatlanság szerének, illetve a halhatatlanoknak a felkutatására, lásd a bevezető tanulmányt.

159 Han Wudi (i. e. 156–87) rendkívül bőkezűen támogatta a különféle okkult módszereket használó, illetve kutató alkimistákat és mágusokat (*fangshi* 方士). Ezenkívül intenzíven kerestette a halhatatlanok szigetét, a Penglait 蓬萊, lásd a bevezető tanulmányt.

160 Li Shaojun alkimista és mágus *(fangshi)* volt Han Wudi udvarában.

161 Luan Da szintén Han Wudi császárnál jelentkezett, és azt állította magáról, hogy képes a halhatatlanság gyógyszerének és az aranynak az előállítására, a halhatatlanok megidézésére. A császár nagyvonalúan támogatta, de amikor kudarcot vallott, kivégeztette, lásd a bevezető tanulmányt.

162 Qian Lou a Tavaszok és őszök korszakában, Lu államban élt. Életében olyan szegény volt, hogy egyszer tudta megtölteni a gyomrát, ruhája pedig nem fedte testét (*Lienüzhuan* 2., *Lu Qian Lou qi* 魯黔婁妻).

163 Yuan Xian Konfuciusz egyik rendkívül szegény tanítványa volt.

164 Tao Zhu a Tavaszok és őszök korszakában élt, Yue államból származó tehetős személy volt.

165 Yi Dun a Tavaszok és őszök korszak Lu államában élt, sókereskedelem révén meggazdagodott egyén volt.

166 Wu Yan a Hadakozó fejedelemségek időszakában, Qi államban élt, közismerten csúf nő volt.

167 Su Liu közismerten visszataszító külsejű nő volt, akiről így ír a *Lienüzhuan* 6. (*Qi Su Liu nü* 齊宿瘤女): „Su Liu Qi állam keleti részén eperszedésből élt, a nyakán egy hatalmas dudor volt, ezért nevezték el Dudoros Sunak." (宿瘤乃齊東都菜桑之女，項頸有大瘤，故號曰宿瘤。)

168 Nan Wei a Tavaszok és őszök korszakában élt Jin 晉 állambeli szépség neve; amikor a Jin-beli Wen herceg megszerezte őt magának, három napig nem tartott udvari kihallgatást.

169 Xishi az ókori Kína szépségideálja.

[a fent említett] két uralkodó és két alattvaló, bár kereste, azért nem talált rá, mert noha eleinte igencsak igyekezett, de a vége felé már alábbhagyott igyekezete, vagy esetleg amiatt, mert nem találkozott megfelelő tudással rendelkező mesterrel. Hogyan lehetne azonban [példájuk] elég bizonyíték ahhoz, hogy az Égalattiban soha nem voltak halhatatlanok?

A hosszú élet keresésének és a Tökéletes Tao gyakorlásának a kulcsa az akaraterő, és nem a gazdagság vagy a rang. A nem megfelelő ember számára a magas pozíció és a nagy vagyon inkább teher és bilincs. Miért van ez így? Aki a halhatatlanság módszerét tanulja, az a nyugalmat és a békét szeretné elérni, megszabadul a kívánságaitól és vágyaitól, befelé figyel és befelé hallgat, és teste nyugalomban van, érzelmek nélkül. A császárok és királyok azonban az Égalatti súlyos feladatait vállalták magukra, szorgalmasan intézik a kormányzás ügyeit, gondolataikat tízezer ügy foglalja le, szellemük időben és térben ide-oda nyargalászik. Ha egyetlen kis hibát elkövetnek, akkor a királyi út (*wangdao* 王道) látja kárát. Ha a nép közül vét valaki, a felelősség akkor is az övé. A finom borok megzavarják egységes *qi*jét 和氣, a szép asszonyok [életerejének] gyökerét nyesegetik. E helyütt nem is tudom kimerítően tárgyalni mindazt, ami által esszenciájuk (*jing* 精) csökken, gondolataik romlanak, [szívük] nyugalma és tisztasága pedig sérülést szenved. Ki tud nyugalomban ülni, ha szúnyogok mardossák bőrét, ki tud nyugodtan feküdni, ha a tetvek seregestül támadják meg? A négy tengeren [belüli, vagyis az egész világ kormányzásával járó] feladatok még ennél is nehezebbek! Hogyan tudná tehát [egy uralkodó] látását és hallását elzárni [a külvilág felé], mindezeket lezárva nyugodtan lélegezni, hosszú böjtöket és megtisztulási szertartásokat tartani, személyesen felügyelni az [alkimista] kemence tüzét, hajnalban kelni és éjszaka lefeküdni, hogy a nyolc ásványt finomítsa? Han Wu[di] azért élvezhette a leghosszabb ideig az uralkodást, mert némi haszonnal járt számára, hogy életerejét táplálta. Azonban egy maroknyi segítség nem elegendő ahhoz, hogy ellensúlyozza a hordónyi veszteségeket, ahogy egy egyszerű öntözőcsatorna nem lenne képes elvezetni a Weilünél [a tengerből] kiömlő vizet.

A halhatatlansághoz vezető út nyugalmat és nem-cselekvést igényel, el kell hozzá feledkeznünk testünkről. Egy uralkodónak azonban [hallgatnia kell], hogy 1000 *dan*[170] súlyú harangokon játszanak, vagy mennydörgésszerű dobokat vernek. Ez a csengés-bongás, ez a bömbölő dobolás félelmet kelt a lélekben, kimozdítja a szívet [nyu-

[170] 1 *dan* = 120 *jin* = kb. 30 kg.

galmából], az ezer és tízezer hókuszpókusz és változatosság mind tönkreteszik [az uralkodó] esszenciáját, eltömítik fülét, a reptetések és futtatások, a horgászás és a madarászás [hasonlóképpen].

A halhatatlansághoz vezető úton szükséges, hogy az ember szeretete egészen a csúszómászókig elérjen, és ne ártson semmilyen élőlénynek.[171] Egy uralkodó azonban [néha] bősz haragra gerjed, vagy kivégezteti a lázadókat. Ha csak egyszer meglendíti aranybuzogányát, vagy kezébe veszi bárdját, ezer mérföldön fekszenek [egymás mellett] a holttestek, folyamként árad a vér, a lefejezések és az egyéb kivégzések pedig egy pillanatra sem maradnak abba a piactéren.

A halhatatlansághoz vezető úton szükséges, hogy az ember lemondjon minden hal- és húsféléről, ne egyen gabonafélét, hogy beleit tisztán tartsa. Egy uralkodó azonban zsíros és húsos állatokat ölet le és főzet meg, élőlényeket vágat le és daraboltat fel, hogy a legkülönbözőbb zamatok és ízek kerüljenek elé. A sütés, a főzés és az ízesítés célja mind ugyanaz: megelégedés és jóllakás.

A halhatatlansághoz vezető úton szükséges, hogy az ember szeretete a nyolc határig elérjen, úgy tekintsen másokra, mint önmagára. Egy uralkodó azonban bekebelezi a gyenge államokat, megtámadja a tudatlan népeket, elfoglalja a zűrzavarral teli országokat, és átveszi a hatalmat a pusztulásra ítélt vidékek felett. Új földeket nyit meg a maga számára, kiterjeszti határait, mások országát megsemmisíti, az ott élőket összetereli, és a halál földjére veti őket. Az árva lelkek elhagyatott vidékeken [bolyonganak], a temetetlen holttestek a szántóföldeken rothadnak. [Qin Shi Huangdi idején] az Öt Hegycsúcson[172] állomásozott a véres pengéjű hadsereg, [Han Wudi alatt] az északi palotakapunál szogd (Dayuan 大宛) fejek lógtak felakasztva, több százezer embert temettek el élve vagy végeztek ki, a felhőkig ért az egymásra rakott holttestek halma, a temetetlen holttestek, mint a fű, belepték a hegyeket és a völgyeket.

Qin [Shi] Huang[di kegyetlen kormányzása miatt] tíz otthonból kilencben lázadást terveztek, Han Wudi alatt [a sok szenvedéstől] nyögött az Égalatti, és felére csökkent a családok száma. [Az uralkodóért elmondott] imák használtak nekik, de a [rájuk mondott] átkok ártalmukra voltak. Ha a jócselekedetekkel szemben hálásak tudnak lenni [a szellemek], akkor [a két császár által bemutatott] felesleges áldozatokat bizonyára gyűlölték.[173] Különféle aggodalmak lepték el szívüket, az emberek és a szellemek pedig egyaránt gyűlölték őket.

---

[171] Szó szerint: *qi*vel rendelkező lénynek.
[172] Dayu 大庾, Shi'an 始安, Linhe 臨賀, Guiyang 桂陽 és Jieyang 揭陽.
[173] *Zuozhuan*, Xuan 15.

Habár e két uralkodó ismert volt arról, mennyire szerettek volna halhatatlanok lenni, de nem értek el semmit az Út gyakorlásában. Még azt a keveset sem tudták megvalósítani, aminek tudatában voltak; a lényegi, csodálatos és mélységes titkokról pedig még csak nem is hallottak. Olyan hozzáértővel sem sikerült találkozniuk, akinek birtokában lett volna a megfelelő módszer, hogy összeállítsa és elkészítse [számukra] a halhatatlanság szerét, melyet azután átadott volna nekik. Nincs mit csodálkozni tehát, hogy nem értek el igazán hosszú életet.

Én egyszerű közember vagyok, aki ráadásul még rendkívül szegény is. Otthonom oly szűkös, mint Changqingé 長卿 [Sima Xiangru], kinek pusztán a négy fal adatott.[174] Étkem annyi, mint a Yisang 翳桑 fa alatt megállt emberé, ki három napig nem evett.[175] Télen úgy fázom, mint Rong Yi 戎夷 [Lu állam] kapuin kívül,[176] nyáron pedig úgy szenvedek a melegtől, mint Ru Zhong 儒仲 kunyhójában.[177] Távoli vidékekre vágyom, de nincs csónakom vagy szekerem, amit használhatnék, nagy terveim vannak, de nincs senki, aki szolgálatomba állna. Házamban nem nyújt élvezetet selyem vagy szatén, otthonomon kívül nem okoz örömet a séta és a bámészkodás. Ízletes ételek nem kerülnek a számba, szépséges színek nem jutnak a szemembe, vonzó illatok nem hatolnak orromba, sem a nyolc hangszer dallama nem jut el a fülembe. [Ezenfelül] gondok százai nyomasztják lelkemet, nehézségek serege ront rá váratlanul hajlékomra. Ilyen körülmények között élvén nincs mihez ragaszkodnom. Még ha az ember megkapja is az igazsághoz [tao] vezető legfontosabb tanításokat, vagy találkozik átlag feletti tanítókkal, mégis ragaszkodik régi hitveséhez és gyámoltalan gyermekéhez, nem tudván elszakadni a szülőföldtől.[178] Az ember lassan elérkezik halála órájához, és hónapról hónapra, napról napra észrevétlenül öregszik és sorvad, de, bár tudja, hogy a halhatatlanság elérhető, mégsem tudja rászánni magát a gyakorlásra. A hétköznapok szemétdombja sok gondot okoz, mégsem vagyunk képesek elhagyni. Hogy miért nem? Kötődéseinket és szokásainkat nehéz egyik pillanatról a másikra feladni,

---

174 A *Shiji* (117: 3000) szerint Sima Xiangru „háza, melyben lakott, csak a négy csupasz falból állt". (家居徒四壁立。)

175 Vö. *Zuozhuan*, Xuan 2.

176 A *Lüshi chunqiu* 呂氏春秋 20. (*Changli* 長利 2.) elbeszéli, hogy amikor Rong Yi Qi államból Luba tartott öccsével, a főváros kapuin kívül rekedtek. Mivel igen nagy hideg volt, Rong Yi öccsének adta felsőruháját, ő maga viszont reggelre halálra fagyott.

177 *Hou Hanshu* 後漢書 83. (*Yimin liezhuan* 逸民列傳 73).

178 Szó szerint: a rókák és nyulak dombjától.

és nem könnyű kitartani elhatározásunk mellett, hogy elszakadjunk a világtól.

Mennyivel inkább igaz mindez arra a két uralkodóra, akik négy tenger urai voltak, hiszen ők nem csak egyetlen élvezetben merülhettek el, nekik egy sereg kedvenc szolgáló állt rendelkezésükre! Még ha csak két hétig kellett volna böjtölniük, vagy néhány napig kellett volna nyugalomban maradniuk, ők erre sem lettek volna képesek. Mennyivel kevésbé tudtak volna az udvarban megszabadulni gyönyörű szép, kedvenc udvari ágyasuktól, a nép között lévén levetni tiszteletet parancsoló, ünnepélyes fenségességüket, szájuktól megvonni az ízes falatokat, szívükből kihajítani minden kívánságot, hátat fordítani a dicsőségnek és a pompának, és egy elhagyatott vidéken egyedül nekivágni a halhatatlanság keresésének! Ezért van az, hogy ha megvizsgáljuk azokat, akik korábban megszerezték a halhatatlanság módszerét, legtöbbjük szegény és egyszerű írástudó, és nem magas rangú úr.

Ezenkívül Luan Da 欒大 tudása valójában sekély volt és felszínes, pusztán a dicsőség és a megbecsültség iránt érzett olthatatlan szomjat, mohósággal halmozta pénzét és vagyonát, könnyelműségében alaptalan és hamis dolgokkal pöffeszkedett, és megfeledkezett arról, hogy micsoda szerencsétlenség származik majd abból, ha nem jár sikerrel. De egy ilyen gügyögő gyermek hamis és hazug tettei vajon bizonyíthatják-e azt, hogy az Égalattiban nem léteznek halhatatlanok? Gou Jian 勾踐 egykoron kihajolt szekeréről, hogy megnézzen egy haragra gerjedt békát, ezután katonái egymással versengtek a forró parázson járásban;[179] a Chu-beli 楚 Ling 靈 herceg odavolt a karcsú derekú [nőkért, így aztán] alattvalói közül sokan éhen haltak; a Qi-beli 齊 Huan 桓 herceg imádta a különleges ízeket, ezért Yi Ya 易牙 saját fiát szolgálta fel neki;[180] Song 宋 ura megjutalmazta azokat, akik gyászukban sokáig koplalva csontsovánnyá válnak, így aztán egymás után haltak bele az emberek [a gyászba]. Nem lehet olyan kívánsága egy uralkodónak, ami ne teljesülne valamiképpen. Han Wu[di] mágusokat (*fangshi* 方士) kerestetett, és túlzott bőkezűséggel osztogatta adományait, így [akaratlanul is] rávette a Luan Da-féléket, hogy hazugságokkal álljanak elő. Ha Luan Da valóban birtokolta volna a megfelelő módszert [taót], hogyan végezhették volna ki? Aki ugyanis a taót birtokolja, az úgy tekint a magas rangra, mint egy üst forró vízre, a hivatali pecsétekben és ruhákban nem lát mást, mint gyászöltözéket, úgy néz az aranyra és a jádéra, mintha trágya

---

[179] Lásd *Han Feizi* 30. fejezet (*Neichu shui shang* 內儲說上).
[180] *Guanzi* 32. fejezet (*Xiaocheng* 小稱).

lenne, a gazdagon díszített házakat pedig börtönnek látja. Vajon tettetne-e aggodalmat üres szavakkal, hogy általa jóléthez és ranghoz jusson? Aki vörösre lakkozott oszlopok között lakozik, aki számolatlanul fogadja el az ajándékokat, aki az öt kiváltság pecsétjét hordozza magánál, aki a hercegek és uralkodók megbecsültségében osztozik, aki elmerül a hatalom és a haszon [mocsarában], aki nem tudja, mikor kell abbahagyni, arról teljes bizonyossággal tudhatjuk, hogy nem érte el a taót.

Dong Zhongshu 董仲舒 művében, a *Li Shaojun jialu*ban 李少君家錄 *(Li Shaojun családi feljegyzései)* így ír: „[Li] Shaojun birtokában volt a halhatatlanság receptjének, de mivel családja igen szegény volt, nem volt miből előállítania a készítményt. Elment tehát a Han 漢 udvarba, hogy ekképpen szerezze meg a [szükséges] pénzt. Miután megvalósította az Utat [halhatatlan lett], eltávozott." Ezenkívül a *Hanjinzhong qiju zhu* 漢禁中起居注 *(Feljegyzések a Han udvar mindennapi életéről)* a következőket írja [vele kapcsolatban]: „Mielőtt [Li] Shaojun eltávozott volna, [Han] Wudi azt álmodta, hogy vele együtt felmegy a Songgao-hegyre 嵩高山.[181] Félúton voltak, amikor sárkányon ülve, kezében [rangját jelző] jelvénnyel egy követ ereszkedett alá a felhők közül, aki így szólt: »Taiyi[182] 太乙 kéreti [Li] Shaojunt.« Mikor a császár felébredt, elmondta [a történteket] bizalmasainak, és hozzáfűzte: »Ha igaz, amit álmodtam, akkor [Li] Shaojun el fog tőlünk távozni.« Néhány nappal ezután [Li] Shaojun megbetegedett és meghalt. Jóval később a császár kinyittatta a koporsóját, de a holttest nem volt benne, csak a ruhája és a fövege." A *Xianjing* 仙經 *(Halhatatlanok könyve)* így ír: „A magasrendű személyek felemelkedve az Égbe repülnek, őket Égi Halhatatlanoknak (*tianxian* 天仙) nevezik; az átlagos adeptusok nevezetes hegyeken kóborolnak, őket Földi Halhatatlanoknak (*dixian* 地仙) hívják; az alacsonyrendűek először meghalnak, és csak utána vetik le testi formájukat és alakulnak át [halhatatlanná], őket Holttestüktől Megszabaduló Halhatatlanoknak (*shijie xian* 尸解仙) nevezik."[183] Ami [Li] Shaojunt illeti, ő a legutolsó kategóriába tartozik.

---

[181] A Songgao-hegy 嵩高山 nem más, mint a Song-hegy 嵩山, Kína öt szent hegyének egyike.

[182] Taiyi 太乙 megegyezik a Han-kori vallásban központi szerepet betöltő főistenséggel, Taiyivel 太一 (erről lásd például Li 1995–1996).

[183] Ez a hármas felosztás egyértelműen a *Daodejing* 41. versére rímel: „Ha kiemelkedő személy hall a Taóról, igyekszik megvalósítani azt. Ha átlagos képességű személy hall a Taóról, néha megtartja, néha pedig elveszíti. Ha pedig alacsonyrendű személy hall a Taóról, nagyot nevet rajta." (上士聞道，勤而行 之；中士聞道，若存若亡； 下士聞 道，大笑之。)

Hozzánk közelebbi időben történt [a Keleti Han-korban], hogy Hu apó[184] (Hugong 壺公) Fei Zhangfanggal[185] 費長房, a taoista mester, Li Yiqi[186] 李意期 pedig két tanítványával együtt távozott el [az emberi világból]. Mindegyikük hirtelen halt meg, a családjuk megtartotta a gyászszertartást és a temetést. Néhány évvel ezután, [Fei] Zhangfang visszatért, és ismerősei Pixianben[187] 郫縣 újra látták Li Yiqit két tanítványával. Mikor a család kinyitotta a három koporsót, mindegyikben egy-egy bambuszbotot találtak, melyeken vörös felirat állt. Ők mindannyian Holttestüktől Megszabaduló Halhatatlanok voltak.

Egykoron Wang Mang[188] 王莽 a klasszikus [konfuciánus] művekből is idézett, hogy saját csalárdságát díszbe öltöztesse, de pusztán ebből nem következik, hogy minden konfuciánus írástudó trónbitorló és rabló. [Sima] Xiangru [司馬]相如 dobok és citerák segítségével [csábította el és] szöktette meg Wen 文 asszonyságot, de pusztán emiatt nem mondhatjuk, hogy a fennkölt muzsika lényege nem más, mint a bujaság és a szabadosság. Aki úgy hal meg, hogy megakad a torkán a falat, az emiatt nem hibáztathatja Shennongot 神農, aki elsőként vetett gabonát. Aki tűzben égve hal meg, az nem haragudhat Suirenre 燧人, aki elsőként csiholt tüzet. Aki a vízbe fordulva fullad meg, az nem hibáztathatja Di Xuant 帝軒 [Huangdit 黃帝], aki megalkotta az első csónakot. Ha valaki részegen hal meg, az nem kárhoztathatja Du [Kangot] 杜[康] és Yi [Dit] 儀[狄], akik elsőként állítottak elő bort. [Ezek után] mondhatjuk-e Luan Da hazugsága és álnoksága miatt azt, hogy a halhatatlansághoz vezető út egyáltalán nem létezik? [Hiszen] ez olyan lenne, mintha ismervén Zhao Gao 趙高 vagy Dong Zhuo 董卓 [csalárdságát], azt állítanánk, hogy nem is éltek egykoron olyan [nagyszerű] személyek, mint Yi [Yin]

---

184 Lásd *Shenxianzhuan, Hugong*.

185 Lásd *Hou Hanshu* 82A. (*Fangshu liezhuan* 方術列傳 72A).

186 Lásd *Shenxianzhuan, Li Yiqi*.

187 A mai Sichuan tartományban található.

188 Wang Mang a rövid életű Xin-dinasztia (i. sz. 9–23) megalapítója. A meggazdagodó és önállósuló vidéki hatalmasságokkal szemben Wang Mang állami tulajdonba vett minden földbirtokot, pénzügyi reformokat és új pénz kiadását rendelte el. Mindezt a *Zhou szertartásai (Zhouli)* című mű alapján tette. A Nyugati Han-dinasztia végét jelentő Wang Mang uralmának a Han-ház egyik leszármazottja, Liu Xiu (Guangwu császár, ur. i. sz. 25–57) által végbevitt restauráció vetett véget. Ge Hong itt nem említi, hogy Wang Mangnak is voltak a halhatatlanság elérésével kapcsolatos tervei, lásd a bevezető tanulmányt.

伊[尹], Zhou 周 [herceg] vagy Huo Guang 霍光;[189] mintha Shang Chen 商臣 és Modun 冒頓 léte miatt kétségbe kellene vonnunk Bo Qi 伯奇 vagy Xiao Yi 孝己 egykori létezését.[190]

A *Shenxianji* 神仙集 *(A halhatatlanok gyűjteménye)* című mű azt állítja, hogy vannak olyan módszerek, amelyekkel meg lehet idézni a szellemeket, vagy el lehet űzni a démonokat, sőt van olyan, melylyel elérhetjük, hogy mások szellemeket lássanak. Ha egy közönséges ember hall ilyenről, azt mondja rá, hogy mindez hazugság. Egyesek azt állítják, hogy az Égalattiban nem is léteznek szellemek és démonok, mások szerint létezni léteznek, de nem lehet őket megidézni vagy elűzni, ismét mások azt mondják, hogy ha egy férfi szellemet lát, azt sámánnak (*xi* 覡) hívják, ha pedig nő [lát szellemet], akkor sámánnőnek (*wu* 巫) nevezik, de mindez természettől fogva adott képesség, elsajátítani nem lehet. A *Hanshu* 漢書 és a *Taishigong ji* 太史公記 [*Shiji* 史記] azt állítja, hogy a Qi-beli 齊 Shaowengnek 少翁 [Han] Wudi császár a *Wencheng jiangjun* 文成將軍 címet adományozta. Mikor [Han] Wudi kedvenc felesége, Li 李 asszony[191] elhunyt, akkor Shaoweng képes volt megidézni, hogy [Han] Wudi olyan alakban lássa, mint amikor még élt. Ezenkívül [Shaoweng] megmutatta [Han] Wudinak a Tűzhely Szellemét (*zaoshen* 灶神), ez a történeti dokumentumokban mind világosan le van írva. Ha tehát egy mágikus módszerrel el lehet érni, hogy egy szellem felfedje alakját, vagy hogy egy szellemeket [általában] nem érzékelő személy lássa a szellemeket, akkor ebből arra következtethetünk, hogy miért ne létezhetne a többi dolog is, [amiről a hagyomány beszámol]?

A szellemek és a démonok gyakorta idéznek elő különleges és furcsa jelenségeket az emberek között, ezenkívül a klasszikus művekben is számos bizonyíték van feljegyezve a szellemekkel kapcsolatban, a közönséges emberek mégsem hiszik el, hogy léteznek szellemek és démonok. Mennyivel kevésbé lehet [hihető számukra], hogy a távolban és a magasban halhatatlanok élnek? A tiszta és a szennyes patak más irányba folyik. [A halhatatlanok] egyre magasabbra hágva, mindig csak felfelé törve, a világba vissza soha nem térnek. Hogyan is láthatnák vagy hallhatnák [őket] azok, akik nem birtokolják

---

[189] Zhao Gao 趙高 és Dong Zhuo 董卓 zűrzavart okoztak a Qin-, illetve a Keleti Han-korban, Yi Yin 伊尹, Zhou 周 herceg és Huo Guang 霍光 viszont az uralkodók segítői voltak a Shang-, a Zhou-, illetve a Han-korban.

[190] Shang Chen 商臣 öngyilkosságra kényszerítette, Modun 冒頓 pedig lelőtte apját. Bo Qi 伯奇 és Xiao Yi 孝己 szülőtiszteletükről híres Zhou-, illetve Shang-kori férfiak.

[191] Egy másik verzió szerint Wang volt a neve.

a Taót? A konfuciánusok és a motisták tisztában voltak azzal, hogy képtelenek megmagyarázni, ezért inkább nem beszéltek létezésükről. Vajon nem érthető-e [ezek után], ha a közönséges emberek nem hisznek bennük? Csak azok tudhatnak róluk egyedül, akik ismerik az igazságot, tanulmányozták és előállították a különböző [alkímiai] receptek[ben leírtakat], akik megszerezték a [megfelelő] bizonyságot, és akik alapos vizsgálat után [felismerték], hogy feltétlenül létezniük kell. Mindezt nem lehet erőltetni. Az ember tehát, még ha nem látja is a szellemeket és a démonokat, mégsem mondhatja azt, hogy az Égalattiban nem léteznek; hasonlóképpen, még ha nem látja is a halhatatlanokat, akkor sem állíthatja, hogy a világban egyáltalán nem léteznek.

Minden ember tudja, legyen ostoba vagy bölcs, hogy testében lakozik a *hun* 魂 és a *po* 魄 lélek. Ha valamelyikük eltávozik, az ember megbetegszik, ha mindketten elhagyják a testet, az ember meghal. Ha az egyikük eltávozik [a testből], a varázslóknak (*shujia* 術家) megvan a módszerük arra, hogy megfogják, ha pedig mindkettő elhagyja [a testet], akkor ott van a rítusok gyűjteménye, ahol le van írva a lélek visszahívásának szertartása. Ezek mind olyan dolgok, melyek a lehető legközelebb vannak hozzánk, hiszen [a két lélek] az emberrel együtt születik meg, de egészen haláláig alig van olyan ember, aki látná vagy hallaná őket. De vajon mondja-e bárki is, hogy nem léteznek, amiatt, mert nem látta, illetve nem hallotta őket?

Se szeri, se száma a szellemekről szóló, bambuszra vagy selyemre írt feljegyzéseknek: a Fushinél 輔氏 hálából szolgálatot tevő szellem; a szellem, aki miatt a győzedelmes Tang 湯 király haragra gerjedt a Qi-beli 齊 Ling 靈 herceggel szemben; Shen Sheng 申生 [szelleme], aki kapcsolatot létesített és beszélt Huzivel 狐子; Du 杜 márki [szelleme], aki haragos bosszút állt a Zhou-beli 周 Xuan 宣 királyon; Pengsheng 彭生, aki egy fekete vaddisznó alakját vette magára; [Liu] Ruyi [劉]如意, aki egy szürke kutya testét öltötte magára; Guan Fu 灌夫, aki Tianfenre 田蚡 vigyázott; [Zhuang] Ziyi [莊]子義, aki elverte Yanjiant 燕簡; Ru Shou 蓐收 [szelleme], aki leereszkedett Xinre 莘; Luan 欒 herceg [szelleme], aki egy közembernél szállt meg; Suqiang 素姜 [szelleme], aki a titkos szövegeket (*chanwei* 讖緯) magyarázta; Xiao Sun 孝孫 [szelleme], aki egy esszét alkotott; Shenjun 神君, aki Shanglinnál 上林 beszédet mondott; Luoyang 羅陽 [szelleme], aki a Wu 吳 udvarban teljesített szolgálatot.[192] Ezek mind közismert és nyilvánvaló [példák], ha tehát az ostobák még [a szellemekről] is

[192] A fenti utalások Ge Hong számára teljesen megbízható forrásokból (*Zuozhuan* 左轉, *Yanzi chunqiu* 宴子春秋, *Mozi* 墨子, *Hanshu* 漢書, *Shiji* 史記, *Guoyu* 國語, *Sanguozhi* 三國志) származnak, melyeknek részletesebb elemzése meghaladná e tanulmány kereteit.

azt állítják, hogy nem léteznek, akkor hogyan hihetnének a hosszú életben, amiről csak ritkán lehet hallani? Abban reménykedni, hogy majd meggyőzzük őket, olyan, mintha egy szúnyoggal egy hegyet akarnánk elhordatni, vagy ha egy kútban ülő békának a tengerről mesélnénk.[193] A közönséges emberek még nem láttak sárkányt, egyszarvút vagy főnixmadarat, így aztán azt mondják, hogy az Égalattiban nem is léteznek ilyen élőlények. [Ezek az emberek] úgy vélik, hogy a régiek csak azért találták ki ezeket a szerencsét jelző jeleket (*ruiying* 瑞應), hogy az uralkodók ne lankadjanak, mindig igyekezzenek [a kormányzásban], abban a reményben, hogy ezek a becses [élőlények] megjelennek majd [az adott államban]. [Ha ezekről ezt gondolják,] akkor hogyan is lehetne elérni, hogy higgyenek a halhatatlanokban?

Liu Xiangnak 劉向 nem sikerült aranyat előállítania, ezért manapság az emberek azt mondják róla, hogy a rejtettet kutatta, furcsa dolgokat művelt, szeretett valótlan és nem létező dolgokról tanítani, az általa írt *Liexian[zhuan]* 列仙[傳] pedig hazugságok gyűjteménye. Milyen szomorú ez! Erre szokás azt mondani, hogy „eldobja az egy láb hosszú Éjszaka Fénye [drágakövet], mert egy aprócska hiba van rajta", vagy „elhajítja a felbecsülhetetlen értékű Chunjun [kardot], mert egy hangyaorrnyi hiány van benne". Ez bizony nem a Jing-beli 荊 [Chu-beli Bian] He [卞]和 előrelátása, nem is olyan, amennyire Feng Hu 風胡 felismerte az igazi [értéket].[194] Ez az, ami miatt Zhu 朱 herceg reménytelenül szomorú lett, és Xue Zhu 薛燭 örökösen sóhajtozott.[195]

Az aranykészítés [leírása] megtalálható a halhatatlanokról szóló gyűjteményekben. Huainan 淮南 hercege [Liu An 劉安] összegyűjtötte ezeket és megalkotta *A párna alatt rejtőző Hatalmas Kincs könyvé*t (*Hongbao zhenzhong shu* 鴻寶枕中書). Habár ennek szövege megvan, a legfontosabb mondanivalóját titkosították, így elengedhetetlenek a szóbeli magyarázatok és a gyakorlati instrukciók, mert csak ezekkel együtt lehet előállítani [az aranyat]. Mivel [a könyvben leírt] gyógykészítmények nevét [időközben] többször megváltoztatták, így nem szabad mindent [a szöveg] alapján felhasználni. Liu Xiang apja, De 德 vizsgálta Huainan hercegének ügyét, míg az börtönben volt, így aztán hozzájutott ehhez a könyvhöz, de mestere nem akadt, aki elmagyarázta volna neki. [Ennek következtében Liu] Xiang alap-

---

[193] Utalás a *Zhuangzi* 17. fejezetére, amelyben a kútban ülő béka a korlátolt és gőgös tudás jelképe.

[194] A Chu-beli Bian He 卞和 a drágakövek, Feng Hu 風胡 pedig a kardok kiváló ismerője volt.

[195] Zhu 朱 herceg jádéiról, Xue Zhu 薛燭 pedig kardismeretéről volt híres.

vetően nem értett a Tao művészetéhez (*daoshu* 道術). Amikor a könyvet véletlenül meglátta, azt mondta, hogy az értelme teljes mértékben le van írva a papírra, ezért nem sikerült neki az arany előállítása. Amikor összeállította a *Liexianzhuan*t 列仙傳, egyes részeket a Qin-beli 秦 hivatalnok, Ruan Cang 阮倉 művéből emelt át, másoknak ő maga volt tanúja, és így jegyezte le, de [a *Shenxianzhuan*] semmiképpen sem hazugságok gyűjteménye.

Szent emberek gyűjtötték össze bolondok és gyermekek mondásait,[196] és egykoron nem lehetett figyelmen kívül hagyni a tűzifagyűjtők szavait. A *feng* 葑 és *fei* 菲 füveket begyűjtik, de az alsó részüket nem használják.[197] Talán mondhatjuk a klasszikus művekre, hogy használhatatlanok, mert száz gondolat közül egy hibádzik? Vajon mondhatjuk-e egy-egy nap- vagy holdfogyatkozás miatt, hogy az égitestek nem fényesek?

Külföldön kristályüvegből edényeket készítenek. Ez a kristályüveg valójában ötféle hamu összevegyítéséből származik. Mostanában Jiao 交 és Guang 廣 tartományban sokan elsajátították ezt az előállítási módszert. Ha azonban egy közönséges embernek elmondjuk, az nem lesz hajlandó elhinni [mindezt], azt mondván, hogy a kristály eredetileg természetes anyag, a jáde egyik fajtája. Mennyivel kevésbé hihető tehát számukra, hogy az aranyat, amely valóban megtalálható a természetben, megfelelő elvek alapján elő lehet állítani? Az ostobák nem hiszik el, hogy a mínium és a fehér ólom az ólom átalakításából származik. Azt sem hiszik el, hogy az öszvér a szamártól és a lótól születik, azt mondván, hogy minden élőlénynek megvan a maga magja. [Ha ezt sem hiszik el,] akkor mennyivel kevésbé hihetnek ezeknél sokkal nehezebben megismerhető dolgokban? Aki keveset látott, az sok dolgon csodálkozik. Igazak ezek a szavak! Habár ezek a dolgok oly világosak, mint az Ég, de az emberek egy lefordított kancsó alatt élnek, honnan is ismerhetnék fel a tökéletes szavakat?

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

Baopuzi 抱朴子 – Taibei, Sanmin Shuju, 1985.
Daodejing 道德經 – Zhuzi jicheng 諸子集成 ed.
Guanzi 管子 – Taibei, Shangwu Yinshuguan, 1983.
Han Feizi 韓非子 – Taibei, Sanmin Shuju, 1989².

---

196 Vö. *Lunyu* 18.5; *Liezi* 4.20.
197 Vö. *Shijing* 35.1. (CSANÁDY et al. 1957: 42.)

Hanshu 漢書 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1962.
Hou Hanshu 後漢書 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1982.
Huainanzi 淮南子 – Taibei, Sanmin Shuju, 1986.
Jinshu 晉書 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1974.
Lienüzhuan 列女傳 – Taibei, Zhonghua Shuju, 1981.
Liexianzhuan 列仙傳 – Taibei, Sanmin Shuju, 1986.
Liezi 列子 – Taibei, Huazheng Shuju, 1987.
Liji 禮記 – Taibei, Yiwen Yinshuguan, 1973.
Lunheng 論衡 – *Xinyi Lunheng duben* 新譯論衡讀本 (上). Taibei, Sanmin Shuju, 1986.
Lunyu 論語 – In *Sishu duben* 四書讀本. Taibei, Sanmin Shuju, 1976.
Lüshi chunqiu 呂氏春秋 – Shanghai, Xuelin, 1984.
Mengzi 孟子 – In *Sishu duben* 四書讀本. Taibei, Sanmin Shuju, 1976.
Shanhaijing 山海經 – Shanghai, Ba-Shu Shushe, 1993.
Shenxianzhuan 神仙傳 – Taibei, Yiwen Yinshuguan, 1967.
Shiji 史記 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1959.
Shijing 詩經 – Taibei, Sanmin Shuju, 1989.
Shiming 釋名 – *Shiming shuzheng bu* 釋名疏證補. Shanghai, Guji, 1984.
Shuowen jiezi 說文解字 – Beijing, Shifan Daxue, 2000.
Taipingjing 太平經 – *Taipingjing hejiao* 太平經合校. Beijing, Zhonghua Shuju, 1960.
Taiping yulan 太平御覽 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1960.
Zhanguoce 戰國策 – Taibei, Sanmin Shuju, 1985.
Zhoushu 周書 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1987.
Zhuangzi 莊子 – *Xinyi Zhuangzi duben* 新譯莊子讀本. Taibei, Sanmin Shuju, 1983.
Zuozhuan 左轉 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1981.

Másodlagos szakirodalom

AKAHORI, AKIRA. 1989. „Drug Taking and Immortality." In KOHN, L. (ed.) *Taoist Meditation and Longevity Techniques*. Ann Arbor, University of Michigan, Center for Chinese Studies, 73–98.
BILFINGER, G. B. 1724. *Specimen doctrinae veterum Sinarum moralis et politicae*. Frankfurt, Theodor Mezler.
CAMPANY, ROBERT FORD. 1996. *Strange Writing: Anomaly Accounts in Early Medieval China*. Albany, New York, State University of New York Press.
CAMPANY, ROBERT FORD. 2002. *To Live as Long as Heaven and Earth. A Translation and Study of Ge Hong's Traditions of Divine Transcendents*. Berkeley–Los Angeles–London, University of California Press.
CHE, PHILIPPE. 1999. *La Voie des Divins Immortels: Les chapitres discursifs du Baopuzi neipian*. Paris, Gallimard.
CSANÁDY IMRE et al. (ford.) 1957. *Dalok könyve (Si King)*. Budapest, Európa.
DAVIS TENNEY L. 1934. „Ko Hung (Pao P'u Tzu), Chinese Alchemist of the Fourth Century." *Journal of Chemical Education* 11: 517–520.

DAVIS, TENNEY L.–CH'EN KUO-FU. 1941. „The Inner Chapters of Pao-p'u-tzu." *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 74: 297–325.
DEWOSKIN, KENNETH J. 1983. *Doctors, Diviners and Magicians of Ancient China: Biographies of Fang-shih*. New York, Columbia University Press.
DURRANT, STEPHEN. 1994. „Ssu-ma Ch'ien's Portrayal of the First Ch'in Emperor." In BRANDAUER, FREDERICK P.–HUANG, CHÜN-CHIEH (eds.) *Imperial Rulership and Cultural Change in Traditional China*. Washington, University of Washington Press, 28–50. [Repr.: Taiwan, SMC Publishing Inc., 1995.]
EBERHARD, WOLFRAM. 1986. *A Dictionary of Chinese Symbols*. (Transl. by G. L. CAMPBELL.) London–New York, Routledge & Kegan Paul Ltd.
ENGELHARDT, UTE. 2000. „Longevity Techniques and Chinese Medicine." In KOHN, L. (ed.) *Daoism Handbook*. Leiden–Boston–Köln, Brill, 74–108.
FEIFEL, EUGENE (transl.) 1941. „Pao-p'u tzu nei-p'ien." *Monumenta Serica* 6. 1–2: 112–211.
FEIFEL, EUGENE (transl.) 1944. „Pao-p'u tzu nei-p'ien." *Monumenta Serica* 9: 1–33.
FEIFEL, EUGENE (transl.) 1946. „Pao-p'u tzu nei-p'ien." *Monumenta Serica* 11: 1–32.
FORKE, A. 1932. „Ko Hung, der Philosoph und Alchemist." *Archiv für Geschichte der Philosophie* 41: 115–126.
GONG WEIYING 龚维英. 1997. „Qu Yuan yu shenxianjia sixiang de jiuge 屈原与神仙家思想的纠葛." *Jingzhou Shizhuan Xuebao (Shehui Kexueban)* 荆州师专学报(社会科学版) 1997.3: 76–80.
GRAHAM, A. C. (transl.) 1981. *Chuang-tzu: The Seven Inner Chapters and Other Writings from the Book Chuang-tzu*. London, George Allen & Unwin.
GÜNTSCH, GERTRUD. 1988. *Das Shen-hsien chuan und das Erscheinungsbild eines Hsien*. Frankfurt, Peter Lang. (Würzburger Sino-Japonica 16.)
HAMAR IMRE. 1998. „Vu-ti áldozata az Égnek és a földnek." In *Szöveggyűjtemény az Augustus-korhoz*. Szeged, JATEPress, 168–173.
HAMAR IMRE. 2005. „Mou mester eloszlatja a kételyeket: az első kínai buddhista apológia." In HAMAR IMRE–SALÁT GERGELY (szerk.) *Kínai filozófia és vallás a középkor hajnalán*. Budapest, Balassi Kiadó. (jelen kötet)
HARBSMEIER, CHRISTOPH. 1998. *Language and Logic*. (NEEDHAM, JOSEPH–ROBINSON, KENNETH [eds.] *Science and Civilisation in China*, Vol. VII.1.) Cambridge, Cambridge University Press.
HARPER, DONALD. 1998. *Early Chinese Medical Literature: The Mawangdui Medical Manuscripts*. London, Kegan Paul International.
HOLZMAN, DONALD. 1957. *Le vie et la pensée de Hi K'ang*. Leiden, E. Brill.
HOLZMAN, DONALD. 1988. „Ts'ao Chih and the Immortals." *Asia Major* (3rd series) 1.1: 15–57.
HOLZMAN, DONALD. 1991. „The Wang Ziqiao Stele." *Rocznik Orientalistyczny* 47: 77–83.
HOLZMAN, DONALD. 1994. „Immortality-Seeking in Early Chinese Poetry." In PETERSON, WILLARD J. et al. (eds.) *The Power of Culture: Studies in Chinese Cultural History*. Hong Kong, The Chinese University Press, 103–118.

HUANG YUNMING 黃云明. 2001. „Lun xian chongbai ji qi chansheng de yuanyin 论先崇拜及其产生的原因." *Hebei Daxue Xuebao (Zhexue Shehui Kexueban)* 河北大学学报 (哲学社会科学版) 106: 100–104.
KALTENMARK, MAXIME. 1953. *Le Lie-sien tchuan*. Paris, Collège de France.
KALTENMARK, MAXIME. 1965. *Lao tseu et le taoïsme*. Paris, Le Seuil.
KALTENMARK, MAXIME. 1979. „The Ideology of the T'ai-p'ing-ching." In WELCH, HOLMES–SEIDEL, ANNA (eds.) 1979. *Facets of Taoism*. New Haven, Yale University Press, 19–52.
KOHN, LIVIA. 1990. „Eternal Life in Taoist Mysticism." *Journal of the American Oriental Society* 110.4: 622–640.
LAI, CHI-TIM. 1995. *The Taoist vision of physical immortality: a study of Ko Hung's Pao-p'u tzu*. Ph.D. diss., University of Chicago.
LAI, CHI-TIM. 1998. „Ko Hung's Discourse of *Hsien*-immortality." *Numen* 45: 183–220.
LEI JIANKUN 雷健坤. 2002. „Cong »Laozi Xiang'er zhu« kan shenxian sixiang de zongjiao lilun hua 从«老子想尔注»看神仙思想的宗教理论化." *Beijing Xingzheng Xueyuan Xuebao* 北京行政学院学报 2002.6: 82–85.
LI FENGLIN 李丰楙. 1994. „Busi zhi tanqiu – Cong bianhua shenhua dao shenxian bianhua chuanshuo 不死之探求 – 从变化神话到神仙变化传说." In MA CHANGYI 马昌仪 (szerk.) *Zhongguo shenhuaxue wenlun xuancui* 中国神话学文论选萃, II. köt. Beijing, Zhongguo Guangbo Dianshi Chubanshe, 389–415.
LI GANG 李刚. 1998. „Ge Hong ji qi shenxian xue 葛洪及其神仙学." *Zhonghua wenhua luntan* 中华文化论坛 1998.3: 102–106.
LI GANG 李刚. 2000. „Ge Hong ji qi rensheng zhexue 葛洪及其人生哲学." *Wen, Shi, Zhe* 文史哲 260: 108–114.
LI JIANFENG 李剑峰. 1995. „»Soushenji« yu »Liaozhao zhiyi« zhong de shenxian guiguai «搜神记»与«聊斋志异»中的神仙鬼怪." *Songliao Xuekan (Shehui Kexueban)* 松辽学刊(社会科学版) 71: 47–50, 80.
LI LING 李零. 1995–1996. „An Archaeological Study of Taiyi 太一 (Grand One) Worship." *Early Medieval China* 2: 1–39.
LI NAILONG 李乃龙. 1995a. „Lun xian yu youxianshi 论仙与游仙诗." *Xibei Daxue Xuebao (Zhexue Shehui Kexueban)* 西北大学学报(哲学社会科学版) 87: 3–8.
LIU YUEMEI 柳岳梅. 1997. „Xian Qin liang Han xiaoshuo he gudai de shenxian fangshu 先秦两汉小说和古代的神仙方术." *Shanghai Shifan Daxue Xuebao* 上海师范大学学报 1997.4: 99–104.
LI XIYUN 李希运. 1999. „Lun Ge Hong dui shenxian daojiao fazhan de gongxian 论葛洪对神仙道教发展的贡献." *Shandong Gongye Daxue Xuebao (Shehui Kexueban)* 山东工业大学学报(社会科学版) 51: 26–27.
LIEBENTHAL, WALTER. 1952. „The immortality of the soul in Chinese thought." *Monumenta Nipponica* 8.1–2: 326–397.
MASPERO, H. 1971. „Le Taoïsme." In DEMIÉVILLE, PAUL (ed.) *Mélanges posthumes sur les religions et l'histoire de la Chine*. II. Paris, Gallimard, 293–466.
MATTOS, GILBERT L. 1997. „Eastern Zhou Bronze Inscriptions." In SHAUGHNESSY, EDWARD L. (ed.) *New Sources of Early Chinese History: An Introduction to the Reading of Inscriptions and Manuscripts*. Berkeley, The Society

for the Study of Early China–The Institute of East Asian Studies, University of California, Berkeley, 85–123. (Early China Special Monograph Series No. 3.)
NEEDHAM, JOSEPH–HO PING-YU–LU GWEI-DJEN. 1976. „Ko Hung and His Times." In *Science and Civilisation in China*. Vol. V.3. Cambridge, Cambridge University Press, 75–113.
ŌFUCHI NINJI 大淵忍爾. 1991. *Shoki no dōkyō*. 初期の道教. Tokyo, Sōbunsha.
ŐRI SÁNDOR. 2002. *Konfuciusz élete és kora*. Budapest, Kossuth Kiadó.
P. SZABÓ SÁNDOR. 2005. „A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* és a halhatatlanság-keresés filozófiai, vallási és tudományos háttere a kora középkori Kínában." In HAMAR IMRE–SALÁT GERGELY (szerk.) *Kínai filozófia és vallás a középkor hajnalán*. Budapest, Balassi Kiadó. (jelen kötet)
PENNY, BENJAMIN. 1999. „The Text and Authority of Shenxian zhuan." *Journal of Oriental Studies* 34: 165–209.
PENNY, BENJAMIN. 2000. „Immortality and Transcendence." In KOHN. L. (ed.) *Daoism Handbook*. Leiden–Boston–Köln, Brill, 109–133.
POO, MU-CHOU. 1995. „The Images of Immortals and Eminent Monks. Religious Mentality in Early Medieval China (4–6 c. A.D.)." *Numen* 42: 172–196.
PREGADIO, FABRIZIO. 1987. *Ko Hung: Le Medicine della Grande Purezza. Dal „Pao-p'u tzu nei-p'ien"*. Roma, Edizioni Mediterranee.
PREGADIO, FABRIZIO. 2000. „The Elixirs of Immortality." In KOHN, L. (ed.) *Daoism Handbook*. Leiden–Boston–Köln, Brill, 165–195.
ROBINET, ISABELLE. 1979. „Metamorphosis and Deliverance of Corpse in Taoism." *History of Religions* 19: 37–71.
ROBINET, ISABELLE. 1980. „Review of J. Sailey, The Master who Embraces Simplicity." *T'oung Pao* 66: 301–309.
ROBINET, ISABELLE. 1986. „The Taoist Immortal: Jesters of Light and Shadow, Heaven and Earth." *Journal of Chinese Religion* 13–14: 87–105.
ROBINET, ISABELLE. 1997. „Ge Hong and His Tradition." In ROBINET, ISABELLE: *Taoism: Growth of a Religion*. Stanford, Stanford University Press, 78–113.
SAILEY, JAY. 1978. *The master who embraces simplicity: a study of the philosopher Ko Hung, A.D. 283–343*. San Francisco, Chinese Materials Center, Inc.
SALÁT GERGELY. 2003. „Az Első Császár évkönyvei a Shijiben." In HAMAR IMRE–SALÁT GERGELY (szerk.) *Kínai nyelv és irodalom. Tanulmányok Csongor Barnabás 80. születésnapjára*. Budapest, Balassi Kiadó, 151–177. (Sinológiai Műhely 4.)
SCHIPPER, KRISTOFER. 1975. *Concordance du Pao-p'u-tzu nei/wai p'ien*. Paris, Publications de l'École Française d'Extrême-Orient.
SCHIPPER, KRISTOFER. 1997. „Une stéle taoïste des Han récenment decouverte." In JACQUES GERNET–MARC KALINOWSKI (eds.) *En suivant la voie royale. Mélanges en hommage à Leon Vandermeersch*. Paris, Ecole Française d'Extrême-Orient, 239–247.
SEIDEL, ANNA. 1982. „Tokens of Immortality in Han Graves." *Numen* 29: 79–122.
SEIDEL, ANNA. 1987. „Post-Mortem Immortality and or the Taoist Resurrection of the Body." In SHAKED, S. et al. (eds.) Gilgul: *Essays on Transforma-*

tion, Revolution and Permanence in the History of Religions. Leiden, E. J. Brill, 223–237.
SEIDEL, ANNA. 1989–1990. „Chronicle of Taoist Studies in the West 1950–1990." *Cahiers d'Extrême-Asie* 5: 223–347.
SHAUGHNESSY, EDWARD L. 1997. „Western Zhou Bronze Inscriptions." In SHAUGHNESSY, EDWARD L. (ed.) *New Sources of Early Chinese History: An Introduction to the Reading of Inscriptions and Manuscripts*. Berkeley, The Society for the Study of Early China–The Institute of East Asian Studies, University of California, Berkeley, 57–84. (Early China Special Monograph Series No. 3.)
SHI BINGJUN 史炳军. 2001. „Qin Shi Huang yu shenxian sixiang. 秦始皇与神仙思想." *Xianyang Shifan Xueyuan Xuebao* 咸阳师范学院学报 16.5: 27–29.
SI WEIZHI 斯维至. 1994. „Shenxian sixiang yu bingmayong de qiangjie wenhua. 神仙思想与兵马俑的羌戒文化." *Shanxi Shida Xuebao (Zhexue Shehui Kexueban)* 陕西师大学报(哲学社会科学版) 23.2: 35–41.
SIVIN, NATHAN. 1969. „On the Pao p'u tzu ne p'ien and the life of Ko Hung." *Isis* 60: 388–390.
SIVIN, NATHAN. 1978. „On the Word Taoism as a Source of Perplexity." *History of Religions* 17: 303–330. [Repr.: Sivin, Nathan. 1995. Medicine, Philosophy and Religion in Ancient China. Chapter 6. Aldershot, Hants, Variorum.]
SPIRO, A. 1990. „How Ligh and Airy: Upward Mobility in the Realm of Immortals." *Taoist Resources* 2: 43–69.
TIAN YANFENG 田延峰. 2002. „Shengwang, zhengtong, shenxian. Lun Qin-Han shiqi Huangdi chuanshuo de zhengzhi wenhua neihan 圣王,正统,神仙。论秦汉时期黄帝传说的政治文化内涵." *Baoji Wenli Xueyuan Xuebao (Shehui Kexueban)* 宝鸡文理学院学报(社会科学版) 22.1: 70–74.
TORCHINOV, E. A. 1998. „External and Internal in Ge Hong's Alchemy." Előadás, 8. Nemzetközi Konferencia a Kínai Tudománytörténetről, Berlin, 1998. aug. 23–27.
TORCHINOV, E. A. (transl., comm.) 1999. *Ge Hong. Baopuzi nei pian*. St. Petersburg, St. Petersburg Centre for Oriental Studies.
TŐKEI FERENC. 1962. *Kínai filozófia* I–III. Budapest, Akadémiai Kiadó.
TŐKEI FERENC–WEÖRES SÁNDOR (ford.) 1994. *Lao-ce: Tao Te King. Az Út és Erény könyve*. Budapest, Tericum Kiadó.
WANG LIYING 王丽英. 1998. „Zhongguo shenxian xinyang changsheng bushuai zhi yuanyin tanxi 中国神仙信仰长盛不衰之原因探析." *Guanzi Xuekan* 管子学刊 1998.4: 86–89.
WANG MING 王明. 1985[2]. *Baopuzi neipian jiaoshi* 抱朴子內篇校釋. Beijing, Zhonghua Shuju.
WANG SHAODONG 王绍东. 2000. „Lun shenxian xueshuo dui Qin Shi Huangdi ji qi tongzhi zhengce de yingxiang 论神仙学说对秦始皇帝及其统治政策的影响." *Nei Menggu Daxue Xuebao (Renwen Shehui Kexueban)* 内蒙古大学学报(人文社会科学版) 32.1: 72–76.
WANG YAN 王燕. 2002. „Ge Hong xiandao xueshuo de tongyixing 葛洪仙道学说统一性." *Anqing Shifan Xueyuan Xuebao (Shehui Kexueban)* 安庆师范学院学报(社会科学版) 21.6: 56–58.

WARE, JAMES R. (transl.) 1966. *Alchemy, medicine, and religion in the China of A.D. 320: the Nei p'ien of Ko Hung (Pao-p'u tzu)*. Cambridge (Mass.), MIT Press. [Repr.: 1981. New York, Dover Publications.]
WEN YIDUO 聞一多. 1956. *Shenhua yu shi* 神話與詩. Peking.
WU LU-CH'IANG–DAVIS, TENNEY, L. 1935. „An Ancient Chinese Alchemical Classic. Ko Hung on the Gold Medicine and on the Yellow and the White: The Fourth and Sixteenth Chapters of Pao-p'u-tzu." *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 70: 221–284.
XIAO DENGFU 蕭登福. 1979. *Xian Qin liang Han mingjie ji shenxian sixiang tanyuan* 先秦兩漢冥界及神仙思想探原. Taibei, Wenjin Chubanshe.
YANG MINSU 杨民苏. 1996. „Tangdai shenxian guiguai xiaoshuozhong de yishu xingxiang 唐代神仙鬼怪小说中的艺术形象." *Kunming Shizhuan Xuebao (Zhexue Shehui Kexueban)* 昆明师专学报(哲学社会科学版) 18.1: 66–73, 78.
YANG YUHUI 杨玉辉. 2000. „»Baopuzi neipian« de renxue sixiang tantao 抱朴子内篇的人学思想探讨." *Zongjiaoxue Yanjiu* 宗教学研究 3: 85–90.
YÜ YINGSHI. 1964–65. „Life and Immortality in the Mind of Han China." *Harvard Journal of Asiatic Studies* 25: 80–122.
ZHAO YI 赵益. 2002. „»Han Wudi neizhuan« yu »Shenxianzhuan« guanxi lüelun 汉武帝内传与神仙传关系略论." *Guji Zhengli Yanjiu Xuekan* 古籍整理研究学刊 2002.1: 7–9.
ZHUANG CHAOLAN 庄朝兰. 2000. „Ge Hong »Lunxian« de luoji fenxi. 葛洪«论仙»的逻辑分析." *Zongjiaoxue Yanjiu* 宗教学研究 2000.4: 102–105.

A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* és a halhatatlanság-keresés filozófiai, vallási és tudományos háttere a kora középkori Kínában

P. SZABÓ SÁNDOR

A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* (*Shenxianzhuan* 神仙傳) című munka a kora középkori kínai gondolkodás, a korabeli vallás és filozófia kutatásának fontos forrása. A mű számos halhatatlannak tartott személyt mutat be, ismerteti a hozzájuk fűződő legendákat.

A gyűjtemény összeállítójaként több középkori forrás is Ge Hongot 葛洪 (i. sz. 283–343) jelöli meg, ám ezek alapján mindössze annyi látszik bizonyosnak, hogy Ge Hong valóban szerkesztett egy művet, amely a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* címet viselte.[1] Ugyanakkor a mű több, a szöveg tekintetében sokszor jelentősen eltérő változatban hagyományozódott ránk, így nagyon nehéz megítélni, hogy a Ge Hong által összeállított szöveg valójában mit tartalmazott. Számos kutató egyetért abban, hogy a mű sok részlete értékes forrása az i. sz. 4. századi kínai gondolkodás megismerésének.[2] Azonban többen rávilágítottak, hogy a forrásként történő felhasználásnak alapos szövegkritikai vizsgálódással kell párosulnia. Szerencsére a kutatók ezen a területen már eddig is jelentős munkát végeztek.[3]

Hogyan jött létre a mű? Könyve írásakor Ge Hong minden bizonnyal számos forrásból merített, és valószínűnek látszik, hogy a mű összeállításakor inkább törekedett a halhatatlanokkal kapcsolatos tradíciók összegyűjtésére, mint új történetek kitalálására.[4] A halhatatlanság keresésének hagyománya a jelenleg rendelkezésünkre álló források alapján egészen a Hadakozó fejedelemségek korának (i. e. 5. sz.–i. e. 3. sz.) második feléig vezethető vissza,[5] nem csoda tehát, hogy Ge Hong korában már igen gazdag legendairodalom léte-

---

[1] CAMPANY 2002: 119.
[2] PENNY 2000: 120–121.
[3] KOMINAMI 1974, FUKUI 1983, PENNY 1996, CAMPANY 2002.
[4] POO 1995: 176.
[5] HARPER 1998: 112–119. A halhatatlanság témakörével kapcsolatban lásd még KÓSA 2005 és HAMAR 2005 (a jelen kötetben). Lásd továbbá HAMAR 1998: 168–173.

zett a halhatatlanokkal kapcsolatban.[6] Ennek a legendairodalomnak része volt a Liu Xiangnak 劉向 (i. e. 77–i. e. 6) tulajdonított *Liexianzhuan* 列仙傳 című munka is,[7] amely minden bizonnyal nagy hatással volt Ge Hongra. A *Liexianzhuan* jó néhány halhatatlant mutat be, köztük Vörösfenyő Mestert (Chisongzi 赤松子, aki Ge Hong gyűjteményében Huang Chuping 皇初平 néven szerepel), a Sárga Császárt 黃帝, Pengzut 彭祖 és Laozit 老子.[8] Kimutatható, hogy Ge Hong ismerte Liu Xiang *Liexianzhuan*ját, és nagyra értékelte a művet. *Baopuzi* 抱朴子 című könyvében egyebek mellett ezt írja a műről és szerzőjéről:

A *Liexianzhuan* összeállításakor [Liu Xiang] egyrészt a Qin-beli Ruan Cang 阮倉 nagyságos úr könyvéből vett át részeket, másrészt a saját maga által látottakat jegyezte le. A könyvében foglaltak korántsem légből kapott dolgok.

至於撰列仙傳， 自刪秦大夫阮倉書中出之， 或所親見， 然後記之， 非妄言也。[9]

Sok egyéb mű is hatással volt a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések*re. A forrásként használt szövegek egy része ismert számunkra, egyes részek például a *Zhuangzi* 莊子, a *Huainanzi* 淮南子, és a *Lingbao wufu* 靈寶五符 szövegein alapulnak. A mű azonban valószínűleg számos olyan szövegből is merített, amely mára elveszett. Elképzelhető például, hogy a Pengzuról szóló rész nagymértékben támaszkodik a Ge Hong által a *Baopuzi*ben is idézett *Pengzu jing* 彭祖經 című könyvre, amely azonban nem hagyományozódott ránk. Egyes kutatók szerint a mű forrásául szolgálhattak továbbá a kultikus helyeken – például templomoknál – gyakorta található kőtáblafeliratok is.[10]

A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* Ge Hongnak tulajdonított előszava kitér a mű keletkezési körülményeire is. Noha az előszó apokrif volta nem zárható ki, a gyűjtemény összeállításának mikéntjére vonatkozó rész alapvetően összhangban áll mindazzal, amit a tudományos kutatások kimutattak. Ezért érdemes felidéznünk, mit mond Ge Hong a mű előszavában:

Ezennel én is lemásoltam, illetve egybeszerkesztettem a régmúlt idők halhatatlanjairól mindazt, amiről tudomást szereztem a halhatatlanságról szóló

---

[6] CAMPANY 2002: 105; LI 1984: 320–321.
[7] PENNY 2000: 119–120.
[8] KALTENMARK 1953.
[9] *Baopuzi neipian* 2: 13a *(Lun xian)*.
[10] CAMPANY 2002: 102–108.

könyvekből (*xian jing* 仙經), a táplálkozási és elixíralkalmazási útmutatókból (*fushi fang* 服食方), a száz bölcselő írásaiból, mesterek tanításaiból vagy bölcs írástudók elbeszéléseiből.

余今復抄集古之仙者， 見於仙經服食方及百家之書， 先師所說， 耆儒所論。[11]

Milyen volt a mű fogadtatása? Pei Songzhi 裴松之 (372–451) kommentárjából, melyet az 5. században a *Három királyság története* (*Sanguo zhi* 三國志) című munkához írt, az tűnik ki, hogy a Ge Hong által összeállított könyv hatalmas népszerűségre tett szert. A szövegtörténeti szempontból rendkívül értékes forrásból az is kiviláglik, hogy ezt a népszerűséget nem mindenki nézte jó szemmel, és a műnek, valamint a benne megjelenő eszméknek, voltak kritikusai is. Pei Songzhi egyebek mellett ezt írja kommentárjában:

Jómagam, Songzhi, úgy vélem, hogy a Ge Hong által lejegyzettek manapság összezavarják a tömeget. Könyve rendkívül ismert az emberek körében, ezért kiválasztottam belőle néhány részletet, amit e fejezet végéhez csatoltam. Lehetetlenség volna összeszámolni, hogy hányféle halhatatlanság-keresési módszer létezik, ám szerény véleményem szerint egyik sem más, mint a nép megtévesztése. Ezekre mondjuk, hogy „nyári rovar, melynek fogalma sincs a zimankóról és a jégről".

臣松之以爲葛洪所記， 近爲惑衆， 其書文頗行世， 故撮取數事， 載之篇末也。神仙之術，詎可測量，臣之臆斷，以爲惑衆，所謂夏蟲不知冷冰耳。[12]

A különféle források arról tanúskodnak, hogy a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* rendkívül komoly befolyást gyakorolt a kora középkori gondolkodásra. Tudjuk például, hogy Tao Hongjing 陶弘景 (456–536), a híres taoista gondolkodó, a Shangqing 上清 iskola első pátriárkája is olvasta a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések*et, és a mű jelentősen hatott rá.[13]

A korabeli intellektuális és vallási környezet, valamint a kínai gondolkodás tradícióinak ismeretében korántsem meglepő a tömegek fogékonysága a könyv és az általa közvetített eszmék iránt. A történeti források alapján rekonstruálható, hogy miként alakult ki a kora középkor két nagy taoista szektája, a Nagy Békesség szektája (Taiping dao 太平道), valamint az Égi Mesterek szektája (Tianshi dao 天師道) – ez utóbbit az Öt Mérő Rizs szektájának (Wudoumi dao 五斗

---

[11] *Shenxianzhuan* 1: 4b–5a *(Shenxianzhuan yuanxu)*.
[12] *Sanguo zhi* 63: 1428 (*Wu shu* 18).
[13] Poo 1995: 175.

米道) is nevezték.[14] E szekták alapítói, vezéregyéniségei, mesterei is jelentős részben annak köszönhették hírnevüket és tekintélyüket, hogy elterjedt róluk: varázslataik segítségével képesek meggyógyítani a betegségeket. A Nagy Békesség szektájának alapítójáról, Zhang Juéről 張角 például ezt írja a *Hou Hanshu* 後漢書 című történeti munka (a történetíró kritikus hozzáállása ebben a szövegben is megnyilvánul):

A Juluból származó Zhang Jue […] talizmán-vízzel (fushui 符水) és ráolvasással (zhoushuo 呪说) gyógyította a betegségeket. A betegek közül sokan meggyógyultak, ezért az emberek hittek benne és felkeresték őt. Zhang Jue ezt követően elküldte nyolc tanítványát a négy égtáj irányába, hogy „hirdessék az Égalattiban az igaz Taót", azok pedig, ahol csak megfordultak, becsapták és bolondították a népet. Alig több mint tíz év leforgása alatt Zhang Jue több százezer követőre tett szert, akik a birodalom minden szegletében megtalálhatók voltak.

(…) 巨鹿張角 (…) 符水呪說以療病。病者頗愈， 百姓信向之。角因遣弟子八人， 使於四方， 以善道教化天下， 轉相誑惑。十餘年閒， 眾徒數十萬， 連結郡国。[15]

Zhang Xiuról 張修, az Égi Mesterek szektájának egyik vezéregyéniségéről pedig ezt olvashatjuk a *Három királyság történeté*nek kommentárjában:

[Zhang] Xiu módszere hasonló volt [Zhang] Jue módszeréhez. Ám kiegészült azzal, hogy [a beteget] betette egy meditációs szobába (*jingshi* 靜室), ahol a betegnek a vétkeiről kellett elmélkednie. Továbbá kinevezett egy tanítványt a „gonoszság kiűzőjének", akinek az volt a feladata, hogy Laozi ötezer írásjegyes szövegét recitáltassa [a betegekkel]. Ezt hívták a „gonoszság kiűzésének". Volt még a „démonok hivatalnoka", akinek az volt a feladata, hogy imádkozzon a betegért. Az imádkozás oly módon történt, hogy [a „démonok hivatalnoka"] leírta a beteg nevét és az általa bevallott vétkeket, majd három helyre juttatta el ezt az írást. Egy példányát eljuttatta az égbe, úgy, hogy felvitte egy hegyre, egy példányát elásta a földbe, egy példányát pedig vízbe süllyesztette. Ezt nevezték úgy: „a levelek kézbesítése a három hivatalnak".[16] Ezt követően a beteg családjától rendszeresen beszedtek öt mérő rizst. Ezért hívták őket az „öt mérő rizs mestereinek".

修法略與角同， 加施靜室， 使病者處其中思過。又使人爲奸令祭酒， 祭酒主以老子五千文，使都習，號奸令。爲鬼吏， 主爲病者請禱。請禱之法， 書

---

[14] HENDRICHKE 2000: 134–164.
[15] *Hou Hanshu* 71: 2299 *(Huang Fusong zhuan)*.
[16] A „három hivatal" (*san guan* 三官) az ég, a föld és a víz hivatala. ÔFUCHI 1991: 408–409.

病人姓名， 說服罪之意。作三通， 其一上之天， 著山上， 其一埋之地， 其一沉之水，謂之三官手書。使病者家出米五斗以爲常，故號曰五斗米師。[17]

Mi jellemzi a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* halhatatlanjait? Mindenekelőtt arra kell rávilágítanunk, hogy ezekben a legendás személyekben a korszak egyik embereszménye ölt testet, a korabeli kínaiak jelentős hányadának szemében ők voltak a *tökéletes emberek*.[18] Mivel egy meghatározott értékrend testesül meg bennük, ezért sokszor igen hasonló a leírásuk, jellemzésükkor a mű gyakorta használ toposzszerűen visszatérő elemeket. Testi megjelenésük leírásakor a szövegek elsősorban az alábbi tulajdonságokat hangsúlyozzák:

– öregkorban is fiatal külső;
– a test körül fehér ragyogás vagy ötszínű párafelhő.

A mű legendás alakjai ezen tulajdonságok mellett sok esetben rendelkeznek különleges képességekkel is. A halhatatlanok gyakorta képesek:

– repülni, levitálni;
– láthatatlanná válni;
– átváltozni;
– varázsolni;
– hatalmas távolságokat rendkívül rövid idő alatt gyalog bejárni;
– betegeket gyógyítani, halottakat feltámasztani;
– jövőbe látni;
– parancsolni a szellemeknek;
– hosszú ideig vagy akár teljesen mellőzni az ételt és az italt;
– hosszú ideig nem lélegezni;
– rendkívül gyorsan futni;
– elhárítani a veszedelmeket;
– parancsolni a természet erőinek.

A műben lépten-nyomon megjelenik az a korabeli elképzelés, mely szerint a halhatatlanoknak három csoportja van: égi halhatatlanok (*tian xian* 天仙), földi halhatatlanok (*di xian* 地仙) és halottként eltávozó halhatatlanok (*shijie* 尸解).[19]

Közülük az égi halhatatlanok a legmagasabb rendűek. Ők, miután különféle módszerek alkalmazásával elérik a halhatatlanságot, az égbe távoznak. Ez gyakorta úgy történik, hogy felmennek egy hegyre, és onnan emelkednek a magasba. A legjobbak viszont „fényes nappal az égbe emelkednek”, vagyis mások szeme láttára szállnak a ma-

[17] *Sanguo zhi* 8: 264 *(Zhang Lu zhuan)*.
[18] POO 1995: 172–196; LAI 1998: 183–220.
[19] PENNY 2000: 113–114, 123–124.

gasba anélkül, hogy egy hegy segítségével előbb közelebb kerülnének az éghez.[20]

Az égi halhatatlanokat a földi halhatatlanok követik a hierarchiában. Ők azok, akik már elérték a halhatatlanságot, és bármikor távozhatnának az égi világba, ám ezt valamilyen okból nem teszik meg.[21] A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések*ben például Pengzu megkérdezi Fehér Kő mestert, hogy halhatatlan létére miért nem emelkedik az égbe, Fehér Kő mester pedig így felel: „Fenn az égben temérdek hatalmasság van, akit tisztelni és szolgálni kell. Fárasztóbb ott, mint az emberek között."

A halottként távozó halhatatlanok a földi halhatatlanokhoz képest a hierarchia alacsonyabb szintjén állnak. Ők halhatatlanná válásuk előtt átmenetileg a halál állapotába kerülnek, egy idő múlva azonban halhatatlanként támadnak fel.[22] Legendáiknak gyakori eleme például, hogy holttestük eltűnik a sírból, vagy később látják őket élve.[23]

A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* megértéséhez meg kell ismernünk néhány korabeli elméletet, illetve egyes fogalmak jelentéstartalmát. Az alábbiakban ezeket vesszük sorra.

A szövegben gyakorta bukkan fel például a Tao 道 fogalma. Az ókor óta a kínai gondolkodás meghatározó elmélete volt, hogy az univerzum létének és rendjének a forrása, tehát a mindenség létezőinek a létrehozója, továbbá a világban végbemenő folyamatok irányítója a Tao.[24] Voltak, akik a Taót személytelen rendezőelvként fogták fel, és voltak, akik megszemélyesítették, és istennek tartották.[25] Ge Hong ezt mondja a Taóról (a *xuanxue* 玄學 irányzat hatására „Titokzatosnak" nevezve azt):

A Titokzatos [a Tao] nem más, mint a dolgok milyenségének eredete és a tízezer létező ősatyja.

玄者，自然之始祖，而萬殊之大宗也。[26]

A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések*ben sokszor találkozhatunk a *pára* (*qi* 氣) fogalmával is. Természetfilozófiai értelemben a pára az univerzum ősanyaga, a mindenség összes létezőjének általános fel-

---

[20] SUNAYAMA 1987; KOHN 1990.
[21] PENNY 2000: 113–114.
[22] ROBINET 1979; SEIDEL 1987.
[23] PENNY 2000: 124.
[24] P. SZABÓ 2000: 46–47; CHAN 2000: 19–20.
[25] CSIKSZENTMIHALYI 2000: 67; KOHN 2000b: 294, 298.
[26] *Baopuzi neipian* 1: 2a *(Chang xuan)*.

építője. Az anyag változásainak kiinduló- és végpontja, amiből minden keletkezik, és amivé pusztulása folytán minden visszaalakul. Minden párából van: az ég, a föld, az ember, a növények, az állatok, az élettelen létezők, de még az istenek és a szellemek is. A pára szó ezen jelentése már a Hadakozó fejedelemségek korában kialakult. Egy fontos elképzelés szerint a létezők az őket felépítő pára összesűrűsödése folytán jönnek létre, és párájuk szétoszlásának következtében semmisülnek meg.[27] Ez utóbbi gondolat tükröződik Ge Hong alábbi fejtegetésében is:

> Aki gondoskodik a népéről, az békét teremt az országában, aki gondozza a páráját, az megóvja a testét. Ha az ország népe szétszóródik, az ország romba dől, ha a test párája elenyészik, a test elpusztul.
>
> 夫愛其民所以安其國，養其氣所以全其身。民散則國亡，氣竭即身 死。[28]

A párával összefüggésben ki kell térnünk az *esszencia* (*jing* 精), illetve az *esszenciális pára* (*jingqi* 精氣) fogalmára is. Az adott létező esszenciája vagy esszenciális párája nem más, mint a létezőt felépítő pára legtisztább módosulata. A létező párájának azon része, amely nem rendelkezik megtestesüléssel, azaz abban az állapotban van, amikor korábbi megtestesülését már elvesztette, és újat még nem vett fel.[29]

A *yin* 陰 és a *yang* 陽 szintén alapvető fogalma mind a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések*nek, mind a kínai gondolkodásnak. A *yin* és a *yang* természetfilozófiai értelemben egyrészt a párának, azaz a mindenség ősanyagának a két ellentétes természetű alapmódosulata, másrészt a mindenség rendezettségét, harmóniáját kialakító két alapvető erő. A *yin*ből és a *yang*ból (vagyis a *yin* párából és a *yang* párából) épül fel az univerzum valamennyi létezője, továbbá a *yin* és a *yang* okozza a létezők létrejövetelét, különféle változásait, pusztulását, a természet minden jelenségét (a *yin*t és a *yang*ot ugyanakkor a Tao irányítja).[30]

Fontos korabeli elmélet volt, hogy a *yin* és a *yang* párának öt alapvető anyagi megtestesülése van, nevezetesen a fa, a fém, a föld, a tűz és a víz, és ebből az *öt elem*ből (*wu xing* 五行) épül fel minden létező.[31]

---

[27] ZHANG 1996: 89–106; P. SZABÓ 2000: 40–42; CAMPANY 2002: 18–19.
[28] *Baopuzi neipian* 18: 145b *(Dizhen)*.
[29] SIVIN 1987: 164–165; LO 2002: 100.
[30] NEEDHAM 1956: 273–278; GU 1993: 65–69; ZHANG 1996: 89–90, 94, 98–101; P. SZABÓ 2000: 42–47.
[31] P. SZABÓ 2000: 39–40, 43.

A kora középkori világkép lényeges eleme, hogy az univerzumnak három fő szférája van: az ég, a föld, és a közöttük lévő emberi világ. A korszak széles körben elfogadott világkeletkezési elmélete szerint a mindenség úgy jött létre, hogy az eredetileg semmilyen létezőben testet nem öltő pára tiszta és könnyű része felemelkedett, és létrejött belőle az ég, nehéz és zavaros része pedig leülepedett, és kialakult belőle a föld. Az összes többi létező (köztük az ember is) az ég és a föld párájának keveredése folytán jön létre, a kétféle pára elegye. A tiszta és könnyű pára *yang* természetű, a zavaros és nehéz pára ugyanakkor *yin* természetű, tehát az égben *yang* pára akkumulálódik, a földben pedig *yin* pára.[32]

A világkép néhány, témánk szempontjából alapvető fontosságú részletének megismerése után térjünk rá arra, hogy a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* szereplői és a kora középkori kínaiak milyen módszereket alkalmaztak a halhatatlanság elérése céljából, és mi volt ezeknek az elméleti alapja.

Kínában a korszak során, sőt már századokkal korábban, a Hadakozó fejedelemségek időszakában is, az élet meghosszabbítására, illetve a halhatatlanság elérésére használt módszerek jelentős része azon az elképzelésen alapult, hogy az élet és a halál, a betegség és az egészség egyaránt az embert felépítő pára állapotának a megnyilvánulása, tehát ha az ember megfelelően gondozza a páráját, akkor képes hosszú életet élni, vagy akár halhatatlanná válni. A korabeli nézetek szerint a pára gondozásával pótolható a páraveszteség, megteremthető és fenntartható a pára harmóniája, továbbá véghezvihető az embert felépítő pára minőségi átalakítása.[33]

Ez utóbbi Ge Hong és számos kortársa szerint lényegi része a halhatatlanná válás folyamatának. Aki örök életre vágyik, annak könnyűvé és tisztává kell tennie a páráját, azaz birtokába kell jutnia az örökkévalóságig fennálló ég párájának. Aki kellő mennyiségű égi párát épít magába, az az éghez hasonlóan maga is örökké fog létezni, továbbá könnyűvé és tisztává válván képes lesz az égbe emelkedni, és eljutni a halhatatlanok birodalmába, amely az ég Nagy Tisztaság (Tai Qing 太清) elnevezésű szférájában található.[34]

A kora középkori Kínában sokan gondolták úgy, hogy az ember párája hatékonyan gondozható a *táplálkozás* segítségével, illetve *különféle szerek* fogyasztásával. A párával kapcsolatos elképzeléseknek ugyanis fontos része volt, hogy a szervezetbe táplálék, gyógyszer,

---

[32] NEEDHAM 1956: 371–374; P. SZABÓ 2000: 38, 40–42, 46–47.

[33] LI YANGZHENG 1996: 305–311; ENGELHARDT 2000: 94–103; CAMPANY 2002: 18–21.

[34] PREGADIO 2000: 179–180; PENNY 2000: 113, 124; CAMPANY 2002: 19, 34–35.

elixír stb. formájában bejutó pára az embert alkotó pára részévé válik. Ez az elmélet akár úgy is megfogalmazható: „az vagy, amit megeszel". Rendkívül sokféle anyagot fogyasztottak a pára gondozásának céljából. Ezeknek egy része természetes eredetű volt, például növények, állatok, gombák vagy ásványok, más része pedig mesterségesen előállított, például egyes gyógyszerek és elixírek, különféle kémiai szerek. A korszak során az alkímia és a halhatatlanság keresése szoros kapcsolatban állt egymással. A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* számos szereplője is azáltal tesz szert az örök életre, hogy alkímiai módszerek alkalmazásával előállított elixírt fogyaszt.[35]

Sokan úgy vélték, hogy a halhatatlanságot keresőknek tartózkodniuk kell a szokványos táplálékoktól, például nem szabad gabonaféléket enniük (*quegu* 卻穀, *bigu* 辟穀, *duangu* 斷穀, *juegu* 絕穀). Ennek egyik magyarázata az volt, hogy a gabonafélék fogyasztásával nem megfelelő pára jut a szervezetbe, de létezett egy olyan elmélet is, hogy a gabonafélék táplálják a testben lakozó „három halálhozót" (*san shi* 三尸). Ez három olyan szellem, amely elősegíti és sietteti az ember halálát, mert szeretne mihamarabb kiszabadulni a testből, hogy kísértetté váljék.[36]

Ezzel szemben ideális tápláléknak, az élet meghosszabbítását, illetve a halhatatlanság elérését elősegítő anyagnak tekintették például a fenyőgyantát (*songzhi* 松脂), melyet a hosszú életű és örökzöld fenyő esszenciájának tartottak, a *fuling* 茯苓 gombát, amelyről úgy képzelték, hogy a fenyőgyantából képződik, a szintén örökzöld kassziafa (*gui* 桂) különböző részeit, vagy a Salamon pecsétjét, amelyet Sárga Esszenciának (*huangjing* 黃精) hívtak. Mint a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések*ből is kitűnik, a különféle anyagok közül ki-ki más és más fogyasztását tartotta célravezetőnek.[37]

Ge Hong például úgy gondolta, hogy a halhatatlanná válás csak bizonyos elixírek fogyasztása révén valósítható meg, más szerek csak arra jók, hogy meghosszabbítsák az életet, vagy meggyógyítsanak egyes betegségeket. Számos kortársához hasonlóan a halhatatlanná válást előidéző szerek közé sorolta a *cinóber*t (*dansha* 丹砂) és az *arany*at (*huangjin* 黃金), valamint a belőlük alkímiai módszerekkel készített különféle elixíreket, például a „visszaalakított elixírt" (*huandan* 還丹) és az „arany folyadékot" (*jinye* 金液).[38]

---

[35] LI LING 2000: 302–306; CAMPANY 2002: 21–47.
[36] LI LING 2000: 347; PENNY 2000: 126; ENGELHARDT 2000: 101–102; CAMPANY 2002: 21–24.
[37] LI LING 2000: 348; CAMPANY 2002: 25–30.
[38] LI LING 2000: 302–306.

A „visszaalakított elixír" elkészítésének több receptje is létezett. Közülük rekonstruáljuk most az egyik legfontosabbat! Első lépésként cinóbert (HgS) hevítettek, amely a hő hatására „folyékony ezüstre" (azaz higanyra) és kénre bomlott szét. Ezt követően a „folyékony ezüst" (*yin* komponens) és a kén (*yang* komponens) elegyét újbóli hevítéssel visszaalakították cinóberré (lévén, hogy a lezajló kémiai folyamat reverzibilis). A folyamatot ezután többször megismételték, és rendszerint akkor hagyták abba, amikor a kén és a higany elegyét már kilencedszer alakították vissza cinóberré. Úgy gondolták, hogy az így kapott „visszaalakított elixír" tisztán *yang* párából épül fel (tehát az eget felépítő tiszta és könnyű párából), mert a kilencszeres finomítás során az összes *yin* pára távozik belőle. Ugyanakkor úgy vélték, hogy a szervezetbe jutva az elixír tiszta és könnyű párája az ember párájává válik, és az elixír fogyasztója ezáltal szert tesz az örök életre, valamint az égbe emelkedés képességére.[39] Ge Hong ezt írja erről az elixírről:

> Az egyszer visszaalakított elixírt három éven át kell fogyasztani ahhoz, hogy szert tegyünk a halhatatlanságra. […] A kilencszer visszaalakított elixírt [csupán] három napon át kell fogyasztanunk, és halhatatlanná válunk.
>
> 一轉之丹，服之三年得仙。(…) 九轉之丹，服之三日得仙。[40]

Az „aranyfolyadék" elixír különösen fontos helyet foglalt el az elixírek között. A *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* és a *Baopuzi* című könyv egyaránt említi, hogy ez az az elixír, melynek segítségével egykor a Nagy Egy (Tai Yi 太一 vagy 太乙) halhatatlanná vált és az égbe emelkedett[41] (ez azért különösen figyelemreméltó, mert a Nagy Egyet már a Hadakozó fejedelemségek korabeli írott források is az isteni panteon csúcsán helyet foglaló főistenként ábrázolják[42]). Ezt az elixírt is többféleképpen lehetett elkészíteni. Rekonstruáljuk az egyik elkészítési módot! Egy bambuszcsőbe aranyport és higanyt tettek, majd salétrom és realgál (arzén-szulfid) vizes oldatát öntötték hozzá. Ezt követően a bambuszcsövet lezárták, a lezárt bambuszcsövet ecetsavba helyezték, és száz napig állni hagyták. Száz nap múlva a bambuszcsőben (a feloldódott aranyból és higanyból) létrejött az „aranyfolyadék" és a „higanyvíz", amelyek egymástól jól elkülöníthetők voltak. Az így nyert „aranyfolyadékról" is azt tartották, hogy tisztán

---

[39] PREGADIO 2000: 179–180; MENG–ZHANG 1995: 60.
[40] *Baopuzi neipian* 4: 27b *(Jindan)*.
[41] *Baopuzi neipian* 4: 31b *(Jindan)*.
[42] LI LING 1996: 1–39.

yang párából épül fel, ezért fogyasztása révén az ember halhatatlanná válhat és az égbe emelkedhet.[43]

A pára gondozása, az élet meghosszabbítása és a halhatatlanság elérése céljából gyakorta alkalmaztak különféle *légzőgyakorlatok*at is. Ezeket a szövegek sokféle néven emlegetik, például „kilégzés és belégzés" (*tuna* 吐呐), „a pára áramoltatása" (*xingqi* 行氣), „páraevés" (*shiqi* 食氣) stb. A légzési technikákról is sokan tartották azt, hogy segítségükkel pótolható a páraveszteség, megteremthető és fenntartható a pára harmóniája, és megvalósítható az ember párájának minőségi átalakítása.[44] Ge Hong *Baopuzi* című könyvének alábbi részlete betekintést nyújt abba, hogy a korabeli emberek milyen sokféle csodás hatást tulajdonítottak a légzőgyakorlatoknak, illetve milyen módon végezték azokat:

A pára áramoltatásának segítségével [azaz légzőgyakorlatokkal] meggyógyíthatjuk a betegségeket, beléphetünk akár leprások közé is, uralni tudjuk a tigriseket és a kígyókat, elállíthatjuk a sebek vérzését, tartózkodhatunk a víz alatt, járhatunk a víz felszínén, megszüntethetjük éhségünket és szomjúságunkat, meghosszabbíthatjuk életünket.

A pára áramoltatásának a legmagasabb szintű módozata nem más, mint a „magzati légzés" (*taixi* 胎息). Akik képesek a „magzati légzésre", azok meg tudják tenni, hogy ne lélegezzenek az orrukon és a szájukon keresztül, éppúgy, mint az anyaméhben lévő gyermek. Ez pedig azt jelenti, hogy birtokolják a Taót.

Amikor a pára áramoltatását tanulni kezdjük, szívjuk be a levegőt az orrunkon keresztül, ezt követően zárjuk el a levegő útját, és tartsuk benn addig, amíg a szívünk százhússzor dobban. Amikor ez megtörtént, lassan fújjuk ki a szánkon keresztül, és ismételjük meg a belégzést. A gyakorlat során nem szabad hallanunk a ki- és beáramló levegő hangját, és mindig több levegőt kell beszívnunk, mint amit kifújunk. Tegyünk hattyútollat a szánk és az orrunk elé, és ügyeljünk arra, hogy a levegő kifújásakor az meg se rezdüljön. A gyakorlás előrehaladtával egyre több szívdobbanást várjunk ki a lélegzet benttartásakor. Hosszú idő elteltével képesek lehetünk arra, hogy ezer szívdobbanásnyi ideig tartsuk bent a levegőt. Idáig eljutván az öregember fiatallá változik, és napról napra egyre csak fiatalabb lesz.

A pára áramoltatásának az éltető pára (*sheng qi* 生氣) időszakaiban kell történnie, és nem a pusztító pára (*si qi* 死氣) időszakaiban.[45] Ezért mondják,

---

[43] PREGADIO 1991: 575–576; PREGADIO 2000: 190.

[44] LI YANGZHENG 1996: 305–311; HARPER 1998: 125–132; LI LING 2000: 341–356; ENGELHARDT 2000: 101.

[45] A korabeli kínaiak a napot nem huszonnégy órára osztották, hanem tizenkét „időszakra" (*shi* 時), egy „időszak" tehát két órának felel meg.

hogy a halhatatlanok a hat párából táplálkoznak.[46] A nappal és az éjszaka [alkotta teljes nap] tizenkét időszakból (*shi* 時) áll. Az éjféltől délig tartó hat időszak az éltető pára időszaka, a déltől éjfélig tartó hat időszak pedig a pusztító pára időszaka. A pusztító pára időszakaiban történő páraáramoltatás nem fejt ki jótékony hatást.

Ha a párával bánni tudó ráfúj egy folyóra, a folyó vize számos lépésnyi távolságon belül árral szemben kezd folyni, ha ráfúj a tűzre, a tűz kialszik, ha ráfúj a tigrisekre vagy a farkasokra, azok meghunyászkodva lapulnak a földhöz, és nem képesek a lábukra állni, ha ráfúj a kígyókra, azok összetekerednek, és nem tudnak megmozdulni. Ha valakit fegyverrel megsebesítenek, és ő ráfúj a sebére, azon nyomban eláll a vérzés. Ha tudomására jut, hogy valakit megmart egy mérgeskígyó vagy megcsípett egy mérgező rovar, még csak találkoznia sem kell vele, elegendő a távolban ráfújnia a saját kezére. Ha férfi az illető, akkor a bal kezére kell fújnia, ha nő, akkor a jobb kezére. Ezt követően a szerencsétlenül járt ember azon nyomban meggyógyul, még ha száz mérföldnél távolabb tartózkodik is. Ha pedig saját maga esik súlyos betegségbe, elegendő háromszor kilenc belégzést végeznie, és máris helyreáll az egészsége.

故行氣或可以治百病， 或可以入瘟疫， 或可以禁蛇虎， 或可以止瘡血， 或可以居水中，或可以行水上， 或可以辟飢渴， 或可以延年命。其大要者，胎息而已。得胎息者， 能不以鼻口噓吸， 如在胞胎之中， 則道成矣。初學行氣， 鼻中引氣而閉之， 陰以心數至一百二十， 乃以口微吐之， 及引之， 皆不欲令己耳聞其氣出入之聲， 常令入多出少， 以鴻毛著鼻口之上， 吐氣而鴻毛不動爲候也。漸習轉增其心數， 久久可以至千， 至千則老者更少， 日還一日矣。夫行氣當以生氣之時， 勿以死氣之時也。故曰仙人服六氣， 此之謂也。一日一夜有十二時， 其從半夜以至日中六時爲生氣， 從日中至夜半六時爲死氣， 死氣之時，行氣無益也。善用氣者，噓水， 水爲之逆流數步；噓火，火爲之滅；噓虎狼，虎狼伏而不得動起； 噓蛇虺， 蛇虺蟠而不能去。若他人爲兵刃所傷， 噓之血即止； 聞有爲毒蟲所中， 雖不見其人， 遙爲噓祝我之手， 男噓我左， 女噓我右， 而彼人雖在百里之外， 即時皆愈矣。又中惡急疾， 但吞三九之氣，亦登時差也。[47]

Mint a szövegben is tükröződik, számos légzési technika fő célja az volt, hogy gyakorlójuk az „éltető párából", vagyis az eget felépítő tiszta és könnyű *yang* párából minél többet tegyen az őt alkotó pára részévé.[48] Az iménti idézetben az az elképzelés is megjelenik, hogy minél hosszabb ideig tartja a tüdejében az ember a belélegzett párát, annál több szívódik fel belőle a szervezetébe.

---

[46] A kontextusból kiderül, hogy Ge Hong értelmezése szerint a hat párából való táplálkozás azt jelenti: az éltető pára hat időszakának párájából való táplálkozás.

[47] *Baopuzi neipian* 8: 56a–b *(Shixie)*.

[48] ENGELHARDT 2000: 101.

Ugyanakkor sok egyéb légzési technikát is ismerünk. Egyes módszereknek például az volt a feladata, hogy megteremtsék az emberben a *yin* és a *yang* egyensúlyát. Az úgynevezett *xu* 呴 kilégzés például a *yang* pára eltávolítására szolgált. Alkalmazása során meleg levegőt kellett kifújni, kerekített ajakkal. A *chui* 吹 kilégzést pedig a *yin* pára eltávolítására használták. Alkalmazásakor hideg levegőt fújtak ki, miközben ajkukkal négyszöget formáltak.[49]

A pára gondozására használt módszerek közé tartoztak a különféle *hálószobai technikák* is. Ge Hong a következőképpen beszél róluk:

A hálószobai művészeteknek (*fangzhong zhi shu* 房中之術) több mint százféle módozata létezik.

(…) 房中之術，近有百余事焉。[50]

Segítségükkel törekednek a szervezet veszteségeinek pótlására, a betegségek gyógyítására, a *yin* gyűjtésére, a *yang* gyarapítására, az élet meghosszabbítására.

或以補救傷損，或以攻治眾病，或以採陰益陽，或以增年延壽。[51]

Mint az idézetekben is tükröződik, sokféle hálószobai technika és számtalan hozzájuk fűződő elmélet létezett. Az egyik alapelv az volt, hogy a nemi aktus során a nő esszenciális *yin* párát, a férfi pedig esszenciális *yang* párát ad át partnerének. Ezzel összefüggésben sokan úgy vélekedtek, hogy a férfiaknak kerülniük kell esszenciális *yang* párájuk kibocsátását (egyes elméletek szerint például csak bizonyos időközönként szabad ezt megtenniük). Egy korabeli elgondolás szerint a férfiak testéből az esszenciális *yang* pára sperma formájában távozik az aktus során. Elterjedt vélekedés volt, hogy az élete meghosszabbítására vagy a halhatatlanná válásra törekvő férfinak az eszszenciális *yang* párából minél többet kell összegyűjtenie a testén belül, ennek érdekében pedig meg kell gátolnia az ejakulációt. A sperma távozásának megakadályozására vagy az aktus orgazmus előtti befejezését javasolták, vagy bizonyos technikák alkalmazását. Ilyen technika volt például az anus összeszorítása, vagy az anus és a herezacskó közötti terület egyik pontjának ujjal nyomása az orgazmus közben. Létezett egy olyan elképzelés is, hogy a szexuális aktus során megőrzött esszenciális pára a gerincoszlopon át feljut az agyvelőbe

---

[49] HARPER 1998: 129–130, 306; MA 1992: 825; GAO 1995: 168.
[50] *Baopuzi neipian* 8: 56a *(Shixie)*.
[51] *Baopuzi neipian* 8: 57a *(Shixie)*.

(*nao* 腦), amely nem más, mint összegyülemlett esszenciális pára.[52] Ge Hong maga is nagyra értékelte azokat a hálószobai technikákat, amelyek célja az agyban koncentrálódó esszenciális pára gyarapítása volt. Ezt írja:

Valamennyi hálószobai módszer közül a legfőbb az „agyvelő gyarapítása az esszencia visszafordításával" (*huan jing bu nao* 還精補腦).

其大要在於還精補腦之一事耳。[53]

A pára gondozásának eszközei közé olyan *testgyakorlatok* is tartoztak, amelyekről azt gondolták, hogy segítségükkel irányítani lehet a pára áramlását a testen belül, illetve a test és a külvilág között. Ezeket a technikákat „nyújtóztatás" (*yin* 引), vagy „áramoltatás és nyújtóztatás" (*daoyin* 導引) néven emlegették.[54] Végzésük közben gyakorta alkalmaztak más technikákat is, például légzőgyakorlatokat.[55] Ilyen testgyakorlatokat örökítenek meg azok a selyemre rajzolt ábrák, amelyek 1973-ban kerültek elő Mawangduinál (Mawangdui 馬王堆), egy i. e. 2. századi sírból.[56] 1983 decemberében Zhangjiashannál (Zhangjiashan 張家山) pedig egy olyan, nagyjából azonos időszakból származó könyvre bukkantak a régészek, amely számos testgyakorlat leírását tartalmazza, és a *Nyújtóztatás könyve* (*Yinshu* 引書) címet viseli.[57] Ezek a leletek nagymértékben elősegítették e testgyakorlatok korai történetének rekonstruálását. Ismerjünk meg két technikát a *Nyújtóztatás könyvé*ből:

A *yin* [itt: a hát[58]] nyújtóztatása: kezeinket kulcsoljuk össze a testünk mögött, emeljük felfelé, és hajoljunk előre, ameddig csak tudunk.

引陰者，反錯撟手而俯，極之。[59]

---

[52] VAN GULIK 1974: 45–51; HARPER 1998: 135–140; LI LING 2000: 382–433; WILE 1992: 59; LI–MCMAHON 1992: 145–185; LI YANGZHENG 1996: 316; ENGELHARDT 2000: 102; CAMPANY 2002: 30–31.

[53] *Baopuzi neipian* 8: 57a *(Shixie)*.

[54] HARPER 1995: 381–391; GAO 1995: 12–33; LI YANGZHENG 1996: 310–311; HARPER 1998: 132–133; LI LING 2000: 356–379; ENGELHARDT 2000: 101.

[55] HARPER 1998: 132; LI LING 2000: 356–357.

[56] HARPER 1998: 132.

[57] GAO 1995: 1–2.

[58] A *yin* és a hát, valamint a *yang* és a mellkas korrelációja kiválóan tükröződik például a *Laozi* alábbi mondatában: „Minden létező hátán hordja a *yin*t, keblén viseli a *yang*ot […]." (*Wanwu fu yin er bao yang* 萬物負陰而抱陽) TŐKEI FERENC fordítása (az átírást pinyinre módosítottam), TŐKEI 1964: 32.

[59] *Yinshu,* In GAO 1995: 112.

A *yang* [itt: a mellkas] nyújtóztatása: kezeinket kulcsoljuk össze a testünk előtt, és hajoljunk hátra, ameddig csak tudunk.

引陽者，前錯兩手而仰，極之。[60]

Ge Hong is több ilyen testgyakorlatot említ *Baopuzi* című könyvében. Az általa leírt technikák jelentős része állatok (sárkány, tigris, majom stb.) mozgását, testtartásait imitálja.[61]

A kora középkori Kínában számos hiedelem létezett azzal kapcsolatban, hogy a különféle isteni és szellemi lények miként befolyásolják az emberi élet hosszát. Ezek közül először is a Sorsistennel (Siming 司命) kapcsolatos elgondolásokról kell szót ejtenünk. Elterjedt vallási elképzelés volt, hogy a Sorsisten az az istenség, aki különféle szempontok figyelembevételével (például a jó és a rossz cselekedetek mérlegelése alapján) megrövidíti vagy meghosszabbítja az emberek életét. Ezért kultikus tisztelet övezte, gyakorta mutattak be neki áldozatokat, igyekezvén elnyerni jóindulatát.[62] Ge Hong következő írása sokat elárul a vele kapcsolatos hiedelmekről:

A testünkben lakozik a három halálhozó (*san shi* 三尸). […] Ezek minden *gengshen* napon felmennek az égbe, és jelentést tesznek a Sorsistennek. Elmondják neki, hogy milyen vétkeket követtünk el. Ezenkívül újhold éjjelén a Tűzhely Szelleme (Zao Shen 竈神) is felszáll az égbe, és beszámol a bűneinkről. A nagy bűnökért [a Sorsisten] egy *ji*vel 紀 rövidíti meg életünket. Egy *ji* háromszáz nap. A kisebb bűnökért pedig [a Sorsisten] egy *suan*nal 算 csökkenti az életünk hosszát. Egy *suan* három nap.

(…) 身中有三尸。(…) 每到庚申之日， 輒上天白司命， 道人所爲過失。又月晦之夜， 竈神亦上天白人罪狀。 大者奪紀。 紀者三百日也。 小者奪算。 算者三日也。[63]

A korszak során széles körben elterjedt hiedelem volt az is, hogy az ember testében számos különféle szellem lakozik. Azok közül, akik e nézetet osztották, sokan úgy gondolták, hogy ezek a szellemek irányítják a szervezet működését, a testben zajló folyamatokat, nekik köszönhető az egészség, ugyanakkor ők okozzák a betegségeket, sőt a halált is. Egy fontos elképzelés szerint a test harmóniájának felborulását az váltja ki, ha egy vagy több szellem elhagyja a testet. Ez enyhébb esetben betegséghez, súlyos esetben pedig halálhoz vezet. Ezzel összefüggésben számos olyan módszer létezett, amelyet arra hasz-

---

[60] *Yinshu,* In GAO 1995: 112.
[61] LI LING 2000: 376.
[62] LI LI 2000: 193–222.
[63] *Baopuzi neipian* 6: 45a *(Weizhi)*.

náltak, hogy a szellemeket maradásra bírják, vagy visszahívják a testbe. Sokféle tanítás létezett például arra vonatkozóan, hogy meditáció segítségével miként lehet kapcsolatba lépni ezekkel a szellemekkel, és hogyan kell maradásra bírni őket.[64] Ge Hong ezt írja ezekről a technikákról:

> Megszámlálhatatlanul sok módszere van annak, hogy elmélkedés útján miként lehet láthatóvá tenni a testben lakozó szellemeket, hogy miként tudjuk a bensőnkbe nézve magunk elé idézni őket.
>
> 思見身中諸神，而内視令見之法，不可勝計。[65]

A fentiekből kitűnik, hogy a kora középkori Kínában az egészség megőrzésével, az élet meghosszabbításával, illetve a halhatatlanná válással kapcsolatban rendkívül sokféle elképzelés és módszer létezett. Ezek közül ki ezt, ki azt részesítette előnyben. Nem véletlen, hogy a *Halhatatlanokról szóló feljegyzések* szereplői is más és más úton jutnak el a halhatatlanságig. A halhatatlanság-keresés elméletei és gyakorlati módszerei szoros kölcsönhatásban voltak a kínai gondolkodás egészével – a filozófiával, a vallással és a tudománnyal egyaránt –, így az emberi lét szükségszerű végességének elutasítása sajátos produktumok létrejövetelét eredményezte a kínai kultúra számos területén.

---

[64] LI YANGZHENG 1996: 300–305.
[65] *Baopuzi neipian* 18: 144a *(Dizhen)*.

Halhatatlanokról szóló feljegyzések (Shenxianzhuan) (Szemelvények)[66]

Guang Chengzi

Guang Chengzi 廣成子, aki a régmúlt idők egyik halhatatlanja volt, egy barlangban éldegélt a Kongdong-hegyen (Kongdongshan 崆峒山). A Sárga Császár (Huangdi 黃帝) hallott róla, és felkereste őt. Így szólt a halhatatlanhoz: „Bátorkodnék megkérdezni, hogy mi a lényege a mindenség Taójának 道." Guang Chengzi így válaszolt: „Te úgy irányítod az Égalattit, hogy a felhők még azelőtt szétoszlanak, hogy összesűrűsödtek volna, a növények még azelőtt elpusztulnak, mielőtt kiszáradnának. Hogy is lennél méltó arra, hogy a mindenség Taójáról beszéljek neked?" Ekkor a Sárga Császár távozott, és három hónapon át visszavonultan élt. Ezt követően ismét felkereste Guang Chengzit. Guang Chengzi éppen feküdt, fejjel észak felé. A Sárga Császár térden csúszva járult elébe, majd a földre borult előtte: „Hadd kérdezzem meg, hogy mi az önművelés (*zhi shen* 治身) titka?" Guang Chengzi hirtelen felpattant, és azt mondta: „Ez a kérdés bizony már helyénvaló! A mindenség Taójának esszenciája homályba vész, lényege sötétben rejtezik. Ne a szemeddel és a füleddel akard megismerni. Aki a nyugalom segítségével ápolja szellemét, annak teste önmagától tökéletessé válik. Csillapodj le, és tisztulj le. Ne gyötörd a tested, ne kavard fel önmagadban az esszenciát, és akkor hosszú életed lesz. Figyelmed fordítsd a belsőd felé, és zárkózz el a külvilágtól. A sok ismeret csupán bajt hoz. Én megőrzöm bensőmben az egységet, és ezzel harmóniát teremtek benne. Ezért van, hogy ezerkétszáz esztendős vagyok, és testem még mindig nem öregszik. […] Most itt hagylak, a semmi földjére távozom. Belépek a végtelenség kapuján, és a határtalanságban fogok kóborolni, a nappal és a holddal ragyogok majd együtt, örökkévaló leszek, akár az ég és a föld. Amikor az utolsó ember is meghal, én még akkor is létezni fogok."

---

[66] A fordítás az alábbi szövegkiadás alapján készült: *Shenxianzhuan* 神仙傳. In *Liexianzhuan, Shenxianzhuan* 列仙傳，神仙傳. Shanghai, Shanghai Guji Chubanshe, 1995.

Shen Wentai

Shen Wentai 沈文泰 Jiuyiből 九疑 származott. Szert tett a Vörös Forrás Isteni Elixír és a Föld Talizmán segítségével való megfiatalodás módszerére. Alkalmazta önmagán a módszert, és az hatásosnak bizonyult. El akart menni a Kunlun-hegyre 崑崙, hogy pihenjen ott úgy kétezer évet. Ekkor a módszert továbbadta Li Wenyuannek 李文淵, és azt mondta: „Ha a Föld Talizmán nem megfelelő, akkor az elixír bevétele és a módszer alkalmazása nem jár eredménnyel." Ekkor Li Wenyuan megtanulta Shen Wentai titkos fortélyait, és később maga is az égbe emelkedett.

E két személytől származik annak módszere, hogy miként lehet megszabadulni a három halálhozótól (*san shi* 三尸) bambuszszárkivonatból főzött elixír és a Sárga Föld alkalmazásával.

Pengzu

Pengzu 彭祖 családneve Jian volt, utóneve pedig Keng. Zhuan Xu 顓頊 ükunokája volt. A Yin-dinasztia 殷 uralkodásának végén már életének hétszázhatvanhetedik évében járt, mégsem tűnt öregnek. Gyermekkorától fogva szerette a csendet és a nyugalmat, nem szívesen foglalkozott a világi dolgokkal. Nem törekedett hírnévre és dicsőségre, nem érdekelték az ékes kocsik és öltözetek. Kizárólag az élet táplálásával és önmaga tökéletesítésével foglalkozott. Eljutott a híre a Yin-ház uralkodójához, aki ekkor meg akarta tenni őt főemberévé. Pengzu azonban állandóan betegségre hivatkozott, és továbbra is visszavonultan élt, nem ment a kormányzás közelébe. Kiválóan alkalmazta a „pótlás és táplálás" (*buyang* 補養), valamint az „áramoltatás és nyújtóztatás" (*daoyin* 導引) művészetét, emellett fogyasztott kassziát, felhő-anyát (*yunmu* 雲母) és porrá tört szarvasagancsot. A megjelenése mindig fiatalos volt. Ugyanakkor rendkívüli komolyság jellemezte. Soha nem dicsekedett azzal, hogy birtokában van a Taónak, soha nem végzett varázslatokat, átváltozásokat, démoni praktikákat, elvonultan élt, kerülve a cselekvést. Időnként útra kelt, és senki nem tudta, merre jár. Akik szerettek volna a nyomára bukkanni, nem jártak sikerrel. Volt kocsija és lova, de ritkán használta őket. Megesett, hogy több tíz vagy több száz napon át volt távol otthonától, anélkül, hogy pénzt vagy eleséget vitt volna magával. Hazatérvén azonban öltözködése és étvágya semmiben sem különbözött a többi emberétől. Gyakorta történt, hogy nem engedett magába levegőt, és csak testén belül lélegzett. Napkeltétől délig egye-

nes derékkal ült, szemeit dörzsölte, masszírozta a testét, nyalogatta az ajkait, nyelte a nyálát, majd sok tucatszor magába szívta a levegőt, felkelt és járkálni kezdett. Ezután jókedvűen társalgott, szokásának megfelelően. Ha gyengének érezte magát, vagy rosszul volt, akkor alkalmazni kezdte „az áramoltatást és a nyújtóztatást", valamint a lélegzet elzárását, úgy szállt szembe a bajjal. Szívével pedig összpontosított az egész testére: a fejére, az arcára, a kilenc testnyílására, az öt szervére, a négy végtagjára, sőt minden egyes kis szőrszálára. Összpontosított teste minden egyes részére. Ezután érezte, hogy a pára (*qi* 氣) kering a testében, az orrától és a szájától eljut egészen az ujjai hegyéig, s azon nyomban visszanyerte testének harmóniáját.

Az uralkodó személyesen kérdezte őt tudományáról, de Pengzu nem beszélt neki róla. Pedig a király tízezer számra hordta neki az értékes ajándékokat. Pengzu mindet el is fogadta, majd szétosztotta a szegények között, magának semmit sem tartott meg.

Volt egy háremhölgy, aki fiatalkorában maga is birtokába jutott a Taónak, és megismerte a test megóvásának módszerét. Már kétszázhetven esztendős volt, de ránézésre tizenöt-tizenhat évesnek tűnt. Az uralkodó rendkívül nagy becsben tartotta, és igyekezett a kedvében járni. Palotája háremnegyedében felépítette számára a Virágos Szobákkal Teli Bíbor Palotát, és arannyal, jádéval díszíttette.

Meghagyta neki, hogy lefüggönyözött kocsiján hajtasson Pengzuhoz, és kérdezze ki őt tudományáról. Így azután a háremhölgy is felkereste, és megkérdezte tőle, milyen módszert alkalmaz az élet meghosszabbítására. Pengzu ekképpen válaszolt neki:

„Ha valaki szeretne felemelkedni az égbe, és égi hivatalnokká válni, akkor aranyat (*jin* 金), vagy cinóbert (*dan* 丹) kell használnia. Az Első Úr (Yuan Jun 元君) és a Nagy Egy (Tai Yi 太一) is ezeket fogyasztotta. Ezek segítségével fényes nappal az égbe lehet emelkedni. Ez a módszer az összes közül a legtökéletesebb. Ám ez nem olyasvalami, amit az uralkodók, királyok képesek volnának alkalmazni. A másik módszer, hogy az ember óvja esszenciáját, gondozza szellemét, különféle készítményeket fogyaszt. Ezzel a módszerrel meg lehet hosszabbítani az életet, de nem lehet eljutni odáig, hogy az ember hatalommal rendelkezzék a szellemek felett, vagy az ürességet meglovagolva, repülve utazzon. Ha azonban valaki nem ismeri a közösülés taóját, akkor bármilyen készítményt fogyaszt, az hatástalan lesz. Te képes vagy táplálni a *yin*t és a *yang*ot, így módodban áll tovább haladni és megragadni a *yin* és a *yang* lényegét. Csupán nem elmélkedsz ezen.

Hogyan is lennék alkalmas arra, hogy tőlem kérj tanácsot! Jómagam félárvának születtem, és háromesztendős koromban édesanyámat is elveszítettem. Azután, amikor a Kutyafajzat Rongok felfordu-

lást támasztottak, a Nyugati Peremvidékre menekültem, és több mint száz esztendőt töltöttem ott. Azon túl, hogy korán árvaságra jutottam, eltemettem negyvenkilenc feleséget, és ötvennégy gyermeket. Sok csapást szenvedtem el. A párám (*qi* 氣) harmóniája így zavart szenvedett, bőröm elveszítette ragyogását, tápláló és védelmező párám (*rongwei* 榮衛) lassan elenyészik, attól tartok, hogy nem leszek képes fölemelkedni ebből a világból. Ismereteim egyszerűek és felszínesek, nem érdemesek arra, hogy terjesszem őket. Azonban a Dawan-hegyen él Azúr Esszencia Mester. Róla azt beszélik, hogy ezer esztendőt is megért már, ám kinézete olyan, akár egy gyermeké. Egy nap alatt képes gyalog megtenni háromszáz mérföldet. Egy teljes éven át tudja nélkülözni az ételt, de van úgy is, hogy napjában kilencszer eszik. Nos, ő az, akit igazán érdemes kikérdezni."

A háremhölgy így szólt: „Bátorkodnék megkérdezni, hogy Azúr Esszencia Mester miféle halhatatlan?" Pengzu így felelt:

„Pusztán egy ember, aki birtokába jutott a Taónak. Nem halhatatlan (*xian* 仙). A halhatatlanok azok, akiknek teste felemelkedik a felhők közé, és ott szárnyak nélkül is repülnek, azok, akik sárkányháton lovagolva szelik a felhőket, és feljutnak egészen az Égi Lépcsőkig, azok, akik madarakká és állatokká változnak, és az azúr felhőkben lebegve kóborolnak, azok, akik a folyók és a tengerek mélyére merülve járnak-kelnek, vagy a híres hegyek felett repkednek, azok, akik az őspárából (*yuanqi* 元氣) táplálkoznak, azok, akik varázsfüveket esznek, azok, akik észrevétlenül járnak-kelnek az emberek között, azok, akik elrejtőznek még a pusztaságban is. A halhatatlanok arcának különlegessé alakul csontozata, testükön sajátos szőrzet jelenik meg. A magányosságot kedvelik, nem találkoznak a közönséges emberekkel. Noha életük soha véget nem ér, ők száműzik magukból az emberi érzelmeket, távol tartják maguktól a büszkeséget és az örömöt. Olyanok, mint a veréb, amelyik békává változik, vagy a fácán, amelyik kagylóvá alakul át. Elveszítik eredendő voltukat, és más testet öltenek magukra.

Én magam nem vágyom erre. Az emberi világnak ezek az alapelvei: az ember fogyasszon jóízű ételeket, hordjon kényelmes és szép ruhákat, közösüljön, birtokoljon hivatali rangot, ugyanakkor legyen éles a hallása és a látása, legyenek szilárdak ízületei és csontjai, sugározzon harmóniát a külleme, ne öregedjen az évek előrehaladtával sem, érjen meg minél magasabb kort, maradjon sokáig az élők sorában, hideg, meleg, szél, nedvesség ne tudjon ártani neki, szellemek, démonok, túlvilági lények ne merjenek a kárára cselekedni, az ötféle fegyver és a százféle kártevő maradjon távol tőle, szomorúság, öröm, kudarc és dicsőség ne zavarja össze. Bizony, magam is ezeket tartom fontosnak.

Ha az ember az örökül kapott páráját gondozza, még ha a kellő technikák ismerete nélkül teszi, akkor is javára válik, és megérheti a százhúsz esztendős kort. Ha valaki nem éri meg, az azért van, mert kárt tett a párájában. Ha valakinek van egy kevés fogalma a Taóról, az elélhet kétszáznegyven évig is. Aki ennél is többet tud a Taóról, akár négyszáznyolcvan évig is élhet. Aki a maga teljességében ismeri a Taót, az képes lesz arra, hogy örökké éljen, azonban nem válik feltétlenül »halhatatlanná« (*xian* 仙). A hosszú élet elérésének módszere mindössze annyi, hogy kerüljünk el mindent, ami árt. A téli melegedésnél és a nyári hűsölésnél ne feledjünk el összhangban lenni a négy évszakkal. Így egészségessé tehetjük szervezetünket. A testi élvezetekben ne menjünk olyan messzire, hogy azok összezavarják gondolatainkat és vágyainkat. Ezáltal tökéletessé tehetjük szellemünket. A kocsik, az öltözködés és a szertartások terén tudnunk kell, hogy mi a határ, és ne lépjünk túl azon. Ez segít összpontosítani a figyelmünket.

A nyolc hang és az öt szín, amely gyönyörködteti fülünket és szemünket, segít a szívünk megregulázásában, és növelhető általuk az élet hossza. Aki azonban tobzódik bennük, azt gyorsan utoléri a baj. A hajdani bölcsek aggódtak, hogy a kevesebb tehetséggel bíró emberek, akik nem látják a dolgok lényegét, tobzódni fognak bennük, és nem találnak rá a visszaútra, ezért őket távol tartották ezek forrásaitól. Ezért mondták, hogy »a megbecsült embereknek külön ágy jár, a kevésbé megbecsülteknek csak külön takaró«, továbbá, hogy »ezer zsák gyógykészítmény bevételénél is többet ér, ha valaki külön ágyban alszik«, valamint, hogy »az öt szín vakká teszi az ember szemét, az öt íz érzéketlenné teszi az ember száját«. Ha valaki azt áramoltatja be és ki, amit kell, miközben hol megnyitja önmagát, hol pedig bezárja, akkor nemcsak hogy nem csökkenti életének hosszát, hanem épphogy gyarapítja.

Mindezen dolgok olyanok, mint a víz és a tűz. Ha mértéktelenül alkalmazzuk őket, csupán kárt okoznak. Ha az ember ügyet sem vet páracsatornái és vérerei veszteségére, akkor nem marad elegendő vére és párája, teste vérereinek és páracsatornáinak hálózata kiüresedik, csont- és agyveleje (*sui nao* 髓腦) elveszíti sűrűségét, így testén hamarosan betegség lesz úrrá, amely azután külső hatásra – legyen az szél, hideg, alkohol vagy izgalmat keltő látvány – meg is nyilvánul. Ha tökéletes a telítettség, hogyan is üthetné fel a fejét a betegség?

Az álmodozás és az elme erőltetése káros az ember számára. A keserűség és a bánat káros az ember számára. A túlzásba vitt öröm káros az ember számára. A lankadatlan harag káros az ember számára. A türelmetlen vágyakozás káros az ember számára. A bajtól való félelem káros az ember számára. A túlzott hideg és meleg káros

az ember számára. A közösülés hiánya káros az ember számára. Temérdek olyan dolog van, amely káros az emberre nézve. Hát nem ostobaság mindenért csupán a hálószobai tevékenységet okolni?

Ugyanakkor a férfi és a nő egyesülésének éppúgy kell történnie, mint az ég és a föld nászának, és az aktus segítségével irányítanunk és táplálnunk kell szellemi páránkat (*qi* 氣), hogy ne szenvedjen zavart harmóniánk. Az ég és a föld birtokában van az egymással való egyesülés taójának, ezért létének nincs határa, az emberek azonban nem ismerik az egymással való egyesülés taóját, így eljön pusztulásuk ideje. A halhatatlanság taója nem más, mint képesnek lenni a temérdek ártalom elkerülésére, és birtokolni a *yin* és a *yang* [itt: közösülés] művészetét.

Az ég és a föld nappal elkülönül, éjjel pedig egybeolvad, évente háromszázhatvanszor egyesül, ennek során kettejük esszenciája négy alkalommal elegyedik, ily módon képesek szakadatlanul létrehozni a létezőket. Ha valaki képes követni az ég és a föld példáját, akkor sokáig fog élni. Továbbá vannak olyanok is, akik a párának (*qi* 氣) a szervezetbe juttatásával érik el a hosszú életet. Számukra a test gondozásának alapelve az, hogy a szervezetbe nem juthat be nem megfelelő pára (*xieqi* 邪氣). Ezenfelül van még a »kilégzés és belégzés« (*tuna* 吐納), továbbá az »áramoltatás és nyújtóztatás« (*daoyin* 導引) módszere, továbbá a »testben lakozó szellemekre való összpontosítás« (*nian tizhong wan shen* 念體中萬神) és az »árnyék elnyelésével való testgondozás« (*han ying shou xing* 含影守形) módszere. Összesen pedig ezerhétszázféle technika létezik. Ezeken túl van még »a fejjel az évszaknak megfelelő irányba fekvés«, »az önvizsgálat és bűnbocsánatért esedezés«, valamint »az időhöz igazodó fekvés és kelés« módszere. Ez utóbbiak nem is igazi módszerek, pusztán arra alkalmasak, hogy a tanulást kezdők segítségükkel a szívüket reguláz-zák.

Ha valaki óvja az esszenciáját (*jing* 精), gondozza a testét, táplálja *qi*jét, és tornagyakorlatokat végez, akkor a tízezer szellem magától megmarad benne. Ha azonban valaki nem így tesz, akkor tápláló és védelmező párája elenyészik, és a tízezer szellem elhagyja őt, a rájuk való összpontosítás pedig nem lesz képes maradásra bírni őket. Az ostoba ember úgy törekszik a Tao elérésére, hogy elhanyagolja az alapokat, és csak a cél lebeg a szeme előtt. Ha a legnagyobb bölcsességeket osztják meg vele, ő akkor is hitetlenül hallgatja. Ha olyan könyvvel találkozik, amely egyszerű formában összefoglalja mindazt, ami lényeges, akkor azt mondja rá, hogy üres és sekélyes. Ellenben éjjel-nappal búj-ja, olvassa, biflázza az olyan könyveket, mint *A Nagy Tisztaság Északi Szellemének Középső Kánona* (*Taiqing Beishen Zhongjing* 太清北神中經). Ilyesmivel fárasztja magát, miközben élete

végéig mit sem nyer az egészből. Hát nem szánni való? Az emberek gyötrik magukat a különféle tevékenységekkel, s csak kevesen képesek arra, hogy hátat fordítsanak a világnak, és magányosan éljenek egy hegyi barlangban. Még ha a helyes módon tanítják is őket, nem fog rajtuk a tanítás. Bizony, ezt nem szívesen látja egy emberséges ember.

Ha valaki ismeri a hálószobai technikákat (*fangzhong zhi dao* 房中之道), a pára elzárásának módszerét (*bi qi zhi shu* 閉氣之術), továbbá kordában tartja gondolatait, megfelelő módon étkezik és iszik, akkor már birtokában is van a Taónak. Hajdani mesterem írta a *Kilenc főváros*, a *Megszabadulás és kordában tartás*, *A test elrejtése*, a *Rejtőzködés és megóvás*, a *Cselekvés-nélküliség*, a *Megnyílás és ragyogás*, a *Négy pólus* és a *Kilenc terem* című műveket, összesen tizenháromezer fejezet terjedelemben. Ezek valók a kezdő tanulók okítására."

A háremhölgy teljes egészében megértette, hogy mi a lényege Pengzu módszerének, és elmagyarázta a királynak is. A király kipróbálta magán a tanultakat, és azok hatékonynak bizonyultak. Csakhogy azt szerette volna, ha a módszer mások előtt titokban marad, ezért megparancsolta, hogy mindenkit végezzenek ki szerte a birodalomban, aki Pengzu tanainak tudója. Magát Pengzut is meg akarta öletni, hogy a tanításnak végleg nyoma vesszen, ám ő tudomást szerzett erről, és odébbállt. Senki sem tudta, hová tűnt. Több mint hetven évvel később híre ment, hogy valaki látta őt a Folyékony Homoktól nyugatra. A király képes volt kitartóan követni Pengzu tanításait, és megérte a háromszáz esztendős kort. Megerősödött, és úgy nézett ki, mintha csak ötvenesztendős volna. Egy Zheng nevű nő azonban olyannyira elbódította őt bájaival, hogy a király hibázott a módszer alkalmazásában, és meghalt. A nép körében van egy mondás, amely így hangzik: „Pengzu módszere megöli az embert." Ez a mondás a Yin-házi uralkodó idején történt üldöztetésre utal. Pengzu hétszázhetven esztendős volt, amikor elhagyta a Yin Birodalmat, és azután még tovább élt.

Fehér Kő mester

Fehér Kő mester (Bai Shi sheng 白石生) Zhong Huang 中黃 mester tanítványa volt. Pengzu [világrajövetelének] idején ő már több mint kétezer esztendős volt. Nem kívánt égbe emelkedett halhatatlanná válni, pusztán az örök élet elnyerésére törekedett, mivel nem akarta maga mögött hagyni az emberi élet örömeit. A következő alapelveket követte: a legfőbb módszer a testi egyesülés módszere; a legmagasabb rendű elixír az arany-folyadék elixír (*jinye zhi yao* 金液之藥).

Mindenekelőtt azonban azzal a nehézséggel találta magát szemben, hogy szegény családból származott, és nem volt pénze. Így nem tudott hozzájutni az elixírhez. Ezért aztán több mint tíz esztendőn át disznópásztorkodott és juhászkodott. Szerényen ruházkodott, keveset költött, és végül összegyűjtött tízezer aranyat. Ekkor megvásárolta az elixírt, és bevette.

Gyakorta fehér kövekből főzött magának ételt, ennélfogva a Fehér Kövek Hegyén telepedett le. A korabeli emberek ezért nevezték el Fehér Kő mesternek. Gyakorta fogyasztott szárított húst, pálinkát és gabonát is. Egy nap alatt képes volt három-négyszáz mérföldnyi utat is megtenni, a külleme pedig olyan volt, mintha csak úgy harmincesztendős volna. Szokása volt reggelente köszönteni szellemeit, és tudatával összpontosítani rájuk. Szerette olvasgatni a *Halhatatlanok könyvé*t (*Xian jing* 仙經) és *A Nagy Egyszerűségről szóló feljegyzések*et (*Taisuzhuan* 太素傳). Pengzu megkérdezte tőle, hogy miért nem emelkedik az égbe az elixír segítségével. Ő azt válaszolta: „Az égben nincs nagyobb boldogság az itteninél. Én nem akarok többet az örök fiatalságnál és a halhatatlanságnál. Fenn az égben temérdek hatalmasság van, akit tisztelni és szolgálni kell. Fárasztóbb ott, mint az emberek között." Ezért a korabeli emberek még úgy is nevezték Fehér Kő mestert, hogy „Az Égi Halhatatlanság Elől Bujkáló", hiszen nem igyekezett az égbe emelkedvén halhatatlan hivatalnokká (*xianguan* 仙官) válni, és nem vágyott arra sem, hogy ezzel hírnevet szerezzen magának.

Sárga-hegy Uraság

Sárga-hegy Uraság (Huangshan Jun 黃山君) Pengzu módszerét alkalmazta. Már több száz évet megért, külleme mégis rendkívül fiatalos volt. Ő is a földi halhatatlanságra (*dixian* 地仙) törekedett, nem kívánt az égbe emelkedni. Miután Pengzu útra kelt, Sárga-hegy Uraság összegyűjtötte és kommentárokkal látta el az ő tanításait, megalkotván ezzel *Pengzu könyvé*t (*Pengzu jing* 彭祖經). Akik birtokába jutnak ennek a könyvnek, olyanokká válhatnak, mint a fák között a fenyő.

Feng Gang

Feng Gang 鳳綱 Yuyangból 漁陽 származott. Gyakorta történt, hogy füveket és virágokat gyűjtött, vízzel keverve péppé gyúrta őket, majd az így nyert keveréket elásta, és az első hónap kezdete és

a kilencedik hónap vége közötti időben száz napon keresztül a föld alatt tartotta. Ezt követően megfőzte, és golyócskákat gyúrt belőle. Azok a halottak, akiknek tettek a szájába ebből az orvosságból, azon nyomban életre keltek. Feng Gang hosszú időn keresztül maga is szedte készítményét, és több száz évig élt, anélkül, hogy megöregedett volna. Később felment a Difei-hegyre (Difeishan 地肺山), és beállt a halhatatlanok közé.

Huang Chuping

Huang Chuping 皇初平 Danxiból 丹谿 származott. Tizenöt esztendős korában, amikor épp a családja birkáit őrizte, egy taoista meglátta, hogy milyen jóravaló gyermek, és elvitte magával Aranyvirág-hegyi (Jinhuashan 金華山) barlangjába. Eltelt több mint negyven esztendő, és Huang Chupingnak soha nem hiányzott a családja.

Bátyja, Huang Chuqi 皇初起 azonban járta a hegyeket, és mindenütt kereste. Az évek során sehol nem bukkant a nyomára. Egyszer csak a városban összeakadt egy taoistával, aki kiválóan értett a jósláshoz. Azt mondta a taoistának: „Van nekem egy öcsém, az utóneve Chuping. Egy napon, amikor birkát őriztettünk vele, eltűnt. Ennek már több mint negyven éve, és én azt sem tudom, él-e vagy már meghalt. Azt kérném tőled, taoista mester uram, hogy végezz jóslást ez ügyben." A taoista így válaszolt: „Az Aranyvirág-hegyen van egy birkapásztor fiú, akit úgy hívnak: Huang Chuping. Csak nem ő volna az öcséd?" E szavak hallatán Huang Chuqi rendkívül meglepődött, és nagyon megörült. Azon nyomban útnak indult a taoistával, hogy felkutassa öccsét. Valóban rá is akadt, és a két testvér viszontlátta egymást. Sírtak és nevettek egyszerre. Huang Chuqi később megkérdezte öccsétől: „Hát a birkák hol vannak?" Az így válaszolt: „A közelben vannak, a hegy keleti oldalán." Huang Chuqi odasétált, hogy megnézze, de egyetlen birkát sem látott ott, csak számtalan fehér követ. Visszasétált, és azt mondta: „A hegy keleti oldalán nincsenek birkák." Öccse azt felelte: „Ott vannak azok, csak bizony te nem látod őket, bátyám." Ezt követően mindketten odamentek, hogy szemügyre vegyék a birkákat. Majd Huang Chuping elkiáltotta magát: „Birkák! Lábra!" Ekkor a fehér kövek mind birkává változtak, több tízezerré. Huang Chuqi ekkor így szólt: „Lám, milyen csodás képességekre tettél szert, öcsém! Vajon én is elsajátíthatom ezeket?" Huang Chuping így válaszolt: „Csupán szeretni kell a Taót ahhoz, hogy a birtokába jussunk." Ekkor Huang Chuqi feleségét és gyermekeit maga mögött hagyva ott maradt öccsével, és követvén példáját, fenyőgyantát (*songzhi* 松脂) és *fuling* gombát (*fuling* 茯苓)

kezdett enni. Ötezer nap elteltével már képes volt bármikor láthatatlanná válni, és árnyék nélkül járni a napfényben, külleme pedig olyan lett, mintha fiatal fiú volna. Később a testvérek hazalátogatottak szülőföldjükre, azonban hozzátartozóik szinte már mind meghaltak. Így aztán visszatértek az Aranyvirág-hegyre. Nem sokkal előtte azonban tanításaikat átadták Nan Bofengnek 南伯逢.

A testvérek családnevüket Chire 赤 változtatták. Chuping az utónevét Songzire 松子 módosította, Chuqi pedig Lubanra 魯班. Később több tucatnyian váltak halhatatlanná az ő szereik alkalmazásának köszönhetően.

Le Zichang

Le Zichang 樂子長 Qiből 齊 származott. Fiatalkorától fogva érdekelte a Tao, ezért elzarándokolt a Huolin-hegyhez (Huolinshan 霍林山). Találkozott ott egy halhatatlannal, aki megismertette vele a „szezámmag és vörösfenyő por" módszerét. Azt mondta neki a halhatatlan: „Ha egy kígyó ezt a keveréket eszi, akkor sárkánnyá változik. Ha ember fogyasztja, akkor öregemberből fiatal gyermekké változik, és képes lesz a felhők közé emelkedni, járni-kelni ég és föld között. Ez a szer képes megváltoztatni az ember küllemét, táplálja a páráját (*qi* 氣), gyarapítja az esszenciáját (jing 精), feltámasztja a halottat, egészségessé teszi az élőt. Ha értesz e módszer alkalmazásához, át tudsz kelni a halhatatlanok világába." Le Zichang fogyasztotta a keveréket, és száznyolcvan esztendős korában is olyan volt a külleme, mint egy fiatal lánynak. Feleségével és gyermekeivel, azaz mind a kilenc családtagjával szintén etette a szert. Az idősebb családtagok megfiatalodtak, a fiatalabbak pedig nem öregedtek.

Később belegázolt a tengerbe, felment a Laosheng-hegyre (Laoshengshan 勞盛山), és beállt a halhatatlanok közé.

Wei Boyang

Wei Boyang 魏伯陽 Wuból 吳 származott. Előkelő család sarja volt, ám őt a taoista tanítások érdekelték, nem volt hajlandó hivatalt viselni. Visszavonultan élt, és lelkének művelésével foglalkozott. Kortársai mit sem tudtak róla.

Egyszer aztán felment a hegyre három tanítványával, hogy elkészítse a halhatatlanság elixírjét. Sikerült is neki, ám úgy vélte, tanítványai lélekben még nem eléggé érettek, ezért elhatározta, hogy próbára teszi őket. Így szólt hozzájuk: „Noha az elixír elkészült, először

ki kell próbálnunk. Kísérletképpen etessük meg a kutyával. Ha a kutya azon nyomban szárnyra kap tőle, akkor mi is bevehetjük. Ha azonban elpusztul, akkor nem alkalmazhatjuk magunkon." Amikor a hegyre felvonultak, Wei Boyang szándékosan vitt magával egy fehér kutyát. Volt nála továbbá egy kis méreg-elixír, ami azonban nem volt teljesen készen, így a hatása sem volt az igazi. Bevétele csupán időleges tetszhalott állapotot okozott. Wei Boyang így aztán a méreg-elixírből adott a fehér kutyának. Az állat lenyelte, és azon nyomban „elpusztult". Wei Boyang így szólt tanítványaihoz: „Az elixír készítésekor attól féltünk, hogy nem leszünk képesek előállítani a szert. Most az elixír készen áll, azonban a kutya megette, és nyomban elpusztult tőle. Lehetséges, hogy valamit nem a szellemek akaratának megfelelően tettünk. Félő, hogy amennyiben bevesszük, mi is ugyanúgy járunk, mint a kutya. Mit tegyünk hát?" A tanítványok azt kérdezték tőle: „Mesterünk bevenné az elixírt?" Wei Boyang erre azt felelte: „Jómagam hátat fordítottam a világnak, magam mögött hagytam a családomat, és feljöttem a hegyre. Ha nem jutok birtokába a halhatatlanság módszerének, akkor sem megyek vissza többé. Mindegy, hogy élet vagy halál vár rám, én mindenképpen beveszem." Azzal úgy is tett. A szájába vette az elixírt, és nyomban „holtan" esett össze. A tanítványok, látván ezt, ekképp tanakodtak: „Azért készítettük az elixírt, mert hosszú életre vágytunk, azonban ha bevesszük, nyomban meghalunk. Most mitévők legyünk?" Az egyik tanítvány így szólt: „Mesterünk nem közönséges ember. Lehetséges-e, hogy mindaz, ami történt, nem az akarata szerint ment végbe?" Azzal bevette az elixírt, és ő is rögvest „meghalt". A másik két tanítvány így töprengett: „Azért készítettük az elixírt, mert hosszú életre vágytunk, ha azonban használjuk, nyomban végünk van. Hát hogyan is használhatnánk! Ha nem vesszük be, akkor még akár évtizedekig élhetünk ezen a világon." Így aztán nem is vették be. Elindultak együtt, lefelé a hegyről. Azt tervezték, hogy koporsót vesznek Wei Boyangnak és a halott tanítványnak.

Miután a két tanítvány távozott, Wei Boyang azon nyomban felkelt a földről. Az örök élet elixírjét belehelyezte a tanítvány és a fehér kutya szájába, azzal mindkettő magához tért. A tanítvány, akit egyébiránt Yunek 虞 hívtak, Wei Boyanggal együtt halhatatlanná vált, és továbbállt. Összetalálkoztak azonban egy emberrel, aki fát vágni ment fel a hegyre. Így aztán küldtek vele egy levelet az otthoniaknak, melyben megkérték őket, hogy mondják el a két tanítványnak, mi történt velük. A két tanítvány ekkor nagyon megbánta tettét.

Wei Boyang megírta a *Cantongqi* 參同契 és a *Wuxing xianglei* 五行相類 című műveket, összesen három kötetben. Tanításai látszólag a *Változások könyvé*hez (*Zhouyi* 周易) fűzött magyarázatok, valójában

azonban Wei Boyang a hexagramok és vonalaik felhasználásával az elixírkészítéssel kapcsolatos elméleteit ismerteti. Ugyanakkor a konfuciánusok (*ruzhe* 儒者), akik nem értenek a halhatatlanná váláshoz, a *yin*ről és a *yang*ról szóló kommentárokat kapcsolnak hozzá. Menynyire nem értik nagyszerű mondanivalóját!

Chen Anshi

Chen Anshi 陳安世, aki Jingzhao-beli 京兆 ember volt, Guan Shuping 灌叔平 szolgálatában állt. Rendkívüli kedvesség és emberség jellemezte. Ha jártában-keltében madarat vagy valami állatot pillantott meg, letért az útról és kikerülte, nehogy megriassza. Soha nem lépett rá eleven rovarra, soha nem pusztított el semmilyen élőlényt.

Harmincesztendős korában a következő történt. Guan Shuping igen elmélyült a Tao tanulmányozásában, szeretett volna csodás képességekre szert tenni. Egyszer csak két, magát diáknak kiadó halhatatlan kereste fel Guan Shupinget, hogy próbára tegye őt. Guan Shuping nem vette észre, hogy halhatatlanok, és az idő haladtával egyre figyelmetlenebbül viselkedett velük. Egy napon, amikor Guan Shuping épp egy ízletes ételt készíttetett otthon, a két halhatatlan ismét felkereste őt, és bebocsáttatást kért. Megkérdezték Chen Anshitől: „Itthon van Guan Shuping?" Ő azt felelte: „Igen." Azzal be is ment, hogy bejelentse a vendégeket. Guan Shuping már indult volna kifelé a vendégekért, ám a felesége visszatartotta, mondván: „Ezek csak afféle éhenkórász diákok, pusztán megint meg akarják tölteni a hasukat! Ne etessük őket!" Ekkor Guan Shuping kiküldte Chen Anshit, mondja meg a vendégeknek, hogy házon kívül van. A két jövevény ekkor így szólt: „Az imént azt mondtad, hogy a ház ura itthon tartózkodik. Most pedig azt mondod, hogy házon kívül van. Mi hát az igazság?" [Chen Anshi azt válaszolta:] „Bizony a gazdám hagyta meg nekem, hogy tagadjam le." A halhatatlanok rendkívül nagyra értékelték, hogy őszinte választ adott, és egymás között így beszélgettek: „Guan Shuping évek óta szorgosan küszködik, és most, amikor velünk összeakadt, mégis tiszteletlenül viselkedett. Nem volt hajlandó fogadni bennünket, és ez azt jelenti, hogy majdnem sikerrel járt, de végül elbukott." Ezután azt kérdezték Chen Anshitől: „Szereted-e szórakozással tölteni az időt?" Ő így felelt: „Nem szeretem." A két halhatatlan ezután azt kérdezte: „Érdekel-e a Tao, és szeretnél-e halhatatlanná válni?" Chen Anshi ekképpen válaszolt: „Érdekel a Tao, azonban nincs lehetőségem arra, hogy megismerjem." Erre a két jövevény azt mondta neki: „No, ha valóban érdekel a Tao, akkor holnap reggel találkozzunk az út északi felén lévő nagy fa alatt."

Chen Anshi másnap korán reggel odament a megbeszélt helyre. Ott várt egészen napnyugtáig, de a két idegen csak nem jött, így azután feltápászkodott, és menni készült. Azt gondolta magában: „Bizonyosan csak rá akartak szedni engem ezek a diákok!" Ám a két jövevény abban a pillanatban már ott kiáltozott a füle mellett: „Chen Anshi, hát hogy-hogy elkéstél?" Ő így felelt: „Kora hajnalban kijöttem ide, ám nem láttam uraságtokat." A két halhatatlan erre azt mondta neki: „Mi végig itt ültünk mozdulatlanul, nem messze tőled." A jövevények három egymást követő alkalommal tettek vele így, ám Chen Anshi ennek ellenére mindig korán érkezett. A halhatatlanok látták mindebből, hogy az ifjú méltó a tanításra. Ekkor aztán adtak neki két elixírgolyócskát, és a lelkére kötötték: „Miután hazamentél, ne egyél és ne igyál többé, továbbá költözz külön szobába."

Chen Anshi így is tett. A két halhatatlan gyakorta felkereste őt szállásán. Ilyenkor Guan Shuping értetlenül csóválta a fejét, és ekképp elmélkedett: „Chen Anshi egyedül van a szobájában, hogy hallatszik mégis beszélgetés tőle?" Ráadásul, amikor odament, soha nem talált ott senkit rajta kívül. „Mik ezek a hangok?" – kérdezte ilyenkor. „Csak magamban beszélek" – hangzott a válasz. Guan Shupingnak az is feltűnt, hogy Chen Anshi soha nem vesz magához ételt, csak vizet iszik, és másoktól félrevonulva tölti idejét. Felébredt benne a gyanú, hogy Chen Anshi nem közönséges ember. Ugyanakkor azt is felismerte, hogy ő maga tévúton jár a halhatatlanság keresésében. Ekkor aztán sóhajtva mondta: „A Tao magasztos, az Erény fennen való. Birtoklásuk nem függ az ember korától. A szüleim életet adtak nekem, ha azonban nem lelek mesterre, akkor nem tudok hosszú életűvé válni. Aki már birtokába jutott a Taónak, azt bizony mesternek kell tekinteni!" Attól kezdve tanítványhoz illő szertartásos viselkedést tanúsított Chen Anshi iránt, éjjel-nappal tisztelettel szolgálta őt, söprögetett és felmosott neki.

Chen Anshi teljes egészében birtokába jutott a Taónak, és fényes nappal felemelkedett az égbe (*bai ri sheng tian* 白日昇天). Mielőtt azonban elment, megismertette a Tao lényegét Guan Shupinggal is, aki így később maga is birtokába jutott a halhatatlanságnak.

Nyolcszáz Esztendős Li

Nyolcszáz Esztendős Li (Li Babai 李八佰) Shuból 蜀 származott. Senki sem tudta, mi volt az eredeti utóneve. Nemzedékek sora ismerte őt, és valaki kiszámolta, hogy megvan már nyolcszáz esztendős is. Ekkor ragadt rá a Nyolcszáz Esztendős Li elnevezés. Li hol elrejtőzött a hegyvidéki erdőkben, hol pedig a városokban mutatkozott.

Tudomására jutott, hogy a hanzhongi 漢中 Tang Gongfang 唐公昉 szeretné megismerni a Taót, de sehogy sem akad bölcs mesterre. Ekkor Li elhatározta, megismerteti vele a Taót. Előbb azonban elment hozzá, hogy próbára tegye.

Beállt szolgának Tang Gongfanghoz, ám annak sejtelme sem volt róla, ki is ő valójában. Nyolcszáz Esztendős Li igyekvésben és szorgalomban messze túltett a többi szolgálón, így aztán Tang Gongfang rendkívül megkedvelte.

Egy idő múlva azután Li betegnek tettette magát. Úgy tűnt, mintha súlyos kór gyötörné, és a végét járná. Ekkor Tang Gongfang orvost hívatott hozzá, hogy megfelelő orvosságot adasson neki. A kezelésre több százezer pénzt költött, de egyáltalán nem sajnálta, a Li miatti aggodalom pedig kiült az arcára. Ekkor azonban Li testén ocsmány fekélyek jelentek meg, és teljesen elborították a testét. A fekélyekből genny és vér folyt, bűzt árasztottak, és igen visszataszító látványt nyújtottak. Nem tudtak hozzá odamenni, hogy megvizsgálják, mert senki sem bírta elviselni a közelségét. Tang Gongfangnak hullottak miatta a könnyei, és ezt mondta neki: „Éveken át szorgalmasan dolgoztál a családomért. Most, hogy súlyosan megbetegedtél, nagyon szerettelek volna meggyógyíttatni, semmit sem sajnáltam ennek érdekében, és mégsem értem el célomat. Szerinted mitévő legyek?" Nyolcszáz Esztendős Li ekképpen válaszolt: „A fekélyeim meggyógyulnának, csak az kellene, hogy valaki nyalogassa őket." Tang Gongfang ekkor megparancsolta három szolgálólánynak, hogy nyalogassák a fekélyeket. Li egy idő után azt mondta: „Ha a szolgálólányok nyalogatják, nem múlnak el a fekélyeim, ha azonban uraságod nyalogatná, bizonyosan meggyógyulnának." Tang Gongfang ezt követően maga nyalogatta azokat. Li később így szólt: „Ha uraságod nyalogatja, akkor sem múlnak el a fekélyek. Ha uraságod felesége nyalogatná, bizonyosan eltűnnének." Ezt követően Tang Gongfang a feleségével nyalogattatta Li fekélyeit, aki idővel ezt mondta: „Fekélyeim hamarosan meggyógyulnak, de ehhez még szükség volna harminc hordó pálinkára, hogy megfürödhessek benne. Attól teljesen rendbe jönnék." Tang Gongfang hozatott harminc hordó pálinkát, és összeöntette egy hatalmas dézsába. Nyolcszáz Esztendős Li belemászott a dézsába, és mosakodni kezdett. Ekkor a fekélyei egytől egyig mind felszívódtak, és teste olyan lett, mint a sűrű zsír, egyetlen sebhely sem maradt rajta. Majd Li így szólt Tang Gongfanghoz: „Én valójában halhatatlan vagyok. Uraságodnak van egy célja, és én azért jöttem, hogy próbára tegyem emiatt. Méltónak bizonyult a tanításra, ezért felfedem uraságod előtt a halhatatlanság titkát." Ekkor meghagyta a feleségnek és a három szolgálólánynak, akikkel fekélyeit nyalatta, hogy ők is fürödjenek meg a pálinkában. Miután meg-

mosták benne magukat, azon nyomban megfiatalodtak, és csodálatosan széppé váltak. Ezt követően Nyolcszáz Esztendős Li egy elixírrecepttel ajándékozta meg Tang Gongfangot, aki fölment a Yuntai-hegyre (Yuntaishan 雲臺山), hogy elkészítse a szert. Amikor elkészült vele, azon nyomban távozott a halhatatlanok közé.

Tang Gongfang Hanzhongban vezette az égbe háza népét.

Jáde mester

Jáde mester (Yuzi 玉子), akinek eredetileg Zhang Zhen 張震 volt a neve, Nanjunből 南郡 származott. Ifjúkorában temérdek könyvet áttanulmányozott. A Zhou-dinasztia You 幽 királya szerette volna az udvarába hívni, ám ő nem ment. Ekképp sóhajtozott: „Az ember élete során minden nap elveszít egy napot. Egyre távolabb kerül a születéstől, és egyre közelebb a halálhoz. Mégis [sokan] a gazdagságot és az előkelőséget hajszolják, és nem az életük meghosszabbításával törődnek. Életük eltelik, lélegzetük elakad, és meghalnak. A királyi poszt, a fejedelmi rang, a hegyekben álló arany és jádekő valójában nem ér többet a hamunál. Csupán az nem válik az enyészet martalékává, aki halhatatlanná lesz, aki az égbe távozik." Ezt követően Zhang Sang 長桑 mestertől tanult, aki számos módszerre megtanította őt. Később saját iskolát alapított, és több mint százkötetnyi könyvet írt a Taóról.

Módszerei közül kiemelkedően fontos volt az „Égi Merítőedény [Göncölszekér] alkalmazása" (*wu kui* 務魁), s rendkívül jól ismerte az öt elem (*wuxing* 五行) rejtelmeit. Csodás módszereinek segítségével képes volt meghosszabbítani az életet, meggyógyítani a betegségeket, elhárítani a veszedelmet, fákat szaggató és épületeket romba döntő szelet támasztani, felhőt, mennydörgést, esőt és ködöt varázsolni, fűből és cserépből eleven háziállatokat, sárkányt és tigrist teremteni, egyszerre több százezer emberben ölteni testet, átkelni a folyamokon és a sivatagokon. Ha vizet vett a szájába, majd kiköpte, a víz azonnal igazgyönggyé vagy jádekővé vált, és nem változott vissza. Megesett az is, hogy abbahagyta a lélegzést. Ilyenkor nem lehetett felemelni, fellökni, meggörnyeszteni vagy kinyújtóztatni. Eltöltött így jó néhány napot, majd végezni kezdte dolgát, mintha mi sem történt volna. Amikor tanítványai társaságában utazott, mindig adott nekik egy-egy sárgolyóból gyúrt lovat, majd meghagyta nekik, hogy hunyják le szemüket. Egy szempillantásnyi idő múlva mindegyik egy-egy nagy ló hátán ült, és ezekkel a paripákkal képesek voltak egy nap leforgása alatt ezer mérföldet megtenni. Jáde mester arra is képes volt, hogy több ölnyi magasságba törő ötszínű

párát bocsásson ki magából. Ha madarat látott az égen, és ujjával rámutatott, az leesett a földre. Ha kiment egy tóhoz, és egy talizmánt a vízbe dobva magához szólította a halakat és a teknősöket, akkor azok mind kijöttek a partra. Képes volt előidézni, hogy tanítványai ezer mérföldnél is távolabb lévő dolgokat lássanak, még ha rövid ideig is. Az „Égi Merítőedény alkalmazásakor" egy edénybe vizet öntött, majd az edényt az Égi Merítőedény két oldala (*liang kui* 兩魁) közé tartva előbb hideg levegőt, majd meleg levegőt fújt a vízre (*chui er xu zhi* 吹而噓之), amelyet abban a pillanatban vörös ragyogás vett körül. Ezzel a vízzel azután mindenféle betegséget ki tudott kúrálni. Akinek bensőjében volt baja, azzal megitatta, akinek kívül volt gondja, azt megmosdatta benne. Mindenki azonnal meggyógyult tőle.

Később felment a Kongdong-hegyre (Kongdongshan 崆峒山), hogy elixírt készítsen magának. Elkészült vele, és fényes nappal az égbe emelkedett.

Barlangi Mester

Barlangi Mester (Juedongzi 絕洞子) családneve Li 李 volt, utóneve pedig Xiu 修.

Azt írja könyvében: „A lágy képes legyőzni a keményet, a *yin* képes visszaszorítani a *yang*ot. Rendszeresen tégy úgy, mint az az ember, aki szakadék szélén a mélybe tekint, vagy meredek hegyoromra kapaszkodik fel. A szekérrel való száguldozás a hosszú élet titka."

Barlangi Mester még több mint négyszáz esztendős korában sem látszott öregnek. Írt egy negyvenkötetes könyvet, amelynek *A Tao forrása* (*Dao yuan* 道源) címet adta.

Később elixírt fogyasztott, és felemelkedett az égbe.

A Nagy Yang Asszonya

A Nagy Yang Asszonyának (Taiyang Nü 太陽女) családneve Zhu 朱, utóneve pedig Yi 翼 volt.

Tanulmányozta az öt elemről szóló tanításokat, majd alapos átgondolás után továbbfejlesztette azokat, és segítségükkel képes volt csodákat tenni. Módszerei rendkívül hatékonyan működtek, és gyors eredményt hoztak.

Kétszáznyolcvan esztendős korában is olyan volt az arca, mint a barackvirág, az ajka, mint a cinóber, rugalmas bőre ragyogást árasztott, a szemöldökét pedig mintha rajzolták volna. Nem látszott többnek tizenhét-tizennyolc évesnél.

Barlangi Mester követője volt. Amikor mestere elkészült az elixírrel, neki is adott belőle, így ő is szert tett a halhatatlanságra, és felemelkedett az égbe.

Huang Lu mester

Huang Lu mester (Huang Luzi 黃盧子) családneve Ge 葛, utóneve pedig Qi 起 volt.

Rendkívül jól értett a betegségek gyógyításához. Még azokat is egytől egyig képes volt kikúrálni bajából, akik ezer mérföld távolságra voltak tőle, és pusztán csak a nevüket tudták megüzenni neki. Nem kellett hozzá a betegekkel találkoznia.

Mesterien tudott parancsolni (*jin* 禁) a párának (*qi* 氣). Mozdulatlanná tudta dermeszteni a tigriseket, farkasokat, csúszómászókat, meg tudta bénítani a madarak szárnyait, el tudta érni, hogy a folyók vize visszafelé folyjék egy mérföldön belül.

Kétszáznyolcvan esztendős korában is olyan erős volt, hogy ezerjunös 鈞 súlyt is meg tudott emelni, és úgy tudott futni, hogy utolérte a vágtázó lovakat is. Feje fölött állandóan ötféle színben pompázó párafelhő (*wu se qi* 五色氣) lebegett, amelynek több mint egy öl volt a magassága.

Ha nagy szárazság volt, odament a tóhoz, kihívta belőle a sárkányt, felzavarta az égbe, és azon nyomban hullani kezdett az eső. Számos alkalommal cselekedett így.

Egyik nap végül egy sárkány hátán ülve tűnt tova. Elbúcsúzott rokonaitól, barátaitól, és nem jött vissza többé.

Ma Ming mester

Ma Ming mester (Ma Ming sheng 馬鳴生) a Qi-beli 齊 Linziből 臨淄 származott. Eredeti családneve He 和, adott neve pedig Junxian 君賢 volt.

Fiatalkorában körzeti hivatalnok volt. Egy bandita üldözésekor megsebesült, és meghalt. Azonban egy taoista mester kezelésbe vette csodás orvosságai segítségével, és ennek következtében feléledt.

Ekkor hátat fordított munkájának, és megmentőjének tanítványa lett. Korábban csupán a betegségek gyógyítása érdekelte, de látta, hogy a mester birtokában van a hosszú élet titkának is. Ezért aztán kitartóan szolgálta őt. Követte mindenhová, és a hátán cipelte mestere könyveit. Elment vele nyugatra a Nüji-hegyre (Nüjishan 女几山), északra a Xuanqiu-hegyre (Xuanqiushan 玄丘山), délre a Lu-folyóhoz

(Lujiang 瀘江). Bejárta vele az egész Égalattit. Számtalan megpróbáltatáson ment keresztül, míg végül mestere átadta neki *A Hatalmas Tisztaság Csodálatos Elixírjének Könyvé*t (*Taiqing shendan jing* 太清神丹經), három kötetben.

Ma Ming mester ekkor visszavonult a hegyek közé, összeállította az elixírt, és bevette. Azonban nem akart az égbe emelkedni, így pusztán a felét fogyasztotta el, és földi halhatatlanná vált.

Sehol nem lakott három esztendőnél hosszabb ideig, állandóan vándorolt, ezért aztán senki nem tudta róla, hogy halhatatlan. De mindig épített magának házat, tartott szolgákat, kocsin és lóháton járt, semmiben sem különbözött a közönséges emberektől. Több mint ötszáz éven át élt így, s közben bejárta mind a kilenc tartományt. Sokszor akadt össze olyan emberrel, aki felismervén őt igencsak furcsállta, hogy egy szemernyit sem öregedett.

Később elmélyülten foglalkozott a „Nagy Elixír" (*da dan* 大丹) módszerrel, majd egyszer csak fényes nappal az égbe emelkedett, és tovatűnt.

Zhang Daoling

Zhang Daoling 張道陵, az Égi Mester (Tian Shi 天師), adott nevén Fuhan 輔漢, Pei 沛 ország Feng 豐 járásából származott. Eredetileg a Császári Akadémia hallgatója volt, és rendkívül jól ismerte az öt klasszikust (*wujing* 五經). Időskorában azonban így sóhajtozott: „Az én tudományommal nem lehet megnyújtani az élet hosszát!" Ekkor belemélyült a hosszú élet eléréséhez vezető módszerek (*changsheng zhi dao* 長生之道) tanulmányozásába, és rátalált a *Feljegyzések a Sárga Császár Kilenc Üstjének Elixírjeiről* (*Huangdi jiu ding dan jing* 黃帝九鼎丹經) című könyvre. Ennek alapján hozzálátott az elixírkészítéshez a Fanyang-hegyen (Fanyangshan 繁陽山). Amikor elkészült a szer, bevette, és képessé vált bármikor láthatatlanná válni, továbbá fokozatosan visszanyerte fiatal küllemét. Később a Wan-hegy (Wanshan 萬山) egyik barlangjában titkos írásművekre bukkant, és rajtuk keresztül megismerte annak módszerét, hogy miként lehet parancsolni a hegyek szellemeinek. Ez a módszer rendkívül hatékonynak bizonyult.

Látván, hogy a középső tartományokban zavargások vannak, és rossz idők járnak a hivatalnokokra, az Égi Mester eleinte nem tett mást, csak visszavonultan művelte a földet Yuhangban 餘杭. Később a Han-dinasztia, hatalma gyengülésével párhuzamosan, mértéktelenül kezdte szedni az adókat, és az emberek már alig voltak képesek megélni. Noha ekkor az Égi Mester elkezdett tanítványokat gyűjteni

maga köré, hogy átadja nekik tudását, azonban kevesen voltak fogékonyak tanításai iránt. Így nem volt képes elhárítani a bajt, segíteni az embereken.

Zhang Daoling csak ötvenesztendős korában határozta el, hogy visszavonul, és a Tao keresésével foglalkozik. Tíz esztendő alatt rá is talált.

Hallotta, hogy a Shu-beli 蜀 emberek egyszerűek, természetesek, könnyen taníthatók, ráadásul sok nevezetes hegy található azon a vidéken. Így tanítványai élén elvándorolt Shuba, ahol azután remeteségben élt a Daruének-hegyen. Miután találkozott Lao Junnel 老君 (Laozivel), hajlékában különféle szereket halmozott fel, és egy receptet követve dolgozott egy elixíren, amely három év elteltével készült el. Nem merte azonban azonnal használni magán. Ezt mondta tanítványainak: „A csodás elixír már elkészült, ha azonban használom, azon nyomban elszállok az égbe, és égi halhatatlanná válok. Úgy azonban nem tudnék szolgálatot tenni az embereknek. Meg kell szabadítanom a birodalom lakóit a bajoktól, jóra kell fordítanom sorukat, segítenem kell rajtuk. Ha ez megtörtént, majd akkor használom magamon a szert, és akkor már könnyű szívvel emelkedem az égbe. A Három Szférát (San Jing 三境) egyaránt szolgálnom kell, és nem szeretnék szemernyit sem szégyenkezni e téren." Laojun ekkor elküldte hozzá a Tiszta Harmónia Jáde Asszonyát (Qing He Yu Nü 清和玉女), hogy tanítsa meg Zhang Daolinget a „Tiszta Harmónia Kilégzéssel és Belégzéssel" *(Tu Na Qing He* 吐呐清和) elnevezésű módszerre. Zhang Daoling ezernapi gyakorlás után képes volt látni magában az öt belső szervét (*wu zang* 五藏), és magához rendelni a testén kívül tartózkodó szellemeket. Ezt követően bevetette a „Három Lépéssel Kilenc Lábnyom" módszerét, felkaptatott az égre, felpattant az Égi Merítőedényre (Dou 斗 [Göncölszekér]), és amerre csak annak a nyele (*gang* 罡) fordult, mindenütt elválasztotta egymástól a tiszta esszenciát és a zavarost. Csatában legyőzte a Hat Menny (Liu Tian 六天) gonosz démonait, elragadott tőlük huszonnégy körzetet [lent a földön], ezeket a Boldogság Udvarává (Fu Ting 福庭) tette, és a Világ Megváltoztatóinak (Hua Yu 化宇) hívta. A körzetek elöljáróit behódoltatta, és a Yin Hivatalnokává (*Yin Guan* 陰官) nevezte ki őket. Korábban Shuban tízezrével hemzsegtek a gonosz démonok, fényes nappal folytatták alantas üzelmeiket, garázdálkodtak, terjesztették a leprát, az élők sokat szenvedtek tőlük. Amikor azonban Zhang Daoling győzelmet aratott a Hat Mennyben, a gonosz démonokat északnyugat kopár vidékére száműzte, és ekképpen intette őket: „A nappal az embereké, a démonok csak éjszaka bújhatnak elő. A *yin* és a *yang* elkülönül egymástól, és mindkettőnek megvan a maga feladata. Aki ezen alapszabály ellen vét, az a törvénnyel ke-

rül szembe, és alaposan megbűnhődik." Ettől fogva az árnyékvilág nem terpeszkedett túl saját határain, az emberek és a démonok útjai nem keresztezték egymást. […]

Huainan hercege

Huainan hercegét (Huainan zi 淮南子), akinek An 安 volt a neve, szerfelett érdekelte a halhatatlanság titka. A négy tenger közének számos mestere megfordult udvarában.

Történt egy nap, hogy nyolc apó kért hozzá bebocsáttatást. Mindnyájan öregek, reszketegek, aszottak és hajlott hátúak voltak. Az ajtónállók azt mondták nekik: „A herceget az isteni halhatatlanság, az égbe emelkedés, a hosszú élet, az öröklét titka érdekli. Csak azokat fogadja szertartásos tisztelettel, akik valamivel kiemelkednek a többi ember közül. Ti, akik így megvénültetek, nem vagytok méltók arra, hogy bebocsáttatást nyerjetek hozzá." Négyszeri elutasítást követően az apók újfent megpróbálkoztak bejutni a herceghez, ám az ajtónállók ezúttal is ugyanazt mondták nekik, amit legelőször. Ekkor a nyolc apó így válaszolt: „A herceg vénségünk miatt nem kíván velünk találkozni? Hát mi sem könnyebb annál, mint megfiatalodni." Azzal megrázták ruhájukat, átrendezték arcvonásaikat, és azon nyomban zsenge ifjakká változtak. Az ajtónállókon döbbenet lett úrrá, és bevezették a herceghez a nyolc jövevényt. Huainan hercege még a cipőit is fordítva húzta fel, úgy sietett a fogadásukra. Szertartásosan üdvözölte őket, és úgy viselkedett velük, mint diák a mestereivel. Azt kérdezte tőlük: „Magasból alászállt, messziről jött halhatatlanok, milyen tanítást volnátok kegyesek átadni nekem?" Továbbá a nevük felől érdeklődött. Látogatóitól ezt a választ kapta: „A neveink: Wen Wuchang 文五常, Wu Qide 武七德, Zhi Baiying 枝百英, Shou Qianling 壽千齡, Ye Wanchun 葉萬椿, Ming Jiugao 鳴九皋, Xiu Santian 修三田 és Cen Yifeng 岑一峯. Mindannyian képesek vagyunk vihart lehelni, mennydörgést kelteni, villámokat szórni, feje tetejére állítani az eget és a földet, visszafordítani a nap járását, megállítani a folyókat, uralni a szellemeket, megfenyíteni a gonosz démonokat, járni a tűzben és a víz alatt, arrébb tenni a hegyeket és a folyókat. Nem létezik olyan varázslat, ami képességeinket meghaladja."

Huainan hercegének akkoriban volt egy alattvalója, akit Wu Beinek 伍被 hívtak. Vétkezett a herceg ellen, és félt, hogy az ki akarja majd végeztetni emiatt. A lelkében szűnni nem akaró félelem honolt. Egyik nap azután elment a császári udvarba, ahol azt állította, hogy lázadás van készülőben, és Huainan hercege szembe kíván fordulni a császárral. Wu 武 császárnak megingott a hercegbe vetett bizodal-

ma, és megparancsolta egyik magas rangú hivatalnokának, hogy a császári megbízást igazoló dokumentumot magához véve menjen el Huainanba, és vizsgálja ki az ügyet. Mielőtt a hivatalnok megérkezett volna, a nyolc halhatatlan így szólt Huainan hercegéhez: „Wu Bei, az egyik alattvalód megrágalmazott téged, az urát. Az Ég meg fogja büntetni ezért. Neked azonban módodban áll eltűnni. Voltaképpen az Ég küld el téged, hiszen ha nem így alakultak volna a dolgok, akkor csak telnének-múlnának a napok, és nem találnál okot arra, hogy magad mögött hagyd az emberi világot." Ezt követően elővették az edényeket, megfőzték az elixírt, és bevetették a herceggel. Egyszerre emelkedett az égbe a herceg és több mint háromszáz, hozzá közel álló ember, sőt még az elixíres edényekben lévő maradékból eszegető csirkék és kutyák is utánuk repültek. Fenn a hegyen, ahol a nyolc halhatatlan és Huainan hercege végül megállította lovát, megmaradtak az emberek és a lovak lábnyomai. A nyomok gazdái azonban tovatűntek.

A magas rangú hivatalnok beszámolt Wu császárnak a történtekről. A császár, aki egyszerre érzett megbánást és haragot, kivégeztette Wu Beit, és ettől fogva maga is tudós mesterek egész sorát invitálta udvarába, hogy birtokába jusson az égbe emelkedés elixírjének. […]

Chen Chang

Chen Chang 陳長 hatszáz éven át a Zhuyu-hegyen (Zhuyushan 苧嶼山) lakott. Minden évszakban áldozatot mutatott be. Nem evett, nem ivott, és nem alkalmazott magán semmilyen módszert sem. Ha valaki megbetegedett, Chen Chang adott neki az áldozáshoz használt vízből. Akik azt megitták, mind meggyógyultak.

Fan asszony

Fan asszony (Fan furen 樊夫人) Liu Gang 劉鋼 felesége volt. Liu Gang, adott nevén Boluan 伯鸞, Shangyu 上虞 helytartói hivatalát töltötte be, ugyanakkor birtokában volt a Taónak. Képes volt magához rendelni a szellemeket, megtiltani számukra alakjuk változtatását. Ugyanakkor elmélyülten gyakorolt egy titkos praktikát, amelyet senki más nem ismert. Alapelve a tisztaság és egyszerűség volt. Az általa kihirdetett rendeletek mindig a nép javát szolgálták. Az ő idejében nem sújtotta a népet szárazság vagy árvíz, nem tizedelte az embereket lepra vagy vérengző vadállat, és minden esztendő bőséges termést hozott. Közel és távol egyaránt nagyra tartották őt.

Liu Gang szabadidejében gyakorta mérte össze tudását feleségével. Egyszer például, amikor mindketten a házukban ültek, Liu Gang tüzet támasztott, lángra lobbantva a rizshántoló házat. A tűz kelet felől már kezdett elharapózni. Ekkor felesége megparancsolta a tűznek, hogy aludjon ki, és a lángok azon nyomban ki is hunytak.

A házuk udvarán állt két barackfa. Egy alkalommal Liu Gang az egyik, felesége pedig a másik fára olvasott rá (*zhou* 呪) egy varázsigét, és a két fa harcolni kezdett egymással. Hosszú ideig küzdöttek egymással, végül az a fa, amelyikre Liu Gang olvasott rá, alulmaradt a másikkal szemben, miután többször is kiszaladt a kerítésen túlra.

Olyan is történt, hogy Liu Gang beleköpött egy tál vízbe, és a nyálából egy keszeg lett. Ekkor felesége is beleköpött a tálba, az ő nyálából pedig egy vidra lett, amely felfalta a keszeget.

Egyszer, amikor Liu Gang és felesége felment a Siming-hegyre (Simingshan 四明山), találkoztak egy tigrissel. A tigris a föld felé fordította pofáját, nem merészelte rájuk emelni tekintetét. Az asszony kötelet vetett a tigris nyakába, hazavezette, és kikötözte az ágya lábához.

Liu Gang, ahányszor csak összemérte tudását feleségével, mindannyiszor alulmaradt. Azután eljött az égbe emelkedésük ideje. A körzet helytartói hivatala mellett állt egy hatalmas fa, Liu Gang azon mászott fel jó néhány öl magasra, és onnan elrugaszkodva repült el. Fan asszony ugyanakkor nyugodtan ült az ágyán, és oly könnyedén szállt fel, akár a felhőpára. Ekképpen emelkedtek fel és távoztak együtt az égbe.

Donglingi Szent Anya

Donglingi Szent Anya (Dongling Shengmu 東陵聖母) a Guangling-beli 廣陵 Hailingbe 海陵 való volt. Egy Du 杜 nevű férfihez ment feleségül. Liu Gangot tisztelte mestereként, tőle szerezte ismereteit a Taóról. Képes volt változtatni az alakját, továbbá eltűnni, mintha sehol sem lenne.

Férje nem hitt a Taóban, és igen sokszor gerjedt haragra felesége iránt, aki betegeket gyógyított, és gyakorta volt házon kívül. Mindezek miatt férjének egyre csak gyülemlett a dühe, míg végül feljelentette őt a hivatalnoknál, azzal vádolván meg, hogy házasságtörést követett el, ledéren viselkedik, és elhanyagolja otthoni feladatait. Ezért a hivatalnok elfogatta, és tömlöcbe vetette a Szent Anyát. Azonban ő a tömlöc ablakán keresztül kirepült, és rengeteg ember szeme láttára felszállt a felhők közé. A lábán lévő cipőket pedig otthagyta az ablak párkányán.

Miután az égbe távozott, az emberek közel és távol templomokat emeltek a tiszteletére, és áldozati szertartásokat mutattak be számára. A hozzá intézett imáknak azonnali foganatja volt. A számára létesített áldozati oltárokon állandóan ott ült egy azúrszínű madár. Ha bármely holminak lába kélt, és gazdája a Szent Anyától tudakolta annak hollétét, akkor az azúrszínű madár azon nyomban rászállott arra, aki ellopta. Így a környéken az emberek többé még az úton heverő tárgyakért sem merészeltek lehajolni, és ez nem változott az évek és a hónapok múltával sem.

Hailingban mind a mai napig nem lehet gaztettet vagy tolvajlást elkövetni. Akik ugyanis nagyot vétkeznek, azokat elnyelik a tenger haragos hullámai, vagy tigrisek és farkasok marcangolják szét, akik pedig kisebb bűnt követnek el, azokat betegség támadja meg.

Wang Lie

Wang Lie 王烈, akinek adott neve Changxiu 長休 volt, Handanból 邯鄲 származott. Gyakorta fogyasztott „sárga esszenciát" (*huangjing* 黃精), és ólom finomításával (*lian qian* 鍊鉛) is foglalatoskodott. Kétszázharmincnyolc éves korában is olyan volt a külleme, akár egy ifjúé, és úgy kaptatott fel a hegyekre, mintha csak repülne.

Fiatalkorában konfuciánus írástudónak tanult. Ji Shuye 嵇叔夜 [ismertebb nevén: Ji Kang 嵇康] gyakorta töltötte idejét az ő társaságában.

Egyszer, amikor Wang Lie a Taihang-hegységben (Taihangshan 太行山) járt, hirtelen hegyomlás robaja ütötte meg a fülét. Elindult, hogy megnézze, mi történt. Hát a hegy több száz öl hosszúságban kettéhasadt, és láthatóvá vált a mélyében rejtőző azúrszínű agyag, amely olyan volt, akár a csontvelő (*sui* 髓). Wang Lie kivett belőle valamennyit, és összegyúrta. Ekkor az agyag kemény lett, akár a kő. Hőre azonban meglágyult, mint a viasz, az íze pedig a rizséhez volt hasonlatos.

A halhatatlanokról szóló könyvek azt mondják: „A szent hegyek ötszáz évenként egyszer megnyílnak. Belsejükben velő található. Mindazok, akik hozzájutnak ehhez, és esznek belőle, addig élnek, amíg az ég és a föld létezik."

She Zheng

She Zheng 涉正, adott nevén Xuanzhen 玄真, Badongból 巴東 származott. Úgy tudott mesélni a Qin-dinasztia idejebeli eseményekről, mint akinek a szeme előtt zajlottak mindazok.

A szemét állandóan csukva tartotta, még akkor is, amikor járt-kelt. A tanítványai közül évtizedeken át senki sem látta a tekintetét. Egyi-

kőjük azonban egyre csak kérlelte mesterét, hogy nyissa ki a szemét. Végül She Zheng megtette a kedvéért. Abban a pillanatban mennydörgésszerű hangok hallatszottak, és villámlásszerű fények látszottak. A tanítványok mind hasra vágódtak a földön.

Nyolcszáz Esztendős Li úgy hívta She Zhenget: a „Négyszáz Éves Gyermek".

Ling Shouguang

Ling Shouguang 靈壽光 Fufeng-beli 扶風 ember volt. Hetvenesztendős korában birtokába jutott a „cinóber esszencia golyócskák" (*zhu ying wan* 朱英丸) receptjének. Elkészítette, majd alkalmazta magán az elixírt, aminek következtében fiatallá és erőssé változott, külleme olyan lett, mint egy húszesztendős ifjúé.

A Jian'an 建安 időszak első évében már életének kétszázhuszadik évében járt.

Yan Qing

Yan Qing 嚴青, aki Kuaijiből 會稽 származott, szegény családból való volt. Többnyire a hegyekben töltötte az idejét, és faszénégetéssel foglalkozott. Egyszer csak összetalálkozott egy halhatatlannal, aki így szólt hozzá: „A testfelépítésedből ítélve alkalmas vagy arra, hogy halhatatlanná válj!" Azzal adott Yan Qingnek egy selyemre írt könyvet, és meghagyta neki, hogy tegye tiszta dobozba, és tartsa magas helyen. Ugyanakkor megtanította neki a „kő agy" (*shi nao* 石腦) fogyasztás módszerét.

Yan Qing, aki a könyvet valóban tiszta dobozba tette és magas helyen tartotta, az esetet követően érezte, hogy állandóan tucatnyi szellem veszi körül, és mind az ő óhaját lesi.

Ha csónakra rakva szállította a faszenet, mindig a szellemek vontatták a csónakját. Az emberek ilyenkor úgy látták, hogy a csónak magától halad a vízen.

Később felhagyott az étkezéssel, felment a Xiaohuo-hegyre (Xiaohuoshan 小霍山), és tovatűnt.

Bo He

Bo He 帛和, adott nevén Zhongli 仲理, Dong 董 mestertől tanulta a pára áramoltatásának (*xing qi* 行氣) és az étel mellőzésének (*duan gu* 斷穀) módszereit. Később elment a Xicheng-hegyre (Xichengshan

西城山), hogy Wang Juntől (Wang Jun 王君) tanuljon. Wang Jun azt mondta neki: „A hatalmas Tao titkát nem lehet egy csapásra megismerni. Én most egy időre elmegyek Yingzhouba 瀛洲, te pedig maradj itt ebben a barlangban, és nézd figyelmesen a falát. Hosszú idő múltán írást kell látnod rajta. Ha látod, akkor olvasgasd, és birtokába jutsz a Taónak."

Bo He ekkor nekiállt bámulni a falat. Eltelt egy kerek esztendő, de nem látott rajta semmit. A második év után már úgy tűnt neki, mintha lenne ott valamiféle írás. Három esztendő múltán azonban láthatóvá vált előtte *A Hatalmas Tisztaság Középső Kánona* (*Tai Qing Zhong Jing* 太清中經), *Az isteni elixír receptje* (*Shendan fang* 神丹方), *A Három Fenséges könyve* (*San Huang wen* 三皇文), valamint a *Rajzok az öt szent hegyről* (*Wu yue tu* 五嶽圖). Bo He fennhangon olvasgatta őket, és mindet az eszébe véste. Wang Jun, miután visszatért, azt mondta neki: „Most már birtokában vagy a Taónak!"

Bo He ezt követően elkészítette az isteni elixírt. Bevette a felét, és ezzel elnyerte az örök életet, a másik feléből pedig ötven *jin* 斤 aranyat készített, melynek segítségével a betegeket és a nincsteleneket istápolta.

Gong Song

Gong Songnak 宮嵩 hatalmas írói tehetsége volt, több mint kétszáz kötetnyi könyvet írt a Taóról. „Felhő-anyát" (*yun mu* 雲母) fogyasztott, és birtokába jutott a földi halhatatlanság titkának. Később felment a Zhuyu-hegyre (Zhuyushan 苧嶼山), és a halhatatlanok közé távozott.

Rong Cheng uraság

Rong Cheng uraság (Rong Cheng gong 容成公) a hálószobai módszerek segítségével végtelen hosszúvá tette életét.

Dong Zhong uraság

Dong Zhong uraság (Dong Zhong jun 董仲君), aki Linhuaiból 臨淮 származott, párát evett (*fu qi* 服氣), és azzal erősítette testét. Több mint kétszáz esztendős korában sem látszott öregnek.

Történt, hogy megrágalmazták, és börtönbe vetették. Ekkor halottnak tettette magát, és hamarosan férgek bújtak elő a testéből. Erre a

börtönőrök kivitték tömlöcéből. Kis idő elteltével azonban sehol sem találták.

Wang Zhongdu

Wang Zhongdu 王仲都 Hanzhongból 漢中 származott.

Történt, hogy a Han-dinasztia Yuan 元 császára a nyár kellős közepén kitetette őt a napfényre, és köréje rakatott tízegynéhány befűtött tűzhelyet. Wang Zhongdunak azonban nem volt melege, még csak meg sem izzadt.

Máskor pedig, amikor dermesztő tél volt, a császár megparancsolta Wang Zhongdunak, hogy nyári ruhában járjon. Ennek ellenére szemernyit sem tűnt úgy, hogy fázik, sőt úgy gőzölgött a teste, mint amikor az ételt párolják.

Senki sem tudja, hová távozott később.

Cheng Wei felesége

A Han-ház udvari hivatalnoka, Cheng Wei 程偉, igen elmélyült az alkímia (*huangbai shu* 黃白術) művelésében. Feleségéről csak a házasság megkötése után tudta meg, hogy egy taoista mester leánya.

Történt egyszer, hogy Cheng Wei messzi földön járt az uralkodó kíséretében, és nem vitt magával az évszaknak megfelelő ruhát. Ez igen komoly gondot okozott neki. Felesége [egyszer csak megjelent előtte, és] így szólt hozzá: „Engedd meg, hogy adjak neked két selyemruhát." Ekkor a semmiből hirtelen ott termett két rend selyemruha.

Egy másik alkalommal Cheng Wei éppen a *Párnák közt rejtező hatalmas kincs* (*Zhen zhong hong bao* 枕中鴻寶) című könyv segítségével próbált aranyat előállítani, de sehogy sem akart sikerülni neki. Felesége odament hozzá, és látta, hogy épp a parazsat legyezgeti egy üst alatt, az üstben pedig „folyékony ezüst" (*shui yin* 水銀) van. Ekkor így szólt az urához: „Szeretnék kipróbálni egy módszert, amit ellestem valahol." Azzal kivett a tarisznyájából valami szert, és bedobott belőle egy keveset az üstbe. Kis idő elteltével belepillantottak az edénybe, és abban valódi ezüst volt. Cheng Wei nagyon meglepődött, és ezt mondta: „Hiszen te birtokában vagy a Taónak, csak soha nem mondtad nekem! Mi volt az okod rá?" A felesége így válaszolt: „A Tao birtokosait a sorsnak kell kijelölnie."

Attól fogva Cheng Wei éjjel-nappal kedvében járt a feleségének, és hízelgett neki. Eladta földjeinek és házainak egy részét, hogy az

árukon szép ruhákat és ízletes ételeket vegyen számára. De az asszony továbbra sem volt hajlandó a Taóról beszélni. Ekkor Cheng Wei egy barátja segítségével azt tervelte ki, hogy bambuszbottal megveri a nőt. Az hamarosan tudomást szerzett erről, és ezt mondta a férjének: „A Taóról szóló tanítást csak arra méltó embernek lehet továbbadni. Ha egy ilyen emberrel akár kinn az utcán találkoznék, akkor is habozás nélkül átadnám neki. Azonban aki nem méltó a tanítás befogadására, akinek a szája »igent« mond, amikor a szíve »nemet«, annak akkor sem adom tovább a tanítást, ha a testemet apró miszlikbe aprítják, vagy ha a végtagjaimat kitépik."

Cheng Wei azonban szakadatlanul gyötörte tovább. Az asszony végül beleőrült ebbe, anyaszült meztelenül elmenekült, testét bekente sárral, és meghalt.

Chen Yongbo

Chen Yongbo 陳永伯 Nanyangból 南陽 származott. Birtokába jutott Huainan hercege „hét mérföld por" nevű módszerének. Kipróbálta, mi történik, ha az előírások szerint alkalmazza a praktikát, és bizony huszonegy nap múlva hirtelen eltűnt.

Chen Yongbónak volt egy Chen Zengzu 陳增族 nevezetű tizenhét esztendős unokaöccse. Ő is elkezdte alkalmazni magán a módszert. Ekkor apja megbéklyózta a lábát, bezárta a ház egyik titkos termébe, és éjjel-nappal őriztette őt. Huszonnyolc nap elteltével azonban neki is nyoma veszett.

A recept eredetileg így hangzik: „Aki harminc napon át alkalmazza e módszert, az eléri a halhatatlanságot." A Chen család két sarja viszont még a harminc nap letelte előtt eltűnt. Később az emberek nem mertek többé ehhez a módszerhez folyamodni. Már csak azért sem, mert amikor valaki a halhatatlanok közé távozik, halhatatlan hivatalnokoknak (*xian guan* 仙官) kell érte jönniük, kettejük távozásánál azonban senki sem látott effélét.

A Tai-hegyi Öregapó

A Tai-hegyi Öregapónak (Taishan Laofu 太山老父) senki sem tudja az eredeti nevét.

A Han-dinasztia Wu 武 császára egyik keleti körútján megpillantotta őt, amint épp az út mentén kapálgatott, és fehér ragyogást árasztott soklábnyival a feje fölé. Wu császár rendkívül meglepődött

rajta, és odahívta magához, hogy kikérdezze. A Tai-hegyi Öregapó nagyjából ötvenesztendősnek látszott, arca pedig olyan volt, mint egy zsenge ifjúé. Egész teste ragyogott, látszott, hogy nem közönséges ember. A császár azt kérdezte tőle: „Miféle varázstudománynak vagy a birtokában?" A Tai-hegyi Öregapó így felelt: „Nyolcvanöt esztendős koromra igen elhatalmasodott rajtam az öregség, és közel jutottam a halálhoz. Fehér lett a hajam, kihullottak a fogaim. Ekkor azonban egy taoista mester megtanította nekem, miként tudok úgy élni, hogy mellőzöm az ételt, s csupán vizet veszek magamhoz, továbbá miként tudok »szellem-párna« (*shen zhen* 神枕) elixírt készíteni. A »szellem-párna« harminckétféle anyagot tartalmaz. Huszonnégy közülük a huszonnégyféle párát szimbolizálja, nyolc pedig a nyolc szélnek felel meg. Mindezek alkalmazásával visszafiatalodtam, fekete hajam nőtt, új fogak bújtak ki a számban, és képes lettem egy nap leforgása alatt háromszáz mérföldet megtenni gyalogszerrel. Jelenleg száznyolcvan esztendős vagyok." Wu császár nagyra értékelte tudományát, és megajándékozta őt arannyal és selyemmel.

Az Öregapó később felment a Tai-hegyre, és csak öt–tíz évente látogatott haza szülőföldjére. Több mint háromszáz év múltán azután nem ment oda többé.

Heshang Gong

Heshang Gongnak 河上公 senki nem tudja az eredeti nevét. A Han-dinasztia Xiaowen 孝文 császárának [Wen császár] uralkodása idején maga építette szalmakunyhójában lakott egy folyó partján, és állandóan Laozi 老子 művét, *Az Út és Erény könyvé*t (*Daodejing* 道德經) olvasgatta. Wen császárt rendkívül érdekelték Laozi tanításai, és parancsba adta, hogy a főnemesek, a miniszterek, a helytartók és az udvari hivatalnokok mind tanulmányozzák Laozi szavait. Akik nem ismerték kellőképpen a művet, azok be sem tehették lábukat az udvarba. A császár nem értette pontosan a könyv egyes részeit, de senki sem akadt, aki képes lett volna tökéletes magyarázatokkal szolgálni számára. Egyik udvari hivatalnoka, Pei Kai 裴楷, azt mondta neki: „Shanzhouban 陝州 a folyóparton él valaki, aki Laozi szavait tanulmányozza." Wen császár azon nyomban menesztett egy követet, azzal a megbízással, hogy tegye fel kérdéseit Heshang Gongnak. Heshang Gong ezt mondta a küldöncnek: „Az Út tiszteletet érdemel, az Erény pedig megbecsülést. Nem lehet távolból érdeklődni felőlük." Ezek után a császár személyesen kereste fel. Heshang Gong

azonban nem jött ki a szalmakunyhójából. A császár odaküldte hozzá egyik emberét, és azt üzente neki: „Szerte az Égalattiban minden föld a császáré, és a császár földjén mindenki a császár alattvalója. A mindenségben négy hatalmasság létezik, és közülük az egyik nem más, mint a császár. Még ha birtokában vagy a Taónak, akkor is az én alattvalóm vagy. Ha nem vagy képes lehajolni hozzám, vajon milyen magas lehetsz? Én gazdaggá és előkelővé tudom tenni az alattvalóimat, de módomban áll az is, hogy nincstelenségbe és megvetettségbe taszítsam őket." Röviddel ezután Heshang Gong tapsolt egyet, ültében a levegőbe emelkedett, és lebegni kezdett. Amikor már több mint százlábnyira volt a földtől, megállapodott a levegőben. Hosszasan időzött ott, majd letekintvén a császárra, így válaszolt neki: „Jómagam nem vagyok odafent az égben, nem vagyok az emberek között, és nem vagyok odalent a földön sem. Kinek vagyok hát az alattvalója? Vajon képes lennél gazdaggá és előkelővé, vagy nincstelenné és megvetetté tenni engem?" A császáron hatalmas döbbenet lett úrrá. Megértette, hogy egy isteni lénnyel van dolga. Kiszállt gyaloghintójából, leborult előtte, és szertartásos tisztelettel esedezett bocsánatért: „Méltatlan vagyok rá, hogy felvállaljam az őseimtől kapott feladatot, mert az óriási, míg az én képességeim rendkívül szerények. Félek, hogy kudarcot vallok. Eltökéltem, hogy a Taót és az Erényt fogom szolgálni, ezek valódi mivolta azonban rejtve van előttem. Temérdek dolog van, amit nem ér fel az elmém. Az egyetlen vágyam, hogy uraságod, aki istene a Taónak, megszánjon engem, és tanításban részesítsen." Heshang Gong ekkor átadta neki a *Laozi Daodejing zhangju* 老子道德經章句 című könyv selyemkéziratának két tekercsét, és így szólt: „Ha ezt alaposan áttanulmányozod, minden kérdésedre megkapod a választ. Ezt a könyvet több mint ezerhétszáz esztendővel ezelőtt írtam, és eddig csupán három embernek adtam át, te vagy a negyedik. Ne mutasd meg arra méltatlannak!" A császár térdre borulva vette át a könyvet Heshang Gongtól, aki alighogy elhallgatott, már el is tűnt.

A császár ezt követően emeltetett egy tornyot a Nyugati Hegységben, és onnan figyeltette, [hogy nem bukkan-e fel ismét], azonban soha többé nem látta őt senki.

Vannak, akik a következőképpen vélekednek. Wen császár ugyan rendkívül nagyra becsülte a Taót, azonban a lelke mélyén nem hitt benne egészen. Heshang Gong pedig azért mutatott be neki varázslatot, mert meg akarta világosítani az elméjét. Ezzel azt kívánta elérni, hogy a császár rátaláljon a Taóra.

Az elmondottak miatt adták neki a korabeli emberek a Heshang Gong [Folyóparti Uraság] tiszteleti nevet.

Li Yiqi

Li Yiqi 李意期 Shuból 蜀 származott. Nemzedékek sora ismerte őt, azt beszélték, hogy a Han-dinasztia Wen császárának uralkodása idején született. Nem volt se felesége, se gyermekei.

Ha valaki távoli vidékre akart gyorsan eljutni, és Li adott neki egy talizmánt (*fu* 符), valamint cinóberrel a lábaira írt, akkor az ezermérföldes távolságon belül kevesebb mint egy nap alatt megfordult. Voltak közöttük olyanok, akik visszatérve a négy égtáj országairól, palotáiról, városairól meséltek. Ha a hallgatóságból valaki újabb és újabb kérdéseket tett fel, Li Yiqi földből megformálta neki a szóban forgó hely mását, ami szakasztott úgy festett, mint az eredeti, csupán kicsi volt, és egy szempillantás alatt porrá lehetett zúzni.

Megesett, hogy elutazott, senki sem tudta hová, és csak egy év elteltével tért vissza Shuba.

Ételt koldult, és amit kapott, odaadta a nincsteleneknek.

Chengdu 成都 városának egyik szegletében épített magának egy vályogviskót, és abban éldegélt. Télen-nyáron vékony ruhában járt. Ha a haja megnőtt, rövidre nyírta, úgy öt hüvelyknél nem hagyta hosszabbra nőni. Egy kevéske pálinkán, szárított húson és jujubán élt, de olyan is volt, hogy száz napig ki sem jött a kunyhójából, holott nem volt mit ennie.

Liu Xuande 劉玄德 meg akarta támadni keleten Wut 吳, hogy bosszút álljon Guan Yu 關羽 miatt. Futárt menesztett Li Yiqihez, és meginvitálta magához. Amikor megérkezett, tisztelettel fogadta, és megkérdezte tőle, mi a véleménye Wu megtámadásáról. Li Yiqi nem válaszolt, csak papírt és ecsetet kért. Liu adatott neki. Li több tucat papírlapot telerajzolt katonákkal, lovakkal és fegyverekkel, majd egyenként szétszaggatta a rajzokat. Közben pedig sóhajtozott: „Ej-ej!" Ezt követően rajzolt egy előkelő embert, majd ásott egy gödröt, és a rajzot beletemette. Ezután nyomban hazaindult. Liu Xuande nagyon elkedvetlenedett, de a támadást elindította. Végül valóban megsemmisítő vereséget szenvedett. Több mint százezer katonájából alig pár százan tértek haza, a sereg fegyverzete és utánpótlása pedig teljes mértékben megsemmisült. Liu Xuande belebetegedett a haragba és a szégyenbe, és az Örök Békesség Palotájában meghalt. Ekkor vált világossá, hogy az előkelő emberről készült rajz, amelyet Li Yiqi eltemetett, nem mást ábrázolt, mint a halott Liu Xuandét.

Li Yiqi meglehetősen fukarkodott a szavakkal. Ha kérdeztek tőle valamit, egy szóval sem válaszolt. Ha a Shu-belieket valami aggasztotta, felkeresték, és megkérdezték tőle, hogy jót vagy rosszat hoz-e

a jövő. A válasz mindig az arcára volt írva. Ha felderült, azt jelentette, hogy rendben lesznek a dolgok. Ha elkomorult, azt jelentette, rosszra fordulnak az ügyek.

Több mint száz nappal azelőtt, hogy Deng Ai 鄧艾 megérkezett Shuba, Li Yiqi hirtelen eltűnt. Később felment a Langya-hegyre (Langyashan 瑯琊山), és senki nem látta többé.

Wang Xing

A yangchengi 陽城 Wang Xing 王興 egy völgyben lakott. Meglehetősen egyszerű ember volt, nem tudott írni-olvasni, és nem érdekelte a Tao sem.

A Yuanfeng 元封 időszak második évében a Han-dinasztia Wu császára felment a Song-hegyre (Songshan 嵩山), a Dayu-barlanghoz (Dayu shishi 大愚石室), ahol emeltetett egy taoista templomot (*daogong* 道宮), és meghagyta Dong Feng Uraságnak (Dong Feng jun 董奉君), valamint Dongfang Shuónak 東方朔, hogy végezzenek megtisztulási szertartást (*zhaijie* 齋潔), majd gondolataikat összpontosítsák a szellemekre (*si shen* 思神). Miután leszállt az éj, egyszer csak megjelent egy halhatatlan, akinek több mint kétöles volt a termete, a fülei pedig lelógtak a válláig. Wu császár szertartásosan üdvözölte, és kiléte felől érdeklődött. Az így válaszolt: „Én a Jiuyi-[hegyről] 九疑 való halhatatlan vagyok. Úgy hallottam, hogy itt, a középső szent hegy szikláin nő az a kálmos (*changpu* 菖蒲), amelynek egy hüvelyk hosszon kilenc ízesülése van, és ha valaki azt fogyasztja, hosszú életű lesz. Azért jöttem, hogy gyűjtsek belőle." Mihelyt befejezte mondandóját, azon nyomban eltűnt. Wu császár rápillantott alattvalóira, és így szólt: „Ez bizony nem egyszerűen olyasvalaki volt, aki keresi a Taót, és gyógyfüvet fogyaszt! Bizonyosan a középső szent hegy szelleme jelent meg számomra, hogy megtanítson erre a módszerre." Így aztán szedetett kálmost, és ette is majdnem két esztendőn keresztül. Wu császár azonban igen kedvelte a főtt ételeket, így a kálmost is minden alkalommal megfőzette. Ám gondterheltnek, levertnek érezte magát tőle, ezért aztán fel is hagyott a fogyasztásával. Kezdetben számos hivatalnoka szintén ette ezt a gyógyfüvet, de egyikőjük sem tudott sokáig kitartani.

Wang Xing azonban, hallván, hogy a halhatatlan a kálmos fogyasztására ösztönözte Wu császárt, szedett magának, és ette is kitartóan. Így azután hosszú életű lett, és még a Wei-dinasztiabeli Wu 武 császár idején is élt. A környéken kicsik és nagyok egyaránt gyakorta emlegették, nemzedékek sora ismerte őt. Ránézésre úgy ötven-

esztendősnek tűnt, és olyan erővel bírt, hogy egy nap alatt képes volt háromszáz mérföldet megtenni gyalogszerrel.

Senki nem tudja, hogy később hová tűnt.

Lu Nüsheng

Lu Nüsheng 魯女生 Changleből 長樂 származott. Több mint nyolcvan éven keresztül kizárólag szezámmagot (*huma* 胡麻) evett, és nem vett más ételt magához. Rendkívül fiatalos és erőtől duzzadó volt. Egy nap leforgása alatt több mint háromszáz mérföldet bírt gyalogszerrel megtenni, és olyan gyorsan futott, hogy utolérte még a szarvasokat is. Szülőföldjén nemzedékek sora ismerte őt. Több mint kétszáz év elteltével felment a Hua-hegyre (Huashan 華山).

Történt egyszer, hogy egy ötven esztendeje nem látott jóbarátja felment a Hua-hegyi templomba, és összetalálkozott Lu Nüshenggel, aki egy fehér szarvas hátán ült, és több tucat tündérlány kísérte.

Ganshi

Ganshi 甘始, aki Taiyuanből 太原 származott, kiválóan értett a pára áramoltatásához (*xing qi* 行氣). Kizárólag spárgagyökeret (*tianmendong* 天門冬) fogyasztott, semmi mást nem evett és nem ivott.

A hálószobai tevékenységet (*fangzhong zhi shu* 房中之事) Rong Cheng uraság hálószobai módszere szerint végezte. Ugyanakkor azt tovább is fejlesztette, és tanításait egy egykötetes könyvben foglalta össze. Aki a könyvben ismertetett technikákat alkalmazza, rendkívül gyors eredményre számíthat.

A betegségeket tűszúrás (*zhen* 針), égetés (*jiu* 灸) és gyógyszerek (*tangyao* 湯藥) alkalmazása nélkül gyógyította.

Több mint háromszáz esztendőt töltött az emberi világban, majd felment a Wangwu-hegyre (Wangwushan 王屋山), és a halhatatlanok közé távozott.

Feng Junda

Feng Junda 封君達 Longxiból 隴西 származott. Több mint ötven éven át evett „Sárga Esszenciát" (*huangjing* 黃精), azután felment a Niaoshu-hegyre (Niaoshushan 鳥鼠山), ahol finomított „folyékony ezüstöt" (*shuiyin* 水銀) fogyasztott. Már több mint százesztendős

volt, de a szülőföldjén jártában-keltében mindig harminc körülinek nézték. Állandóan egy azúr színű bivaly hátán ülve közlekedett. Amikor meghallotta, hogy valaki halálos betegségbe esett, azonnal felkereste, adott neki orvosságot, és kúrálni kezdte. Mindenki meggyógyult a keze alatt. A nevét azonban nem volt hajlandó elárulni senkinek, ezért az emberek – látván, hogy folyton egy azúr színű bivaly hátán ül – Azúr Bivalyos Taoista Mesternek (Qing Niu Daoshi 青牛道士) nevezték el.

Több mint kétszáz év telt el így, azután felment a Xuanqiu-hegyre (Xuanqiushan 玄丘山), és a halhatatlanok közé távozott.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

Baopuzi neipian 抱朴子內篇 – In *Baopuzi* 抱朴子. Shanghai, Shanghai Guji Chubanshe, 1995.

Hou Hanshu 後漢書 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1973.

Sanguo zhi 三國志 – Beijing, Zhonghua Shuju, 1975.

Shenxianzhuan 神仙傳 – In *Liexianzhuan, Shenxianzhuan* 列仙傳，神仙傳. Shanghai, Shanghai Guji Chubanshe, 1995.

Másodlagos szakirodalom

CAMPANY, ROBERT FORD. 2002. *To Live as Long as Heaven and Earth – A Translation and Study of Ge Hong's Traditions of Divine Transcendents*. Berkeley–Los Angeles–London, University of California Press.

CHAN, ALAN K. L. 2000. „The Daode Jing and its Tradition." In KOHN 2000a: 1–29.

CSIKSZENTMIHALYI, MARK. 2000. „Han Cosmology and Mantic Practices." In KOHN 2000a: 53–73.

ENGELHARDT, UTE. 2000. „Longevity Techniques and Chinese Medicine." In KOHN 2000a: 74–108.

FUKUI KÔJUN 福井康順. 1983. *Shinsenden*. Tokyo, Meitoku.

GAO DALUN 高大倫. 1995. *Zhangjiashan hanjian „Yinshu" yanjiu* 張家山漢簡《引書》研究. Chengdu, Bashu Shushe.

GU WENBING 顧文炳. 1993. *Yinyang xin lun* 陰陽新論. Shenyang, Liaoning Jiaoyu Chubanshe.

HAMAR IMRE. 1998. „Vu-ti áldozata az égnek és a földnek." In *Szöveggyűjtemény az Augustus-korhoz*. Szeged, JATEPress, 168–173.

HAMAR IMRE. 2005. „Mou mester eloszlatja a kételyeket: az első kínai buddhista apológia." In HAMAR IMRE–SALÁT GERGELY (szerk.) *Kínai filozófia és vallás a középkor hajnalán*. Budapest, Balassi Kiadó. (jelen kötet)

HARPER, DONALD. 1995. „The Bellows Analogy in Laozi V and Warring States Macrobiotic Hygiene." In *Early China* 20: 381–391.
HARPER, DONALD. 1998. *Early Chinese Medical Literature: The Mawangdui Medical Manuscripts*. London–New York, Kegan Paul International.
HENDRICHKE, BARBARA. 2000. „Early Daoist Movements." In KOHN 2000a: 134–164.
KALTENMARK, MAXIME. 1953. *Le Lie-sien tchouan: Biographies légendaries des immortels taoïstes dé l'antiquité*. Beijing, Université de Paris, Centre d'études sinologiques de Pékin.
KOHN, LIVIA. 1990. „Transcending Personality: From Ordinary to Immortal Life." *Taoist Resources* 2.2: 1–22.
KOHN, LIVIA (ed.) 2000a. *Daoism Handbook*. Leiden–Boston–Köln, Brill.
KOHN, LIVIA. 2000b. „The Northern Celestial Masters." In KOHN 2000a: 283–308.
KOMINAMI ICHIRÔ 小南一郎. 1974. „Shinsenden no fukugen." In *Iriya kyôju Ogawa kyôju taikyû kinen Chûgoku gogaku bungaku ronshû*. Kyoto, 301–313.
KÓSA GÁBOR. 2005. „Halandó halhatatlanok: A *xian*-halhatatlanság képzete a *Baopuzi* 2. fejezetének tükrében." In HAMAR IMRE–SALÁT GERGELY (szerk.) *Kínai filozófia és vallás a középkor hajnalán*. Budapest, Balassi Kiadó. (jelen kötet)
LAI, CHI-TIM. 1998. „Ko Hung's Discourse of Hsien-immortality: A Taoist Configuration of an Alternate Ideal Self-Identity." *Numen* 45: 183–220.
LI JIANGUO 李劍國. 1984. *Tangqian zhiguai xiaoshuo shi* 唐前志怪小説史. Tianjin, Nankai Daxue Chubanshe.
LI LI 李立. 2000. *Wenhua shanbian yu handai ziran shenhua yanbian* 文化嬗變与漢代自然神話演變. Shantou, Shantou Daxue Chubanshe.
LI LING–MCMAHON, KEITH. 1992. „The Contents and Terminology of the Mawangdui Texts on the Arts of the Bedchamber." *Early China* 17: 145–185.
LI LING 李零. 1996. „An Archeological Study of Taiyi (Grand One) Worship." *Early Medieval China* 2: 1–39.
LI LING 李零. 2000. *Zhongguo fangshu kao* 中國方術考. Beijing, Dongfang Chubanshe.
LI YANGZHENG 李養正. 1996. *Daojiao gaishuo* 道教概説. Beijing, Zhonghua Shuju.
LO, VIVIENNE. 2002. „Spirit of stone: technical considerations in the treatment of the Jade Body." *Bulletin of School of Oriental and African Studies* 65.1: 99–128.
MA JIXING 馬繼興. 1992. *Mawangdui gu yishu kaoshi* 馬王堆古醫書考釋. Changsha, Hunan Kexue Jishu Chubanshe.
MENG SHAORONG 蒙紹榮–ZHANG XINGQIANG 張興強. 1995. *Lishishangde liandanshu* 歷史上的煉丹術. Shanghai, Shanghai Keji Jiaoyu Chubanshe.
NEEDHAM, JOSEPH. 1956. *Science and Civilisation in China*. Vol. 2. Cambridge, Cambridge University Press.
ÔFUCHI NINJI 村上嘉美. 1991. *Shoki no dôkyô*. Tokyo, Sôbunsha.
P. SZABÓ SÁNDOR. 2000. „Tudomány és természetfilozófia az ókori Kínában." In ROPOLYI L.–SZEGEDI P. (szerk.) *A tudományos gondolkodás története*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 35–58.

PENNY, BENJAMIN. 1996. „The Text and Authorship of Shenxian zhuan." *Journal of Oriental Studies* 34: 165–209.
PENNY, BENJAMIN. 2000. „Immortality and Transcendence." In KOHN 2000a: 109–133.
POO, MU-CHOU. 1995. „The Images of Immortals and Eminent Monks: Religious Mentality in Early Medieval China (4–6 c. A.D.)." *Numen* 42: 172–196.
PREGADIO, FABRIZIO. 1991. „The Book of the Nine Elixirs and Its Tradition." In YAMADA KEIJI–TANAKA TAN (eds.) *Chûgoku kodai kagaku shiron* 2, Kyoto, Kyoto Daigaku Jinbun Kagaku Kenkyûjo.
PREGADIO, FABRIZIO. 2000. „Elixirs and Alchemy." In KOHN 2000a: 165–195.
ROBINET, ISABELLE. 1979. „Metamorphosis and Deliverance from the Corpse in Taoism." *History of Religions* 19: 37–70.
SEIDEL, ANNA. 1987. „Post-Mortem Immortality: The Taoist Ressurection of the Body." In S. SHAKED–D. SHULMAN–G. G. STROUMSA (eds.) *Gilgul: Essays on Transformation, Revolution, and Permanence in the History of Religions*. Leiden, Brill, 223–237.
SIVIN, NATHAN. 1987. *Traditional Medicine in Contemporary China*. Ann Arbor, University of Michigan, Center for Chinese Studies.
SUNAYAMA MINORU 砂山稔. 1987. „Ku Dô tôsenkô: Chûban Tô no shidaifu to Môzanha dôkyô." *Tôhôshûkyô* 69: 1–23.
TŐKEI FERENC. 1964. *Kínai filozófia. Ókor*. 2. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó.
VAN GULIK, R. H., 1974. *Sexual Life in Ancient China: A Preliminary Survey of Chinese Sex and Society from ca. 1500 B.C. till 1644 A.D*. Leiden, E. J. Brill.
WILE, D., 1992. *Art of the Bedchamber: The Chinese Sexual Yoga Classics Including Women's Solo Meditation Texts*. Albany, State University of New York Press.
ZHANG LIWEN 張立文. 1996. *Qi* 氣. Beijing, Zhongguo Renmin Daxue Chubanshe.

Az írásalapú taoista talizmánok hagyománya

PRUTKAY CSABA

Az alábbi tanulmány általános képet kíván adni a kínai taoista talizmánok hagyományáról, különös tekintettel a Ge Hong 葛洪 hagyományhoz kötődő *Baopuzi* 抱朴子 című munka belső fejezetei közül a 17. fejezetben leírt talizmánhagyományt alapul véve.[1] A tanulmány első felében betekinthetünk a taoista vallás egyes iskoláinak talizmánhagyományába, majd a talizmánkészítés lépéseibe és az egyes lépésekhez kapcsolódó varázsszövegekbe, varázsigékbe, valamint a talizmánokon megjelenő legalapvetőbb ábrák szimbolikájába. A tanulmányt *Az Egyszerűséget Átölelő Mester (Baopuzi)* című, i. sz. 3–4. században írott könyv 17. fejezete zárja. Ge Hong könyvét a kínai alkímia klasszikusának tartja a hagyomány, de a könyvben sok említést találhatunk a taoisták mindennapi élete során használt varázslatokról és gyakorlatokról, így a mű a korabeli taoista vallásgyakorlatnak is fontos forrása.

A kínai vallásosság egyik legfontosabb eleme a különféle istenekben, szellemekben, démonokban, ártó erőkben való hit.[2] A taoizmus, a buddhizmus és a népi kultuszok egyaránt őrzik ennek a hagyományát. Az ezekben az erőkben való hit nap mint nap befolyásolja az emberek életét, szokásait. A taoizmus hagyománya nagyban kötődik bizonyos ősi kultuszokban gyökerező elképzelésekhez. A taoista hagyomány formálódása során egybeolvasztotta ezeket az ősi, elsősorban samanisztikus elemekre épülő kultuszokat a hagyományos kínai elképzelésekkel, a *yin-yang* 陰陽 és az öt elem (*wuxing* 五行) elméletével, a helyi hagyományokkal, létrehozva egy igen összetett vallást, amely mind a mai napig, gazdagodva és átalakulva, élő hagyományként működik. Ebben a szellemekkel és babonákkal teli világban nagy szerep jutott azoknak a papoknak, varázslóknak, remeteségbe vonult taoistáknak, akik befolyásuk alá tudták vonni

---

[1] *Zhuzi jicheng* 諸子集成, *Baobuzi Neipian* 17. fejezet.

[2] A szellemvilág lényeire sok kínai kifejezés született, de a két legáltalánosabban használt a *shen* 神 és a *gui* 鬼.

a természet erőit. A varázspraktikák széles skálája alakult ki az idők folyamán, melyek, bár részleteikben, rituáléikban különbözhettek, mégis ugyanazokra az alapelvekre, elképzelésekre épültek. Ezek a varázspraktikák és médiumisztikus kultuszok sokféle eszközt használtak arra, hogy befolyásolják és megjelenítsék a természet erőit, s csökkentsék az ártó erők hatását. Ezen eszközök között fontos szerephez jutottak – s jutnak még ma is – azok a transzban, reveláció útján keletkezett szövegek (*zhenwen* 真文) és dokumentumok (*shu* 書), a természet erőinek befolyását magukon viselő diagramok (*tu* 圖 vagy *lingtu* 靈圖), pecsétek (*yunzhuan* 雲篆) és talizmánok (*fu* 符 vagy *lingfu* 靈符), melyek mind az égi erők megjelenését és erejét hivatottak igazolni.[3] Ezen talizmánok, pecsétek, diagramok szövegeit, ábráit csak a beavatott pap, varázsló tudta értelmezni, ezzel igazolva az égi erők és a hétköznapi világ közötti kapcsolattartó szerepét. Hasonlóan a császárhoz, aki csak az után lehetett uralkodó, hogy megkapta az égi mandátumot (*tianming* 天命), s a világon való uralkodásának ereje az égi mandátumon alapult, ugyanígy, a taoista pap is az égi erők kegyének köszönhetően kaphatta meg a szellemvilágon való uralkodás kulcsát, azokat az ábrákat, talizmánokat, melyekkel befolyása alá tudta vonni a természet erőit.

A kínai hagyományban mindig is nagy jelentőséget tulajdonítottak a természet erői által létrehozott különféle titokzatos rajzolatoknak, ábráknak, melyek az elképzelések szerint magukon viselték a szellemvilág erőinek hatását, így üzenetét is.[4] Maga a kínai írás eredetében is fellelhetők ezek az elemek, hiszen a hagyomány szerint, amikor Cangjie 倉頡 feltalálta az írást, az égből magvak hulltak alá, és a démonok elmenekültek.[5] Xu Shen 許慎 úgy kommentálta ezt a hagyományt, miszerint Cangjie madárlábnyomok alapján alkotta meg az írást, s a démonok megijedtek attól, hogy neveiket lejegyzik, ezért menekültek el. Ez nagyban összefügg a „dolgok igazi formájáról és neveiről" alkotott elképzelésekkel, miszerint az egyes rajzolatok és ábrák tükörként működnek a szellemvilág lényei felé, melyben megjelenhetnek azok „igazi" formái (*zhenxing* 真形), s ez neutralizálhatja, csapdába ejtheti vagy elpusztíthatja őket.[6] Már a legkorábbi időkben, a bronzedényeken is megjelentek olyan motívumok és

---

[3] DESPEAUX 2000.

[4] RAWSON–LEGEZA 1984.

[5] DESPEAUX 2000.

[6] A tükör (*jing* 鏡) is fontos ördögűző eszköze a taoista varázslásnak; ha a szellemek, démonok meglátják benne saját „igazi" arcukat, elmenekülnek. Az ördögűző eszközökről (kard, pecsét, tükör) lásd *Daojiao wenhua xindian* 1999: 482.

ábrák, melyek arra voltak hivatottak, hogy kapcsolatot tartsanak a szellemvilággal, ezzel biztosítva, hogy a bennük elhelyezett különféle áldozatokat az ősök szellemei kedvezően fogadják.[7] A későbbi taoista hagyomány talizmánjai között is felbukkannak ezek a motívumok és a különféle ezoterikus pecsétírással írott szövegek (*yunzhuan* 雲篆), hogy igazolják az egyes talizmánok ősiségét, így erejét.

A talizmánok kialakulásának és használatának történetiségéről alkotott elképzelések különbözőek. Vannak, akik a Han-korra (i. e. 206–i. sz. 220), míg mások sokkal régebbre, a Tavaszok és őszök korszakra (i. e. 8–5. sz.) teszik eredetüket.[8] Az viszont kétségtelen, hogy a legkorábbi régészeti leletek a Nyugati Han-korból (i. e. 206–i. sz. 8) származnak. A Mawangdui 3-as sírkamrájában talált szöveg alapján, mely i. e. 142-ben íródott, tudjuk, hogy az elégetett talizmán hamuját gyógyításra felhasználták.[9] Ez a gyakorlat mind a mai napig megőrződött a taoista hagyományban. A Han-kor második felétől már elterjedtebb a talizmánok használata, mely a taoizmus vallássá szerveződése során kialakult különféle hagyományokban és iskolákban már mindenhol más-más szerepet kap.

Talizmánok az Égi mesterek hagyományában

Az Égi mesterek hagyományában (Tianshi dao 天師道) a talizmánoknak főként ördögűző, így gyógyító szerepet tulajdonítottak. Ezek a talizmánok terjedtek el a legszélesebb körben, köszönhetően annak, hogy az Égi mesterek taoizmusa – mint egyfajta népi taoizmus – főként a széles néprétegek igényeit elégítette ki. Ördögűző hatásukat fokozták a rajtuk lévő erőteljes parancsszavak, melyek hasonlóak a császári ediktumok parancsaihoz. Az Égi mesterek hagyományának alapítója, Zhang Daoling 張道凌 az égből alászálló Laojuntől 老君 kapta talizmánjait.[10] A szellemvilág feletti hatalmát így maga az istenséggé vált Laozi 老子 legitimizálta.

Az Égi mesterek talizmánjaik nagy részét Taishang Laojun 太上老君 nevében írják, így szerezve meg az égi erők támogatását az ördögűző, gyógyító szertartásaikon. E talizmánok hagyománya Kína

---

[7] VASZILJEV 1977: 67.
[8] Ellentétes véleményeket lásd WONG 1997: 17.
[9] DESPEUX 2000.
[10] CHENG 1995: 111.

déli területein és Tajvanon máig él. Ezeken a területeken főként az úgynevezett népi naptár (*nongli* 農曆) tartalmazza a mindennapi élet során leggyakrabban használt Zhang Tianshi 張天師 talizmánokat. Ilyen „A ház ártó erőit elnyomó, tiszta víz szellem talizmánja" (*Zhenzhai jingshui shenfu* 鎮宅淨水神符), „A száz bajt feloldó és vészeket csökkentő talizmán" (*Baijie xiaozai fu* 百解消災符), illetve magának az Égi mesternek a képmása, melynek a házban való kiakasztása magában is elég ahhoz, hogy távol tartsa a rossz, ártó erőket. A Tianshik 天師 talizmánhagyománya ugyanakkor alapvetően az év 24 korszakára épül, mely a hagyományos naptáraknak is az alapja. A kínai népi naptárkönyv ezenkívül tartalmaz még egy 12 és egy 60 sorozatból álló talizmánsort, melyek egy-egy naptári időszakhoz tartoznak, s egy-egy betegséget gyógyítanak. Zhang Tianshi 張天師 talizmánokat még templomokban és ünnepek alkalmával is meg lehet vásárolni a templomszolgáktól vagy kegytárgyárusoktól. A talizmánjaik hasonlatosak a Ge Hong 葛洪 hagyomány talizmánjaihoz, ugyanakkor a rajtuk szereplő írásjegyek nem hordozzák a talizmánírás ezoterikus hagyományának számító *yunzhuan* 雲篆, azaz felhőírás írásjegyeit.

A vallásos taoizmus talizmánhagyományán belül, az egyes talizmánok grafikai megjelenéséből következtethetünk rá, hogy két, egymástól jól elkülöníthető tradíció egyszerre van jelen a taoista vallásban. A mindennapi varázslatok szintjén inkább a Tianshik 天師 talizmánhagyománya jelenik meg, míg a taoista kánonban szereplő talizmánok többsége ezoterikus hagyományt követ. A grafikai különbségek másik forrása, hogy a taoista kánonban – illetve más, fadúcról nyomtatott formában – megőrződő talizmánok elveszítik a talizmán festésekor keletkező lendületes vonalakat és vonalkombinációkat. A fadúcok vésésekor jó néhány vonal lemaradhatott az egyes talizmánokról, így azok egy része hibásan került a kánonba. Ahogyan I. Legeza László is rámutat, mára kibogozhatatlan, hogy mely talizmánok öröklődtek hibásan tovább.[11] Bár a talizmánok így is számos szimbólumot őriznek, mégis a gyakorlati alkalmazásuk szempontjából azoknak a vonalaknak is nagy szerepet tulajdonítanak, melyeket transzállapotban fest a talizmánt készítő médium vagy taoista pap az alapvonalakon túl a talizmánra. Ezeket a rajzolatokat önmagukban is erőteljes ábrákként tartják számon, mivel a hagyományos elképzelések szerint magukban hordozzák a szellemvilág hatóerőit.[12]

---

[11] LEGEZA 1985: 20.

[12] Bővebben lásd GROOT 1892–1910: 1295.

A Tianshi 天師 hagyományban a gyógyításnál a betegségnek, a napnak és az órának megfelelő talizmánt írta meg a pap, majd azt szertartásosan, áldozatok kíséretében elégette. A hamuját vízbe keverte, s ezt a vizet kellett a betegnek kiinnia. Az ilyen módon előkészített vizet hívták talizmános-víznek (*fushui* 符水). Egy másik módszer szerint a betegnek a gyógyító talizmánba bele kellett suttognia bűneit, majd egy folyón átkelve azoktól megtisztult, s betegsége is elmúlt. Nemcsak gyógyításkor, hanem a szertartásaik alkalmával is használtak talizmánokat. A szertartás helyének kijelölésekor például az öt égtáj (*wufu* 五符) talizmánjait akasztották ki. A szertartás közben pedig, amikor egy helyi istenségnek mutattak be áldozatokat, akkor az áldozó pap az istenség felé vezető spirituális útja során csak talizmánjai segítségével tudott előrejutni az égi vagy az alvilági kapukon keresztül.[13] Sőt, az Égi mesterekhez való csatlakozásnak is alapfeltétele volt, hogy a tanítvány megkapja a születési csillagállásának megfelelő talizmánt és annak erejét, ezzel biztosítva bejutását az Égi mesterek paradicsomába a világ vége után. A talizmán mellé a tanítvány még egy regisztert (*lu* 錄) is kapott, mely tartalmazta az őt segítő védőszellemek neveit.[14]

Talizmánok Ge Hong hagyományában

A Ge Hong 葛洪 (i.sz. 283–343) által képviselt hagyományt alkímiai hagyománynak nevezik. Ez az elnevezés, bár igaz, mégis pontatlan, hiszen az alkímia csak egy kis része annak a tudásnak, melyet az általa írt, összeállított *Baopuzi* 抱朴子 című könyvből megismerhetünk. Ez a hagyomány mára már teljesen eltűnt, bár a Ge Hong tiszteletére emelt templomok Hangzhouban és a Guangzhou tartományban lévő Luofu-hegyen 羅浮 még megvannak. Míg az Égi mesterek hagyományában Zhang Daoling 張道凌 Laozi-revelációja játssza a főszerepet, addig itt az írásos hagyomány. Ge Hong mestere Zheng Yin 鄭隱 volt, de nagy hatással volt rá nagyapja testvérének, Ge Xuannak 葛玄 (164–244) a szöveghagyománya is, aki a Cao Cao 曹操 udvarához tartozó varázsló (*fangshi* 方士) csoportnak volt a tagja. Ebből az ágból került be hagyományába a *Lingbao wufu jing* 靈寶五符經, mely az öt eredendő talizmánt tartalmazta. Ge Hong

[13] SCHIPPER 1993: 51.
[14] ROBINET 1997: 59.

hagyományának a hosszú élet megőrzésére vonatkozó gyakorlatai, a gyógyító szerek gyűjtése, a Nap és a Hold esszenciáinak megkötése, a test különféle isteneire való koncentrációs és vizualizációs gyakorlatok, a hegyre menetelt segítő praktikák, az Öt talizmán, mind ebből a szöveghagyományból származtak.

Fontos szerepet kapott még a *Három Fenséges titkos írásai* (*Sanhuang neiwen* 三皇內文) című könyv is, mely az égi isteneken és szellemeken való uralkodás technikáit, valamint az öt szent hegy diagramját tartalmazta. Ez a könyv apósa, Baojing 鮑靚 (230/260 k.–330) révén került be a hagyományukba.[15] Talizmánjai főként a hegyre menetelt (*rushan* 入山, *shengshan* 昇山, *dengshan* 登山) segítik oly módon, hogy távol tartják a hegyen lévő tigriseket, kígyókat és ártó szellemeket a gyakorlótól, aki így teljes biztonságban tudja a gyógyító szereket gyűjteni és a halhatatlanságot kutatni. Mindehhez a *Baopuzi* 17. fejezete több talizmánsorozatot is megad.[16]

Talizmánok a Shangqing hagyományban

A Shangqing 上清 hagyomány átvett és megőrzött elemeket, mind az Égi mesterektől, mind a Ge Hong nevével fémjelzett tradícióból. Alapját azok a szövegek alkották, amelyeket Yang Xi 楊羲 írt le revelációja során. E hagyományban fontos szerepet kap a csillagokba, csillagkonstellációkba történő eksztatikus utazás és a különféle vizualizációs gyakorlatok rendszere. Így elsődleges fontosságú az égi erők és a transzutazáshoz használt térképek, ábrák megjelenítése, igaz formájuk (*zhenxing* 真形) ismerete. Ezek lesznek az úgynevezett lingtuk 靈圖, tehát a spirituális erővel bíró ábrák. Talizmánhagyományuk a *Liujin huoling* 流金火鈴 elnevezésű talizmánsorozaton alapul, mely a *Dadou* 大斗 (Ursa Major) csillagkép kilenc csillagának[17] *yang* 陽 esszenciáit jeleníti meg, hasonlóan a *Huoluo qiyuan* 霍落七元 talizmánsorhoz, mely a *yin* 陰 erőket tartalmazza.[18] Ezen talizmánok segítségével vándorolnak a csillagok között.

A Shangqing hagyományban a talizmánokkal nem parancsolnak az isteneknek, mint azt az Égi mestereknél teszik, hanem együttmű-

---

[15] ROBINET 1997: 80.
[16] Lásd a fordítást.
[17] ROBINET 1989: 173.
[18] DESPEUX 2000.

ködésüket kérik. Így egy-egy talizmán ereje inkább az arra áldását adó istenség befolyásától függ, s nem a talizmán parancsát kiadó pap személyes varázserejétől. A *Shangqing dadong zhenjing* 上清大洞真經 (DZ 6) című kanonikus munka tartalmazza a Shangqing hagyomány számára legfontosabb 39 isten nevét, melyek mindegyike egy-egy talizmánhoz tartozik. A Shangqing hagyomány komplex, analógiákkal átszőtt rendszerében a talizmánokat istenekhez, valamint a test egyes kitüntetett pontjaihoz egyaránt hozzárendelik. Ez az analógiarendszer az eksztatikus utazásokkor elsődleges fontosságot kap.

A taoista hagyományban maga a szertartás is egy spirituális utazásnak felel meg, melyet a pap egyszerre végez az oltáron, mint világhegyen, valamint saját magában, mint a külső világ spirituális képén. Ekkor belső utazása eksztatikus utazássá válik, az oltár pedig heggyé (Kunlun 崑崙), melynek szintjei megfelelnek a különféle mennyországoknak (*tian* 天). Szimbolikus mozdulataival, lépéseivel a csillagokon lépdel (Yubu 禹步),[19] s mindeközben talizmánokat, füstölőket, gyakran drogokat (gombákat – *lingzhi* 靈芝) használ az eksztázis erejének fokozására. Az ilyenkor használt, úgynevezett hegyre menetelt elősegítő talizmánok (*rushan fu* 入山符) az ellene támadó démoni erőket megtestesítő tigrisek, kígyók, mérges rovarok elűzésére szolgálnak, s spirituális utazása során távol tartják ezeket az ártó lényeket.

Talizmánok a Lingbao hagyományban

A Lingbao 靈寶 eklektikus, sok elemet magába olvasztó hagyomány. Hatása nagyban rányomta bélyegét a későbbi taoista liturgiára és vallásos gyakorlatra. A *Wufu* 五符, azaz az eredendő öt talizmán jelentős szerepet kapott a Lingbao hagyományban. Az egész Lingbao kánon az Öt talizmán szövegére (*Wufu jing* 五符經) épült. Bár ezt a szöveget Ge Xuantól eredeztetik, valójában Ge Chaofu 葛巢甫 állította össze 397–402 között.[20] A *Lingbao wufu xu* 靈寶五符序 (DZ 388) című munka szintén tartalmazza az öt talizmánt és azt az

[19] A mitikus uralkodó és kultúrhérosz Nagy Yü (Da Yu 大禹) kulcsfontosságú szerepet kap a taoista hagyományokban. Rituális tánca a szertartások nélkülözhetetlen része. Leírását a *Baopuzi*ben is megtalálhatjuk. Lásd a 17. fejezet fordításában. Bővebben Yurőll lásd ROBINET 1989: 183.

[20] YAMADA 2000.

analógiarendszert, melyben minden talizmánt hozzárendelnek egy-egy mitikus uralkodóhoz és égtájhoz. A Lingbao hagyomány másik alapvető szövege a *Yuanshiwulao chishuyupian zhenwentianshu jing* 元始五老赤書玉篇真文天書經 (DZ 22). Ez a munka, az Öt uralkodó felhő-pecsétírással kinyilatkoztatott szövegeit tartalmazza, melyeket önmagukban is mágikus diagramoknak (*lingtu* 靈圖) tekintenek. Később más iskolák is elkezdték használni a Lingbao talizmánokat, melyeknek három fő csoportja létezett.

Az elsőbe tartoznak azok a diagramok, melyek az öt szent hegy „igazi" formáját ábrázolták (*Wuyue zhenxing tu* 五岳真形圖).[21] Ezek az ábrák szorosan összefüggtek a Lingbao hagyomány számára oly fontosnak tartott *Sanhuang wen* 三皇文 szövegekkel, melyek az Öt égi uralkodó rendszerére épültek. Ezeken kívül a *Luoshu* 落書, valamint a *Hetu* 河圖 nevű ősi ábra szimbólumaival, analógiáival együtt alkották a Lingbao hagyomány kozmológiai rendszerét. Ezeket a szövegeket vörös szövegeknek (*chishu* 赤書) is nevezték, s mind a talizmánjaikat, mind az ábráikat vörös tussal is írták. Ezeket a szövegeket a Ge család hagyománya is használta, s jelentőségük a *Baopuzi*ből is kitűnik.

A másodikba az úgynevezett Ember-madár-hegy diagramok (*Ren niao shan tu* 人鳥山圖) tartoznak, melyek tartalmazták azokat a szent barlangokat, ahol a legszentebb szövegek és talizmánok megnyilvánultak. Ezek a spirituális térképek (*lingtu* 靈圖) sok spontán írásból származó misztikus jelsort is tartalmaznak, melyek később a talizmánoknak is szerves részét képezték.

A harmadik csoportba tartozik a 24 diagram nevű ábrasor, mely a 24 jáde talizmánnal áll szoros összefüggésben. Ezeket alkalmazták a test különféle istenségei felett való meditációkor. Forrásuk a *Dongxuan lingbao ershisi shengtu jing* 洞玄靈寶二十四生圖經 (DZ 1407), melynek nagy része mára már elveszett, viszont még megtalálható volt Ge Hong könyvtárában.

Az év különleges napjain a gyakorló meditáció révén juthat hozzá a talizmánokban felhalmozott spirituális energiákhoz, így a talizmánok használata és a meditációs technikák gyakorlata egyaránt fontos részévé válik e hagyománynak. A talizmánokat színes tussal selyemre festik és így hordják. Kövekre is felvésik, mely köveket a házak köré helyezik el, hogy távol tartsák az ártó erőket. Az egyes talizmánoknak mindezeken kívül még gyógyító erőt is tulajdonítanak, valamint fontos szerephez jutnak a mindennapi élet más eseményeikor is, mint például a termékenység fokozása vagy a házépítés

[21] DESPEUX 2000.

során.[22] A Lingbao hagyományra erőteljes hatással volt a buddhizmus, mely a vallásosság szintjén szintén őrzi a talizmánok hagyományát. A korai Lingbao hagyomány erőteljes buddhista befolyását később próbálták háttérbe szorítani, de szöveghagyományában egyrészről „népies", másrészről buddhista elemeket is megőrzött, így különbözik a később ortodoxnak számító taoista rituálék szövegeitől.[23] Az ilyen, helyi hagyományokból táplálkozó elemek a gyakorlatokban például: a földbe leszúrt különféle botokba vésett, házat őrző szellemek gyakorlata. Ezeket az alakokat a nyolc trigrammal és az öt talizmánnal együtt használták. Az ilyen Lingbao szövegek az 5. századi népi, dél-kínai taoista kultuszoknak, valamint a helyi családi tradíciók és a taoizmus kölcsönhatásának is egyaránt fontos forrásai.

A 12. században a Tiantai 天台 hegyen egy új formája jelent meg a Lingbao hagyománynak, mely a hagyományos négyzetes alapú talizmánokon kívül már emberalakot formázó és ember- vagy istenségfejű talizmánokat is használt a szertartásai alatt. Ezenkívül sok újfajta, az eddigi talizmánhagyománytól idegen szimbólumot is megjelenítettek a talizmánokon. Az újabb, 10–11. századi taoista iskolák, mint például a Tianxin 天心, a Qingwei 清微 vagy a Shenxiao 神霄 tovább gazdagították a taoista talizmánok hagyományát. Új elemeket kevertek a hagyományos formák közé. Nem voltak ritkák a szanszkrit írásjegyeket utánzó rajzolatok és a buddhista motívumok sem. A Song-kortól az úgynevezett Villám rituálék alatt vált elterjedtté a Sötét harcost (Xuanwu 玄武) ábrázoló *Zhenwu fu* 真武符, valamint a Tianxin iskola másik két fő talizmánja, a *Sanguan fu* 三官符 és a *Tiangang fu* 天罡符.[24] Mindegyik iskola más-más hegyhez és helyhez kötődött, így kialakultak bizonyos egyéni vonásaik, mind a szertartásrendjüket, mind a talizmánkészítő gyakorlatukat illetően, de lényegében nem változtattak a hagyományokon. Manapság leggyakrabban a Tianshi dao 天師道, a Maoshan dao 茅山道 és a Kunlun dao 崑崙道 hagyomány talizmánjaival lehet találkozni.[25] Az ezoterikus buddhizmus is átvette a taoista talizmánok hagyományát, s talizmánjaik a legkülönfélébb buddhista szimbólumokkal ötvözve jelentek meg.[26]

---

[22] A házépítéskor használt talizmánokról bővebben lásd KLAAS 1993.
[23] Bővebben lásd YAMADA 2000.
[24] Bővebben lásd DREXLER 1994.
[25] WONG 1997: 115.
[26] A buddhista talizmánokról lásd ROBSON 2002.

A talizmánok készítésének hagyománya

A taoista hagyományban a talizmánokra használt legáltalánosabb szó a *fu* 符 vagy *lingfu* 靈符. A *fu* alapjelentése: 'megfelel', 'megegyezik', 'rováspálca összeillő két fele'. Hagyományosan Tigrispálcának (*hufu* 虎符) nevezték azt a bronzból készült eszközt, melynek egyik felét az uralkodó akkor adta alattvalójának, ha az távoli vidéken teljesített szolgálatot. Ha parancsot akart küldeni, akkor a hírnök a hozzáillő féllel igazolta, hogy a parancs hiteles. A *fu*t ezért 'kulcsként' is szokták fordítani, mely vallásos, taoista értelemben a szellemvilágba biztosítja az átjárást és az a fölött való uralkodást.[27] A talizmánok valóban hasonlóak a császári iratokhoz, hivatalos dokumentumoknak számítanak. Szóhasználatuk azt sugallja, hogy a hagyományos elképzelések szerint a taoista pap is egyfajta hivatalnok, csak éppen nem a földi hierarchiát szolgálja, hanem az égi hivatalok elöljárója.

A talizmánok írásjegyeit és egyes motívumait is villám-írásnak (*leiwen* 雷文) nevezik, de tekergőző formájuk miatt felhő-pecsét írásnak (*yunzhuan* 雲篆) is hívják őket. A talizmánok egy részén ugyanakkor nem ilyen írásjegyek, hanem transzírásból származó jelsorozatok találhatók. Gyakran e kettőt keverve találhatjuk a talizmánokon. Az ilyen típusú talizmánok jelsorozatait leggyakrabban a homokba írás módszerével hozzák létre. Ez egy ősi, samanisztikus hagyományokra épülő technika, mellyel az égi erőket jelenítik meg oly módon, hogy egy homokkal,[28] hamuval vagy rizzsel felszórt táblára (*jiban* 乩版) a transzba esett médium (*tongji* 童乩) jeleket ír, egy erre a célra előkészített bottal (*jibi* 乩筆)[29]. Ezeket a jeleket később értelmezik, s utána kerülnek rá a talizmánokra. Bármely istenség, szellem, sőt elhunyt családtag is meg tud nyilvánulni ily módon.[30]

---

[27] EBERHARD 1994: 284. Bővebben lásd *Zhonghua daojiao dacidian* 1995: 630.

[28] A Zhou-kori bronzedényszövegek tanúsága szerint az ősök templomában az áldozati oltár környezetét homokkal szórták fel, s amikor az ős elfogadta az áldozatokat, akkor nyomai megjelentek a homokban. Lásd WIEGER 1972: 367.

[29] Hagyományosan barackfából (vagy fűzfából) készül, így a nyugati égtájat és az ott élő isteni lényeket, elsősorban a Nyugati királyanyát (*Xiwangmu* 西王母) szimbolizálja. Az írásra alkalmas villás botot a fa délkeleti ágairól kell vágni, mert a hagyomány szerint ez akkumulálja leginkább a *yang* esszenciákat. Hátuljára talizmánokat vésnek, és az egészet vörössel festik be. Lásd GROOT 1892–1910: 1296.

[30] Bővebben lásd HEINZE 1997: 164.

A hongkongi talizmánokon mind a mai napig gyakran lehet látni ilyen, transzírásból származó jelsorozatokat. Egy 1894-es hongkongi járvány alkalmával az istenséggé vált Guan Yu 關羽 tábornok ötször jelent meg egy médiumnak, aki vörös tusba mártott ecsetével, transzban olyan ábrákat jelenített meg, melyek a járvány elűzését szolgálták. Ezeket az ábrákat talizmánként akasztották ki mindenfelé.[31] Egy másik technika az úgynevezett vérköpéses módszer, melyet a homokba íráshoz hasonlóan mind a mai napig gyakorolnak. Ennél a médium transzba esve egy karddal elvágja a saját nyelvét, és az abból kiömlő vért ráköpi egy papírlapra. Az így létrejövő alaktalan foltokat tartják a szellemek üzenetének.[32]

A szöveg alapú talizmánok írásjegyeit egyfajta titkosírásnak, csak a beavatottak számára olvasható, ezoterikus írásmódnak foghatjuk fel. Már a legkorábbi időkben kialakult a rendszerük, mely idővel egyre bővült. Később az egyes ezoterikus írásjegyekkel leírt szövegeket értelmezték és hagyományos írásjegyekkel átírták, így kerültek be a taoista kánonba. Egy taoista apokrif irat,[33] a *Guweishu* 古微書, a Xia-dinasztia legendás alapítójára, Nagy Yure 大禹 vezeti vissza a talizmánok eredetét. A könyv szerint Yu az árvizet a zöld alapon vörös betűkkel festett *Hetu* 河圖 nevű ábra segítségével fékezte meg. Ezt később a Maoshanon 茅山 ásta el. A *Durenjing* 度人經 (DZ 219) című taoista munka ugyanakkor a talizmánokat az eredendő energia (*yuanqi* 元氣) megnyilvánulásaként írja le. A talizmán elégetésekor kerül vissza ebbe az eredendő állapotába, így a taoista szertartások alatti talizmánégetésnek nagy jelentőséget tulajdonítanak. Az egyes szertartások alkalmával ugyanakkor szent szövegeket is elégetnek, visszajuttatva őket eredendő, teremtés előtti állapotukba, beteljesítve és szimbolizálva ezzel az univerzum örök körforgását.

A taoista hagyományban a rituális gyakorlatokat öt fő művészetnek (*wushu* 五術) nevezik. Ezek a hegy (*shan* 山), gyógyászat (*yi* 醫), sors (*ming* 命), forma (*xiang* 象), jóslás (*bu* 卜). Ezekből a *shan* az életerő táplálásának művészetét (*yangsheng shu* 養生術) és a titkos gyakorlatok művészetét[34] (*xiumi shu* 修密術) jelenti. Az életerő táplálása az egészséges életmód, az egészséges test megőrzésének, a betegségek legyőzésének és a hosszú élet művészetének gyakorlatait jelenti. A titkos gyakorlatok művészete pedig a talizmánmágiát (*fuzhou* 符咒). A talizmánmágiát széles körben alkalmazzák. A mindennapi élet során alkalmazott talizmánok között léteznek: a házasságot,

---

[31] Bővebben lásd GROOT 1892–1910: 1295.
[32] LEGEZA 1985: 21.
[33] PALMER 1986.
[34] FENGRU SHANREN 1989: 102.

a férfi-női viszonyokat és az érzelmeket befolyásoló talizmánok; az üzlet felvirágzását, a gazdagság elősegítését célzó talizmánok; a család boldogságát, a biztonságos gyermekszülést és a kisgyermekeket óvó talizmánok; a testünket megóvó, az ártó erőket elűző, távol tartó és tisztító erejű talizmánok; valamint a mindennapi élet egyéb problémáitól, például egerektől és más rágcsálóktól megóvó talizmánok.

A talizmánokat leggyakrabban különféle sorozatokban látni. Vannak hármas, ötös, tizenkettes stb. sorozatokban készülő talizmánok. A sorozatszámoknak minden esetben megvan a maguk jelentősége. Például az Égi mester betegséget elűző talizmánjai (*Zhang tianshi qubing fu* 張天師驅病符) a hónap napjaira épülnek. A hónap minden napján van egy éppen szolgálatban lévő szellemgenerális (*shenjiang* 神將), akinek a védelme alá esik az adott nap. Harminc van belőlük. A Legfelsőbb Öreg mester kis talizmánjai (*Taishang Laojun xiaoben fu* 太上老君小畚符) az év hónapjaira épülnek, tizenkettő van belőlük, és egyes betegségeket gyógyítanak. Külön ötös sorozata létezik az Öt talizmánnak (*wufu* 五符), az öt szent hegynek (*wuyue zhentu* 五岳真圖) és az öt gazdagságistennek (*wucai shenfu* 五財神符).

A talizmánok készítése

Mivel a talizmánok szövegei és szimbólumai a szellemvilág hatóerőit jelenítik meg, így készítésük külön rítusok, szertartások elvégzését kívánja meg. A talizmánnak elkészítése után is hordoznia kell azokat az erőket, melyeket készítésekor a pap vagy médium megidézett, hiszen csak így töltheti be tartós funkcióját. A népi vallásosság (*minsujiao* 民俗教) már a legkorábbi időktől fogva igényelte az olyan varázspraktikákat, melyek megkönnyítették és segítették a mindennapi életet. A taoista papok vallási szolgálatként vezettek le temetéseket, jelöltek ki és szenteltek meg házhelyeket, gyógyítottak, ördögöt űztek. Miután a pap elvégezte a szertartásokat, és talizmánokat készített, azoknak tovább működve, a szertartás után is el kellett látniuk funkciójukat. Voltak talizmánok, melyeket ruhába varrtak, övre vagy nyakba akasztva viseltek, elégettek, sőt akár meg is ehettek. Délkelet-Ázsiában a hívők gyakorta tetoválják testükre a talizmánokat, s a kínai közösség körében népszerű az is, hogy egy kisméretű aranyfóliába csomagolva a bőr alá ültetik be.[35] Nemcsak papírra fest-

[35] HOSKIN 1993: 74.

ve készítenek talizmánokat. Léteznek kőbe vésett és medál formájú talizmánok is. A nagyobb, kőbe vésett talizmánokat ház előtt, útkereszteződésekben, folyók, tavak partján, falvakba vezető utak mentén egyaránt megtalálhatjuk. Feliratakban és megjelenésükben egyaránt az egyik szent hegyre, a Taishanra 泰山 utalnak. A kisebb, medál formájú talizmánokat a templomokban árusítják, s rendszerint a nyakba akasztva hordják. A nyakba akasztott talizmánokat esetenként kis piros tasakokba csomagolják, és így viselik.

Ha beteg volt egy háznál, akkor taoista papot hívtak, hogy az gyógyító szertartást végezzen. A pap a háznak a konyhától távol eső részében ideiglenes oltárt állított fel. Annak középpontjába a Sárga Császár (Huangdi 黃帝) képe és oltárasztala került.[36] Ettől balra egy másik oltárt állítottak, mely a gyógyító szellemek neveit tartalmazta vörös alapon fekete írásjegyekkel (*fulu* 符錄). Jobbra pedig Laozinek (Taishang Laojun 太上老君) állítottak oltárt. Ezek előtt állt a szertartás egyik legfontosabb kelléke, egy kis négyszögletes alakú asztalka,[37] melyen a talizmánírashoz szükséges eszközök voltak. Az asztalra sok mágikus ábrát és talizmánt aggattak, hogy megszentelt hellyé változtassák az oltárt és környékét. Ehhez gyakran használták az Öt talizmánt (*wufu* 五符), illetve a talizmánírashoz használt eszközöket megszentelő talizmánokat. Külön varázsigéket (*zhou* 咒) mondtak a víz, a dörzskő, a papír, a tus, az ecset megszentelésére. Ezenkívül még a talizmán megfestésekor, füstöléskor, a test megtisztításának szertartásánál, a száj megtisztításának szertartásánál, a szellemek megbékítésekor és az oltáron való áldozat bemutatásakor is. Ezeket a varázsmondásokat mindig háromszor hangosan elmondták, s csak

---

[36] LEGEZA 1985: 24.

[37] A *zhou* 咒, 'varázsige' jelentésű kínai írásjegy megőrizte ennek az asztalkának és az idéző szertartásnak az írásképét. Az 'asztalka' (*ji* 幾) fölött két 'száj' (*kou* 口) jelentésű írásjegy található, melyek a szertartást végző médium által mormolt varázsigékre, imára utalnak (LEGEZA 1985: 25). A talizmánokkal végzett szertartásoknak szerves részét képezik ezek a varázsigék, melyek együttes használatát *fuzhou*nak 符咒 nevezik. M. De Groot máshonnan származtatja a *zhou* írásjegy eredetét, GROOT 1892–1910: 1033. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a korai kínai bútorterminusokban a *ji* 幾 nem asztalkaként, hanem könyöktámaszként szolgált, ami az asztalka fölött varázsigéket mormoló médium képét kevéssé vetíti elénk. Vö. a korai bútorábrázolásokat: RUAN 2001. A későbbiekben a *ji* inkább füstölő asztalt jelent, így a *zhou* jelentéstartalma inkább a füstöléssel hozható kapcsolatba, amit alátámaszt a jelenlegi vallásos gyakorlat is, melyben *fuzhou*nak a füstölőrúddal végzett mágikus mozdulatokat nevezik. A *fuzhou*ról lásd *Zhonghua daojiao dacidian* 631.

utána kezdtek hozzá a talizmán megírásához. A beteg először füstölőt ajánlott fel a Sárga Császár oltára előtt, négyszer meghajolt, majd elmondta a panaszát. Ekkor a pap megfestette a talizmánt, majd miután ráírta a „császári parancsra" (*chiling* 敕令) jelentésű írásjegyeket, az oltárra helyezte azt. Ott még vizet cseppentett rá, vagy a pap a szájából vizet köpött a talizmánra. Ezt követően felállt, összeütötte háromszor a fogait, majd visszavonult. A betegnek a talizmánt fehér papírba csomagolva, a bal kezében fogva kellett a további műveleteket elvégeznie. A talizmánt vagy elégették és vízbe kavarva megitták (*fushui* 符水), vagy ruhába varrva, övre, nyakba akasztva viselték.

A papoknak a talizmánkészítést megelőzően ugyanazokat a szigorú előírásokat kellett betartaniuk, mint bármely szertartás elvégzése előtt. Egy megtisztulási rítuson mentek keresztül, melynek során rituális fürdőt vettek, tartózkodtak a húsfogyasztástól és a nemi élettől. Mivel a talizmán festése rituális művészetnek számít, így a festési előkészületeket és magát a festés közbeni tudatállapotot meghatározó alapelvek is nagy fontossággal bírnak. A legfontosabb alapelvek: a tudat (szív) nem mozog (*xin budong* 心不動), a tudatot (szívet) gyakorolva érhetjük el a hatást (*lianxin ganying* 練心感應). Nem az én festi meg a talizmánt, az énről el kell feledkezni[38] (*wangwo* 忘我), a szellem fényessége (*shenming* 神明) jelenik meg a művészetben.

Jóval egyszerűbben is hozzájuthatott egy beteg a neki megfelelő talizmánhoz. A népi naptár (*nongli* 農曆) minden évben tartalmazta a fontosabb betegségeket gyógyító talizmánokat, illetve bármely templomban a születési adatainak a fölhasználásával azonnal megkaphatta a számára megfelelőbb talizmánt. Az általános ártó erők ellen ható talizmánok szabadon vásárolhatók, illetve elvihetők. Általában a nagy hagyományos ünnepekkor a templomokban megsokszorozódik a talizmánok száma, s pénzért árusítják őket. Ugyanakkor az egyes istenségek ünnepei alkalmával csak egyféle talizmánhoz, az éppen születésnapját ünneplő istenség talizmánjaihoz lehet hozzájutni. Így egy-egy típusú talizmánt csak az év egy-egy megfelelő időszakában készítenek, nem folyamatosan.

---

[38] A *Zhuangzi*ben a meditációra hasonló terminust használnak. Ott az 'ülve megfeledkezni' terminussal (*zuowang* 坐忘) nevezik meg a meditációs tudatállapotot.

A talizmán írása

Egy népi taoista hagyományt őrző tajvani talizmánkészítő könyv alapján rekonstruálhatjuk a talizmán írásának folyamatát. A jelen tanulmány végén lefordított *Baopuzi*-fejezetben is találunk a talizmán írására vonatkozó útmutatást, s bár a részletekben lehetnek különbségek, a mai és a régi talizmánkészítés hagyományának alapelvei változatlanok maradtak.[39]

Az előkészület eszközei: 3 füstölőpálca, arany papírpénz,[40] ecset, dörzskő, fekete tus, cinóber, víz, a megfelelő színű talizmánpapír (*fuzhi* 符纸), füstölő edény, lélektábla (ez általános a családi oltárokon). A helyszín tekintetében fontos, hogy a festés vagy egy nagy teremben legyen, melyből kifelé nézzünk, vagy a házi oltáron lévő lélektábla előtt.

Fontos mozzanat, hogy mielőtt a talizmánt festő pap vagy személy nekilát a talizmán megfestésének, esküt (*shi* 誓) kell tennie a szellemeknek és az isteneknek, hogy a megfestett talizmán erejét jóra fogja fordítani. Az eskü után jelennek csak meg a szellemek, istenek, hogy erejükkel átitassák a talizmánt.

Én, XY tanítvány, ma éjjel minden halhatatlan, Buddha, Bódhiszattva, Taoős és bölcs előtt megesküszöm, hogy azért tanulom a talizmánfestést, hogy segítsek a világból való megszabadulásban, segítsek az embereknek, segítsek a bajban, jót cselekedjek, elűzzem az otthonokból az ártó erőket, megóvjam a családom és megvédjem a testem. Ezek után szívemben hű leszek, a gyermeki tisztelet szabályait betartom, emberséges leszek, igazságos leszek, az öt kapcsolatot megőrzöm, jól viselkedem, nem teszek az Ég ellen. Könyörgök a halhatatlanok és buddhák seregének és minden bölcsnek, hogy sugározzanak fényt tükreikkel, áldjanak meg, védjék meg XY tanítványukat, hogy a talizmánírást könnyedén, akadálytalanul elsajátítsam, s a festett talizmán minden szelleme világítson be fényével tízezer zhang területet.

Eskütevő; születése idejének nyolc írásjegye; pecsét vagy ujjlenyomat.

弟子XY 今夜在諸仙佛菩薩道祖神聖面前誓願學習符咒之術， 用以救世濟救急行善鎮宅保家護身等。 今後弟子一本忠孝仁義倫常規矩决不逆天行事， 盼請眾仙佛諸神聖明鑒並賜福護佑弟子 XY 學法順利成功， 所畫靈符皆神蹟赫赫光芒萬丈。 XY 生辰八字，蓋章或指印。

---

[39] Li 1997: 23.

[40] Ezek általában sárga színű papírosok, melyeken arany- vagy ezüstfólia, esetleg festék található. Az aranyszínű az isteneknek szóló felajánlás, míg az ezüst a szellemeket kibékítő áldozat.

A papír hátoldalára ráfestik az eskü talizmánját, és lepecsételik. Ezt ujjlenyomat is helyettesítheti. Mindezek után megfogják a füstölőt, a talizmánt, a felajánlási pénzt és elégetik őket, közben az eskü szövegét mormolják.

A talizmán megfestésének előkészületei ezzel még korántsem fejeződnek be. A fizikai és lelki megtisztulás rituális eljárásai és esküje után az egyes istenségeket külön-külön meg kell hívni a talizmán festésének helyszínére, mert csak jelenlétükkel segíthetik elő a talizmán spirituális erőkkel való megtöltésének folyamatát. A különféle segítő szellemek meghívásához háromszor ismételve mondják el a szellemekhez könyörgés imáját (*qingshen zhou* 請神咒). Ehhez először meditatív állapotban magukban tisztán fel kell idézni a megfestendő talizmán képét és istenét (*shen* 神). A talizmánformák (*fushi* 符式) és a varázsigék (*zhou* 咒) elsajátítása után nyugodtan ülve háromszor ki kell fújni a szájon keresztül a levegőt, meg kell gyújtani a füstölőket, és fel kell ajánlani az isteneknek. Ekkor mondják el az istenek meghívásának imáját (*qingshen zhou* 請神咒):[41]

Az Ég lelkei, a Föld lelkei, tisztelettel könyörgök a halhatatlanokhoz, buddhákhoz és bódhiszattvákhoz, minden szellemhez. Tanítványotok, XY, aki lakik (itt és itt) és a talizmánt megfesti (itt és itt) az alábbi helyen, ma este ezzel a három füstölőrúddal, mely több százmillió füstölő füstjével egyenlő, arra ösztökéli az Eget, s biztatja a Földet, hogy támasszon szelet, essen az eső, s gyűljenek a szerencsét hozó ötszínű fellegek. Mély tisztelettel kérem a Kilenc Ég titokzatos isteni asszonyát, a Leghatalmasabb halhatatlan mestert, az Északi Merítő csillagainak urát, valamint (ezt és ezt az) istensége(ke)t (a talizmánparancsért felelős istenek), valamint (ezt és ezt) az égi Tao-őst, halhatatlant, buddhát, szellemet és szentet, hogy lépdeljenek szerencsés fellegeken ide, űzzék el az ártó erőket. A világ tíz irányába, a fent és lenti űrbe, keletre, nyugatra, délre és északra, nincs hely, mit ne hatnának át, ne érnének el, tisztelettel kérem, hogy gyorsan-gyorsan jöjjenek. Tanítványotok, XY, ma éjjel kér minden égi Tao-őst, halhatatlant, buddhát, szellemet és szentet, hogy ereszkedjen alá, foglaljon helyet, űzze el az ártó erőket, s ajándékozza meg Tanítványát szellemi erővel bíró talizmánnal. Arra vágynék, hogy a megfestett talizmán védje az Út törvényeit, óvjon, és tízezerszeresen hozzon áldást. Tanítványotok, XY, ismételten háromszor tisztelegve, legmélyebb tisztelettel könyörög segítségetekért.

天靈靈， 地靈靈， 拜請仙佛菩薩， 眾神明。弟子 XY 家住 …… 畫符所在的地址 …… 今夜以三根清香， 化做百千萬億香雲， 驚天動地， 呼風喚雨， 朵朵五彩祥雲， 叩請九天仙女娘娘， 太上仙師， 北斗星君，…… ，…… 等諸天道祖， 仙佛， 神聖， 脚踏祥雲到此坐鎮。十方世界， 上下虛空， 東西南北， 無所不在， 無處不到， 恭請速速降臨來也。 弟子 XY 今夜求諸天道

[41] Li 1997: 24.

祖， 仙 佛， 神聖降臨坐鎭， 賜弟子靈驗神符。但願所書靈符， 蒙獲道法護佑， 賜福，得以萬分靈驗。弟子 XY 再三拜請叩求。

Mindegyik talizmán valamely istenség védnöksége alatt áll, mint ahogyan a gazdagsággal összefüggő talizmánokat az Öt gazdagságisten (*wucai shen* 五財神) felügyeli. Természetesen mára nehézségekbe ütköznénk, ha minden talizmán védőszentjét pontosan azonosítani akarnánk. A taoista gyakorlatban elegendő, hogy valamely fő szellemlény imáját és a talizmánfestés segítő szellemeinek az imáit mondják el. Ha a védőszellem ismeretlen, akkor egy Tao-őst, halhatatlant, buddhát, szellemet vagy szentet invitálnak meg, hogy űzze el az ártó erőket. Miután végigmondták az imaszöveget, fennhangon bejelentik a talizmán megfestésének célját, majd a füstölőrudat belehelyezik a füstölőedénybe. Mindezek után összetett kézzel elmondják a papír, víz, tus, dörzskő és ecset imáit, valamint a hagyomány szerint egy Taishang Laojuntől 太上老君[42] származó varázsszöveget.

[A papír varázsigéje (*chizhi zhou* 敕紙咒):] Az Észak istene parancsára, az e lapra festett talizmán űzze el a démonokat. Zhang, Zhang, minden szellemi erőket hordozó festményei elől, aki nem rejtőzik el, azt Fengduba száműzöm, gyorsan, gyorsan, a törvény parancsa szerint!

北帝敕吾紙書符打邪鬼， 張張皆神書， 敢有不伏者， 押赴酆都城， 急急如律令。

[A víz varázsigéje (*chishui zhou* 敕水咒):] Ez a víz nem közönséges víz, hanem északi rengui víz. Mihelyt egy csöppje is a dörzskövet éri, azonnal felhő s eső kél. A beteg, ha lenyeli, minden baját elmulasztja. Ha démonok nyelik le, akkor szétporladnak. Gyorsan, gyorsan Sanqidijun (A *yi* 乙, *bing* 丙, *ding* 丁 időszakok istenei) parancsa szerint!

此水不非凡水， 北方壬癸水， 一點在硯中， 雲雨須臾至， 病者吞之百病消除， 邪鬼吞之成粉碎，急急如三奇帝君律令。

[A tus varázsigéje (*chimo zhou* 敕墨咒):] A Jáde Császár parancsa ez! Az isteni tus perzsel, formája mint a felhők és a ködök. Felsorakozik a kilenc csillag, az isteni tusrúd könnyedén dörzsölődik, mennydörgés a vészekre. Gyorsan, gyorsan, a törvény parancsa szerint!

玉帝有敕， 神墨炙炙， 形如雲霧， 上列九星， 神墨輕磨， 霹靂糾紛， 急急如律令。

[A dörzskő varázsigéje (*chiyan zhou* 敕硯咒):] A Jáde Császár parancsa, az isteni dörzskőnek négy iránya, fém, fa, víz, tűz, föld. Az isteni dörzskövet

---

[42] Az istenséggé vált Laozi megnevezése.

finoman dörzsöljük, mennydörgés fényesség. Gyorsan, gyorsan, a törvény parancsa szerint!

玉帝有敕，神硯四方，金木水火土，神硯輕磨，霹靂電光芒，急急如律 令。

[Az ecset varázsigéje (*chibi zhou* 敕筆咒):] Itt lakik az öt villámisten, s villámfényük felragyog. Fent a testünk és sorsunk védik, lent megkötözik a kísérteteket, és elnyomják az ártó erőket. Minden halott és élő a pusztulás útjára lép, csak én vagyok hosszú életű! Gyorsan, gyorsan, a törvény parancsa szerint!

居收五雷神將， 電灼光華， 上則護身保命， 下則縛鬼伏邪， 一切死活滅道我長生， 急急如律令。

Az előkészületi varázsmondások után még két varázsszöveget kell a talizmánt festő papnak elmondania. Az egyik az ecset megfogásának varázsigéje (*qubizhou* 取筆咒), míg a másik az ecset papírhoz érintésének varázsigéje (*xiabizhou* 下筆咒).

[Az ecset megfogásának varázsigéje:] Az isteni ecset elsöpör, a szellemek védelmezik, a zűrzavarból így teremtenek békét és nyugalmat. A szellemeket legyőzik, s elnyomják az ártó erőket. Tiszteletemet fejezem ki a Laozi előtt. Gyorsan, gyorsan, a törvény parancsa szerint!

神筆揮灑，眾神護佑，藉以安寧，降魔伏邪，吾奉太上老君，急急如律令。

[Az ecset papírhoz érintésének varázsigéje:] Az Ég kerek, a Föld négyszögletes, hat parancs, kilenc pecsét. Én most leérintem az ecsetem, a tízezernyi szellem rejtőzzön el! Gyorsan, gyorsan, a törvény parancsa szerint!

天圓地方，六令九章，吾今下筆，萬鬼伏藏，急急如律令。

Ezek után elkezdődik a talizmánkészítés egyik legfontosabb mozzanata, magának a talizmánszövegnek és -parancsnak a talizmánpapírra történő leírása. A talizmánpapír és a tus színe egyaránt szimbolikus jelentőséggel bír. A színeknek Kínában legáltalánosabban az Öt elemmel vagy változási állapottal (*wuxing* 五行) analóg rendszere terjedt el, így az egyes színek az egyes elemekhez kapcsolódnak. A leggyakoribb papírszínek: a sárga, a vörös, a fekete és a fehér, de akadnak lila papírra írt talizmánok is. A leggyakoribb papír és tus színkombinációk: sárga alapon fekete, sárga alapon vörös, vörös alapon fekete, fekete alapon fehér.

A talizmán írásakor öt fő részt különböztetünk meg.[43] Ezek: a talizmánparancs két írásjegye, a talizmánszöveg írásjegyei, a talizmán

[43] FENGRU SHANREN 1989: 105.

„epéje" (*dan* 膽) és a talizmán fejrésze. Csak így, írássorrendjüket figyelembe véve festik a talizmánokat. A manapság használt talizmánokon a fix részek (talizmánparancs, a talizmán „epéje") gyakran előre nyomtatva szerepelnek, így csak az egyes talizmánszövegeket és a fejrészt kell külön-külön beírni.

A talizmánparancs

A talizmán parancsa két írásjegyből áll. Ezek a *chi* 敕 és a *ling* 令. Ugyanezek az írásjegyek szerepelnek a császári ediktumok szövegében is. Ez az egyik bizonyíték arra, hogy a taoista vallást hierarchiájában, nyelvezetében, túlvilág-elképzelésében számtalan módon inspirálta a világi uralkodási és hivatalnokrendszer szerkezete. Az ilyen parancsszavakat csak a panteon alacsony rangú istenségeinek neve fölé lehet írni. A hagyomány szerint a magasabb rangú istenek megsértődnének, ha csak így, egyszerűen megparancsolnának nekik valamit. Ha a talizmánparancsot az égi hierarchia egyik magasabb rangú istenségének nevében adjuk ki, akkor azt csak az istenség nevének leírása után, az istenség neve alá lehet leírni.

A rangsorban középen elhelyezkedő isteneknek szóló talizmánparancs fölé ugyanakkor a „tiszteletteljes parancs" (*fengling* 奉令) írásjegyeket kell írni. Ha magas rangú istenségtől kérünk valamit, akkor a *chiling* írásjegyeket nem is használhatjuk, csak a *feng*et, úgy, hogy az istenség neve fölé írjuk. Ily módon invitálhatjuk meg otthonunkba a legmagasabb isteni erőket, mint például Chenghuang 城隍, Mazu 媽祖, Wangye 王爺 isteneket és a templomok védőszellemeit. Az írásjegyek betűtípusának is nagy fontosságot tulajdonítanak. A legáltalánosabb, legalacsonyabb rangú talizmánokon a hagyományos kínai írásjegyeket (*zhengkai ziti* 正楷字體) és a „fűírás" írásjegyeit (*caoziti* 草字體) használják. A középső kategóriába tartozó talizmánokon a pecsétírást (*zhuanziti* 篆字體), míg a legmagasabb rangú talizmánokon az úgynevezett „félig írás, félig szimbólum" (*banzitu tishi* 半字圖體式) formájú karaktereket.[44] Ezek már sok szimbólumot és transzírásból származó elemet is magukba olvasztanak. A talizmánok többségénél a parancsot valamely istenség nevében adják ki, de vannak olyan talizmánok is, melyeken nem szerepel sem istennév, sem parancsszöveg. Ezek mindenre felhasználhatók, s ere-

[44] FENGRU SHANREN 1989: 116.

jük az őket megíró pap képzettségétől s az égi hierarchiában betöltött rangjától függ.

A talizmán szövege

A talizmánparancs által betartandó üzenet a talizmán szöveges része. Sokszor csak egy-egy írásjegyet tartalmaz, de általában konkrét szöveges parancsot. Amikor csak egy írásjegyből áll, akkor mindig az ördögi, ártó erők elűzésére (*chu* 除), visszaszorítására (*zhen* 鎮), megölésére (*sha* 殺), eliminálására (*jie* 解) vonatkozik. A konkrétabb szöveges üzenetek mindig bővebben írják le, hogy milyen típusú erőt, jelenséget vagy hatást akarnak vele megszüntetni. Ez már szorosan összefügg a talizmánok funkciójával. A mindennapi élet során a legáltalánosabban az alábbi típusokat használják:

Szerelmi és házassági varázslás talizmánjai, üzleti, mindennapi és gazdagsági varázslás talizmánjai; védő, tisztító, ártó szellemeket elűző varázslás talizmánjai. Mindezeken kívül más-más talizmánt használnak a különféle betegségekre, a terhes anyák védelmére, a gyermeksírás megszüntetésére, a rágcsálók elűzésére stb. Természetesen ezeknek a populáris talizmánoknak más, sokkal egyértelműbb a szövegezésük, mint azoknak az ezoterikusabb talizmánoknak, melyeket egy-egy szertartás alatt használtak fel, vagy azoknak, melyeknek egy-egy elv vagy természeti erő megidézése volt a célja. Ilyenkor már nem hétköznapi kínai írásjeggyel íródott a talizmán, hanem valamilyen taoista archaizáló titkosírással. A hétköznapi talizmánok szövegei gyakran a „gyorsan, gyorsan, a törvény parancsa szerint!" (*jiji rulü lingchi* 急急如律令敕) jelentésű írásjegyekkel záródnak.

A talizmán „epéje"

A talizmánok legalsó részét epének (*dan* 膽) nevezik. Ez egyfajta mágikus pecsét, lezárása a talizmánnak, mely kétféle karakterrel történhet. Mind a két karakternek mágikus erőt tulajdonítanak. Az egyik a *gang* 罡, mely a Göncölszekér bizonyos csillagainak a neve,[45] s a raj-

[45] A négy, körben elhelyezkedő csillagot nevezik *tiangang*nak 天罡.

tuk lévő istenségeket idézi meg. A másik egy szimbolikus ábra *(1. ábra)*. A taoista hagyomány szerint a *gang*ot a *yang* istenek (*yangshen* 陽神) talizmánjainak aljára, míg a másik jelet a *yin* isteneknek (*yinshen* 陰神) íródott talizmánok aljára kell írni.[46] Mindkét jel leírását varázsszövegek mormolása kíséri. A varázsszöveg megfelelő sorát mindig a mágikus jel megfelelő vonalának meghúzása közben kell elmondani. Így a *gang* írásjegy leírási módja a következő: „Nyíljanak meg az Ég kapui" (*kaitianmen* 開天門) – ezután a felső, a négyes (*si* 四) írásjegyet írjuk le. Majd a „Pusztítsuk el a démonok útját" (*shaguilu* 殺鬼路) sor következik, miközben a *zheng* 正 írásjegy vízszintes vonalát húzzuk meg. Ezek után a „Nyíljon meg a Föld palotája, s öljük meg a démonkatonákat" (*kaidifu shaguizu* 開地府殺鬼卒) varázsszöveg következik, mely alatt befejezzük a *zheng* írásjegyet. Mindezek után még elmondjuk a „Szellemkatonák, mint a tűz, oly gyorsan, mindent a törvény parancsa szerint" (*shenbing huoji ru lüling* 神兵火急如律令) szöveget, s kész is a mágikus pecsét. A másik, szimbolikusabb ábra varázsszövege a következő: „Nyíljanak meg az Ég kapui, záródjon a Föld palotája, maradjon [nyitva] az Emberek [világának] ajtaja, szűkítsük a kísértetek útját, döfjük át a démon szívét, zúzzuk szét a démon máját – fém, fa, víz, tűz, föld." (*Kaitianmen, bidifu, liurenmen, saiguilu, boguigan, jin, mu, shui, huo, tu* 開天門, 閉地府, 留人門, 塞鬼路, 博鬼肝, 金木水火土).[47]

A talizmán fejrésze

A talizmánra legutoljára rákerülő három vonásnak, melyek a fejrészt alkotják, nagy jelentőséget tulajdonítanak. A hagyomány szerint ezek keltik életre a talizmánt, meghúzásuktól kezdve működik a rá írott talizmánparancs és szöveg. Ezek a taoista panteon három főistenségének, a Három Tisztának (Sanqing 三清) az erejét szimbolizálják, mely a taoista hit szerint létrehozza a világ dolgait. Hasonló ez a taoista szertartások szoborfelélesztő rítusaihoz is, mely során a pap a szertartás egy bizonyos pillanatában feléleszti az istenség szob-

---

[46] FENGRU SHANREN 1989: 109.

[47] Másféle varázsszövegek is léteznek ezeknek a mágikus pecséteknek a leírására. Az egyes népi kiadványokban nincs két teljesen egyforma varázsige, bár tartalmilag hasonlóak. Az egyes varázsigék hagyománya inkább a szóban átadandó hagyományhoz kötődött, így nem volt szokás leírni őket, ez lehet a különbözőségek egyik oka.

1. ábra

2. ábra

szobrát oly módon, hogy a szemét ráfesti. Ugyanígy a talizmánt is, e szertartás végeztével, élőként kezelik. A három vonás közül elsőként a középsőt festik meg, majd a két szélsőt.

A talizmánnak így alakul ki a három fő része: a feje, mely tartalmazza a talizmánparancsot és a talizmán felélesztéséhez szükséges jeleket; a teste, mely a talizmán konkrét üzenetét hordozza; és a lába, mely a lezáró mágikus pecsét helye. Mindezeken kívül a talizmánok papírján az őket kibocsátó, készítő templom, szentély vagy pap pecsétjének is szerepelnie kell, ez is igazolja „hivatalos" mivoltukat *(2. ábra)*.

A talizmán megfestése után még el kell mondani az úgynevezett talizmánparancs varázsigét (*chifuzhou* 敕符咒). A hagyomány szerint a talizmán akkor lesz a leghatásosabb, ha a még az elején, az isteneket meginvitáló rítus során meggyújtott füstölőrúd a festés befejezésekor még nem égett le a feléig. A talizmánparancs varázsigéje ekkor számít a leghatásosabbnak.

A fentebb leírt talizmánkészítő rítusok mind az alacsonyabb kategóriába sorolt, mindennapos használatra készült talizmánokra vonatkoznak. A magasabb kategóriába sorolt talizmánok túlnyomó többségét a pap kanonikus prototípus alapján festi meg. A taoista templomokban is őriznek még fadúcokat, melyeken a leggyakrabban nyomtatott talizmánok hagyományozódnak tovább.

Baopuzi
17. fejezet
Fel a hegyekbe, át a vizeken

Ha arról kérdeznek, hogy miként vágjunk neki a hegyeknek,[48] én, az Egyszerűséget Átölelő azt felelem, hogy mindenki, aki a Taót gyakorolja, s gyógyító szereket (*yao* 藥) gyűjt,[49] valamint meg akar szabadulni a világi zűrzavartól, s rejtve él, mind a hegyekbe megy (*rushan* 入山). De aki nem ismeri a hegyre menetel módját, az bajba kerül. Ezért tartja a mondás: „A Taihua-hegy 太華 lábánál szétszórt csontok fehérlenek." Mindez azt jelenti, hogy bár egy oldaláról megismerhetünk egy dolgot, mégsem tudunk mindenre felkészülni. Bár az életet keressük, mégis erőszakos halállal halunk.

A hegy mérete nem számít, mindnek vannak istenei és szellemei (*shenling* 神靈).[50] Ha a hegy nagy, akkor a hegy istenének az ereje is nagy, s ha kicsi, akkor a hegyi isten ereje is csekély. Ha anélkül megyünk a hegyekbe, hogy ismernénk ennek a módját (*shu* 術),[51] biztosan bajba kerülünk. Betegségtől, sérüléstől, rémülettől nem érezzük magunkat biztonságban. Lehet, hogy fényeket, árnyékokat látunk, vagy furcsa hangokat hallunk. Máskor meg, egy nagy fa, bár nincs szél, magától kidőlhet, vagy egy sziklaszirt minden ok nélkül alá-hullhat, agyonzúzva az embert. Ezektől az utazó megzavarodik, s zavartságában egy mély völgybe zuhanhat. Tigris, farkas és mérgező rovarok lehetnek ártalmunkra.[52] Ezért ne vegyük könnyedén azt,

---

[48] A könyv többféle kifejezést használ a hegyre menetelre, de lényegében mindegyik ugyanarra a folyamatra utal, amikor a taoista nekivág a hegyeknek, hogy gyógyfüveket, gyógyító szereket gyűjtsön, illetve elvonuljon a világtól a halhatatlanság kutatása céljából. Később a taoista szertartás végzését is hegyre menetelnek nevezték. A szertartás alatt a taoista mester spirituálisan mássza meg az oltár által képviselt világhegyet.

[49] A *yao* nemcsak gyógynövényeket jelent, hanem a halhatatlanság elérését célzó ásványokat, gombákat stb. is.

[50] Többféle kifejezést használ a könyv a szellemvilág lényeire, melyek közül az isteni lényeknek áldozatokkal a kegyét keresi, míg az ártó démonokat megpróbálja talizmánok és varázspraktikák segítségével a gyakorló magától távol tartani.

[51] A hegyre menetelnek külön „tudománya" alakult ki, mely tartalmazta a helyes időzítés, a helyes áldozatbemutatás és a megfelelő talizmánok ismeretét.

[52] Az ártó erők egyszerre démonikusak és külsődlegesek, e kettő ráadásul egymástól el nem választható.

amikor a hegyekbe megyünk. Megfelelő a 3. és a 9. hónap, mert akkor a hegyek nyitva vannak. Válasszunk ki ekkor, a megfelelő hónapban egy szerencsés napot és egy szerencsés órát. Ha a dolgunk régóta nem tudjuk már elintézni, s késedelmes lenne megvárni ezen hónapok valamelyikét, akkor az is lehet, hogy csak a napot és az órát válasszuk ki.

Ha bárki nekivág egy hegynek, mindig a megfelelő módon, hét napon keresztül kell böjtölnie, s meg kell tisztítania magát, nem mehet oda piszkosan. Övén kell hogy viselje a hegyre menetel talizmánjait (*shengshan fu* 昇山符), és amikor elhagyja otthonát, akkor egész testén a három-ötös módszert (*sanwu fa* 三五法) kell alkalmaznia. Továbbá, azokban az években, amikor az öt hegy nem szerencsés, vagy amikor a kilenc tartományt[53] ínség sújtja, s hirtelen ártalmas erők jelennek meg, akkor az uralkodó nem tud hosszan működni. Zhou herceg 周公 *Chengming Lu* 城名錄 című műve alapján: „Amikor az Égalatti felosztott területeit eléri a járvány, lehet ellene védekezni (*bi* 避), de imával, áldozatokkal (*rang* 禳)[54] nem megyünk semmire". A lakhelyekkel, házakkal és a hegyekkel, szirtekkel is így van ez.

Ezenfelül, óvakodjunk az év első és második hónapjában a *jia*, *yi*, *yin*, *mao*[55] időszakokban a keleti, a negyedik és ötödik hónapokban a *bing*, *ding*, *si*, *wu* időszakokban a déli, a hetedik és nyolcadik hónapban a *geng*, *xin*, *shen*, *you* időszakokban a nyugati, a negyedik hónapban a *wu*, *ji* időszakokban a középső, továbbá a tizedik, tizenegyedik hónapban a *ren*, *gui*, *hai*, *zi* időszakokban az északi hegyre való felmeneteltől. Ne menjünk fel ilyenkor a Taihua 太華 hegyre, a Huo 霍 hegyre, a Heng 恆 hegyre, a Tai 太 hegyre vagy a Songgao 嵩高 hegyre. Tartsuk be a hegyek tilalmas időszakait, ha ezeket nem veszszük figyelembe, akkor tilos felmenni a hegyekbe.

Mindezeken felül, a régi dolgokban lévő lelkek (*jing* 精) emberi formát tudnak ölteni, ezzel félrevezetik és próbára teszik az embert. Csak akkor nem tudják leplezni igazi formájukat (*zhenxing* 真形), amikor tükörbe néznek. Ezért régen minden hegyre induló taoista egy kilenc *cun* 寸 átmérőjű fényes tükröt viselt a hátára akasztva. Így még a legöregebb démonok sem merték megközelíteni. Ha jött valaki, hogy próbára tegye, akkor csak megfordult, s így mikor az

---

[53] Kína egyik hagyományos elnevezése.

[54] Az ártó erők elűzésére sokféle kifejezést használnak. A *bi* szó szerint azt jelenti, hogy elűzni, kiűzni. A *rang* viszont a Han-kortól azokat az áldozatokat, szertartásokat jelenti, amelyeket az ártó erők elhárítására végeztek.

[55] Mindez a kínai időszámítás hagyományos 60-as ciklusára épül.

belenézett a tükörbe, ha halhatatlan vagy jó hegyi szellem volt, akkor emberi alakot vett fel. Ha viszont madár-, állatszellem, vagy ártó démon volt, akkor ha a tükörbe nézett, feltűnt [igazi] formája. Ezenfelül, ha öreg démonnal van dolgunk, a tükröt felé fordítva hátrafelé kell haladnunk, hogy belenézzen. Ha öreg démon (*laomei* 老魅), akkor nincsenek sarkai, de ha vannak, akkor hegyi szellem (*shanshen* 山神).

Egyszer régen, amikor Zhang Gaita 張蓋踢 és Ou Gaocheng 偶高成 a Shu-beli[56] 蜀 Felhőterasz-hegyen 雲台山 lévő remetelakjában meditált, hirtelen egy ember bukkant föl. Sárga színű egyszerű ruhát és turbánt viselt. Odalépett eléjük, és azt mondta: „Nem zavarom a Tao mestereit fárasztó, visszahúzódó elvonultságukban?" Ekkor mindketten megfordultak, s belenézve a tükörbe egy szarvast láttak. Megkérdezték tőle: „Te hegyi öreg szarvas vagy, hogy merészelsz hát, becsapva minket, emberi formát ölteni?" Még be sem fejezték mondókájukat, mire az ember szarvassá változott és elment.[57]

A Linlü-hegy 林慮 lábánál volt egy pavilon, melyben kísértetek (*gui* 鬼) tanyáztak. Mindig, amikor valaki megszállt ott, vagy meghalt, vagy megbetegedett. Esténként tíz-egynéhány nő és férfi jelent meg, sárgába, fehérbe, feketébe öltözve. Legutóbb, amikor ott éjszakázott, Bo Yi 伯夷 is találkozott velük. Lámpást gyújtott, gyertyát égetett és szent szövegeket recitált. Éjjel aztán tízegynéhány ember jelent meg, leültek Bo Yivel szemben és elkezdtek játszani. Bo Yi a tükrét[58] lopva feléjük irányította, s látta, hogy valójában egy falka kutya ül ott. Gyertyát ragadott és felállt. Úgy csinált, mintha véletlenül megégetné az egyikük ruháját. A ruha égett szőrszagot árasztott. Bo Yi megragadta a kísértetet, és ruhájába rejtett késével ledöfte. Először emberi kiáltás hallatszott, majd miután a kísértet meghalt, kutyává változott. Ezek után, a többiek mind elmenekültek, és ezt követően már nem kísértettek ott többet. Ekkora hát a tükör ereje.

Amikor egy nagy jártasságra szert tett mester vág neki a hegyeknek, akkor magával viszi a *Három uralkodó belső fejezetei* (*Sanhuang neiwen* 三皇内文) című könyvet, valamint az *Öt szent hegy valós for-*

---

[56] Sichuan tartomány.

[57] A kínai hitvilág szerint az ártó erők, démonok bármilyen formát képesek magukra ölteni és így megtestesülni.

[58] A tükör a taoizmus egyik legfontosabb rituális kelléke. Eredetileg bronzból készült, s csak manapság helyettesítik üvegtükörrel. A bronztükrök már jóval a taoizmus vallássá alakulása előtt fontos rituális és szimbolikus tárgyak voltak. Egyik oldalukat tükörsimára polírozták, a hátoldalukon pedig kozmikus világmodell ábrákat, halhatatlanokat, szimbolikus állatokat és növényeket ábrázoltak.

májának rajza (*Wuyue zhenxiang tu* 五岳真形圖) nevű ábrát,[59] melyek tartalmazzák a hegyi szellemek megidézésének módját. Ezenfelül a szellemek lajstromát (*guilu* 鬼錄)[60] alapul véve, megidézi a terület földistenét, a hegyek magas rangú szellemeit és az otthonok védőszentjét, hogy segítségüket kérje. Ezért a fák és kövek ártó szellemei (*guai* 怪), a hegyek és folyók lelkei (*jing* 精) nem mernek megjelenni, hogy próbára tegyék őt. Ezek után, felrajzolva a hetvenkét szellem védő talizmánjait (*fu* 符), elkészíti az ártó erők elleni pecséteket (*zhang* 章), valamint a vörös hivatali pecséteket[61] (*guanyin* 官印) és a *baoyuan* 包元 12 pecsétet (*yin* 印). Ahol lakik, ott lepecsételi velük a négy égtájat, az ártó erők így nem merik megközelíteni. Ekkor megragadja a Nyolc erő pálcáját (*bawei zhi jie* 八威之節), és az övére akasztja Laozi jáde könyvét[62] (*Laozi yuce* 老子玉策). Ezek után parancsolni tud a hegy isteneinek, így azok hogyan is mernének az ártalmára lenni?

Zheng Jun 鄭君 így beszélt nekem erről, de valójában nem tudok mindent ezekről a dolgokról. Mesterem mindig azt mondta a tanítványainak: „Ha valaki a Taót kutatja, s közben aggódik családja elszegényedése miatt, s aggasztja az, hogy elveszíti hivatali pozícióját, vajon elérheti a Taót? Az a baj, ha az elszántságtok nem komoly, akkor csak a közelinek szentelitek figyelmetek, s a távoliról megfeledkeztek. Az ilyen ember hallván ezt, öröme elszáll, elkomolyodik, s nem marad ott tovább. Hirtelen elmegy, nyomát sem látni. A legkisebb haszna sem származik ebből. Sőt, hatalmas és vég nélküli lesz a kára. Vajon hogyan is merülhetne ki a legfelsőbb beszéd lényege, s valósulhatna meg a leghatalmasabb határtalanság?"

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy a hegyre menetel szempontjából a legtiltottabbak az első hónap[63] *wu*, a második hónap *hai*, a harmadik hónap *shen*, a negyedik hónap *xu*, az ötödik

---

[59] A taoista varázslás egyik elengedhetetlen kellékét képezik a különféle mágikus erővel bíró ábrák és szövegek. Ilyen ábra az öt szent hegyet ábrázoló is, melyet talizmánként használnak, de a taoista szertartásokkor használt rituális öltözékek fontos díszítő ábrája is.

[60] Különféle istenek neveit tartalmazó lista, melyet a beavatás más-más fázisában kap a taoista. Az elsőt 7-8 évesen. Minden fázisban egyre több védőszellem neve van a listán, melyeket a beavatott pap bármikor mozgósíthat az ártó erők elleni harcban.

[61] A pecsét formájú talizmánok a taoistának a szellemvilág fölött való uralkodásának a szimbólumai. Az uralkodóhoz hasonlóan a taoista is pecsétjével helyezi érvénybe parancsát, amit a szellemeknek feltétlenül be kell tartani.

[62] A tökéletesség legmagasabb fokát elért taoista attribútuma.

[63] A továbbiak a hagyományos kínai időszámítás 60-as ciklusára épülnek.

hónap *wei*, a hatodik hónap *yin*, a hetedik hónap *jie* és *zi*, a nyolcadik hónap *shen* és *zi*, a kilencedik hónap *yan*, a tizedik hónap *chen* és *wei*, a tizenegyedik hónap *yi* és *chou*, valamint a tizenkettedik hónap *yan* időszakai. A legjobb napok pedig a *jiazi*, *jieyan*, *yihai*, *yiyi*, *yiliao*, *bingxu*, *bingwu*, *bingchen*. A fentebb leírt napok nagyon szerencsések. Továbbá, én, az Egyszerűséget Átölelő, a *Kilenc ég titkos feljegyzései* (*Jiutian biji* 九天秘記), valamint a *Nagy egy rejtett elsősége* (*Taiyi dunjia* 太乙遁甲) című könyvek alapján azt mondom, hogy a hegyre menetel szempontjából a hosszú hónapokban (*dayue* 大月) tiltott a harmadik, a tizenegyedik, a tizenötödik, a tizennyolcadik, a huszonnegyedik, a huszonhatodik, a harmincadik nap. A rövid hónapokban (*xiaoyue* 小月) pedig az első, az ötödik, a tizenharmadik, a tizenhatodik, a huszonhatodik és a huszonnyolcadik nap. Ha ezeken a napokon megyünk a hegyekbe, akkor biztosak lehetünk benne, hogy a hegy szellemei és istenei próbára tesznek majd bennünket, s amit keresünk, azt nem érjük majd el, amit tenni akarunk, az nem válik majd valóra. Mindegy, hogy taoista mesterek vagyunk vagy közönséges halandók, ha ezeken a napokon megyünk fel a hegyekbe, akkor nem lesz szerencsénk, sőt [az út] ártalmunkra is válhat. Tigrissel, farkassal, mérges rovarokkal fogunk találkozni.

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy az Ég és a Föld dolgaiban, a *yin-yang*, a jószerencse és balszerencse váltakozásában nehéz minden részletet kiismerni, oly sokfélék is azok. Én sem azt nem mondom, hogy mindezek a dolgok bekövetkeznek, de azt sem merem garantálni, hogy nem fognak bekövetkezni. Huangdi 黃帝 és Tai Gong 太公 is hittek ebben, s korunkban is, a művelt Yan Jun 嚴君 és Sima Qian 司馬遷 erre támaszkodtak. Ezenfelül a klasszikusok és a kommentárok is úgy sorolták be a naptárakat, mint amelyek világosan megmutatják az egyes évszakok kemény (*gang* 剛) és lágy (*rou* 柔) napjait. Egy régi vers szerint: „Csak a wu napok a szerencsések." Az eredete ennek az, hogy az uralkodó felállította a nagy csillagjós (*taishi* 太史) hivatalát, birtokot adományozott hozzá és címet, s ha volt valami dolga, akkor az ősök templomában szertartást mutatott be az Égnek és a Földnek, s kiválasztották a legjobb csillagállást. De a mai okoskodók nagyképűen el akarnak szakadni ettől a szokástól, így végzik dolgaikat. Szégyellenék a jó napot kiválasztani. Hát nem butaság ez?

Én mindig megvizsgálom a hegyre menetel körülményeit. Ha nem jó az időszak és a nap, akkor alapos vizsgálat után egy jót kell találni. Nem lehet meggondolatlanul a hegyekbe menni. A *Yuling jing* 玉鈐經 című könyv szerint: „Ha egy szent hegyre akarunk felmenni, akkor feltétlenül ismernünk kell a *Dunjia* 遁甲 írásokban lévő titkos varázstechnikákat", de ezek az írások nem veszik figyelembe az átlag

embereket és nagyon bonyolultan beszélnek ezekről a dolgokról. A *Lingbao jing* 靈寶經 azt írja: „Amikor a hegyekbe megyünk, akkor a védett (*baori* 保日) s helyes (*yiri* 義日) napok a megfelelőek. Ha ilyen napokon megyünk, nagy szerencsében lesz részünk, de ha egy előre meghatározott napon (*zhiri* 制日) vagy ártó napon (*fari* 伐日) megyünk, akkor bizonyos, hogy meghalunk." Nincs ez itt sem jobban kifejtve.

Jómagam, amikor még fiatalon a hegyekbe akartam menni, mindezekből kiindulva felkerekedtem, hogy tanulmányozzam a *Dunjia* írásokat. Azok több mint hatvan tekercsből álltak. Mivel a hegyre menetelről nem lehet mindent a legrészletesebben és a legkifinomultabban leírni, ezért kivonatosan, kézírásos formában összegyűjtöttem a legfontosabb vezérelveket, így már a zsákomban magammal tudtam vinni. Ezeket nem fogom most írásban továbbadni. Most csak röviden tárgyalom ezt a kérdést azért, hogy azokból, akik jó ügyben akarnak a hegyekbe menni, hogy megkeressenek olyan embereket, akik tudják ezeket a dolgokat, ne legyen hiány a világban.

A *Dunjia jing* azt mondja: „Aki a Taót akarja kutatni, az az Ég által befogadó napokon (*neiri* 内日) és a befogadó órákban (*neishi* 内時) az ártó démonok kiűzésére mutassa be a talizmánokat (*fu* 符) és a szövegeket (*shu* 書), s az Ég által ellenőrzött napokon (*tianqinri* 天禽日) és órákban (*tianqinshi* 天禽時) menjen fel a szent hegyekbe. Aki azt akarja, hogy az ártó erők (*xie* 邪), tigrisek, farkasok, mérges rovarok, rablók ne merjék megközelíteni, az akkor induljon neki, amikor az Ég elrejti (*tiancang* 天藏), s akkor menjen a hegyekbe, amikor a Föld ajtóul szolgál neki ehhez (*dihu* 地戶). Általában a hat *gui* napon az Ég megóvó, s a hat *ji* napon a Föld ajtóként szolgál." Ezenkívül még azt is olvashatjuk: „Aki meg akar szabadulni a világi zűrzavartól, s elmegy egy szent hegyre, hogy ne érje baj, az első holdhónap *dingmao* napját válassza, valamint a *yinde* 陰德 nevezetű órát, amit Ég szívének (*tianxin* 天心) is neveznek. Ekkor rejtőzhetünk el a világi zűrzavar elől. Ha lenyugszik a nap, s nem világít se a nap, se a hold, akkor nem látszanak sem az emberek, sem a démonok." Ezenkívül még azt is olvashatjuk: „Az, aki a halhatatlanságot kutatva egy szent hegyre megy, az válassza a hat *gui* nap és a hat *gui* óra valamelyikét, ezt még Ég hercegének (*tiangong* 天公) is nevezik. Ekkor bizonyosak lehetünk benne, hogy megváltást nyerünk (*dedu shi* 得度世)."

A *Dunjia jing* azt mondja: „Amikor hegyi erdőségbe megyünk, akkor a bal kezünkkel szedjünk *qinglong*kor[64] 青龍 »isteni füvet«

[64] A hagyományos kínai hatvanas időszámítási ciklusok egyes elemeinek összefoglaló elnevezése. Lásd később.

(*shangcao* 上草), törjük ketté, és *fengxing*kor 逢星 rakjuk le, majd haladjunk át rajta *mingtang*kor 明堂, és hatoljunk be *yinzhong*kor 陰中. Végezzük el Yu lépéseit[65] 禹步, és mondjuk el az alábbi varázsszöveget háromszor: »Nuokao 諾靠 és Taiyin 太陰 generálisok, csak nekem nyissátok meg az utat, nagy unokátoknak Wangjiának 王甲. Ne nyissátok meg másnak. Aki pedig rám néz, az gondolja azt, hogy egy rőzsenyaláb vagyok, s mert nem látnak meg engem, ne véljenek embernek.« Ekkor törjük ketté a kezünkben tartott füvet és helyezzük a földre. A bal kezünkbe fogjunk földet, és kenjük el az orrunkon és a száj-orr közötti részen. A jobb kezünkbe fogjunk füvet, s takarjuk el vele magunk. Bal kezünket nyújtsuk előre, s végezzük el Yu lépéseit, amikor a hat *gui*hoz érünk, akkor tartsuk vissza a lélegzetünket, és maradjunk egy helyben nyugodtan. Ekkor sem ember, sem démon nem fog meglátni minket." Általában a hat *jiát*[66] tekintjük *qinglong*nak, a hat *yi*t *fengxing*nek, a hat *bing*et *mingtang*nak, a hat *ding*et *yinzhong*nak.

A víz és a tűz trigrammja kiegészítik egymást. Egyet, majd még egyet, egy nyom nem jó, kilenc nyom, ami számít. Ehhez hozzávesszük azt, hogy egy lépés hét *chi* 尺,[67] ez összesen huszonegy *chi*. Ha hátratekintünk, kilenc nyomot látunk.[68] Még egyszer elmondva Yu lépésének módját: egyenesen állunk, előre rakjuk a jobb lábat, a bal láb hátul marad. Majd ismételjük ezt újra előre. A bal láb követi a jobbat, és mellézár. Ez az első lépés. Ismételten haladjunk előre a jobbal, majd a ballal, ezután a jobbal kövessük a balt, és zárjuk mellé. Ez a második lépés. Majd haladjunk előre ismételten a jobbal, a bal követi a jobbat, és mellézár. Ez a harmadik lépés. Ezekkel

---

[65] A taoista szertartásos és mágikus hagyományban kulcsfontosságú rituális lépéssor, mely a *Dadou* (Ursa Maior) csillagain való lépkedést szimbolizálja. Ennek az erősen samanisztikus színezetű táncnak a segítségével lépked fel a taoista pap az égi lépcsőfokokon, hogy az istenek világába jusson. Gyakran jádetáblába vésett talizmánokkal vagy ördögűző egyenes karddal végzik, hiszen ezekkel a rituális tánclépésekkel az egyes csillagisteneket idézi meg a taoista pap, mely istenek erejére feltétlen szükség van az ártó erők elűzésekor.

[66] A hat *jia* például azt a hat időszakaszt jelenti, melyekben a hatvanas ciklusban a *jia* elem szerepel.

[67] Hagyományos kínai mértékegység. Egy *chi* tíz *cun*, egy *cun* 3,33 cm.

[68] A taoista hagyományban a Göncölszekérnek kilenc csillaga van, melyből kettő rejtett. Ezenkívül a kilenc nyom az úgynevezett „kilenc palotát" is jelenti, mely az egyik legősibb ábrának, a „Sárga folyó ábrájának" az alkotóeleme. Ebből az ábrából származtatják a *Yijing* hagyományát.

együtt válik teljessé Yu lépéseinek módszere.[69] Mindenkinek, aki az Égalatti száz módszerét gyakorolja, ismernie kell Yu lépéseit. Nem elegendő, ha egyedül csak a módot ismerjük. Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy ahogy a *Lingbao jing*ben meg van írva: „Mi is a »értékes« nap (*baori* 寶日) jelentése? Amikor az Égi törzsek és a Földi ágak közül az első megszüli[70] a másodikat, azt nevezzük »értékes« napnak. Ezt alkalmazhatjuk a *jiawu* és a *yisi* napokra. A *jia* fa elemű, a *wu* tűz elemű. A *yi* is fa elemű, míg a *si* tűz elemű. Ez azért van, mert a tűz a fából születik. Ezenkívül, mit is jelent a »megfelelő« nap (*yiri* 義日)? Amikor az Égi törzsek és a Földi ágak közül a második szüli meg az elsőt, azt nevezzük »megfelelő« napnak. Olyan ez, mint a *renshen* és a *guiyou* napoknál. A *ren* víz elemű, a *shen* fém elemű. A *gui* is víz elemű, a *you* pedig fém elemű. Ez azért van, mert a víz a fémből születik. Mit jelent a »előre meghatározott« nap (*zhiri* 制日)? Amikor az Égi törzsek és a Földi ágak közül az első legyőzi a másodikat, azt nevezzük »előre meghatározott« napnak. Olyan ez, mint a *wuzi* és a *jihai* napoknál. A *wu* föld elemű, a *zi* pedig víz elemű. A *ji* is föld elemű, a *hai* pedig víz elemű. Az öt változási állapot jelentése alapján a föld legyőzi a vizet. Mit jelent az »ártó« nap (*fari* 伐日)? Amikor az Égi törzsek és a Földi ágak közül a második győzi le az elsőt, azt nevezzük »ártó« napnak. Olyan ez, mint a *jiashen* és a *yiyou* napoknál. A *jia* fa elemű, a *shen* pedig fém elemű. A *yi* is fa elemű, a *you* pedig fém elemű. A fém márpedig legyőzi a fát. A többi nap is hasonlatos ehhez. Ezek alapján végigkövetve, a többi nap természetét is megismerhetjük."

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy ha egy szent hegyre akarunk menni, és már elmúlt a *jiazi* „nyitott" nap (*kaichuri* 開除日), akkor öt darab ötszínű, egyenként öt *cun* szélességű anyagot akasszunk fel egy kőre, így amiért megyünk, azt sikerrel elérjük. Továbbá, a hegyre menetelkor az a jó, ha ismerjük a Hat *Jia*[71] titkos imáját. Ez így szól: „Minden fegyveres és harcos, aki megközelít, álljon csatasorba, és menjen előre." Ezt a kilenc szót titkon ismételgessük. Jelentősége pedig az, hogy nem lesz olyan ártó erő, amit ne űzne el, s aki a Taót keresi, azt nem fogja megzavarni semmi.

---

[69] A lépéskombinációban a taoista pap sántikáló mozdulatokkal halad. A hagyomány szerint a Nagy Yu sánta volt. E szimbólum elemzése túlmutat e tanulmány keretein.

[70] Az egyes időszakaszokat megfeleltetik az öt változási állapot (öt elem) egy-egy elemével. Az öt elemnek pedig két fő ciklust tulajdonítanak, melyek közül az egyikben az egyik elem megszüli a másikat, míg a másikban elpusztítja.

[71] A hat *jia* elemet tartalmazó időszakaszt később megszemélyesítették és ördögűző istenségként azonosították.

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy a hegyek közt a „hegyi lelkek" (*shanjing* 山精) formára olyanok, mint egy hátrafelé menő féllábú kisgyermek.[72] Szeretnek ezek az emberek kárára lenni. Ha valaki egy hegyre megy, és éjszaka hangos emberi hangokat hall, akkor azt tudnunk kell, hogy annak a szellemlénynek a neve, mely a hangokat kiadja: Qi[73] 蜞. Ha tudjuk a nevét és elkiáltjuk, akkor nem mer majd ártalmunkra lenni. A másik neve Renei 熱内, mindkettőt kiálthatjuk. Továbbá van olyan hegyi lélek is, mely egy dobhoz hasonlít, és vörös a színe. Egy lába van, és úgy hívják, hogy Hui 暉. Van olyan is, amelyik egy kilenc chi magas emberhez hasonlít, szőrkabátot és bambuszból font kalapot visel. Őt úgy hívják, hogy Jinlei 金累. Van, amelyik egy ötszínű sárkányhoz hasonlít, melynek vörösek a szarvai. Ennek a neve Feifei 飛飛. Ha meglátjuk ezeket az erőket, s elkiáltjuk a nevüket, akkor nem mernek ártalmunkra lenni.

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy a hegyekben vannak nagy fák, melyek közül van, amelyik tud beszélni. De nem a fa tud beszélni, hanem a benne lévő szellem, amelyet Yunyangnak 雲陽 hívnak. Ha elkiáltjuk a nevét, szerencsénk lesz. A hegyekben este az, aki tűz fényét látja, amit már régóta elszáradt fák keltenek, ne is lepődjön meg ezen. Ha a hegyen éjszaka idegeneket (*huren* 胡人) látunk, akkor tudnunk kell, hogy azok a réz és a vas lelkei. Ha látunk egy Qin-belit 秦, akkor az egy százéves öreg fa lelke, ne is lepődjünk meg ezen. Egyik sem lesz ártalmunkra. Ha egy hegyi patakban látunk egy hivatalnokot (*shi* 史), annak a neve Sijiao 四徼, elkiáltva a nevét szerencsénk lesz. Ha egy nagy kígyót látunk a hegyen, amelyik a fején turbánt visel, akkor azt Shengqingnek 昇卿 hívják. Ha elkiáltjuk a nevét, akkor szerencsénk lesz. Ha a hegyen egy hivatalnokkal találkozunk, akinek csak a hangját halljuk, de nem látjuk az alakját, s kiabál ránk szakadatlan, akkor dobjuk meg egy fehér kővel, hogy abbahagyja. Másik módszer az, hogy egy nádbotot lándzsaként használva megdöfjük, s akkor szerencsénk lesz. Ha a hegyen látunk egy szellemet, amelyik megállás nélkül kiabál hozzánk élelmet kérve, akkor azt egy fehér lándzsával dobjuk meg, s attól rögvest meghal. A hegyen a szellemek gyakorta összezavarják az embert, s ettől eltévedünk, de ha egy nádbottal megdobjuk őket, akkor nyomban elpusztulnak.

---

[72] Az alábbiakban felsorolásszerűen olvashatjuk az egyes ártó erők tulajdonságát és megjelenési formáikat. A különféle szellemlényeknek az ilyen módon való leírása emlékeztet a *Hegyek és vizek klasszikusa* (*Shanhai jing* 山海經) című munkában olvasható leírásokra.

[73] Rovarnév: Tetra-gnatha.

Ha egy *yin* napon a hegyen valaki fehér „tigris hivatalnoknak" (*yushi* 虞史) nevezi magát, akkor az valóban tigris. Ha az „út urának" (*lujun* 路君), akkor az farkas. Ha „tiszteletre méltó vezetőnek" (*lingzhang* 令長), akkor egy öreg róka. Ha egy *mao* napon „idősebbnek" (*zhangren* 丈人) nevezi magát, akkor nyúl. Ha „kelet apa királyának" (*dongwangye* 東王爺), akkor jávorszarvas. Ha „nyugati királyanyának" (*xiwangmu* 西王母), akkor őz. Ha egy *chen* napon „esők urának" (*yushi* 雨師) nevezi magát, akkor egy sárkány. Ha a „folyók nagybácsikájának" (*hebo* 河伯), akkor egy hal. Ha „bél-hercegnek" (*changgong* 腸公), akkor egy rák. Ha *si* napon „hatalmasságnak" (*guaren* 寡人) nevezi magát, akkor egy földoltáron lévő kígyó. Ha az „idők urának" (*shijun* 時君), akkor egy teknős. Ha egy *wu* napon „három hercegnek" (*sangong* 三公) nevezi magát, akkor egy ló. Ha „halhatatlannak" (*xianren* 仙人), akkor egy öreg fa. Ha egy *wei* napon „úrnak" (*zhuren* 主人) nevezi magát, akkor egy juh. Ha „hivatalnoknak" (*li* 吏), akkor egy szarvnélküli folyami szarvas. Ha egy *shen* napon az „emberek urának" (*renjun* 人君) nevezi magát, akkor egy majom. Ha „kilenc miniszternek" (*jiuqing* 九卿), akkor egy emberszabású majom. Ha *you* napon „tábornoknak" (*jiangjun* 將軍) nevezi magát, akkor egy öreg kakas. Ha „bebörtönzött bűnözőnek" (*buzei* 捕賊), akkor egy gyűrűs fácán. Ha egy *xu* napon valaki emberi nevet ad magának, akkor az egy kutya. Ha Chengyang 成陽 úrnak nevezi magát, akkor egy róka. Ha egy *hai* napon a „szellemek urának" (*shenjun* 神君) hívja magát, akkor egy disznó. Ha „nőnek" (*furen* 婦人), akkor arany vagy jáde. Ha egy *zi* napon a „földoltár urának" (*shejun* 社君) nevezi magát, akkor egy patkány. Ha „természetfeletti embernek" (*shenren* 神人), akkor egy rejtett szárnyú rovar. Ha egy *chou* napon „diáknak" (*shusheng* 書生) nevezi magát, akkor az egy ökör. Csak ha tudjuk a nevét ezeknek az állatszellemeknek, akkor nem tudnak ártalmunkra lenni.

Ha arról kérdeznek, hogy ha rejtve élünk a hegyekben és mocsarakban, miként védekezhetnénk a mérges kígyók ellen, én, az Egyszerűséget Átölelő azt felelem, hogy régen a Yuan-dombok 圓丘 tele voltak nagy kígyókkal, de jó gyógyító szerekkel is. Amikor Huangdi 黃帝 fel akart menni a hegyekbe, Guang Chengzi 廣成子 azt tanította neki, hogy akasszon az övére realgárt[74] (*xionghuang* 雄黃), és a kígyók mind elmenekülnek majd. Most, ha *Wudu* 武都 realgárt viszünk magunkkal, olyan színűt, mint a kakastaréj, legalább öt *liang*gal 兩, s így megyünk a hegybe és az erdőségekbe, nem kell a kígyóktól tartanunk. Ha egy kígyó mégis megmarna, akkor tegyünk egy kevés

[74] Arzén-szulfid.

realgárport a sebbe, s ha így megyünk fel a hegyre, akkor meggyógyulunk. Bár sokféle kígyó van, de csak a viperának és a *qingjin* 青金 kígyónak a marását sürgető ellátni. Ha nem gyógyítjuk meg, akkor egy nap alatt végez az emberrel. Ha nem ismerjük a gyógyítás módját, és a fent említett két kígyó egyike megmar, akkor egy kis késsel vágjuk ki a sebből a húst, hajítsuk a földre, és a húst égessük ki. Kis idő múlva az teljesen kiég, és életben maradunk. Ezek a kígyók a hetedik és a nyolcadik hónapban a legmérgezőbbek. Ha nem marnak meg senkit, akkor a mérgük nem jön ki. Ekkor nagy bambuszokat és kis fákat harapdálnak, amitől azok kiszáradnak.

Manapság az, hogy egy taoista a hegyekbe megy, s csak a nagy módszereket (*dafang* 大方) ismeri, de nem ismeri a legalapvetőbb ártó erők elleni védekezés (*bi* 避) módját, az bizony helytelen. Ha még nem indultunk neki a hegyeknek, akkor először maradjunk otthon, és készüljünk fel, tanuljuk meg a varázslatokat (*jinfa* 禁法). Vizualizáljuk (*si* 思) a napot, a holdat, a Vörös madarat, a Sötét harcost, az Azúr sárkányt, a Fehér tigrist, hogy védjék meg a testünket, s utána menjünk a hegyekbe és az erdőségekbe.[75] Bal oldalunkról vegyünk három mély lélegzetet, tartsuk vissza. Kiengedve a hegyen és az erdőségekben koncentráljunk (*yisi* 意思) arra, hogy vörös a színe, és mint a felhő vagy a köd, teljesen beterít több tíz *li* 里 területet. Ha velünk van valaki, nem számít, hányan is vannak, parancsoljuk meg nekik, hogy álljanak sorba, és a levegőt fújjuk rájuk, s mindezek után, ha rá is lépnének egy kígyóra, az moccanni se mer majd. Ezután már nem is fogunk kígyókkal találkozni. Ha ez mégis megtörténne, akkor álljunk a nappal szembe, vegyünk a bal oldalunkról három mély lélegzetet, tartsuk vissza. Helyezzük a nyelvünket a szájpadlásra (*shezhu tian* 舌柱天), kezünkkel varázsmozdulatot téve (*nian* 捻) zárjuk be az átjárókat, majd zárjuk be az Ég kapuját, csukjuk be a Föld ajtaját,[76] majd valami eszközzel nyomjuk le a kígyó fejét, és a kezünkkel körözzünk körülötte. Így a földre rajzolva börtönözzük be, s tartsuk vissza. Ezek után, akár föl is vehetjük, hogy játszadozzunk vele. Akár a nyakunk, fejünk köré is tehetjük, nem mer majd megmarni minket. Magától mindez el nem múlik, ráköpve a levegőt nem lesz képes kimenekülni a börtönéből.

Ha mást harap meg egy kígyó, akkor ismét balról vegyünk három mély lélegzetet, fújjuk rá, és az mindjárt meggyógyul, nem fog kiújulni a fájdalma. Legyen később köztünk bár sok *li* távolság, mégis

---

[75] Az egyes égtájak szimbolikus állatai, védőszellemek.

[76] A talizmánok lábrészén felfestett mágikus pecséteknek aktivizálása is hasonló varázsigékkel történik.

lehet így gyógyítani. Kiáltsuk el az illető nevét, ha férfi, akkor a bal kezünk felől végezzük el a varázslatot, ha nő, akkor a jobb kezünk felől, s rögvest meggyógyul.

Jie 介 mester módszere a következő. Ha a hegyekbe megyünk, hogy ott éljünk, akkor képzeletünkben jelenítsünk meg egy egyfejű, öt színben pompázó kígyót, majd tartsuk vissza a lélegzetünk, és bambuszbottal vagy fadeszkával nyomjuk össze, s döfködjük meg. Ezután balról végezzük el Yu lépéseit. Képzeletünkben jelenítsünk meg sok ezer százlábút úgy, hogy teljesen beborítsák a testét, majd távozzunk. Így sosem fogunk kígyókkal találkozni.

Más módszer, ha szárított ginzenget és sisakvirágot kötünk a könyökünk alá. Vagy pedig bivalyszarv vagy szarvasagancs égetésével füstöljük be a testünk. De Wang Fangping 王方平 realgár golyócskáit is magunkkal vihetjük. Van, aki disznófülzsírból és pézsmából készült golyócskákat tesz a lábkörme alá. Mindnek megvan a maga haszna. Mivel a pézsma és a vaddisznó is megeszi a kígyót, ezért lehet használni őket arra, hogy távol tartsák tőlünk a kígyókat. Mivel a Lianri 連日 madár és a Ying 蠅 teknős is megeszi a kígyót, azért a déli emberek, amikor a hegyekbe mennek, mindig visznek magukkal Ying teknősfarkat és Lianri madárcsőrt, ezekkel védekezve a kígyók ellen. Amikor megmarja őket egy kígyó, akkor ezzel a két dologgal dörzsölik be a sebet, és azon nyomban meggyógyulnak. Yunri 云日 ennek a madárnak a másik neve.

A déli emberek, amikor a hegyekbe mennek, visznek magukkal egy bambuszcsövet, melyben élő és hangosan mocorgó férgek vannak. A férgek, ha megérzik, hogy hol van a kígyó, akkor elkezdenek izegni-mozogni a bambuszcsőben. Ekkor alaposan meg kell vizsgálni a füvet, s bizonyos, hogy meg fogjuk látni a kígyót. A nagyobb kígyók több *zhang* 丈 hosszúak; amikor a testük kitekergőzik, és a férgek meglátják, akkor a lélegzetükkel meg tudják állítani. Ekkor a kígyó elpusztul. Amikor egy kígyó meglátja ezeket a férgeket, vízmosásban vagy vízparton, akkor lehet bármilyen nagy is, visszamenekül a folyó vagy a völgy mélyére. Ezek a férgek csak a víz felszínén tudják így elpusztítani a kígyót. Az emberek csak azt látják, hogy van valami a vízen, ami a vízzel egy színű, zöld, és akkorának látják, mint egy kalapgomb. Egyenesen lemennek a vízbe, egészen a kígyó lakhelyéig, majd egy kis idő múlva a kígyó elpusztulva felemelkedik a víz felszínére. Ezért van az, hogy a déli emberek ebből a féregből készült porral gyógyítják a kígyó marta sebet, s ettől az rögvest begyógyul.

Vagy ha arról kérdeztek, hogy a Jangcétól délre lévő hegyek és völgyek között élő sok mérges és kártékony állat ellen hogyan kell védekezni, akkor én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy országunk magasan fekvő területein a föld kipárolgásai tiszták és

harmonikusak. De a különféle fejedelemségekben lévő szent hegyek esetében egyáltalán nem ez a helyzet. Most Wu 吳 és Chu 楚 államok földjein nagy a forróság, mocsarasok, párásak. Bár vannak jó szent hegyeik, mint a Heng 衡 és a Huo 霍, azért azokon is sok a mérgező élőlény. Van, amelyiket Duanhunak 短狐 hívják, egy másikat Yunek 蜮 vagy Shegongnak 射工, de vannak még olyanok is, amelyeket Sheyingnek 射影neveznek. Ezek valójában mind vízben élő férgek. Olyan az alakjuk, mint egy ciripelő kabóca, nagyságuk, mint egy három hes 合 pohár. Van szárnyuk és tudnak repülni. Nincs szemük, de jó a hallásuk. A szájukban van egy keresztben álló szerv, szarvszerűen hajló, mint egy íjpuska. Ha emberi hangot hallanak, akkor ez a szájukban lévő szerv, mint egy íjpuska, levegőt lő ki. A vízből nyilaznak így az emberekre. Ha eltalálják a testünket, akkor megsebesülünk, ha az árnyékunkat találják el, akkor pedig betegek leszünk, de nem lesz rajtunk sérülés. Ha nem ismerjük, hogy miként gyógyítsuk, akkor meghalunk. A betegség, amit okoz, olyan, mint a tífuszos láz, tíz napon belül belehalunk.

Vannak még a homoki paraziták (*shashi* 沙蝨), melyek egyaránt megtalálhatók a vizekben és a szárazföldön. Frissen, eső után, hajnal vagy alkonyat előtt, ha sétálunk vagy vízen gázolunk át, akkor hozzánk tapadnak. Csak amikor a forró nap kiszárítja a füvet, akkor rejtőznek el. Méretük akkora, mint egy szőrszál vége. Először hozzátapadnak az emberhez, majd behatolnak a bőr alá, és ott élnek. Ott szúrnak meg, mely szúrás bár kicsi, mégis nagyon megbetegszünk tőle. Tűvel el lehet távolítani őket. Színük olyan vörös, mint a cinóber, s ha a körmünkre rakjuk őket, ott izegnek-mozognak. Ha nem szedjük ki őket, akkor behatolnak egészen a csontig, majd az egész testben körbe-körbe vándorolnak. Hasonlóan a Shegonghoz 射工, ezek is halálosak. Ha olyan területen haladunk át, ahol ilyen férgek vannak, akkor, miután hazatértünk, azonnal tűzzel kezeljük át az egész testünket, ettől azok lepotyognak a földre. Ha viszünk magunkkal Nyolc dolog pézsma golyócskákat (Bawu shexiang wan 八物麝香丸), Világból megmentő golyócskákat (Dushi wan 度世丸), Életet megóvó golyócskákat (Huming wan 護命丸), Jáde kanna golyócskákat (Yuhu wan 玉壺丸), Rinocéroszszarv golyócskákat (Xijiao wan 犀角丸), Hét csillag golyócskákat (Qixing wan 七星丸), vagy Adenophorát (*jimin* 薺苨), akkor a Homoki parazita és a Duanhu 短狐 ellen is védekezhetünk. De ha nem tudunk hozzájutni ezekhez a szerekhez, akkor az is jó, ha jó minőségű pézsmát viszünk magunkkal. Vagy realgárt és fokhagymát együtt vagy külön összetörünk, és abból készítünk golyókat, akkorákat, mint egy tyúktojás. Ha megcsípnének minket, akkor ezekkel a szerekkel kell bekenni a sebet, s meggyógyulunk. Ihatunk vörös Amaratusból csavart levet

is, és be is kenhetjük vele a sebet. Ettől is meggyógyulunk. A Wujia 五笳 gyökeret, a Xiangou 縣鉤 füvet és a Futeng 茀藤 növényt lehet egyszerre vagy külön-külön is használni. Összemorzsolhatjuk és a levéből egy-két *sheng*nyit 昇 ihatunk is.

Továbbá, a Shegong 射工 férgek télen összebújnak a hegyekben és a völgyekben, s amikor nagy a hó, akkor ahol vannak, ott a hó nem tud összegyűlni, mert megolvasztja a felemelkedő lélegzetük. Itt kell ásni. Nem mennek egy *chi*nél 尺 mélyebbre a földbe, ezért könnyen hozzájuk lehet jutni. Az árnyékban kiszárítva, por alakban magunkkal vihetjük őket. Nyáron saját maguk tartják tőlünk távol a Shegong férgeket.

Ha a taoista mester ismeri az Egység varázslatának (*yijin* 一禁) módszerét, a Barlangok száz varázslatát (*dongbaijin* 洞百禁), az Örökké megőrző varázst (*Changcunjin* 常存禁), valamint az Igaz egység megőrzését (*Shouzhenyi* 守真一), akkor semmilyen mérgező lény nem mer majd a közelünkbe jönni, s nem is kell alkalmaznunk a sokféle gyógynövényt.

Vagy ha megkérdeznek annak a módszeréről, hogy egy olyan taoistának, aki hegyen vagy hegyi barlangban él, kell-e hogy a teremtő erő birtoklásáért szorgoskodjon, vagy csak arra kell törekednie, hogy ne féljen a maláriás reumától – erre én, az Egyszerűséget Átölelő azt felelem, hogy a Jinbing 金饼 por, a Sanyang 三陽 lé, a Changxin 昌辛 golyócskák és a különféle, erős illatú zöldségek jók arra, hogy elviseljük a telet és a forróságot. A Duyao 獨搖 kenőcsöt, a Yinyu 茵芋 és a Xuanhua 玄華 port, a Qiudi 秋地 és a Huangxue 黃血 golyócskákat nem is kell hogy ötven napnál tovább használjuk, és tíz évig nem kell tartanunk a maláriás reumától. Ha az arany vagy a cinóber nagy orvosságokat használjuk, akkor, bár még nem emelkedtünk fel az űrbe, se nem levitálunk, nem fogunk elkapni semmiféle betegséget, még akkor sem, ha nagy széllel kell dacolnunk, vagy ha mocsárban fekszünk. Az, aki ezt a hét orvosságot használja, az a Tao gyakorlásában kezdő tanulónak számít. Yao 姚 mester csak a Sanyang 三陽 levet használta, jégen aludt, s mégsem kapott hideglázat. Mindezek titkos módszerét Jie 介 mester és Liang Youdao 梁有道 kövön fekve, illetve ősszel és télen a széllel és hideggel dacolva kipróbálta már.

Ha annak a módjáról kérdeztek, hogy átgázolva a folyókon, átkelve a tengereken hogyan védekezhetünk a kígyók és a sárkányok ellen, akkor én, az Egyszerűséget Átölelő azt felelem, hogy ha egy taoistának nincs mit tenni, és vándorlása közben át kell kelnie egy nagy folyón, mindig, mielőtt belemegy a vízbe, törjön össze egy tyúktojást, keverje azt össze egy kevés rizslisztes füstölőporral egy vízzel teli edényben, majd mossa le magát ezzel, s nem kell félnie a széltől,

a hullámoktól és a pikkelyes sárkányoktól sem. Ezenkívül viselje az övére akasztva a Keleti-tengeri kisfiú talizmánját (東海小 童符), a Vizeket irányító talizmánt (*Zhishui fu* 制水符), a Halhatatlanok szigetének fatáblácskáját (*Penglai zha* 蓬萊札), s ezek távol fogják tőle tartani a vízben rá leselkedő ezernyi bajt. Mindezeken túl van még a Liujia háromszoros arany talizmán (*Liujia sanjin fu* 六甲三 金符) és az Öt fa varázslat (*Wumujin* 五木禁) módszere. Mielőtt a folyóba mennénk, először ismételgessük az alábbi szent szöveget: „Szóljanak a dobok! A vizek ura vezessen előre, s védjen meg a sárkányoktól, a tízezernyi vész tűnjön el, s az ég legyen tiszta és fényes."

Mindezeken kívül, az *Arany bambuszlapos feljegyzések* (*Jinjianji* 金簡記) szerint, az ötödik holdhónap bingwu napján délben, zúzzuk össze az ötféle ásványt (*wushi* 五石) egy anyaggá. Az öt ásvány: a realgár (*xionghuang* 雄黃), cinóber (*dansha* 丹砂), auripigment (*cihuang* 雌黃 – arzén-triszulfid), alunit (*fanshi* 礬石 – alunit tartalmú agyagpala), malachit (*zengqing* 曾青). Mindezeket zúzzuk porrá, majd mossuk át Jinhua 金華 lével, és tegyük egy hat-egy szent füstölőtartóba (*liuyi shenlu* 六一神盧). Ezután rázzuk össze, s cimetfa (*guimu* 桂木) tüzén, keményfából készült faszénnel olvasszuk össze bronzzá. Egy fiúnak és egy leánynak parancsoljuk meg, hogy hozzák a forró bronzot, s csináljunk a férfias-bronzból egy férfi kardot, a nőies-bronzból egy női kardot. Hosszuk öt *cun* 寸 és öt *fen* 分 legyen. Mivel ez a föld (elem) száma, így ez elnyomja a vízi szellemeket. Vigyük magunkkal ezeket, amikor vízben haladunk, s a sárkányok, az óriási halak és a vízi szellemek nem mernek majd megközelíteni minket. Ha meg akarjuk ismerni, hogy a bronz vajon férfias vagy nőies, akkor parancsoljuk meg a fiúnak és a lánynak, hogy mindketten öntsenek vizet a bronzra, amikor az a tűzben vörössé változik. A bronz ekkor magától fog két részre válni. Amelyik része kiemelkedik, az lesz a férfias-bronz; amelyik pedig besüllyed, az lesz a nőies-bronz. Mindegyikre véssük rá a nevét, s ha vízbe akarunk gázolni, akkor a férfiast viseljük a balunkon, a nőiest pedig a jobbunkon. De ha hajón utazunk és nem magunk megyünk a vízbe, akkor *yang* napokon viseljük a férfiast, *yin* napokon pedig a nőiest. Ezenkívül, ha varázslatos írással (*tianwen dazi* 天文大字) egy selyemanyagra rá van írva, hogy Észak istene (Beidi 北帝), s ezt magunkkal visszük, akkor az is védelmet nyújt a szél, a hullámok, a sárkányok és a vízi férgek ellen.

Ha arról kérdeztek, hogy miként védekezzünk a hegyekben, vizekben, templomokban és csarnokokban lévő démonok ellen, akkor én, az Egyszerűséget Átölelő erre azt felelem, hogy azt a taoistát, aki mindig magával hordja az Égi vizek talizmánját (*Tianshui fu* 天水符), a Legfelsőbb uralkodó bambusz parancsainak talizmánját (*Shanghuang zhushi fu* 上皇竹使符), a bambuszlapokra írt Laozit (*Laozi zuoqi*

老子左契), az Igaz egység megőrzésének meditációs gyakorlatait (*Shouzhenyi* 守真一) és vizualizálja (*si* 思) a Három hivatal (*sanbu* 三部) tábornokait, azt a szellemek nem merik megközelíteni. Ezután tanulmányozzuk a Szellemek lajstromát (*guilu* 鬼錄), hogy megtudjuk az Égalatti szellemeinek a neveit, a Fehér mocsár ábráját (*Baizetu* 白澤圖), a Kilenc bronzedény feljegyzéseit (*Jiudingji* 九鼎記), s a szellemek maguktól eltűnnek. Majd együnk Fürjtojás-vörös kő golyócskákat (*chunzi chishi wan* 鶉子赤石丸), valamint Malachit-éjjeli fényesség port (*Zengqing yeguang san* 曾青夜光散). Ezenkívül Hagymamagvarjúszem golyócskákat (*congshi niaoyan wan* 蔥實鳥眼丸), valamint nyeljünk le Fehér kő-virág földanya port (*Baishiying qimu san* 白石英祈母散). Mindezektől képesek leszünk meglátni a szellemeket, és ekkor a szellemek félni fognak majd tőlünk.

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy van a *Laozi sárga udvar öle negyvenkilenc igazságának titkos talizmánja* (*Laojun huangting zhongtai sishijiu zhenmi fu* 老君黃庭中胎四十九真秘符). Amikor a hegyekbe és az erdőségekbe megyünk, akkor *jiayin* napon egy egyszerű fehér anyagra cinóberrel fessük rá, majd éjjel helyezzük egy táblára. A Nagy merítő (*Dadou* 大斗) csillagkép felé szertartásosan áldozzunk egy kevés alkoholt és egy kevés húst. Mondjuk el a nevünket, hajoljunk meg ismételten. Helyezzük a talizmánt a ruhánk nyaki részébe, és az védelmet fog nyújtani a hegyekben és folyókban lakó több száz kísértet és több tízezer szellemlény ellen. Megvéd a tigrisek, farkasok, férgek és mérges kígyók, rovarok ellen is.

Mi szükséges akkor, hogy ha egy taoista a világi zűrzavar elől a hegyekbe, erdőségekbe akar menni? Megfelelő, ha ismeri az alábbi módszereket?

(BPZ 1. 5 db talizmán)

Én, az Egyszerűséget Átölelő erre azt mondom, hogy az előbbiekben lerajzolt öt talizmán mind Laojunnek a hegyre menetelt elősegítő talizmánja. Cinóbervörössel fessük föl őket egy barackfából készült táblácskára (*taoban* 桃板) olyan nagy írásjegyekkel, hogy azok teljesen kitöltsék a táblát. Ezt helyezzük az ajtó fölé, a négy égtájra, a négy mellékirányba, út melletti fontos helyekre, s utakhoz, melyek lakhelyünkhöz vezetnek. Ötven lépésen belül ez előzi a hegyi szellemeket, kísérteteket és démonokat. Ezenkívül rakjuk a ház gerendáira és oszlopaira, s mindezek megvédik nyugalmunkat. A hétköznapi emberek, amikor hegyekben és erdőségekben laknak, vagy amikor nekivágnak a hegyeknek, mind alkalmazhatják ezeket, és az élőlények nem lesznek ártalmukra. A következő három taliz-

mánt egymás után írjuk rá egy táblácskára. (Úgy vélhetjük, hogy ezek nem a Ge család hagyományába tartoznak.)[77]

(BPZ 2. 2 db talizmán)

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy a következők is Laojunnek a hegyre menetel talizmánjai (*Laojun rushan fu* 老君入山符). A házon belül, a gerendákon és oszlopokon, mind hatásosak lehetnek. Amikor a hétköznapi emberek a hegyekben és erdőségekben laknak, vagy amikor nekivágnak a hegyeknek, mind jól használhatók.

(BPZ 3. 2 db talizmán)

Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy az alábbi talizmánokat egy halhatatlan, név szerint Chen Anshi 陳安世 tanította nekem. A hegyre menetel tigriseket és farkasokat távol tartó talizmánjait (*rushan pihulang fu* 入山辟虎狼符) cinóbervörös festékkel írjuk selyemre, és tartsuk külön őket. Mindig hordjuk magunknál, és négyet függesszünk fel oda, ahol lakunk. Amikor elmegyünk, fogjuk meg és vigyük magunkkal. Nagy szellemek titka ez. A hegyeket megnyitó talizmánok és az Ezeréves növény (*qiansui lei* 千歲蕾)[78] a szent hegyek kapuja. A [hegyeket] megnyitó [talizmánok] értékes írások, régi írásjegyekkel, melyeket aranytáblára vagy jádelapokra írnak. Mind titkosak. Kisebb-nagyobb különbségekkel ilyenek az előbbi talizmánok is.

(BPZ 4. 1 db talizmán)

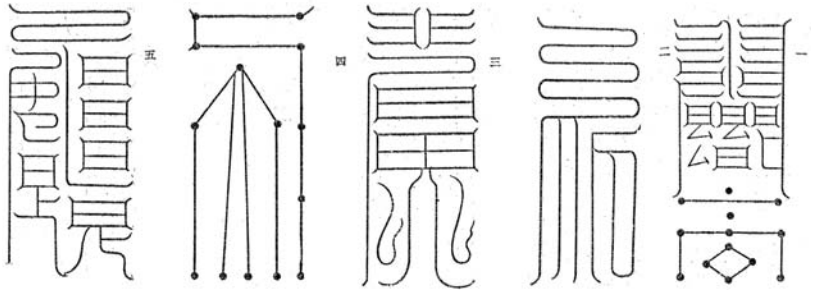
Én, az Egyszerűséget Átölelő azt mondom, hogy az alábbi talizmánt Laojun viselte. Ez a száz szellem, a mérges kígyók, tigrisek, farkasok isteni pecsétje (*shenyin* 神印). Véssük bele egy két *cun* nagyságú jujubafa közepébe. Hajoljunk meg előtte ismételten, és vigyük magunkkal, nagyon hatásos.

Chen Anshi 陳安世 halhatatlan talizmánja, az Övön viselt hegyre menetel talizmán (*Rushan peidai fu* 入山佩帶符).

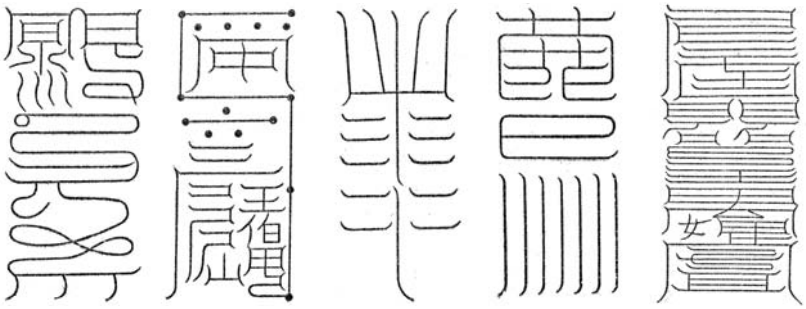
---

[77] A *Zhuzi jicheng*ben lévő *Baopuzi* tartalmazza ezt a mondatot, azzal a megjegyzéssel, hogy az gyaníthatóan egy kommentárral került bele az eredeti szövegbe.

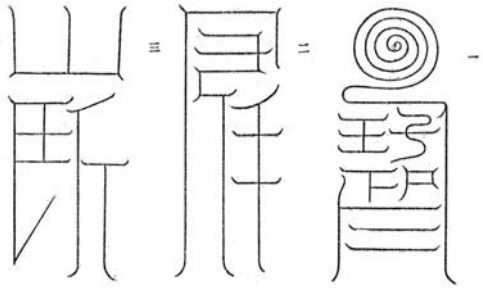
[78] Vitis Flexuosa (szőlőfaj).

BPZ 1.

BPZ 2. *BPZ 3.* *BPZ 4.*

BPZ 5.

(BPZ 5. 3 db talizmán)

Ezt a három talizmánt együtt rakjuk a bivaly- és lóistálló jobb és bal oldalára, előre és hátra, ezenkívül a disznóól fölé. Megvéd a tigrisektől és a farkasoktól.

Ha annak a módszeréről kérdeztek, amiről régen lehetett hallani, miszerint voltak, akik vízen jártak, mások meg hosszú időn keresztül a víz alatt laktak – erre én, az Egyszerűséget Átölelő azt felelem,

hogy hagymalevet keverjünk össze cimetfával, s akkora golyócskákból, mint a Wutong 梧桐 fa magja, szedjünk be hetet, háromszor egy nap, három éven át. Ettől képesek leszünk járni a vízen. Zheng 鄭 mester azt mondta, hogy elég, ha csak azt gyakoroljuk, hogy visszatartjuk a lélegzetünket ezer légzésütemig, s ettől hosszú időn keresztül fogunk tudni a víz alatt lakni, akár egy napig is.

Ha hozzájutunk egy három *cun* vagy annál nagyobb méretű, valódi Tongtian 通天 rinocéroszszarvhoz, faragjuk ki hallá és tartsuk a szánkban, s azzal menjünk a vízbe. A vizek három chi területen meg fognak nyílni előttünk, s így lélegezhetünk a víz alatt. Ha van egy olyan Tongtian rinocéroszszarvunk, amelyiken olyan vörös csíkok vannak, melyek mint egy fonál, az elejétől a végéig végigfutnak rajta, töltsük meg rizzsel, és rakjuk a tyúkok közé. Amikor a tyúkok ki akarják belőle csipegetni a rizsszemeket, akkor nem tudják majd, csak néhány cunra megközelíteni, ettől megijednek és visszafutnak. Ezért nevezték el ezt a déli emberek tongtiani tyúkriogató rinocéroszszarvnak. Ha ezt egy gabonahalomra rakjuk, akkor a tyúkok nem mernek majd összegyűlni ott. Ha nagyon ködös vagy párás az éjszaka, akkor rakjuk ki az udvar közepére, és az nem lesz nedves.

Az ilyen szarvú állatok mélyen a hegységekben élnek. Sötét éjjeleken a szarvuk úgy világít, mint egy nádfáklya. Ha ebből a szarvból és mérgező anyagokból készítünk egy főzetet, s összekeverjük, akkor fehér hab jelenik meg rajta, felforr, és megszűnik a mérgező ereje, s nem is tér vissza. Ha a szarvat nem mérgező dologgal keverjük össze, akkor nem jelenik meg hab. Azt, hogy mérgező-e vagy nem, a hab megjelenéséből tudhatjuk. Ha olyan idegen területen járunk, ahol mérgező férgek vannak, akkor ha valaki az otthonában étellel, itallal kínál, először azt mindig keverjük össze a rinocéroszszarvval. Ha valakit mérgező nyíllal lőttek meg, és haldoklik, akkor a szarvval nyúljunk a sebbe. A sebből hab jön ki, és [a sebesült] meggyógyul. A Tongtian rinocéroszszarv képes megszüntetni a mérgek hatását. Ez azért van, mert az állatok sokféle növényt esznek, melyek között vannak mérgezőek is. A növények között vannak szúrósak is. Az állatok ugyanakkor óvatosak a lágyszárú növények evésekor. Évenként egyszer a hegyek sziklái között az állatok elhagyják a szarvukat. Ha valaki megtalálja, akkor fából színre, mintázatra és formára ugyanolyat kell faragnia, és azt kicserélnie az eredetivel, hogy a rinocérosz ne ismerje fel a különbséget. A következő évben a rinocérosz ugyanott fogja elhullatni a szarvát. Más rinocéroszok szarva is elűzi a gonoszt és védelmet ad a mérgek ellen, de nem olyan csodálatosan, mint a tongtiani.

Vannak, akik Hat *wu* talizmánt (*Liuwufu* 六戊符) esznek ezer napon át, mások különféle vörös pókokat és hét zhongnyi 重 vízilovat

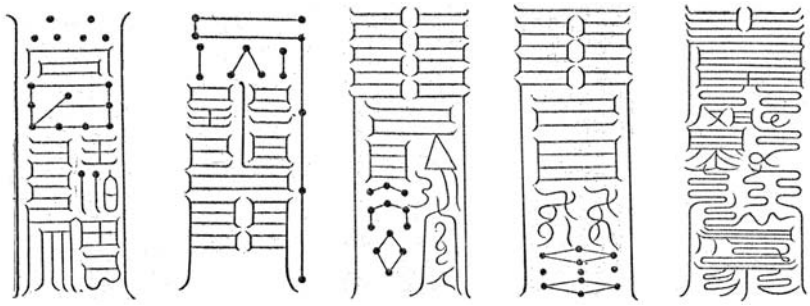
kevernek össze, hogy Folyóisten vízi tündér golyócskákat (Fengyi shuixian wan 馮夷水仙丸) készítsenek. Beveszik és ettől képesek lesznek a vízben élni. Elég, ha csak a sarkunkat kenjük be ezzel, és képesek leszünk a vízen járni. A fejkorpából aranyat csinál, s tőle a vas is lebeg a vízen, ilyen csodákra is képes ez.

Ha arról kérdeznek, hogy a Taót gyakorlók, akik gyakran a hegyekben és az erdőségekben élnek, ahol sok a tigris és a farkas, hogyan védekezhetnek ezek ellen – erre én, az Egyszerűséget Átölelő azt felelem, hogy régen az emberek, amikor a hegyekbe mentek, mind az övükre akasztva magukon viselték a Huangshenyue 黃神越 pecsétek lenyomatait. Szélességük négy *cun* volt, és százhúsz írásjegyből álltak. Ezt a sárpecsétet felrakták a lakóhelytől a négy égtáj irányába kimért száz lépés távolságba, s a tigrisek, farkasok nem mertek e területen belülre jönni. Amikor vándorlásuk közben friss tigrisnyomokat láttak, akkor a pecséttel, a tigris haladási irányába, a nyomra pecsételtek, és a tigris ettől eltávolodott. Ha viszont a haladási iránnyal ellentétesen használták, akkor a tigris visszatért. Ha magunkkal visszük ezeket a pecséteket, amikor a hegyekbe és az erdőségekbe megyünk vándorolni, akkor nem kell félnünk a tigrisektől és a farkasoktól. De nemcsak a tigrisek és a farkasok ellen nyújtanak védelmet. Ha a hegyekben, folyókban vagy egy templomban vérivó gonosz démon lakozik, mely jó szerencsét és balszerencsét egyaránt képes okozni, akkor ezeket a pecséteket használva elvághatjuk az útját, s az így elveszti erejét.

Régen a Kőszikla-folyóban (*shitoushui* 石頭水) élt egy nagy teknős, mindig a folyó mélyén lakott, ezért az emberek elnevezték ezt a folyót Teknősfolyónak. Ez a lény át tudott változni szellemmé és démonná, így betegítve meg az embereket. Volt Wu 吳 államban egy Daibing 戴丙 nevű taoista, aki felfigyelt erre, és a Yuezhang 越章 pecsétjét sokszor használta, s egy csónakból be is dobta a folyóba. Egy kis idő múlva egy több zhang átmérőjű teknős emelkedett fel a víz felszínére, és nem mert megmozdulni. Ekkor rátámadt és megölte, s mindenki, aki beteg volt, meggyógyult. Ezután kis teknősök emelkedtek föl, és sorban elpusztultak a vízparton.

Ha a hegyen váratlanul tigrissel találkozunk, végezzük el a három-ötös varázslatot, és az rögvest elmegy. A három-ötös varázslat módja szóbeli hagyomány, így azt írásban nem lehet jól visszaadni. Egy másik módszer az, hogy vizualizáljuk magunkat három zhang nagyságú vörös madárként a felénk jövő tigris fején. Ekkor tartsuk vissza a lélegzetünket, és a tigris el fog menni. Ha valaki éjjel egy hegyen éjszakázik, akkor titkon fogja meg a hajtűjét, tartsa vissza a lélegzetét, és döfjön vele a Fehér tigris irányába [nyugatra], s nem kell tartania semmitől. Egy másik módszer, hogy ragadjunk a bal

kezünkbe kardot, tartsuk vissza a lélegzetünket, s rajzoljunk a földre egy négyzetet. Mondjuk hozzá az alábbi varázsszöveget: „Heng-hegy 衡 *yin* erői, Tai-hegy 太 *yang* erői, rablók ne legyenek, tigrisek és farkasok ne jöjjenek. A külvárosba nem lehet behatolni, mert arany kapu a zárja." Ezt követően a kardot rakjuk le keresztbe tíz napig a Fehér tigris irányában, és nem kell semmitől sem félnünk. Van, aki a Nagy varázslatot (*Dajin* 大禁) használja. Vegyünk balról háromszázhatvan mély lélegzetet, majd jobbra kiáltsuk el, hogy „tigris", és a tigrisek nem mernek majd előjönni. Ha ezekkel a módszerekkel megyünk a hegyekbe, akkor nem kell semmitől sem tartanunk. Vagy használjuk a Hét csillag tigris lépést (*Qixing hupu* 七星虎步), a Jáde szellem talizmánt (*Yushenfu* 玉神符), a Nyolc erő ötszörös győzelem talizmánt (*Bawei wusheng fu* 八威五勝符), vagy a Li'er nagy békesség talizmánját (*Li'er taiping fu* 李耳太平符), a *zhonghuang* 中黃 és a *huagai* 華蓋 pecsétírást. Használhatunk *shiliu huang* 石流黃 port, égetett bivaly- vagy kosszarvat. Mások Xi Yuegong 西岳公 Hegyeket elvarázsoló talizmánját (*Jinshan fu* 禁山符) használják. Mind hatásosnak számít. (Itt van még az alábbi négy talizmán is.)[79]

BPZ 6.

BPZ 7.

(BPZ 6. 4 db talizmán)
(BPZ 7. 1 db talizmán)

Ez a talizmán is Laozinek a hegyre menetelt elősegítő talizmánjai közé tartozik. Az előzőekhez hasonlatosak a rajzolatai. Ezt is a házon belül, a gerendákra és az oszlopokra akasztva használhatjuk.

[79] A *Zhuzi jicheng*ben lévő *Baopuzi* tartalmazza ezt a mondatot, azzal a megjegyzéssel, hogy az gyaníthatóan egy kommentárral került bele az eredeti szövegbe.

A hétköznapi emberek, amikor a hegyekben és az erdőségekben élnek, vagy amikor hirtelen nekivágnak a hegyeknek, akkor ezt a [talizmánt] is használhatják.

Felhasznált irodalom

Elsődleges forrás

Baopuzi 抱朴子 – In *Zhuzi jicheng* 諸子集成, Zhonghua Shuju, 1965.

Másodlagos szakirodalom

CHENG, MANCHAO 程曼超. 1995. *The Origin of Chinese Deities* 中国諸神由來. Beijing, Foreign Languages Press.
DESPEAUX, CATHRINE. 2000. „The Elixirs of Immortality." In KOHN 2000.
DREXLER, MONIKA. 1994. *Daoistische Schriftmagie*. Stuttgart, Franz Steiner Verlag.
EBERHARD, WOLFRAM. 1994. *A Dictionary of Chinese Symbols*. Taipei, SMC Publishing INC.
FENGRU SHANREN 鳳儒山人. 1989. *Linggan tongshen qugui shu* 靈感通神驅鬼術. Taipei, Haoxiongdi Chubanshe.
HEINZE, RUTH-INGE. 1997. *Trance and Healing in Southeast Asia Today*. Bangkok, White Lotus Press.
HOSKIN, JOHN. 1993. *The Supernatural in Thai Life*. Bangkok, Tamarind Press.
HU FUCHEN 胡孚琛 (ed.) 1995. *Zhonghua daojiao dacidian* 中華道教大辞典. Beijing, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe.
JOHNSON, DAVID (ed.) 1995. *Ritual and Scripture in Chinese Popular Religion*. Berkeley, CPCP.
JORDAN, DAVID K. 1989. *Gods Ghosts and Ancestors*. Taipei, Cave Books Ltd.
KLAAS, RUITENBECK. 1993. *Carpentry and Building in Late Imperial China. A Study of the 15th Century Carpenter's Manual Lu Ban Jing*. Leiden, Brill.
KOHN, LIVIA. 1989. *Taoist Meditation and Longevity Techniques*. The University of Michigan, Center for Chinese Studies.
KOHN, LIVIA (ed.) 2000. *Daoism Handbook*. Leiden–Boston–Köln, Brill.
LEGEZA, LASZLO I. 1985. *Tao of Magic*. London, Thames and Hudson.
LI TIEBI 李鐵筆. 1997. *Shiyong lingfu xuancui* 實用靈符選粹. Tainan, Xinhong Chubanshe.
LOUIS, KOMJATHY. 2002. *Title Index to Daoist Collections*. Cambridge, Three Pines Press.
NEEDHAM, JOSEPH–HO PING-YU–LU GWEI-DJEN. 1976. „Ko Hung and His Times." In NEEDHAM, JOSEPH (ed.) *Science and Civilisation in China*. Vol. V.3. Cambridge, Cambridge University Press, 75–113.
PALMER, MARTIN. 1986. *T`ung Shu*. London, Shambala.
QING XITAI 卿希泰 (ed.) 1999. *Daojiao wenhua xindian* 道教文化新典. Shanghai, Shanghai Wenyi Chubanshe.

RAWSON, PHILIP–LEGEZA, LASZLO. 1984. *Tao*. London, Thames and Hudson.
ROBINET, ISABELLE. 1997. *Taoism: Growth of a Religion*. Stanford, Stanford University Press.
ROBSON, JAMES. 2002. *Signs of Power: Talismans and Talismanic Script in Chinese Esoteric Buddhist Texts*. Boston, conference paper.
RUAN CHANGJIANG 阮長江. 2001. *Illustrated Chinese Furniture Through the Ages* 中国歷代家具圖錄大全. Jiangsu, Jiangsu Kexue Jishu Chubanshe.
SCHIPPER, KRISTOFER. 1993. *The Taoist Body*. Taipei, SMC Publishing INC.
Taishang Laojun Fujue 太上老君符決. Hong Kong, Xuanxue Chubanshe.
VASZILJEV, L. SZ. 1977. *Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában*. Budapest, Gondolat.
WARE, JAMES R. (transl.) 1966. *Alchemy, medicine, and religion in the China of A.D. 320: the Nei p'ien of Ko Hung (Pao-p'u tzu)*. Cambridge (Mass.), MIT Press. [Repr.: 1981, New York, Dover Publications.]
WIEGER, LÉON. 1972. *Caractéres Chinois*. Taiwan, Huitiéme Edition.
WONG, EVA. 1997. *Taoism*. London, Shambhala.
YAMADA, TOSHIAKI. 2000. „The Lingbao School." In KOHN 2000.

Mou mester eloszlatja a kételyeket: az első kínai buddhista apológia

HAMAR IMRE

A buddhizmus az első században terjedt el Kínában, kezdetben gyakran a taoizmus egyik iskolájának gondolták, fokozatosan azonban megteremtődött a buddhista hívők saját identitása.[1] Ez az idegen vallás azonban sok szempontból kihívást jelentett a kínaiak számára, hiszen számos fontos vallási koncepciója (például az újjászületés) és intézményrendszere (a cölibátust vállaló szerzetesek kolostorai) ismeretlen volt Kínában a buddhizmus megjelenése előtt. A buddhizmus kínai története során a császárok, magas rangú hivatalnokok, írástudók kortól, politikai helyzettől, személyes meggyőződéstől függően hol támogatták a buddhizmust, jelentős vagyonokat adományozva a közösségnek, hol pedig üldözték, elkobozva a kolostorok földjeit, épületeit, kegytárgyait.[2]

A buddhizmus terjedését megkönnyítette, hogy számos ponton a neotaoizmushoz hasonlónak tűnt, így az írástudók azonosították a

---

[1] A Han-dinasztia idején a császári palotában Buddha szobrát a taoista istenek szobrai mellé helyezték, s együtt mutattak be nekik áldozatot. A külföldi mesterek elsősorban olyan műveket fordítottak kínaira, amelyek számíthattak a kínai közösség érdeklődésére. Nagyon sok korai fordítás témája a buddhista meditáció, mivel a taoizmusban is hasonló gyakorlatot folytattak. A buddhizmus elterjedésének korai időszakáról lásd CH'EN 1964: 21–56; ZÜRCHER 1959: 18–56; TSUKAMOTO 1985: 39–112.

[2] A császárok és arisztokraták nagylelkű adományokkal halmozták el a kolostorokat, így a buddhisták hatalmas földbirtokokkal és számos arany kegytárggyal rendelkeztek. Vagyonukat saját gazdasági vállalkozásaikkal is gyarapították. A buddhista kolostorok gazdasági tevékenységéről lásd GERNET 1956. A buddhisták vagyona annyira megsokasodott, hogy a konfuciánus írástudók néha azt kifogásolták, hogy a buddhista közösség gazdagabb, mint az állam. Ez is egyik oka volt annak, hogy az állam időnként buddhistaüldözést indított. Három ilyen nagy buddhistaüldözést tartanak számon: 446-ban az Északi Wei-dinasztia Wu császár alatt, 574-ben az Északi Zhou-dinasztia Wu császára alatt, 845-ben a Tang-dinasztia Wuzong császárának uralkodása alatt. Lásd CH'EN 1964: 147–153, 186–194, 229–233; WEINSTEIN 1987: 114–135.

két filozófia egyes fogalmait.[3] Liu Qiu 劉虯 (438–495) például ezt írja:

A Kunlun hegységtől keletre a nagy egység kifejezés használatos, Kasmírtól nyugatra pedig a szambódhi [Buddha mindentudása]. Akár a nemlétre tekint valaki vágyakozva, akár az ürességet műveli, ugyanazokat az elveket követi.

玄圃以東號曰太一, 罽賓以西字爲正覺. … 希無之與修空, 其揆一也。[4]

Egyes írástudók a buddhizmus másságát emelték ki, s több szempontból bírálták az idegen vallást. Ezeket a kritikákat a buddhisták nem hagyhatták szó nélkül, hiszen a konfuciánusok vallásuk létjogosultságát kérdőjelezték meg. A buddhisták és konfuciánusok, valamint a buddhisták és taoisták között élénk vita zajlott, s ennek eredményeként születtek meg a buddhista apológiák. Ennek a vitairodalomnak talán a legkorábbi darabja a *Mou mester eloszlatja a kételyeket* (*Mouzi lihuo lun* 牟子理惑論) című mű.[5]

A *Mouzi lihuo lun* szerzőségének és datálásának problémái

A bevezető szerint a *Mouzi lihuo lun* című művet egy Mouzi (Mou Mester) nevű írástudó írta a Kései Han-dinasztia idején, Ling 靈 császár halálát (189) követően. Anyjával élt a világtól visszavonultan Jiaozhouban 交州 (a mai Hanoi környékén), a kínai birodalom déli határterületén. Tekintettel a zűrzavaros politikai helyzetre, nem vállalt hivatali tisztséget, bár a járási és tartományi vezetők – értesülvén páratlan műveltségéről – hivatalt ajánlottak neki. Ebből úgy tűnik, hogy Mouzi történeti személy volt. A Daoan 道安 (312–385) által összeállított legkorábbi buddhista katalógus, a *Zongli zhongjing mulu* 總理眾經目錄 azonban nem tesz említést művéről. A *Mouzi lihuo lun* állítólagos keletkezése után háromszáz évvel a Lu Cheng 陸澄 (425–494) által készített *Falun* 法論 az első katalógus, amelyben

[3] Lásd CH'EN 1964: 61–69.
[4] Lásd T 55, 2145: 68b13–15.
[5] A *li* 理 írásjegy helyett eredetileg valószínűleg a *zhi* 治 írásjegy szerepelt, azonban a Tang-korban a *li* tabu alá esett, ezért felcserélték a *zhi*vel. Lásd ZÜRCHER 1959: 13.

szerepel ez a munka. A *Falun* elveszett, azonban a Sengyou 僧佑 (435–518) által írt *Chu sanzang jiji* 出三藏記集 című munka tizenkettedik fejezete tartalmazza a *Falun* tartalomjegyzékét. Ugyancsak idéz a *Mouzi lihuo lun*ból Liu Jun 劉峻 (426–521) a *Shishuo xinyu*höz 世說新語 írott kommentárjában.[6] Sengyou szerkesztette egybe a *Hongming ji* 弘明集 című esszégyűjteményt, amely buddhista apologetikus műveket tartalmaz. Ennek a gyűjteménynek az elején található Mou Mester értekezése. A munka későbbi népszerűségét mutatja, hogy a Song-, Yuan- és Ming-korban újra kiadták.

A történeti bizonyítékok hiányában a modern kutatók gyakran megkérdőjelezik a mű autentikusságát. Első feladatként keletkezésének idejét kell meghatározni. Henri Maspero a 250 körüli időkre datálja, mivel az első szakaszban kölcsönöz a *Taizi ruiying benqi jing* 太子瑞應本起經 (T 185) című szútrából, amelyet 222 és 229 között fordítottak le kínaira.[7] Ugyancsak ezt támasztja alá szerinte a khotani buddhista közösség bemutatása a 34. szakaszban. A kínaiak ugyanis csak Zhu Shixing 朱士行 zarándoklata (260) után értesülhettek az ottani helyzetről, mivel ő volt az első kínai, aki a történeti források szerint eljutott Khotanba, hogy mahájána iratokat vigyen Kínába. Maspero úgy véli, hogy a bevezető történetileg hiteles. Ez utal ugyanis Jiaozhou kormányzójára, aki bosszút akart állni öccse gyilkosán, s Mouzit kérte meg, hogy a csapatai szabad átvonulása ügyében a szomszéd terület kormányzójával tárgyaljon. Mouzi elfogadta a megbízatást, ám végül anyja halála miatt nem indult útnak. Maspero a *Hou Hanshu* 後漢書 és a *Sanguo zhi* 三國志 segítségével a testvérpárt Zhu Fuval 朱符 és Zhu Haóval 朱皓 azonosította.

Paul Pelliot nem ért egyet Masperóval, szerinte ha Mouzi a művét 250 körül írta volna, akkor már túl idős lett volna ahhoz, hogy ilyen pontossággal örökítse meg fiatalkorának eseményeit. Úgy gondolja, hogy a kínaiak már Zhu Shixing utazása előtt is értesülhettek Khotan létezéséről a Selyemúton járó kereskedőktől. Azt sem fogadja el, hogy a mű a *Taizi ruiying benqi jing* című szútrából idézne. Szerinte ugyanis Dél-Kínában létezett egy mára elveszett hagyomány Buddha életéről, s a szerző onnan merítette ismereteit. Pelliot tehát teljes mértékben hitelt ad az előszónak, s így a művet 190–194-re datálja.[8]

A japán buddhológus, Tokiwa Daijō szerint a művet egy buddhista szerzetes, Huitong 慧通 (426 k.–478 k.) írta. Állítását arra ala-

---

[6] A mű angol fordítását lásd MATHER 1976.
[7] Lásd MASPERO 1901.
[8] Lásd PELLIOT 1920.

pozza, hogy a *Yixia lun* 夷夏論 című művében Gu Huan 顧歡 (megh. 470 k.) említést tesz egy bizonyos Huitong nevű szerzetesről, miközben a taoizmust dicsőíti a buddhizmussal szemben. A japán kutató úgy véli, hogy erre a műre reagálva készítette el Huitong a *Mouzi lihuo lun* című munkát, s néhány mondatot a mű elején, az elsőtől a hetedik szakaszig, riválisától idézett.[9]

A fenti három kutató abban egyetértett, hogy az előszót történeti forrásként kell kezelni, akár Mou mester, akár egy másik személy a szerzője. Erik Zürcher azonban úgy gondolja, hogy Mouzi csak kitalált személy, akit a mű szerzője hiteles történeti háttérrel látott el, hogy igazinak tűnjön. Elméletét azzal támasztja alá, hogy az előszó túlságosan magasztalja Mouzi kiváló képességeit, kimagasló műveltségét, így semmiképpen nem lehet önéletrajzi írás.[10]

John Keenan a fentiek alapján arra a következtetésre jut, hogy lehetséges, volt egy Mouzi nevű történeti személy, aki ezt a művet írta, de az is lehet, hogy egy ismeretlen Han-kori szerző írta Mouzi néven. Az is elképzelhető, hogy az előszót követő dialógus valóban Mouzitól származik, míg az előszót egy tanítványa vagy egy későbbi buddhista fűzte hozzá.[11]

A mű felépítése és tartalma

A *Mouzi lihuo lun* bevezető része Mouzi életéről ad felvilágosítást. Ezt követi a párbeszédes formában megírt értekezés, amelyben Mouzi egy vagy több konfuciánus írástudó kérdéseire ad választ. A mű befejező részében a konfuciánus vitapartnerek megtérnek, s leteszik a világi hívők fogadalmait.

A dialógus rész harminchét szakaszra osztható. Az első három szakasz Buddha életét mutatja be, a buddha szó és a tao jelentését definiálja. Pontosan írja le Buddha életútját, azonban érdekes módon hangsúlyozza Buddha szűziességét a házasságkötése után is. Buddhát a taoista iratok halhatatlanjaihoz és bölcseihez hasonlóan jellemzi:

> Létezik vagy nem létezik; lehet kicsi, lehet nagy; lehet kerek, [mint az ég], lehet szögletes, [mint a föld]; lehet idős, lehet fiatal; rejtve maradhat vagy

[9] Lásd TOKIWA 1911.
[10] Lásd ZÜRCHER 1959: 15.
[11] Lásd KEENAN 1994: 6–7.

megjelenhet; tűzön járva nem ég meg, kardélen lépkedve nem sérül meg; piszokban nem lesz koszos; szerencsétlenségben nem éri baj. Mikor helyét kívánja változtatni, akkor repül; mikor ül, fényt sugároz.

Miután a buddhista alapfogalmakat tisztázta, rátér a buddhista és a kínai kultúra közti ellentétek tárgyalására. A 4–7. szakaszig a buddhista iratokat a kínai klasszikusok szempontjából bírálják a konfuciánus vitapartnerek. A buddhista iratok nehezen érthetőek, bőbeszédűek, és túl sok van belőlük, továbbá a kínai bölcsek nem tesznek említést ezekről. Mouzi rámutat, hogy lényegét tekintve a buddhista tanítás nem különbözik a klasszikusoktól, csak annyit kell belőle elsajátítani egy embernek, amennyire szüksége van, mert végső soron valamennyi tanítás ugyanazokat az elveket fejti ki. A kínai bölcsek könyvei nem ölelnek fel mindent, így Buddháról sem szólnak. Ez azonban nem jelenti, hogy el kéne vetni, hiszen az ő tanításai is összhangban vannak az igazsággal. A 8. szakasz elmagyarázza, hogy a kínai bölcsek között is akadnak olyanok, akik testi formája eltért az átlagostól, így nem kell kételkedni a Buddhának tulajdonított harminckettő elsődleges és nyolcvan másodlagos ismertetőjel valódiságában.

A 9–13. szakaszban Mouzi azt mutatja ki, hogy csak bizonyos interpretációknak mondanak ellent a buddhista gyakorlatok, de nem maguknak a klasszikusoknak. Nem lehet vádolni a buddhistákat a szülőtisztelet és a helyes viselkedés szabályainak megsértésével, mikor leborotválják a hajukat és cölibátust fogadnak, mert a lemondás legmagasabb fokára jutnak, s a legkiválóbb erények művelésének szentelik magukat. Igaz ugyan, hogy Konfuciusz távol tartotta magát a szellemi világtól, azonban a konfuciánus rituálékban is felfedezhető a halál utáni lét elfogadása. A buddhista újjászületés tana tehát nem ellentétes a klasszikusok tanításával.

A 14–15. szakaszban két súlyos vádra felel meg Mouzi. Az egyik, a buddhizmus barbár eredete, a másik a buddhisták mértéktelen adakozása. Mouzi felhívja a figyelmet arra, hogy számos kínai bölcs a barbárok közül származott, s az idegen értékek jól megférnek a kínaiakkal. Buddha, miután felismerte a világ állandótlanságát, szétosztotta ugyan a vagyonát, de igazságos cselekedeteinek köszönhetően apja birodalmában béke uralkodott.

A 16–24. szakaszban a konfuciánus írástudó a buddhista gyakorlattal szemben fogalmazza meg kifogásait. Először a buddhista adakozás fonákságaira mutat rá, bírálva a romlott szerzeteseket, akik csak a hasznot lesik. Mouzi szerint azonban nem lehet a tanítást elítélni, mert nem mindenki képes azt tökéletesen elsajátítani, s a klaszszikusokból vett idézetekkel bizonyítja, hogy az adakozást nem til-

tották a kínai bölcsek. A 18. szakaszban Mouzi az analógiák használatát védelmezi, mivel egy ismeretlen dolgot csak a már ismertek segítségével lehet elmagyarázni. A 19. szakasz a buddhista lemondást támadja, ám Mouzi bizonyítja, hogy a kínai szentek is gyakorolták ezt, az igazság érdekében lemondtak jó körülményeikről. A 20. szakaszban a kérdező Mouzi szemére veti, hogy csak otthon beszél a buddhizmusról, az udvarban hallgat róla. Megszakítva a gondolatmenetet, a következő szakasz a buddhizmus kínai elterjedéséről számot adó híres legendát meséli el Ming császár álmáról. A 22–23. szakaszban a kérdező a buddhisták térítő tevékenységét kritizálja, túlzottnak tartja a buddhista retorikát, hiányolja a gyakorlást. Mouzi azonban rámutat, hogy amíg nem jut el valaki a célig, szükség van a szavakra. Ezt követően Mouzi arról beszél, hogy azért bírálják sokan a buddhizmust, mert nem képesek felfogni mély tanításait.

A 25–28. szakasz az egész dialógus jellegét meghatározó hermeneutikai módszert tárgyalja. A kérdező Mouzi szemére veti, hogy nem a buddhista tanításokkal ad választ a kérdéseire, hanem a kínai klasszikusokat és kommentárokat használja erre a célra. Mouzi elmondja, hogy miután megértette a buddhista igazságokat, a kínai klasszikusok igaz értelme is feltárult előtte. Azért utal folyton a klasszikusokra, mert a kérdező ezeket a műveket ismeri, a buddhista tanításokat nem érti, így ha ezekkel válaszolna, olyan lenne, mintha egy süketnek zenélne.

A maradék rész, a 29–37. szakasz a taoizmus halhatatlanságfogalmát tárgyalja buddhista szempontból. Mouzi egyértelműen elutasítja, hogy a buddhizmus célja a taoistákéhoz hasonló halhatatlanság elérése lenne. Elveti a gabonaevéstől való tartózkodás taoista módszerét, arra hivatkozva, hogy a *Laozi* sehol nem tesz említést róla. Nem ad hitelt annak az állításnak, hogy a taoisták soha nem betegednek meg, és nincs szükségük gyógyszerekre. Hangsúlyozza, hogy a taoista és a buddhista nem-cselekvés nem ugyanaz. Saját maga meggyőződött arról, hogy a buddhista tanítás értékesebb, annak ellenére, hogy ő maga soha nem járt Buddha szülőföldjén. A kérdező beszámol khotani tapasztalatairól: az ottani szerzetesek nem tudtak megfelelni kérdéseire, nem mertek vitába szállni vele. Mouzi szerint azonban ez csak a khotani szerzetesek sekélyes műveltségét bizonyítja. Elutasítja, hogy a taoisták által gyakorolt nyugalom a legtökéletesebb lenne, és klasszikus példákkal cáfolja, hogy a kínai bölcsek halhatatlanok lettek volna. Az utószóból megtudjuk, hogy a mű azért áll harminchét szakaszból, mert a *Laozi* első része ennyi fejezetre oszlik, és a megvilágosodásnak is ennyi tényezője van. Végül beszámol arról, hogy a bírálók megtérnek.

A mű jellegzetessége, hogy Mouzi a buddhizmus védelmében a kínai klasszikusokból, elsősorban a *Beszélgetések és mondások*ból, valamint az *Út és Erény könyvé*ből idéz, nem pedig buddhista művekből. Mint fentebb láttuk, vitapartnere ezt erősen kifogásolja. John Keenan szerint emiatt ezt a művet nem lehet igazi apológiának tekinteni, hanem inkább a buddhizmus kínai hermeneutikájának.[12] A szerző ugyanis a buddhizmus tanításait, intézményeit kínai szempontból értelmezi. Azon igyekezik, hogy kimutassa: a buddhizmus nem áll ellentétben a kínai hagyománnyal, mert a kínai klasszikusok is lejegyeznek olyan dolgokat, amelyek miatt a konfuciánus vitapartner bírálja a buddhizmust.

A buddhizmus barbár eredete

A *Mouzi lihuo lun* nem egyedülálló mű, a 4–5. században több munkát is szenteltek a hitvitának, amelyeket a korábban említett *Hongming ji* című gyűjtemény foglal egybe.[13] Ezek az apológiák a *Mouzi lihuo lun*hoz hasonló bírálatokat idéznek a buddhizmussal szemben, jelezve, hogy a korszak vallási életében jelentős kérdések voltak ezek.

Mouzi a 14. szakaszban visszautasítja bírálójának etnocentrikusságát, rámutatva arra, hogy a barbárok között is vannak erényes emberek, és találhatók kiváló tanítások, amelyek jól megférnek a kínai bölcsek tanaival. A barbárokkal szemben kialakult kínai előítélet nem a buddhizmus elterjedésére vezethető vissza, már jóval korábban is találkozunk vele.

A *Feljegyzések a szertartásokról* (*Liji* 禮記) azt írja, hogy minden népnek megvan a maga természete (*xing* 性), amelyen nem lehet változtatni. A buddhizmust ellenzők úgy érvelnek, hogy a vad barbárok számára megfelelő a buddhizmus, de a kínaiaknak nincs szükségük rá, mivel természetük eredendően tiszta:

A kínaiak és a barbárok különböznek egymástól természetük szerint. Miért? A kínai veleszületett természete tiszta, harmonikus, önzetlen, és igazságos,

---

[12] Lásd KEENAN 1994: 30–38.

[13] A legfontosabb művek rövid bemutatását lásd ZÜRCHER 1959: 13–17. Az alábbiakban a vita rekonstruálásában a következő forrásokra támaszkodunk: ZÜRCHER 1959: 254–285, REN 1988: 93–115.

ezért magyarázta el nekik Zhou herceg és Konfuciusz azt a tanítást, hogy az [emberek] természete [azonos], csak a szokások [különböznek]. A külföldi országok lakói viszont nehéz és makacs természettel rendelkeznek, tele vannak gonosz vágyakkal, gyűlölettel és erőszakkal. Ezért Sákjamuni szigorúan megfékezte őket az öt tiltó szabállyal.

華戎自有不同. 何者? 中國之人稟氣清和含仁抱義, 故周孔明性習之教. 外國之徒受性剛強貪欲忿戾, 故釋氏嚴五戒之科。[14]

Erre a vádra a buddhisták nem sokat mondhattak, hiszen az idegen eredet tagadhatatlan volt. Mouzihoz hasonlóan úgy próbáltak kitérni e vád elől, hogy emlékeztettek arra, Kína gyakran kölcsönzött dolgokat idegen országoktól, s ezek csak hasznára váltak. Továbbá a múlt számos híres bölcse és államembere külföldi származású volt. Néhány buddhista elkötelezettségű írástudó odáig merészkedett, hogy azt állították, az igazi középső ország (*zhongguo* 中國, madhjadésa) nem Kína, hanem India.

Ehhez kapcsolódik az a vád, hogy a kínai bölcsek nem tesznek említést a buddhizmusról. A Mouzi 7. szakasza fogalmazza meg ezt a kritikát: „Ha Buddha tanítása ilyen tiszteletreméltó és nagyszerű, akkor Yao 堯 és Shun 舜 uralkodók, Zhou herceg és Konfuciusz miért nem gyakorolták azt? A *Hét klasszikus*ban sehol sem találkozunk [Buddha] szavaival." Mouzi rámutat arra, hogy van, ami hiányzik a klasszikusokból, így erre hivatkozva nem lehet elvetni Buddha tanítását, mivel ő is az erényt hirdeti. Más buddhisták a szent fogalmának Han-kor utáni átértékeléséből merítették ellenérvüket. A Han-kor után a konfucianizmus válságával megdőlt a konfuciánus tanítások egyetemességébe vetett hit is.[15] A bölcs nem valamiféle örök tanítást fejt ki, csupán mindig az adott helyzetnek, pillanatnak megfelelően cselekszik. Az úttal azonos, így belső természete nyugodt és üres, és megjelenő tettei, „nyomai" (*ji* 跡) válaszok (*ying* 應) a külvilágból érkező hatásokra (*gan* 感). Nem-cselekvő, titokzatos egységben van a természettel.

Konfuciusz ennek értelmében azért alakította ki a szertartásokat, határozta meg a helyes társadalmi viselkedés alapelveit, hogy megmentse a társadalmat a széthullástól. Gyakorlatias tanítása „válasz" volt az akkori helyzetre. Nem lehet a buddhizmust eretneknek minősíteni csak azért, mert Konfuciusz nem tanított a karmáról, az újjászületésről, a megvilágosodásról és a nirvánáról. Nem nyílt alkalma

[14] Lásd T 52, 2102: 19c27–29.
[15] Lásd WRIGHT 1959: 3–20.

arra, hogy metafizikai kérdésekről tanítson, mivel más feladat hárult rá. Konfuciusz valójában előkészítette a talajt a buddhizmus számára. A két szent nem áll szembe egymással, hanem, bár tevékenységi területük különböző, a céljuk ugyanaz volt: az emberiség megmentése.

A védekezés másik módja az volt, hogy a buddhisták azt próbálták bizonyítani, a buddhizmust már a régi idők bölcsei is ismerték. Ennek alátámasztására ősi szövegek homályos részleteit hozták fel, amelyekben a buddhizmus nyomait vélték felfedezni.[16]

---

[16] Az egyik ilyen legenda szerint, amelyre bizonyítékul a *Liezi*t 列子 hozzák fel, Konfuciusz Buddhára utalt volna, amikor a nyugati bölcsről beszélt. Természetesen ennek a magyarázatnak semmi alapja nincsen. Egy másik beszámoló elmondja, hogy i. e. 317-ben Yan államban Zhao fejedelem udvarába érkezett egy mágus, kezében bottal és alamizsnás csészével, s ujjhegyére egy hat láb magas sztúpát varázsolt. A varázslaton túl ez a történet azért is valószerűtlen, mivel a megadott időpontban a buddhizmus még nem hagyta el India határait. Számos történet megpróbál párhuzamot vonni Asóka ismert térítő tevékenysége (i. e. 3. sz.) és a buddhizmus Kínában való elterjedése között. Az Asóka által építtetett 84 ezer sztúpa közül állítólag néhányat Kínában találtak meg, s az egyikből Buddha csontereklyéi is előkerültek. Úgy vélték továbbá, hogy Shi Lifang 室利防, egy külföldi szerzetes, aki – a legenda szerint – az első kínai császár, Qin Shi Huangdi (i. e. 221–210) idejében szútrákat hozott Kínába, Asóka küldöttje lett volna. Ezeket a kínai állításokat sem az Asóka feliratok, sem a ceyloni krónikák nem támasztják alá, egyikben sincs utalás arra, hogy Asóka térítő tevékenysége Kínáig elért volna. Egy másik legenda a buddhizmus Kínába érkezését a Wu 武 császár (i. e. 140–87) uralkodása körüli időre teszi, mert állítólag, miközben egy tó medrét vájták ki, hamu nyomaira bukkantak. Úgy hitték, hogy ez a világkorszak (kalpa) végén fellángoló, mindent elemésztő tűz maradványa. A buddhisták úgy érveltek, hogy ez a magyarázat csak úgy születhetett meg, ha abban a korban a buddhizmus már jelen volt Kínában. Néhány buddhista szerző azt állította, hogy Zhang Qian 張騫, aki kínai követként Közép-Ázsián keresztül Baktriába utazott az i. e. 2. században, már hallott a buddhizmusról, és néhány erre vonatkozó ismerettel tért haza. Ez a tudósítás azonban csak a Tang-kori buddhisták tollából származik, a korábbi Zhang Qianre vonatkozó forrásokban nyoma sincs. Amikor a Han-ház tábornoka, Huo Qubing 霍去病 i. e. 120-ban az északi határnál legyőzte a hunokat, embert ábrázoló aranyszobrokat hozott magával, s ezek előtt nem mutattak be áldozatokat, csupán füstölőt égettek és meghajoltak előttük. Valószínűleg azonban ezeknek a szobroknak semmi közük nem volt a buddhizmushoz, inkább valamiféle helyi hun isteneket ábrázoltak. Lásd CH'EN 1964: 27–29.

Szülőtisztelet vagy szerzetesség?

A Mouzi 9–10. szakaszában a konfuciánus írástudó azért bírálja a buddhizmust, mert a szerzetesi életforma alapvetően ellentétben áll a konfuciánus szülőtisztelet előírásával, a szerzetesek ugyanis leborotválják a hajukat, és nem nemzenek utódokat. Kínában a szülőtisztelő gyermek legfontosabb feladata a szülőktől kapott test sértetlen megőrzése és a család folyamatosságának biztosítása volt, így a buddhizmus elterjedése előtt ismeretlen volt a cölibátus. *A szülőtisztelet könyvé*ben (*Xiaojing* 孝敬) az olvasható, hogy úgy kell megőrizni a testünket, ahogy a szüleinktől kaptuk.[17] Így aztán a csonkítás különösen súlyos büntetésnek számított.

A világtól elszakadó buddhista közösségek, amelyek minden családi köteléket elvágtak, természetesen ellenállást váltottak ki az írástudói rétegből. A családdal való szakítást fejezte ki a harmadik századtól a családnév megváltoztatása vallási névre. A szerzetesek először a mester családnevét vették fel, amely utalt etnikai hovatartozására. Később Daoan bevezette, hogy minden szerzetes családneve – Sákjamuni után – Shi 釋 legyen.

A test megcsonkítását ugyancsak gyakran kifogásolták, noha ez általában nem ment túl a haj és a szakáll leborotválásán. A kínaiakat azonban ez a szokás a nehéz fizikai munkára ítéltekre emlékeztette, akiknek szintén levágták a szakállát és néha a haját is. A második században az volt a szokás, hogy az újonnan elbocsátott elítéltek nem látogathatták meg szüleik sírját, mert hajukat és szakállukat levágták.

A buddhista dzsátaka történetekben számos helyen olvashatunk olyan bódhiszattvákról, akik feláldozták saját életüket más lények megmentéséért. Indiában azonban ezek a példák soha nem váltak követendő példává a szerzetesek számára. Kínában viszont több ilyen áldozattal is találkozunk. A „test feladása" (*yishen* 遺身) visszavezethető egy biztos forrásra, a *Lótusz szútra* tizenkettedik fejezetére, amelyben Bodhisattva Bhaisadzsarádzsa égő gyertyaként elégeti testét.[18] A negyedik században egy Fayu 法羽 nevű szerzetest említenek meg a források, aki a bódhiszattva példáján felbuzdulva olajjal átitatott ruhákat csavart teste köré, majd meggyújtotta, s közben

[17] A mű magyar fordítását lásd P. SZABÓ 2003.
[18] A *Lótusz szútra* magyar fordítását lásd POROSZ 1995.

a *Lótusz szútrá*t recitálta. Az ötödik századból több ilyen esetről is tudunk.

Kang Senghui 康僧會 a buddhista kolostori életet megpróbálta összeegyeztetni a kínai kultúrával. A családi életet minden gonosz és tisztátlan melegágyának festette le, a kolostori életben viszont a hagyományos kínai eszményeket látta megvalósulni: nyugalom, tisztaság és titokzatos egység a természettel. Kang Senghui a buddhizmus elterjedésének kezdetén, a harmadik században még nem számolt a szülőtisztelet fontosságával, a családról elítélően nyilatkozott. Szerinte az igazi célt csak úgy érhette el valaki, ha gyökeresen szakított családi kötelékeivel.

Huiyuan 慧遠 (344–416) *A sramana nem hódol a királynak* (*Shamen bu jing wang zhe lun* 沙門不敬王者論) című értekezésében már megpróbálja közelíteni egymáshoz a két életformát.

Ezáltal azoknak, akik örvendeznek Sákjamuni tanának, először szüleiket kell szolgálniuk és uralkodójukat tisztelniük. Azoknak, akik változtatni akarnak világi életükön, s el akarják dobni a hajtűt [utalás a tonzúrára], előbb meg kell várniuk [az uralkodó és szüleik] jóváhagyását, s csak eztán cselekedhetnek. Ha az uralkodónak vagy szüleiknek kételye van, akkor vissza kell vonulniuk, és [más módon] kell törekedniük, hogy betölthessék vágyukat, amíg mindketten [az uralkodó és a szülők] nem világosodnak meg, [és nem egyeznek bele].

是故悅釋迦之風者, 輒先奉親而獻君. 變俗投簪者, 必待命而順動. 若君親有疑, 則退求其志, 以俟同悟。[19]

Huiyuan érvelése jól megalapozott, mivel a vinaja szerint a király szolgálatában álló személy (különösen a katona) és az, akinek a szülei nem egyeztek bele, nem léphet be a szerzetesi közösségbe. Ebben az előírásban eredetileg azonban nem a lojalitás és a szülőtisztelet nyilvánult meg – ahogyan azt Huiyuan értelmezte –, hanem egyszerűen azokat az eseteket kívánta kizárni, amelyek később vitához vezethettek. Sun Chuo 孫綽 azt emeli ki Buddha életéből, hogy miután megvilágosodott, apját is megtérítette, s ezáltal mély szülőtiszteletéről tett tanúbizonyságot. Mind a hárman a buddhizmus egy-egy olyan elemét emelték ki, amely Indiában másodlagos jelentőséggel bírt. Így próbálták a buddhizmust elfogadtatni a konfuciánus értékrendhez szokott társadalom minden tagjával.

---

[19] T 52, 2102: 30a29–b1.

A lélek halhatatlansága

A 12–13. szakasz a halál utáni élet kérdését vitatja meg. Mouzi szerint a konfuciánus rituálékból egyesen következik, hogy a halál után a lélek tovább él. A buddhizmus filozófiájának, életszemléletének alapja, hogy minden lény felelős a cselekedeteiért, minden tett következményt szül. Tetteink gyümölcse nem biztos, hogy ebben az életben érik be, lehet, hogy csak egy következő újjászületésben. Az egyén tehát valamilyen módon a következő életben is megőrződik, hiszen a lények karmája nem keveredik össze: mindenki a saját karmáját viszi át a következő életbe. Ez a tanítás filozófiai szinten ugyanakkora kihívást jelentett a kínaiak számára, mint a szerzetesség erkölcsi és társadalmi szinten. Nem csoda, hogy sok értekezés került ki a buddhisták és a konfuciánusok kezei közül, amelyekben a lélek halhatatlanságát állították, illetve cáfolták.[20]

A Liang-dinasztia Wu 武 császára (ur. 502–549) nem csak mint uralkodó járult hozzá a kínai buddhizmus fejlődéséhez, hanem buddhista műveket is írt, amelyek közül az egyik a lélek halhatatlanságával foglalkozik. A mű címe: *A léleknek, mint olyannak a megalapozása, amely eléri a megvilágosodást* (*Li shenming chengfo yi ji* 立神明成佛義記).[21] Az uralkodó is tagja volt a Nirvána iskolának, amely a *Maháparinirvána szútrá*ban megfogalmazott buddha-természet mibenlétét próbálta meghatározni. Az örök, személyes, tiszta és boldog mahátman fogalmát könnyen párhuzamba lehetett állítani a kínai hagyományos lélek (*shen* 神) fogalommal. Valószínűleg ezzel is magyarázható a mű kedvező fogadtatása. A császár, összekapcsolva a két fogalmat, azt állította, hogy a lélek (*shenming* 神明) fog majd egy napon megvilágosodni (*chengfo* 成佛).

A lélek két aspektusra osztható: egy örök, változatlan lélekre, amely a „sokféleség" mögött meghúzódó egység, a lényeg (*ti* 體); továbbá a változó, sokféle tudatosságra (*shi* 識), amely a lélek működése (*yong* 用), a lélek szamszárikus, karmikus aspektusa. A lényeg és működés fogalompárost a neotaoista Wang Bi 王弼 (226–249) és Sengzhao 僧肇 (374–414) egyaránt használta annak kifejezésére, hogy a változó jelenségvilág mögött egy állandó, egységes elv található.[22] A lélek és tudatosság megkülönböztetése Zong Bing 宗炳 *A buddha-*

---

[20] Erről a vitáról lásd LIEBENTHAL 1952.
[21] Wu császár értekezéséről lásd LAI 1981.
[22] Wang Biről lásd WAGNER 2000; Sengzhaóról lásd LIEBENTHAL 1968, ROBINSON 1967, LIU 1994: 36–81.

ság megvilágosítása (*Mingfo lun* 明佛論) című művén alapul, amely a tudatossághoz rendeli azt a Menciusz által hirdetett erényt, hogy az ember eredendően különbséget tud tenni jó és rossz között. Wu császár a halhatatlan tudatot két tulajdonsággal ruházza fel: egyrészt tudatlan (*wuming* 無明), másrészt tudó, bölcs (*shenming* 神明). Hasonló ellentétes jelzőkkel látja el a tudatot *A hit felkeltése a mahájánában* (*Dasheng qixin lun* 大乘起信論)[23] című mű, amely a későbbiekben kulcsszerepet játszott a kínai buddhizmus történetében.

Az alábbiakban Wu császár értekezését a Shenji 臣績 által írt kommentárral idézzük, mert a mű nagyon tömör, magában nehezen érthető:

A [*Mahápariniryána szútra*] azt írja: „A nem-megvilágosodás egy hirtelen fordulattal megvilágosodássá alakul." Itt található az elv. Hogyan? A tudat a működés alapja. Az alap egy, a működés sokféle. A sok az életen és halálon keresztül megy természetesen. Az egy alap természete azonban nem változik. Shenji [kommentárja]: „Ha minden szennyeződéstől megtisztul, az alap tudatosság megvilágosodik. Mikor [a nem-megvilágosodás megvilágosodássá válik] ezt nevezik átalakulásnak (*bian* 變). Ha csupán arról van szó, hogy valami helyettesít egy másikat sorjában [ahogy a szamszárában történik], akkor ezt nem hívják *bian*nek, [csupán *huá*nak 化]."

又言: 若無明轉則變成明. 案此經意理如可求. 何者? 夫心爲用本, 本一而用殊. 殊用自有興廢, 一本之性不移. 臣績曰: 陶汰塵穢, 本識則明. 明闇相易,謂之變也. 若前去後來非之謂也.[24]

Az egy alap a tudatlan lélek. Shenji [kommentárja]: „A lélek eredendően sötét [nem-tudó]. Szüksége van a tudatlanságra, mint okra [ahhoz, hogy tudjon]."

一本者即無明神明也. 臣績曰: 神明本闇即故以無明爲因.[25]

A kommentár érdekessége, hogy a tudatlanságnak ontológiai jelentőséget tulajdonít, amennyiben léte a lélek mozgásba lendítésének a feltétele. Ez a feltevés meglehetősen ütközik az indiai értelmezéssel, amely szerint az avidjá csak a tudás hiányát, illetve a téves tudást jelenti. A tudatlanság pozitív értékelése szintén megtalálható *A hit felkeltése a mahájánában* című munkában.

A hínajána lételmélet szerint a dharmák, a lételemek, amelyek valós léttel rendelkeznek, csak egy-egy pillanatra léteznek: a semmi-

---

[23] A mű nyugati nyelvű fordítását lásd HAKEDA 1967, GIRARD 2004.
[24] Lásd T 52, 2102: 54b18–21.
[25] Lásd T 52, 2102: 54b21–52.

ből megszületnek, egy pillanatig a létben tartózkodnak, majd ismét a nemlétbe süllyednek. Wu császár ennek értelmében úgy érvelt, hogy a jó és a rossz cselekedet csak egy-egy pillanatra létezik, így az erkölcsi cselekedetek mögött kell lennie egy független cselekvőnek.[26]

Hogyan tudunk? Az egy pillanattal ezelőtti tudat folyamatos rosszat követett el. A következő pillanat tudatossága váratlan jót cselekszik. A jó és rossz elve jól meghatározható, de mi volt előtte és mi jött utána, miután a pillanatok szétváltak egymástól. Ha nincsen egy alap, ami összekapcsolja az [erkölcsi] működések gyümölcseit, akkor hogyan lehetne folyamatosság? Shenji [kommentárja]: „Ha nem lenne egy alap [a működés mögött], a működésnek nem lenne mire támaszkodnia. Az összezavarodott emberek abba a hibába esnek, hogy magát a látszólagos folyamatot tekintik alapnak. Hogy kijavítsuk ezeket a téves nézeteket, a felsőbb jót hirdetjük."

何以知然? 如前心作無間重惡, 後識起非想妙善. 善惡之理大懸, 而前後相去甚迴. 斯用果無一本, 安得如此相續？臣縝曰: 不有一本, 則用無所依, 而惑者見其類續爲一. 故舉大善, 斥其相續之迷也.[27]

Fan Zhen 范縝, a Liang-dinasztia konfuciánus hivatalnoka, látva a buddhizmus egyre nagyobb mértékű térnyerését, a vallás tanait *A lélek halandósága* (*Shenmie lun* 神滅論) című értekezésében bírálta.[28] A mű kérdés-felelet formában íródott, a kérdező képviseli a buddhista álláspontot, Fan Zhen pedig a válaszadót.

Az értekezés központi tétele így szól:

Valaki megkérdezte tőlem: Azt mondod, hogy a lélek halandó. Honnan tudod, hogy halandó? Válasz: A lélek és a test azonos. Ezért, amíg a test él, a lélek is él, és mikor a test elpusztul, a lélek elenyészik.

問曰: 子云神滅. 何以知其滅耶? 答曰: 神即形也, 形即神也. 是以形存則神存, 形謝則神滅也. [29]

---

[26] Érdekes módon Wu császár nagyon jól rámutat a hínajána filozófiában rejlő problémára. A későbbi mahájána filozófiai iskola, a jógácsára feltehetően éppen azért teremti meg a tudat legmélyebb szintjét jelentő álajavidnyána fogalmát, hogy magyarázatot adjon a tettek és következményeik folyamatosságára. Az álajavidnyána fogalmának fejlődéséről lásd SCHMITHAUSEN 1987, WALDRON 2003. A jógácsára filozófiáról lásd HAMAR 1994, 1995.

[27] T 52, 2102: 54c7–10.

[28] A műről lásd LIU 1987. Magyar fordításait lásd BALÁZS 1976: 283–308, TŐKEI 1993.

[29] Lásd T 52, 2102: 55a10–12; BALÁZS 1976: 294.

Ezt követően a testet a lényeggel (*zhi* 質), a lelket a működéssel (*yong* 用) azonosítja:

A test a lélek anyagi alapja [lényege]; a lélek a test működése. Ebből következik, hogy mivel a „test" az anyagi alapra vonatkozik, a „lélek" pedig a működésre, a test és a lélek nem tekinthető különállónak.

答曰: 形者神之質, 神者形之用. 是則形稱其質, 神言其用. 形之與神不得相異.[30]

A testet és a lelket a késsel és annak élével állítja párhuzamba:

A lélek olyan az anyagi alaphoz viszonyítva, mint az élesség a késhez viszonyítva; a test olyan a működéshez viszonyítva, mint a kés az élességhez viszonyítva. Az „élesség" nem jelenti a kést, sem a „kés" az élességet. Élesség nélkül azonban nincsen kés; és kés nélkül nincs élesség. Sohasem hallottam arról, hogy az élesség túlélte volna a kés pusztulását; hogyan tehetjük hát fel, hogy a lélek tovább él, miután a test elpusztult?

答曰: 神之於質猶利之於刀, 形之於用猶刀之於利. 利之名非刀也, 刀之名非利也. 然而捨利無刃捨刀無利. 未聞刀沒而利存. 豈容形亡而神在也?[31]

Nem sokkal Fan Zhen értekezésének megszületése után a buddhisták előálltak az értekezést cáfoló érvekkel. Xiao Chen 蕭琛 azt próbálta bizonyítani, hogy Fan Zhen tévedett, mikor a testet és a lelket a késhez és az élességhez hasonlította. A kés élességét a köszörűkőtől nyeri. Ha kicsorbul a kés éle, akkor elveszti élességét, és mint kés használhatatlan lesz, de a kés maga megmarad. Ezért nem helyénvaló azt állítani, hogy mikor az élesség elveszik, a kés is eltűnik. Az álombeli állapotban szintén Fan Zhen cáfolatát vélte felfedezni. Az álmodó személynek olyan a teste, mint egy darab halott fa; nem hallja, ha szólnak hozzá, nem érzi, ha megérintik. A lélek azonban a felhőkben szárnyalhat, vagy több ezer *li* távolságra járhat. Mivel a test nem mozdul, így a lélek nem lehet azonos a testtel, különbözőnek kell lennie.

Cao Siwen 曹思文 a konfuciánus kánonra hivatkozva igyekezett cáfolni Fan Zhent. A *Szülőtisztelet könyve* azt írja, hogy Zhou herceg áldozatot mutatott be a külvárosban Houjinek 后稷, a Zhou nép ősének, mint az Ég megfelelőjének, Wen királynak pedig az ősök templomában áldozott, mint a Shangdi megfelelőjének. Ha a test és a lélek egyaránt elenyészik, akkor kit állított párba az Éggel és a Shangdival? Nem csapnák be az Eget így? Ha feltesszük, ahogy Fan állította,

[30] Lásd T 52, 2102: 55a16–17; BALÁZS 1976: 295.
[31] Lásd T 52, 2102: 55b16–19; BALÁZS 1976: 295.

hogy Jinek nincsen lelke, s ennélfogva semmit sem állított az Éggel párba, Wen király az Eget is és az emberiséget is becsapta volna. Így a bölcsek tanítása csalás lenne. Hogyan is ültethetnénk el ilyen gondolatokat a szülőtisztelő fiúk szívében?

Fan Zhen értekezésének nagy hatását mutatja, hogy Wu császár minisztereit és hivatalnokait annak megcáfolására szólította fel. Ennek eredményeként további hatvankét válasz született, amelyek a *Hongming ji* című műben maradtak fenn.

A szangha autonómiája

A fentiekben a hitvitának azokat az elemeit foglaltuk össze, amelyek közösek a Mouziben és a többi buddhista apologetikus műben. Érdekes módon az értekezés bizonyos fontos kérdésekről hallgat. Az egyik ilyen lényeges, a kor vallási életében nagy viharokat kiváltó kérdés a buddhista közösség, a szangha autonómiája volt. Ha ez a probléma nem is vetődik fel a *Mouzi lihuo lun*ban, egy ehhez szorosan kapcsolódó másik váddal itt is találkozunk. A 16. szakaszban a bíráló azzal vádolja a buddhistákat, hogy léha életet élnek, csak a hasznot lesik, erkölcstelenül viselkednek. Mouzi szerint Buddha tanítását nem lehet elvetni csak azért, mert van, aki nem tudja helyesen gyakorolni. Más buddhisták azzal védekeznek, hogy nem lehet a szangha egészét elítélni csak azért, mert néhány tagja nem megfelelően viselkedik. Egyes buddhisták helytelen magatartása fontos szerepet játszott az állam és a szangha között folyó hatalmi harcban. Az uralkodók ugyanis, látva a fennálló helyzetet, bele akartak szólni a közösség életébe, eltávolítva a nem odaillő személyeket.

Huiyuan szerint a sramana azért nem hódol a királynak, mert az emberi világon kívül él. Mikor belép a szerzetesrendbe, a szangha lesz a családja. A tonzúra és a szerzetesi köntös azt jelképezi, hogy elszakad a világi élettől, a társadalomtól. Más szavakkal: a szangha önálló szervezet, a világi hatalomtól független. Ez a felfogás alapvetően ellentétben áll a totalisztikus konfuciánus államelmélettel, amelyet a *Dalok könyve* 209. verse így fogalmaz meg: „A hatalmas ég alatt nincs olyan föld, amely ne a királyé lenne; a birodalom határain belül nincs olyan ember, aki ne a király alattvalója lenne."

A kínai buddhizmus egyik alapvető jellegzetessége az egyház és az állam között húzódó feszültség. Ennek köszönhetően két nagy vita robbant ki a Jin-dinasztia korában: először Yu Ping 庾冰 (296–344) és He Chong 何充 között 340-ben, majd Huan Xuan 桓玄 (369–

404) és Wang Mi 王謐 (360–407) között 402-ben. Bár mind a két esetben az egyház megerősítette önállóságát, a vita nem zárult le, hanem évszázadokon keresztül tovább folytatódott.

Huiyuan volt az első, aki értekezéseiben és leveleiben világosan megfogalmazta a vallási élet céljait. Különbséget tett a világi emberekre és a szerzetesekre vonatkozó előírások között. A családban élő ember (*zaijia* 在家) viselkedését a konfuciánus szent könyvekben lefektetett szertartások határozzák meg, a családot elhagyó (*chujia* 出家) szerzetesekre viszont ezek a szabályok nem mérvadók. A szerzetesnek szabadnak kell maradnia, mivel ha bármilyen ideiglenes világi hatalom fennhatósága alá rendelnék, akkor belebonyolódna a világ hálójába, s ez megakadályozná abban, hogy a maga és az összes többi lény megváltásán munkálkodjon. Rámutat arra, hogy az uralkodónak erkölcsi kötelessége a szangha támogatása. A sramana: utazó, aki megbízást teljesít. Természetes, hogy a világ, amelynek kedvéért vállalkozott erre a feladatra, ellátja őt mindazzal, amire az út során szüksége lehet. A küldötthöz hasonló, aki a császári parancsot a birodalom távoli pontjába viszi, s útjához biztosítják számára az élelmet, kocsit és ruházatot. Bármit is kap jutalmul az uralkodótól, az eltörpül amellett, amennyi haszon a tettéből származik.

Huan Xuanhez írt egyik levelében azt a következtetést vonja le, hogy a klérus saját szertartásokkal, saját *li*vel rendelkezik:

> Ha az út nem valósul is meg, a rá vonatkozó szertartásokat mindig meg kell őrizni. Ha a szertartások megőrződnek, a dharma terjeszthető; ha a dharma terjeszthető, az út fellelhető. Ez a régi és új idők közös, változatlan, nagy dharmája. Továbbá, a kásája nem olyan ruha, [amely megfelelő viselet lenne] a császári meghallgatáson; a pátra nem olyan edény, [amely alkalmas lenne] palotai használatra. A katonák és civilek különböző megjelenéssel bírnak; a külföldieknek és kínaiaknak nem szabad keveredniük. Ha a [kolostori szabályokat követő] emberek, akik leborotválják a fejüket és megcsonkítják a testüket, a kínai szertartásokba bonyolódnak, akkor ez a különböző kategóriába tartozó dolgok egymás ügyeibe való beavatkozásának a jele, s ez komoly aggodalommal tölt el engem.
>
> 雖無其道, 必宜存其禮. 禮存則法可弘. 法可弘則道可尋. 此古今所同不易之大法也. 又袈裟非朝宗之服, 鉢盂非廊廟之器. 軍國異容, 戎華不雜. 剔髮毀形之人忽廁諸 夏之禮, 則是異類相涉之象, 亦竊所未安.[32]

A konfuciánus írástudók azzal vádolták az egyházat, hogy önállósága lehetőséget teremt a társadalomra káros embereknek, banditáknak, adócsalóknak és csavargóknak, hogy oltalmat nyerjenek a

---

[32] Lásd T 52, 2102: 84a23–27.

világi igazságszolgáltatás elől. Ennek megakadályozására az uralkodók többször elrendelték a szangha megtisztogatását, hogy kiszűrjék az oda nem illő személyeket. Mikor Huan Xuan egy ilyen „tisztogatást" hajtott végre, elrendelte, hogy csak az alábbi háromféle szerzetes folytathatja a vallási életet:

a) azok, akik mélyen ismerték a szent iratokat, meg tudták magyarázni az értelmüket;

b) azok, akik szigorúan betartották a kolostori szabályokat, vagy elvonultan éltek;

c) azok, akik a hegyekben élve, az eszményit művelték, és nem folytak bele a világi dolgokba.

Huiyuan Huan Xuanhez írt levelében teljesen egyetért az intézkedéssel, beismeri annak szükséges voltát. Felhívja azonban az uralkodó figyelmét néhány nehezen elbírálható esetre. Számos szerzetes betartja a szabályokat, noha kívülről úgy tűnik, hogy azokkal ellentétesen cselekszik. Mások szorgalmasan recitálják és tanulják a szent szövegeket, bár nem tudják elmagyarázni őket. Sok olyan idős, tapasztalt szerzetes van, akik, bár nem tartoznak egyik megadott csoportba sem, de nem követtek el semmilyen nagy bűnt. Kéri a császárt, hogy a válogatást ne bízza alacsony rangú hivatalnokokra, hanem ő személyesen ítélkezzen az egyes esetekben. Nem tudni, hogy ez a „tisztogatás" milyen eredménnyel járt, de harmincöt év elmúltával egy újabb következett.

A buddhista–taoista vita

A *Mouzi lihuo lun* bevezetőjében azt olvashatjuk, hogy a Han-kor végén támadó zűrzavar elől a furcsaságokat kedvelő emberek délre menekültek, ahol Mouzinek alkalma nyílt találkozni velük. Gyakorlataikat, a hosszú élet és a halhatatlanság keresését, a gabonától való tartózkodást azonban a klasszikusokra támaszkodva bírálta. Érdekes tehát, hogy Mouzi felvilágosult konfuciánus írástudóként száll szembe ezekkel a praktikákkal, anélkül, hogy a buddhizmusra hivatkozott volna. A dialógus utolsó részében több pontban foglalkozik a taoista technikákkal, s élesen bírálja azokat. Nem foglalkozik azonban a *Laozi megtéríti a barbárokat* (*Laozi huahu jing* 老子化胡經) című művel, amely pedig igen nagy viharokat kavart Kína vallási életében több évszázadon keresztül.

A buddhizmust nemcsak a konfuciánus körök részéről érték vádak, hanem a taoisták részéről is, mivel ez utóbbiak egyre féltéke-

nyebben szemlélték a buddhizmus térhódítását. Elsőbbségük bizonyítása érdekében született meg a *Laozi megtéríti a barbárokat* című munka. Ez azt mondja el, hogy amikor Laozi a nyugati hágón keresztül elhagyta Kínát, Indiába ment, és ott Buddhaként a barbárokat tanította.[33] A mű megírása egy több évszázadig tartó vita lavináját indította el, mivel a buddhisták szembeszálltak azzal a nézettel, hogy Laoziből lett volna Buddha, rámutatva azokra a történelmi tényekre, amelyek ezt egyértelműen cáfolták. A vita csak a mongol korban zárult le, amikor a buddhisták a császárhoz folyamodtak, hogy tegyen igazságot, s az uralkodó nekik adott igazat.

[33] Kezdetben ez a történet nem a buddhizmus ellen irányult, 300 körül azonban Wang Fou olyan módon írta át a művet, hogy az már sértő volt a buddhisták számára. Lásd KOHN 1995: 11–14.

Mou mester eloszlatja a kételyeket

Bevezetés

Mouzi jártas volt a klasszikusokban, a kommentárokban és a filozófiai munkákban. Lehetett a könyv rövidebb vagy hosszabb, mindegyiket kedvelte. Bár nem lelte örömét a hadászati módszerekben, még ezekről is olvasott. Olvasott ugyan a szellemekről és halhatatlanokról, de nem hitt bennük, létezésüket képtelenségnek tartotta. Abban az időben, Ling 靈 császár halálát követően (i. sz. 189), az Égalattiban felfordulás volt, csak Jiaozhouban 交州 uralkodott béke. Északról a furcsaságokat kedvelő emberek mind idesereglettek. Sokan közülük a halhatatlanság, a gabonától való tartózkodás és a hosszú élet technikáit gyakorolták. Akkoriban sokan tanulmányozták ezeket, de Mouzi gyakran bírálta őket az öt klasszikusra hivatkozva. A taoisták és mágusok közül senki nem mert vitába szállni vele. [Mindez] ahhoz volt hasonlítható, ahogy Menciusz bírálta Yang Zhut és Mo Dit.[34]

Korábban Mouzi az anyjával Jiaozhiben a világtól visszavonultan élt, a huszonhatodik évben visszatért Cangwuba 蒼梧, hogy megházasodjon. A járási hivatal vezetője hallott műveltségéről, így meglátogatta, s kérte, hogy vállaljon hivatalt. Ekkor ereje teljében volt, inkább a tanulásra akarta összpontosítani erejét, továbbá látta a felfordulást a világban, így nem akart hivatalt viselni. Végül nem állt szolgálatba. Abban az időben a tartományok és parancsnokságok [vezetői] gyanakodtak egymásra, elzárták [az utakat], nem lehetett egyikből a másikba menni. Tekintettel nagy műveltségére és hatalmas tudására, a járási hivatal vezetője Jingzhou 荊州 [kormányzójához] akarta küldeni, hogy ott tiszteletét fejezze ki. Mouzi úgy gondolta, hogy dicsőségről és rangról könnyen lemondana, de a küldötti megbízatást nehéz lenne visszautasítani. Így felkészült az utazásra. Éppen akkor a kormányzó hallott kimagasló műveltségéről, s hogy nem áll szolgálatban, így egy hivatalt ajánlott fel neki. [Mouzi] azonban megbetegedett, így nem tudott elindulni.

A kormányzó öccse Yuzhang 豫章 járás vezetője volt. A főparancsnok, Zuo Rong 笮融 megölte. A kormányzó a lovascsapatok

---

[34] Yang Zhu egoista filozófiájával vált híressé, míg Mo Di az egyetemes szeretetet hirdette. Menciusz mind a kettőt bírálta, szerinte az erkölcs alapjának a családnak kell lennie. Lásd FUNG 2003: 105–107.

parancsnokát, Liu Yant 劉彥 hadseregével el akarta küldeni [Yuzhangba]. Attól tartott azonban, hogy a csapatok nem tudnak bevonulni a szomszéd terület [kormányzójának] gyanakvása miatt. A kormányzó ezért ezzel a kéréssel fordult Mouzihöz: „Az öcsémet a lázadók meggyilkolták, Liu parancsnokot akartam elküldeni oda, ám attól tartok, hogy a szomszédos területek [kormányzói] gyanakodni fognak, így az embereink nem tudnak keresztülmenni. Harci tudásod és műveltséged egyaránt tökéletes, egyedül is megfelelően tudsz dönteni. Azt kívánom, hogy kancelláromként intézkedve, menj el Linglingbe 零陵 és Guiyangba 桂陽, hogy csapataim számára szabad átvonulást kérj. Mit gondolsz erről?" Mouzi azt mondta: „[Miként a lovakat az istállódban] régóta etetsz, egy odaadó írástudó megfeledkezik magáról, ha szükség van rá, s azonnal szolgálatba áll." Ezt követően az útra készülődött. Éppen akkor azonban meghalt az anyja, így végül nem ment el.

Később visszavonulva azt gondolta, hogy ékesszólása miatt kapta ezt a megbízatást. Akkor azonban a világban felfordulás lett úrrá, s ez nem volt megfelelő időszak ahhoz, hogy megjelenjen [a világban]. Ezt mondta sóhajtva: „Laozi elveti a bölcsességet és a tudást.[35] Ha valaki saját magát műveli, s megőrzi igaz [lényegiségét], a tízezer dolog nem térítheti el szándékától, az Égalatti nem befolyásolhatja örömét, az uralkodó nem teheti meg miniszterévé, a fejedelem nem nyerheti meg barátjának. Ezt nagyra lehet becsülni." Így megerősítette elhatározását a Buddha taójában, közben a *Laozi* ötezer írásjegyét tanulmányozta, magába szívta a sötét titokzatosságot mint bort és pálinkát, s úgy játszott az öt klasszikussal, mint a citerával és a nádsíppal. A kortársai többnyire bírálták, mert úgy gondolták, hogy hátat fordított az öt klasszikusnak és idegen tao felé fordult. Ha vitába szállt volna velük, az ellentétben állt volna a taóval. Hallgatni viszont nem tudott, hiába akart. Így aztán inkább ecsetet ragadott, és szentek és bölcsek szavait idézte, hogy bizonyítsa és elmagyarázza [nekik Buddha tanítását]. Ennek [a műnek] a címe: *Mouzi eloszlatja a kételyeket*.

---

[35] Idézet a *Laozi* 19. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 23. (A továbbiakban Tőkei fordításaitól eltérően a *pinyin* átírást közöljük, s helyenként az írásjegyeket is megadjuk.)

1. Ki volt Buddha?[36]

Kérdés: Hol született Buddha? Voltak-e ősei, volt-e hazája? Miket cselekedett? Hogyan nézett ki?

Mouzi válasza: Jelentős kérdések ezek, bizony. Bár értelmem csekély, röviden elmondom ennek lényegét. Úgy hallottam, hogy Buddha átváltozásokon ment keresztül, sok-sok milliárd éven át gyarapította erényét és taóját – számot adni erről lehetetlen. Mikor már közel járt a buddhasághoz, Indiában született meg. Alakját Suddhódana király feleségétől kölcsönözte. [Anyja] azt álmodta, hogy hatagyarú fehér elefánt hátán ül, majd boldogság öntötte el, s megfogant. A negyedik hónap nyolcadik napján az anyja jobb oldalából megszületett, földet érve hét lépést tett, s jobb kezét felemelve így szólt. „Az égen és az ég alatt semmi nincs, ami felülmúlhatna engem." Abban a pillanatban az ég és a föld megremegett, a palotát elárasztotta a fény. Azon a napon a királyi háztartásban egy kék ruhás szolgálólány szintén egy fiúnak adott életet, az istállóban pedig egy ló csikót hozott a világra. A szolgát Csandakának nevezték el, a lovat pedig Kanthakának. A király megparancsolta, hogy a herceget szolgálják. A hercegnek harminckettő elsődleges ismertetőjele volt, és nyolcvan másodlagos. Termete magas, hat *zhang* volt; teste aranyszínű; fejtetőjén unisa csúcsosodott; állkapcsa, mint az oroszláné; nyelve arcát fedte, kezében ezerküllős kereket fogott; a fejtetőjéből sugárzó fény tízezer mérföldig elért – röviden ezek voltak az elsődleges ismertetőjegyei.

Tizenhét évesen a király feleséget szerzett neki a szomszéd államból. Mikor a herceg leült, odébb tolta ülőhelyét, s ha nyugovóra tért, másik ágyra feküdt. Az Ég taója igazán ragyogó, a *yin* és *yang* összekeveredik. Ezután [az asszony szexuális érintkezés nélkül] fiút fogant, aki hat év múlva megszületett. Apja, a király nagy becsben tartotta a herceget, palotát építtetett, hogy gyönyörűségére legyen, s ágyasokat és drágaköveket adott, hogy szórakozhasson velük. A herceg azonban nem habzsolta a világi örömöket, gondolatai a tao és az erény körül forogtak. Tizenkilenc éves korában a második hónap nyolcadik napján az éjszaka közepén Csandakának megparancsolta, hogy nyergelje fel Kanthakát. Szellemek felemelték, s a palotából kirepültek vele. Másnap csak hűlt helyét találták, nem tudták hova lett. A király, a hivatalnokai és az egész nép zokogott. A nyo-

---

[36] Az eredeti szövegben a szakaszok nincsenek beszámozva és címmel ellátva. A szakaszoknak Keenan adott címeket, fordításunkban többnyire ezt követjük.

mába eredtek, s egy mezőnél utolérték. A király azt mondta: „Míg nem voltál, az istenektől kértelek, miután megszülettél, drága jádeként becsültelek. Vagyonom s rangom öröklöd majd, miért hagysz itt?" A herceg így felelt: „Minden dolog mulandó, ami megszületett, az elenyészik. A taót kívánom tanulmányozni, s [a lényeket] megszabadítani a tíz irányban." A király tudta, hogy tántoríthatatlan, így felkerekedett, s hazament. A herceg folytatta útját. Hat évig elmélkedett a taón, s végül buddhává vált.

Azért született a nyár első hónapjában, mert olyankor nincs hideg, sem forróság, a növényzet burjánzik, az emberek rókaprémjeiket levetik, s vászonruhába öltöznek. Azért született Indiában, mert ez az Ég és Föld közepe, így harmonikus az ottani élet. Az általa írt szútrák tizenkét részre oszlanak, összesen 840 millió fejezetet tesznek ki. A hosszú fejezetek kevesebb mint tízezer szót tartalmaznak, a rövid fejezetek pedig több mint ezer szót. Buddha az Égalattit tanította, megszabadulást hozott az embereknek. Így azután, hogy a második hónap tizenötödik napján a nirvánába távozott, szútrái és regulái fennmaradtak. Azok, akik nyomdokaiban járva gyakorolnak, szintén elérik a nem-cselekvés állapotát, így Buddha áldása az utókorra száll. Azok, akik öt fogadalmat tesznek [a világi hívők], havonta hatszor böjtölnek. A böjt napján figyelmüket összpontosítva megbánják bűneiket, s megújhodnak. A srámanáknak [szerzeteseknek] kétszázötven regulát kell betartaniuk, mindennap böjtölnek. Reguláik nem érvényesek az upászakákra [világi hívőkre]. Szertartásaik és rítusaik nem különböznek az ősiektől. Éjjel-nappal a taóról beszélnek és szútrákat recitálnak, nem avatkoznak a világi dolgokba. A *Laozi* mondja: „A hatalmas erény formái csak a taónak vannak alárendelve."[37] Ez az idézet rájuk vonatkozik.

2. Buddha és a tao kapcsolata

Kérdés: Miért beszélsz oly tiszteletteljesen Buddháról? Mit jelent a Buddha szó?

Mouzi válasza: A Buddha posztumusz név. Ahhoz hasonló, ahogy a három uralkodót istennek nevezték, a három császárt pedig szentnek. Buddha a tao és az erény első őse, kapocs a szellemi világossághoz. A Buddha azt jelenti, hogy felébredett. Homályos átváltozáson megy keresztül, különböző alakokban jelenik meg. Létezik vagy nem létezik; lehet kicsi, lehet nagy; lehet kerek, [mint az

---

[37] Idézet a *Laozi* 21. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 24.

ég], lehet szögletes, [mint a föld]; lehet idős, lehet fiatal; rejtve maradhat vagy megjelenhet; tűzön járva nem ég meg, kardélen lépkedve nem sérül meg; piszokban nem lesz koszos; szerencsétlenségben nem éri baj. Mikor helyét kívánja változtatni, akkor repül; mikor ül, fényt sugároz.[38] Ezért nevezik Buddhának.

3. A tao

Kérdés: Mit nevezel taónak? Milyen a tao?

Mouzi válasza: A tao azt jelenti: vezetni.[39] A nem-cselekvésbe vezeti az embert. Előre tolják, nincs semmi előtte; hátra húzzák, nincs semmi mögötte; felemelik, nincs semmi fölötte; lenyomják, nincs semmi alatta. Nézik, alaktalan; hallgatják, hangtalan. A négy irány hatalmas, mégis túljut rajta; a centiméter és a milliméter apró, mégis rést talál rajta. Ezt nevezem taónak.

4. Ellentét Buddha tanítása és a klasszikusok között

Kérdés: Konfuciusz az öt klasszikust tartotta a tao tanításának. Tisztelhetjük és recitálhatjuk ezeket, s ezeknek megfelelően cselekedhetünk. Az a tao, amelyikről te beszélsz, üres, homályos, nem érthető, s nem tudni, hogy mire utal. Hogyan különbözhet ennyire attól, amit a Bölcs mond?

Mouzi válasza: Nem helyes, ha a megszokott dolgokat tartod fontosnak, a ritka dolgokat pedig jelentéktelennek. Megzavar a külső forma, s így elvész a dolog lényege. Nem veszteni el a tao erejét ténykedés közben, az olyan, mint nem téveszteni el a gong és shang hangokat húros hangszert pengetve. Az Ég taója szabályozza a négy évszakot, az ember taója határozza meg az öt örök erényt.[40] A *Laozi* azt mondja: „Van egy dolog, mely a káoszban is teljes volt, s mely még az ég és a föld előtt született. Méltán tartják őt az Égalatti anyjának. Nem tudom a valódi nevét, erőszakoltan kisebbik nevén szólítva nevezem taónak."[41] Azáltal, hogy a tao formát ölt, a családban

---

[38] A szerző olyan tulajdonságokkal ruházza fel Buddhát, mint amilyeneket a taoista művek a taoista bölcseknek tulajdonítanak.

[39] Itt szójátékról van szó. A 'vezetni' szó kiejtése is tao, írásképe is hasonló az elvont taóhoz, melynek eredeti jelentése 'út'.

[40] Az öt örök erény: az emberségesség, az igazságosság, a szertartásosság, a bölcsesség és a megbízhatóság.

[41] Idézet a *Laozi* 25. fejezetéből, kis változtatással. Lásd TŐKEI 1962: II. 25.

élő a szüleit szolgálhatja, az országot irányító a népét vezetheti, az önmagában álló magát tökéletesítheti. Ha ezt követve gyakorolnak, az Ég és a Föld megtelik vele. Ha megfogyatkozik, mert elutasítják vagy nem használják, akkor is a közelben marad. Hát nem érted? Miben is különbözne a [Bölcs tanításától]?

5. Buddhista bőbeszédűség

Kérdés: Ami a leglényegesebb, az nem díszes; a legtökéletesebb szavak nem ékesek. A tömör és kifejező szavak szépek; a kevés és célt érő tettek ragyogóak. Gyöngyből és jádéból kevés van, ezért értékesek. Cserépből sok van, ezért értéktelen. A bölcsek megalkották a hét szent könyvet, mely nem több harmincezer szónál, mégis mindent teljesen felölel. A buddhista szent iratok több tízezer kötetet tesznek ki, s több százmillió szót tartalmaznak. Ez meghaladja egyetlen ember képességeit, ezért terhesnek és lényegtelennek tartom őket.

Mouzi válasza: A folyó és a tenger mélységében és kiterjedésében különbözik a pocsolyától. Az öt szent hegy magasságában és nagyságában tér el a dombtól. Ha [a hegyek] magassága nem múlná felül a dombokét, egy sánta kecske is feljutna a hegycsúcsra. Ha [a folyók és tengerek] mélysége nem haladná meg a patakokét, egy kisgyerek is fürödhetne vizükben. Kertekben és vadasparkokban nem él egyszarvú, néhány láb mély patakban nem úszik hajót elnyelő hal. Háromhüvelyknyi kagylót bontva ragyogó gyöngyöt nem találni; bokrok fészkei közt kutatva főnixfiókára aligha lelni. Miért? Mert a kicsi nem képes a nagyot magában foglalni. A buddhista szent iratok százmillió év eseményeiről számolnak be, tízezer nemzedék fontos dolgairól beszélnek. A nagy egyszerűség még nem alakult ki, a nagy kezdet még nem jött létre,[42] az Ég és a Föld éppen csak kezdett kiemelkedni, kicsinységét nem lehetett megragadni, apróságába nem lehetett behatolni. Mégis, Buddha [műveiben] teljesen megtölti a hatalmasságán kívülit, s a csendes, homályos titokzatosság belsejébe hatol. Semmi nincs, amit ne jegyzett volna le, így [írásai] több tízezer kötetet tesznek ki, s több százmillió szót tartalmaznak. Sokaságuk miatt teljesebbek és gazdagabbak. Miért utasítod el őket? Egy embernek túl sok ugyan, de hát a folyóból ivó, miután szomjúsága lecsillapodott, törődik még a többi vízzel?

---

[42] A nagy egyszerűség és a nagy kezdet a *Liezi*ben előforduló kifejezések, a világ kifejlődésének állomásai.

6. A buddhista iratok sokasága

Kérdés: Sok buddhista irat van. Csak a fontosat kívánom megragadni, s a többit eldobni. Mondd el hát lényegüket díszeik nélkül!

Mouzi válasza: Nem úgy van az! A Nap és a Hold együtt ragyog, mindegyik megvilágít valamit. Mind a huszonnyolc csillagkép uralkodik valami felett. A száz gyógynövény együtt nő, s mindegyik gyógyít valamit. A rókaprém a hideg ellen véd, a vászonruha melegben hoz enyhülést. A hajó és a szekér különböző úton halad, ám mindkettő az utazót szolgálja. Konfuciusz úgy gondolta, hogy az öt klasszikus nem elegendő, ezért megalkotta a *Tavaszok és őszök krónikáját* és a *Szülőtisztelet könyvét*, mert részletesen el akarta magyarázni a tao módszereit az emberek kívánságainak megfelelően. Igaz ugyan, hogy sok buddhista irat van, de valamennyi ugyanarról szól, mint ahogy a hét könyv is egyformán a taót, az erényt, az emberségességet és az igazságosságot magasztalja. Azért beszélt a szülőtiszteletről sokféleképpen, mert az [őt hallgató] emberek viselkedéséhez igazodott. Zi Zhang és Zi You[43] egyaránt a szülőtiszteletről kérdezte Konfuciuszt, ám ő különbözőképpen válaszolt, mert a hibáikat bírálta. Miért is kellene eldobni [a buddhista iratokat]?

7. A történelmi előzmények hiánya

Kérdés: Ha Buddha tanítása ilyen tiszteletre méltó és nagyszerű, akkor Yao 堯 és Shun 舜 uralkodók, Zhou herceg és Konfuciusz miért nem gyakorolták azt? A *Hét klasszikus*ban sehol sem találkozunk [Buddha] szavaival. Ha már gyönyörűséget találsz a *Dalok könyvé*ben és az *Írások könyvé*ben, valamint boldogsággal töltenek el a [konfuciánus] zene és szertartások, akkor hogyan vagy képes még Buddha tanításának is örülni, s különös gyakorlataiban kedved lelni? Hogyan tudsz túllépni a [konfuciánus] szent szövegek és kom-

---

[43] Zi Zhang és Zi You Konfuciusz tanítványai voltak. „Zi You megkérdezte, mi a fiúi szeretet, és a mester mondotta: »Manapság úgy vélik, hogy a fiúi szeretet csupán a szülők ellátása. Pedig a legszükségesebbekkel még a kutyákat és lovakat is ellátják. Ha hiányzik a kellő tisztelet, van-e akkor különbség a kettő között?« Zi Xia megkérdezte, mi a fiúi szeretet, és a mester mondotta: »Ha a szolgálatban az öcs vagy a fiú segíti [bátyja vagy apja] fáradozását, vagy ha bora és étele van, azzal jól tartja a korábban születetteket, az talán már a fiúi szeretet lenne?«" Lásd TŐKEI 1962: I. 57–58.

mentárok szépséges szent tanításain? Ha a helyedben volnék, nem törődnék ezekkel.

Mouzi válasza: Nem csak Konfuciusz szavai lehetnek egy könyvben, s nem minden orvosságnak kell Bian Que 扁鵲[44] receptje szerint készülnie. Ha [a könyv] összhangban van az igazsággal, akkor követhető; ha [az orvosság] kigyógyít a betegségből, akkor kiváló. A nemes ember széles körből választja ki a jó dolgokat, amelyek segítik életében. Zi Gong 子貢 azt mondta: „Mi szüksége lett volna mesterünknek állandó tanítóra?"[45] Yao Yin Shout 尹壽 szolgálta, Shun pedig Wu Chenget 務成.[46] Dan [Zhou herceg] Lü Wangtól 呂望[47] tanult, Konfuciusz pedig Lao Dantól 老聃 [Laozi].[48] Mégis, egyikük [neve] sem fordul elő a *Hét klasszikus*ban. A négy mester bölcs volt, ám Buddhához hasonlítani őket olyan, mint fehér szarvast unikornishoz vagy fecskét főnixhez mérni. Ha Yao, Shun, Zhou herceg és Konfuciusz még tőlük is tanult, akkor hogyan is lehetne elutasítóan nem tanulni Buddhától, akinek teste elsődleges és másodlagos ismertetőjelekkel ékesített, átváltozásokra képes, és mágikus ereje határtalan? Az öt klasszikus az igazság szolgálatában áll, ám van, ami hiányzik belőle. Hogyan is adhatna okot kétkedésre és gyanakvásra az, hogy nem említik Buddha nevét?

8. Buddha testének furcsasága

Kérdés: Azt mondják, hogy Buddhának harminckettő elsődleges és nyolcvan másodlagos ismertetőjele volt. Miért különbözött ennyire a többi embertől? Ez csak túlzás lehet, s nem az igazság.

---

[44] Bian Que az i. e. 5. században élt híres orvos.

[45] Zi Gong Konfuciusz tanítványa volt, a szöveg a *Lunyu* következő részletére utal (19.22): „A Wei-beli Gongsun Chao megkérdezte Zi Gongtól, mondván: »Zhongni kitől tanult?« Zi Gong így felelt: »Wen és Wu király tanításai nem hullottak még a földre, hanem ott élnek az emberekben. A kiváló férfiak ismerik a nagy tanításokat, azok pedig, akik nem kiválóak, ismerik a kisebbeket. Nincs olyan ember, aki valamit ne birtokolna Wen és Wu tanításaiból. Ugyan hol nem tudott volna tanulni a mi mesterünk? Mi szüksége lett volna rá, hogy valaki állandó mestere legyen?«" Lásd TŐKEI 1962: I. 156.

[46] A *Xunzi*ben (19: 2b) található meg az az információ, hogy Yao Yin Shoutól, Shun pedig Wu Chengtől tanult.

[47] Lü Wang a Zhou-dinasztia Wen és Wu királyainak volt a tanítója, így Zhou hercegé is.

[48] A *Szertartások feljegyzései* szerint Konfuciusz Lao Dantól kért tanácsot. Lásd LEGGE: 1885, 27: 339.

Mouzi válasza: Azt mondja a mondás: „Aki még keveset látott, az sokszor meglepődik." [Az ilyen ember] egy púpos tevét látva azt mondja, hogy az egy felduzzadt hátú ló. Yao szemöldöke nyolc színben tündökölt, Shun mindegyik szemére két pupilla nőtt, Gao Yaónak 皋陶 lóorra volt, Wen 文 király négy mellel élt, Yunek 禹 három fülnyílása volt, Zhou herceg hátán púp emelkedett, Fu Xinek 伏羲 sárkányorra nőtt, Konfuciusz fejtetője homorú volt, Laozi [homlokán] nap és hold alakú jelek ékeskedtek, orrát dupla csont támasztotta, tenyerén a 'tíz' írásjegyét lehetett látni, talpain pedig az 'öt' írásjegyét kétszer.[49] Ők talán nem különböztek a többiektől? Miért is kellene kételkedni Buddha elsődleges és másodlagos ismertetőjeleinek létezésében?

9. Szülőtisztelet és buddhista gyakorlat

Kérdés: A *Szülőtisztelet könyve* azt mondja, hogy testünket, bőrünket és hajunkat a szüleinktől kaptuk, nem szabad kárt tennünk bennük. Mikor Zengzi 曾子 haldoklott, azt mondta: „Takarjátok ki a kezeimet és lábaimat!"[50] Most azonban a szerzetesek leborotválják a hajukat. Miért ellenkeznek a bölcsek szavaival, s nem követik a szülőtisztelet elvét? Uram, te, aki mindig szívesen beszélsz a helyesről és helytelenről, mérlegeled a görbét és egyenest, hogyan fogadhatod el ezt?

Mouzi válasza: Nem emberséges a bölcseket és szenteket kigúnyolni. Ha valaki nem pontosan mérlegel, az nem bölcs. Emberségesség és bölcsesség nélkül hogyan lehetne erényt elültetni? Aki az erényt nem ülteti el, az csak az elvtelen és hazug ember társa lehet. Hogyan is lehetne egyszerű [a szülőtiszteletről] beszélni? Egyszer régen egy Qi-beli ember hajón kelt át a folyón, s az apja beleesett a vízbe. A fia megragadta a karját, majd a feje tetejére állította, hogy a víz kijöjjön a szájából. Az apa így megmenekült. Az, hogy fejjel lefelé fordította, a szülővel szembeni tiszteletlenség netovábbja, mégis ezzel mentette meg apja életét. Ha kezét összekulcsolva szülőtisz-

---

[49] Hasonló furcsaságok leírása található a *Lunheng*ben. Lásd FORKE 1962: I. 307.

[50] Idézet a *Lunyu*ből (8.3): „Amikor Zengzi beteg volt, összehívta tanítványait, és így szólt hozzájuk: »Takarjátok ki a lábamat, takarjátok ki a kezemet. A *Dalok könyvé*ben ez áll: 'Remegjetek és óvakodjatok, mintha mély örvényhez érkeznétek, mintha vékony jégen tapodnátok!' [S mert így vigyáztam a testemre,] ezután is, csakúgy, mint a mai napig, meg tudom őrizni épségben, gyermekeim.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 89.

telő fiú módján viselkedett volna, akkor az apja a vízbe veszett volna. Konfuciusz azt mondta: „Van, aki képes velünk együtt járni a követendő utat… de nem képes rá, hogy velünk együtt helyesen mérlegeljen."[51] Ezt nevezik az időnek megfelelő cselekvésnek. A *Szülőtisztelet könyve* azt mondja: „A korábbi királyok tökéletes erénnyel rendelkeztek és a taót követték." Tai Bo 泰伯[52] rövidre vágta a haját és tetoválta a testét. Mivel Wu 吳 és Yue 越 szokásait követte, megszegte azt a szabályt, hogy a test, végtagok, bőr és a haj [nem károsodhatnak]. Konfuciusz mégis azt mondta: „Róla elmondhatjuk, hogy elérte az erény legmagasabb fokát."[53] Konfuciusz nem ócsárolta, mert levágta a haját. Így szemlélve, ha valaki nagy erénnyel rendelkezik, nem kötik az apró dolgok. A szerzetesek lemondanak családjukról és vagyonukról, elhagyják feleségeiket és gyermekeiket, nem hallgatnak zenét, nem néznek gyönyörű nőkre. Azt mondhatjuk, hogy ez a lemondás legmagasabb foka. Hogyan is ellenkezne a szent tanítással, s nem lenne összhangban a szülőtisztelettel? Yu Rang 豫讓 szenet nyelt, s befestette a testét.[54] Nie Zheng 聶政 lehámozta a bőrt az arcáról, így büntetve magát.[55] Bo Ji 伯姬 tűzön

---

[51] Idézet a *Lunyu*ből (9.28): „A mester mondotta: »Van, aki képes arra, hogy velünk együtt tanuljon, de nem képes velünk együtt a követendő utat járni. Van, aki képes velünk együtt járni a követendő utat, de nem képes velünk együtt megszilárdítani [erényeit]. Van, aki velünk együtt megszilárdítani is képes [erényeit], de nem képes rá, hogy velünk együtt helyesen mérlegeljen [minden esetben].«" Lásd TŐKEI 1962: I. 98.

[52] Tai Bo és Yu Zhong Ji Li bátyjai voltak, Ji Li fia pedig a Zhou-dinasztia Wen királya. Mikor Tai Bo és Yu Zhong megtudták, hogy apjuk királyi hatalmát Ji Lire akarja átruházni, visszavonultak, és a *man* barbárok közt éltek Wuban és Yuében, ahol átvéve a helyi szokásokat levágták a hajukat és tetoválták testüket.

[53] Idézet a *Lunyu*ből (8.1): „A mester mondotta: »Tai Bóról igazán elmondhatjuk, hogy elérte az erény legmagasabb fokát. Háromszor engedte át másnak az Égalattit [a királyi trónt], és a nép [nem ismervén okait] még csak nem is magasztalhatta érte.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 88.

[54] Yu Rang kétszer kísérelt meg merényletet Zhao grófja ellen, hogy megbosszulja mesterének, Zhi bárójának halálát, akit Zhao grófja gyilkolt meg. Az első kísérlet eredménytelen volt, ezért szenet evet és belakkozta a testét, s így a fekélyek miatt senki nem ismerte fel. A második kísérletét is leleplezték. Mielőtt kivégezték volna, azt kérte a gróftól, hogy kardjával hadd szúrja át a ruháját, mivel így beteljesedhet bosszúja. Lásd FORKE 1962: I. 358.

[55] Nie Zhang, miután meggyilkolta Han állam miniszterét, megcsonkította az arcát, szemét kiszúrta, majd hasát felvágta, nehogy felismerjék, s testvérén álljanak bosszút. Lásd GILES 1898: 1565. j.

járt,[56] Gao Xing 高行 pedig belevágott az arcába.[57] A nemes ember mégis bátor és igazságos [cselekedeteknek] tartja ezeket.

10. Buddhista cölibátus és szülőtisztelet

Kérdés: Nincs nagyobb boldogság, mint az utódok. Nincs nagyobb tiszteletlenség a szülőkkel szemben, mint az, ha nem marad utánunk senki.[58] A szerzetesek elhagyják feleségeiket és gyerekeiket, és eldobják vagyonukat, vagy soha nem házasodnak meg. Miért nincs ínyükre a boldogságot hozó és szülőtisztelő magatartás? Nincs semmi csodálatra méltó abban, hogy magukban nehézségeket állnak ki, nincs semmi különleges abban, hogy magukat mentik meg.

Mouzi válasza: Aminek a bal oldala hosszú, annak rövid a jobb oldala; ami nagy elöl, annak kicsinek kell lennie hátul. Meng Gongchuo 孟公綽 a Zhao 趙 és Wei 魏 családok főembere lehetne, ám nem lehetne főhivatalnok Teng 滕 vagy Xue 薛 államokban.[59] Feleség, gyermekek és vagyon mind feleslegesek ebben a világban. Önmagunk megtisztítása és a nem-cselekvés a tao rejtelme. A *Laozi* azt mondja: „A hírnév vagy az élet: melyik áll közelebb hozzánk? Az élet vagy a vásárolt javak: melyik jelent többet?"[60]

Mouzi így folytatta: Ha a három dinasztiától származó szokásokat vesszük szemügyre, s Konfuciusz és Modi módszerét vizsgáljuk, azt találjuk, hogy a *Dalok könyvé*t és az *Írások könyvé*t recitálják, a szertartásokat gyakorolják, az emberségességet és igazságosságot magasztalják, a tisztaságot nézik. Honfitársaink terjesztették ezeket a tanokat, s híre messze eljutott. Az átlagos emberek ezeket gyakorol-

---

[56] A szöveg feltehetően a *Tavaszok és őszök krónikájá*ban szereplő Qing herceg idősebb lányára utal, aki inkább bennégett a palotában, sem minthogy kíséret nélkül hagyja el a lakhelyét, mert a szabályok szigorúan tiltották ezt. Lásd LEGGE 1893: V. 556.

[57] Gao Xing egy Liang-beli hajadon volt, aki úgy tántorította el az őt ostromló herceget, hogy levágta az orrát, s így megőrizhette ártatlanságát. Lásd PELLIOT 1920: 365.

[58] A konfuciánus bíráló Menciuszra (4.A.26.) utal, aki azt írja: „Egy fiú háromféle módon lehet rossz. A legsúlyosabb az, ha nincs utódja." LAU 1970: 127.

[59] Utalás a *Lunyu*re (14.12): „A mester mondotta: »Meng Gongchuo kiválóan el tudná látni a Zhao vagy Wei család főemberének tisztét, de Teng vagy Xie fejedelemség főhivatalnoka már nem lehetne belőle.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 124.

[60] Idézet a *Laozi* 44. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 32.

ják, ám azok, akik nem a hírnévre vágynak, ügyet sem vetnek rájuk. Ha előtted lenne Sui 隨 őrgrófjának gyöngye,[61] mögötted pedig egy vérszomjas tigris, meglátva ezt, talán nem szaladnál el, otthagyva a gyöngyöt? Az élet fontosabb a vagyonnál. Xu You 許由 egy fa fészkében telepedett meg,[62] [Bo] Yi 夷 és [Shu] Qi 齊 Shouyangban 首陽 éheztek.[63] Konfuciusz így magasztalta kiválóságukat: „Keresték az emberség erényét, és meg is találták."[64] Nem hallottam arról, hogy bírálta volna őket, mert nem voltak utódaik és vagyonuk. A szerzetesek a tao erényének művelésére cserélik fel a mulandó világ örömeit, és a tisztaságba és a bölcsességbe való visszatéréssel helyettesítik a feleség és gyermekek nyújtotta boldogságot. Ha ez nem csodálatra méltó, akkor mi az? Ha ez nem különleges, akkor mi az?

11. További panaszok a szerzetesek viselkedésére

Kérdés: A Sárga Császár ruhát viselt, és öltözetéhez díszeket készített.[65] Ji 箕 grófja előadta a Nagy tervet, amelyben a megjelenést tartotta a legfontosabbnak az öt dolog közül.[66] Konfuciusz megírta a *Szülőtisztelet könyvé*t, amelyben a megfelelő ruházatot tekintette a három erény közül az elsőnek. Azt is mondta: „Mindig előírás sze-

---

[61] A legenda szerint Sui őrgrófja egy sebesült kígyóra akadt, amelyet meggyógyított. Később viszonzásul a kígyó a Jiang-folyóból egy gyöngyöt hozott fel neki. Gao You *Huainanzi*höz írott kommentárjában található ez a történet, de *Zhuangzi* is utal rá. Lásd LE BLANC 1985: 131, 65. j.

[62] A legendás Yao uralkodó át akarta engedni a trónját Xu Younak, aki ezt visszautasította, s elmenekült.

[63] Bo Yi és Shu Qi a Yin-dinasztia bukása után nem voltak hajlandók a Zhou-dinasztiát szolgálni, inkább az éhhalált választották.

[64] Idézet a *Lunyu*ból (7.14): „Ran You így szólt: »Vajon a mi mesterünk Wei fejedelmének fogja a pártját?« Zi Gong azt mondta: »Majd én megkérdezem tőle.« Azzal belépett a [mesterhez], és feltette a kérdést: »Bo Yi és Shu Qi ugyan miféle emberek voltak?« [A mester] így felelt: »A régi idők kiváló emberei voltak.« »Megbánták-e tettüket?« – folytatta [Zi Gong]. »Keresték az emberség erényét, és meg is találták – felelte [a mester] –, mit bánhattak volna meg tehát?« [Zi Gong pedig] kiment, és így szólt: »Mesterünk nem [Wei fejedelmének] fogja a pártját.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 84.

[65] A hagyomány szerint a Sárga Császár találta fel a szertartási ruhát.

[66] A Shang-dinasztia Ji grófját az utolsó Shang-házi uralkodó bebörtönözte. A Zhou-dinasztia Wu királya szabadította ki rabságából, s az ő kérésére írta meg a *Nagy terv*et, amely az *Írások könyvé*ben található meg.

rint viselje ruháját és fövegét, méltóság legyen a tekintetében."[67] Yuan Xian 原憲 szegénységben élt, ám soha nem vált meg kéregsüvegétől. Zilu 子路 még végveszélyben sem felejtette el megkötni süvegét.[68] Most a szerzetesek leborotválják a hajukat, és vörös ruhát viselnek.[69] Ha találkoznak valakivel, nem köszöntik illendően, s nem szokásuk átengedni másoknak az elsőbbséget. Miért nem követik a megjelenésre és ruházatra vonatkozó szabályokat? Miért teszik tönkre a hivatali díszek [tekintélyét]?

Mouzi válasza: A *Laozi* azt mondja: „A magas erény birtokosa nem mutogatja erényét, s éppen ezért birtokolja az erényt. Az alantas erény birtokosa nem tud elszakadni az erény mutogatásától, s ezért nincs birtokában az igazi erény."[70] A három uralkodó[71] idején húst ettek, bőrt viseltek, fákon és üregekben laktak, mivel az egyszerűséget értékelték. Miért is lenne szükségünk díszes, hímzett süvegre és prémdíszekre? Ezekről az emberekről azt mondták, hogy erényesek és becsületesek, valamint őszinték és nem-cselekvők voltak. A szerzetesek viselkedése is éppen ilyen.

Valaki azt mondta: Szavaid szerint tehát az olyan embereket, mint Yao, Shun, Zhou [herceg] és Konfuciusz, el kell utasítani és nem lehet követni?

Mouzi azt mondta: Aki sokat látott már, az nem zavarodik össze; aki megérti a hallottakat, annak nincsenek kételyei. Yao, Shun, Zhou [herceg] és Konfuciusz a világi dolgokat gyakorolta. Buddha és Laozi viszont a nem-cselekvésre törekedett. Konfuciusz több mint hetven államban megfordult, Xu You megmosta fülét a folyóban, miután a trón átadásáról hallott. A nemes ember taója egyszer azt diktálja, hogy elmenjen, máskor azt, hogy maradjon, megint máskor azt, hogy hallgasson vagy megszólaljon. Nem túlozza el érzéseit, és nem szennyezi be természetét. A tao értéke az alkalmazásban rejlik. Miért is kellene elutasítani őket?

---

[67] Idézet a *Lunyu*ből (20.2): „Mindig előírás szerint viselje ruháját és fövegét, méltóság legyen a tekintetében, hogy tisztelettel nézzenek rá az emberek, és tartsanak tőle. Ekkor vajon nem tekintélyes-e, mégpedig minden vadság nélkül?" Lásd TŐKEI 1962: I. 159.

[68] A *Zuozhuan*ban olvasható, hogy Zilura két ember támadt rá karddal, s süvegének zsinórját is elvágták. Erre ő így felelt: „A nemes ember még halála pillanatában sem engedi, hogy süvege a földre hulljon." Megkötötte a zsinórt, majd meghalt. Lásd LEGGE 1893: V. 843.

[69] A Han-dinasztia idején a buddhista szerzetesek vörös színű ruhát viseltek, később az öltözék többszínű lett.

[70] Idézet a *Laozi* 38. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 30.

[71] A három mitikus uralkodó: Fuxi, Shennong és Huangdi.

12. Élet a halál után

Kérdés: Buddha tanítása szerint az embernek újjá kell születnie halála után. Én nem hiszem, hogy ez igaz lenne.

Mouzi válasza: Mikor egy ember a halálán van, a családja felmászik a tetőre és hívja őt.[72] De ha már meghalt, akkor kit hívnak?

Valaki azt mondta: Az égi lelket (*hun* 魂) hívják, hogy [csatlakozzon] a földi lélekhez (*po* 魄).

Mouzi azt mondta: Ha a lelke visszatér, akkor életben marad, de ha nem, akkor mi történik a lelkével?

[Erre a másik] azt mondta: A halott szelleme lesz.[73]

Mouzi azt mondta: Ez nem azt jelenti, hogy a lélek (*hunshen* 魂神) nem szűnik meg, csak a test indul bomlásnak? A test olyan, mint az öt gabonának a gyökere és levelei. A levél és a gyökér megszülettek, ezért meg is kell szűnniük. A mag azonban hogyan is semmisülhetne meg? Ha valaki megszerzi a taót, akkor a teste megszűnik. A *Laozi* azt mondja: „Mert éppen akkor lesz osztályrészem nagy szerencsétlenség, ha számomra csak saját énem [testem] létezik. Ha azonban elérem, hogy ne [csak] saját énem [testem] létezzék a számomra, akkor miféle szerencsétlenségben lehetne részem?”[74] Azt is mondja: „Ha művedet véghezvitted, nyomban vonulj vissza [hagyd el a tested].”[75]

Valaki azt mondta: Aki beteljesíti a taót, az is meghal. Aki nem teljesíti be a taót, az is meghal. Mi a különbség?

Mouzi azt mondta: Erre mondják: „Aki egy napig sem volt erényes, az mégis egy egész élet dicsőségét firtatja.” Aki elnyerte a taót, annak lelke halála után a szerencsés lakhelyekre tér meg. Aki gonosz dolgokat követett el, annak lelkére halála után sanyarú sors vár.[76] Az ostoba ember még a bekövetkezett dolgokat sem érti, míg a bölcs felkészül arra is, ami még nem történt meg. A tao és a tao

---

[72] A lélek visszahívása a *fu* szertartás keretében történik, amelyet számos ókori forrás (*Zhouli*, *Yili*, *Liji*) leír. Amint a haldokló meghalt, egy személy, általában egy családtag, felmászik a keleti oldalról a tetőre az elhunyt ruhájával. Majd az elhunytat a nevén szólítja, s hívja, hogy jöjjön vissza. Miután háromszor hívta, a ruhát a földre dobja, amelyet egy másik személy a földön elvesz. Majd a nyugati oldalon lemászik a tetőről, s ezzel a szertartás véget ér.

[73] Már a Shang-dinasztia idején a *gui* írásjegy a halott szellemére utalt, míg a *hun* és *po* az élőére. Lásd YÜ 1987: 379.

[74] Idézet a *Laozi* 13. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 21.

[75] Idézet a *Laozi* 9. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 19.

[76] A szerencsés lakhelyek az emberi, isteni és félisteni születésre utalhatnak, míg a sanyarú sors az állatok, éhes szellemek és poklok kínjaira.

tagadása olyan, mint az arany és a gyom. Az erény és a gonoszság olyan, mint a fehér és a fekete.[77] Hogyan mondhatnánk, hogy nem különböznek? Hogyan is kérdezhetnénk, hogy miben különböznének?

13. Felesleges beszéd a szellemekről

Kérdés: Konfuciusz azt mondta: „Aki még az élő embereket sem tudja szolgálni, az hogy tudná szolgálni a holtakat? Aki még az életet sem ismeri, hogyan ismerhetné meg a halált?"[78] Ezek a szent ember lejegyzett szavai. A buddhisták azonban folyton az élet és halál dolgairól, valamint a szellemek létezéséről beszélnek. Ez pedig ellentétes a szent bölcs szavaival. Aki az Úton jár, annak nyugodtan a nemlétben kell időznie, figyelmét az egyszerűségre kell irányítania. Miért zavarja össze figyelmét azzal, hogy az életről és halálról beszél, s a szellemek történeteiről?

Mouzi válasza: A te beszédedről azt mondhatjuk, hogy a külsőre van tekintettel, és nem ismeri fel, hogy mi van belül.[79] Konfuciusz [ekkor éppen] beteg volt, s Zilu nem erre kérdezett rá közvetlen, ezért hallgattatta el. A *Szülőtisztelet könyve* azt mondja: „Elkészítette az ősök templomát, hogy a szellemek élvezhessék [az áldozatot]. Tavasszal és ősszel áldozatot mutat be, és a megfelelő időben gondol rájuk." Azt is mondja: „Életükben szeretettel és tisztelettel szolgálja őket, halálukban pedig gyásszal és szomorúsággal." Talán nem a szellemek szolgálatára és élet s halál ismeretére tanít? Mikor Zhou herceg kérte, hogy Wu királyt helyettesíthesse, azt mondta: „Dan [én] sok mindenben tehetséges és sokféle művészethez ért, tudja a szellemeket szolgálni."[80] Mit jelent ez? Hát nem olyan ez, mint a buddhista szútrákban leírt különböző létformák? A Laozi azt mond-

---

[77] A szövegben a *gonoszság* helyett a *boldogság* áll. Ennek azonban ebben a szövegösszefüggésben nincs sok értelme.

[78] Idézet a *Lunyu*ből (11.11): „Ji Lu [Zilu] megkérdezte, hogyan kell szolgálni a szellemeket. A mester így felelt: »Aki még az élő embereket sem tudja szolgálni, az hogy tudná szolgálni a holtakat?« [Zilu folytatta:] »Engedd meg, hogy megkérdezzem, mi a halál?« [A mester] azt felelte: »Aki még az életet sem ismeri, hogyan ismerhetné meg a halált?«" Lásd TŐKEI 1962: I. 105.

[79] Tehát figyelmen kívül hagyja a helyzetet, amely kapcsán ezek a szavak elhangzottak.

[80] Az *Írások könyvé*ben olvasható, hogy amikor Wu király beteg lett, Zhou herceg imádkozott, hogy inkább őt vigyék el, mert alkalmas a szellemek szolgálatára. Lásd LEGGE 1893: III. 354.

ja: „[Az Égalattinak van kezdete, s ezt nevezzük az Égalatti anyjának. Aki elérte már az anyát, általa megismeri a gyermekeit is.] S ha ismeri már a gyermekeket, s ekkor visszatér az anyjukhoz: élete végéig nem kerülhet veszedelembe."[81] Azt is mondja: „Aki felhasználja a [külső] ragyogást, majd visszatér a [belső] világossághoz, az megóvja magát minden bajtól."[82] Ez a különböző létformákról szól, a szerencsés és szerencsétlen lakhelyekről. A tökéletes tao lényege a csend és nyugalom értékelése. Hogyan is mondhatnánk, hogy a buddhisták örömüket lelik a beszédben? Ám ha kérdést intéznek hozzájuk, kénytelenek felelni. A harang és a dob hogyan is szólalhatna meg magától? Ha az ütővel rájuk verünk, csak akkor adnak ki hangot.

14. Etnocentrizmus

Kérdés: Konfuciusz azt mondta: „A keleti és északi barbároknak ugyan van fejedelmük, mégsem érnek fel Kínával, amelynek nincsen [királya]."[83] Menciusz bírálta Chen Xiangot 陳相, mert áttért Xu Xing 許行 módszerének tanulmányozására: „Olyat már hallottam, hogy a kínai műveltség átalakított barbárokat, de olyat még nem hallottam, hogy valakit a barbárok alakítottak volna át."[84] Fiatalkorodban Yao, Shun, Zhou herceg és Konfuciusz tanait tanulmányoztad, most azonban, elvetve ezeket, áttérsz barbár módszerek tanulmányozására. Hát nem ostobaság ez?

Mouzi válasza: Hasztalan beszéd ez, amelyet [akkor hallottam], amikor még nem értettem meg a nagy taót. Te meglátod a szertartások és előírások díszeit, de sötétben tapogatózol a tao és az erény lényegét illetően. Csak a fáklya és gyertya fényességét ismered, soha nem pillantottad meg a napot az égen. Konfuciusz szavaival saját korán akart javítani. Meng Ke [Menciusz] pedig csupán felháborodásának adott hangot, mert [Chen Xiang] túl sok figyelmet szentelt

---

[81] Idézet a *Laozi* 52. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 35.

[82] Uo.

[83] Idézet a *Lunyu*ből (3.5). Lásd TŐKEI 1962: I. 61, 161.

[84] Idézet a *Mengzi*ből (III.A4). Lásd TŐKEI 1962: I. 347. Xu Xing Shennong tanítását hirdette, amely szerint mindenkinek egyformán földet kell művelnie, még az uralkodónak is. Menciusz azonban ezt a nézetet elutasította, mert szerinte a kormányzást gyakorlók és a földművesek között munkamegosztásnak kell megvalósulnia. Ez a történet Chu fejedelemségben esett meg, amelyet hagyományosan félbarbár államnak tartottak, így Xu Xing tanítása barbárnak minősült.

[Xu Xing tanításának]. Korábban Konfuciusz a kilenc keleti barbár törzs közé akart menni lakni, és azt mondta: „Ha nemes ember költözik közéjük, miféle durvaság maradhatna ott meg?”[85] Konfuciuszt nem alkalmazták Luban 魯 és Weiben 衛, és Menciusz sem kapott hivatalt Qiben 齊 és Liangban 梁. Hogyan is szolgálhattak volna a barbárok között? Yu 禹 a nyugati Qiang 羌 törzsekből származott, mégis bölcsként tisztelik. Gushou 瞽叟 nemzette Yaót 舜, mégis ostoba és elvtelen ember hírében állt. You Yu 由余 a Di 狄 [barbár] államban született, s hegemóniára segítette Qin államot [Mu fejedelem idején]. Guan 管 [Shuxian] és Cai 蔡 [Shudou, Zhou herceg öccsei] a He 河 és Luo 洛 folyók [kínai] területéről származtak, mégis rágalmakat terjesztettek [Zhou hercegről]. A [*Zuo*]*zhuan* azt mondja: „Az északi csillag az ég közepén helyezkedik el, az emberektől északra.”[86] Innen nézve a Han föld nem biztos, hogy az ég közepén van. A buddhista szútrák azt mondják, hogy lent és fönt az összes vérrel rendelkező lény Buddhától függ. Ezért tisztelem és tanulmányozom [a szútrákat]. De miért kellene elvetni Yao, Shun, Zhou herceg és Konfuciusz tanítását? Az arany és jáde megfér egymás mellett, a kristály és borostyánkő nem ütik egymást. Azt mondod másra, hogy ostoba, mikor pedig te magad vagy az.

15. A család elsőbbsége

Kérdés: Ha apánk vagyonát az útszéli koldusnak adjuk, azt nem nevezhetjük kegyes [cselekedetnek]. Ha szüleink még élnek, akkor más helyett feláldozni magunkat, azt nem nevezhetjük emberségesnek. A buddhista szútra azt mondja: „Szudána herceg szétosztotta apja vagyonát idegenek között, országa értékes elefántjait az ellenségnek ajándékozta, sőt még saját feleségét és gyerekét is másnak adta.”[87] Ha saját szüleink helyett más szüleit tiszteljük, az a szertartások felforgatása. Ha szüleink helyett más szüleit szeretjük, az pe-

---

[85] Idézet a *Lunyu*ből (9.13): „A mester egy ízben a kilenc keleti barbár törzs közé akart menni lakni. Valaki azt mondta neki [erről]: »Hiszen azok durva emberek. Hogy tehetnél ilyet?« A mester így felelt: »Ha nemes ember költözik közéjük, miféle durvaság maradhatna ott meg?«” Lásd TŐKEI 1962: I. 95.

[86] Valójában ez a mondat nem található meg a *Zuozhuan*ban. Lásd PELLIOT 1920: 374.

[87] Szudána története a *Vésszantara Dzsátaka* című műben található meg, amely Buddha egyik korábbi életéről számol be. A kínai szövegben Vésszantara Szudána néven szerepel.

dig az erény megcsúfolása. Szudána nem volt sem szülőtisztelő, sem emberséges, a buddhisták mégis tisztelik. Nem furcsa ez?

Mouzi válasza: Az öt klasszikus szerint az első feleség legidősebb fiát kell megtenni örökösnek. Tai 大 király látta Chang 昌 szándékának komolyságát, ezért a fiatalabb fiút nevezte ki örökösének.[88] Így teljesedett be Zhou herceg munkája, s lett béke [a birodalomban]. Az előírás szerint, mikor a fiú megnősül, értesítenie kell a szüleit. Shun úgy házasodott meg, hogy nem szólt róla, így érte el a harmonikus emberi kapcsolatot. Egy becsületes írástudó csak felkérésre [vállal hivatalt], a bölcs alattvaló megvárja, amíg hivatják. Yi Yin 伊尹 maga kereste fel Tangot 湯 edényeivel,[89] Ning Qi 寧戚 pedig ökre szarván kopogott, hogy felhívja magára Qi fejedelmének figyelmét. Tang így szerezte meg a trónt, Qi fejedelme pedig hegemón lett. A szertartások szerint férfi és nő nem adhat egymásnak semmit úgy, hogy közben kezeik érintkezzenek, mégis, ha a sógornőnk fuldoklik a vízben, kezet nyújtunk neki.[90] A szükség hatására engedményeket teszünk. Ha valaki látja már a jelentős dolgokat, nem törődik az apróságokkal. A nagy embereket hogyan is köthetnék gúzsba a szokások? Szudána felismerte a világ állandótlanságát, s azt, hogy vagyonunk nem lehet sajátunk. Így aztán kedve szerint szétosztotta, beteljesítve a nagy taót. Apja országa áldásában részesült, s ellenség soha nem tette be a lábát. Mikor Buddha lett, egész családja elérte a megszabadulást. Ha ez nem a szülőtisztelet és az emberség, akkor mi az?

16. A buddhisták romlottsága

Kérdés: Buddha tanításában a nem-cselekvést magasztalja és az adakozás örömét [hirdeti]. Az előírásokkal olyan óvatos, mintha mély tó előtt állna. Ma azonban a szerzetesek bort és pálinkát vedelnek, feleséget és gyerekeket tartanak ki, olcsón vásárolnak, és drágán adnak el, becsapnak és rászednek másokat. A világ álszentjei ők. Ez lenne a nem-cselekvés Buddha tanítása szerint?

---

[88] Tai király, hogy Wen kerülhessen a trónra, harmadik fiát (Wen apját, akinek adott neve Chang volt) jelölte meg örökösének. Két nagyobbik fia elhagyta az országot, és a barbárok között telepedett le.

[89] Yi Yin konyhaművészetével, azaz edényeivel nyerte meg magának Tangot, a Yin-dinasztia alapítóját.

[90] Utalás a *Mengzi*re (4. A17). Lásd LAU 1970: 124.

Mouzi válasza: Gong Shu 工輸[91] megajándékozhatta az embereket a fejszével és a vonalzóval, de nem tudta az embereket ügyesebbé tenni. A szent ember át tudja adni a taót az embereknek, de nem tudja rábírni őket, hogy ezen az úton járva gyakoroljanak. Gaoyao 皋陶[92] meg tudta büntetni a tolvajokat, de nem tudta elérni, hogy a mohó emberek Bo Yikká és Shu Qikká váljanak.[93] Az öt büntetéssel[94] meg lehet büntetni a bűnösöket, de nem lehet a gonosz embereket Zengekké 曾 és Minekké 閔 változtatni.[95] Yao nem tudta megváltoztatni Dan Zhut 丹朱,[96] Zhou herceg pedig nem tudta tanítani Guant 管 és Cait 蔡.[97] Talán Tang [Yao császár] tanítása nem volt világos, és Zhou herceg taója nem volt tökéletes? Ha nem lettek volna ilyen gonosz emberek, mi is történt volna akkor? Bár valaki tökéletes jártasságot szerezhet a *Hét klasszikus*ban, mégis megtéveszthető a vagyon és a pompa. Azt mondhatnánk ekkor, hogy a hat művészet gonoszsághoz és kicsapongáshoz [vezet]? Hebo 河伯 a [Sárga folyó] szelleme ugyan, mégsem tudja megfullasztani a szárazföldön járó embert. A forgószél nagyon sebes, mégsem tudja felemelni a port a mély tó fenekéről. Azért kell aggódnunk, mert az emberek nem tudják gyakorolni [Buddha tanítását]. De hogyan is mondhatnánk azt, hogy Buddha tana gonosz?

17. A buddhista mértéktelenség

Kérdés: Konfuciusz azt mondta: „A mértéktelenség zabolátlansághoz vezet, a mértékletesség pedig zsugorisághoz. Nos, a zsugorisság még mindig jobb, mint a zabolátlanság."[98] Shu Sun 叔孫 azt mondta: „A mértékletesség az erények közül a legtiszteletreméltóbb, a mértéktelenség pedig a legnagyobb rossz."[99] Manapság a buddhis-

---

[91] A hagyomány szerint híres kézműves volt.
[92] Gaoyao Shun császár híres minisztere volt, aki a hagyomány szerint először vezetett be törvényeket a bűnözés visszaszorítására.
[93] Bo Yi és Shu Qi inkább éhen haltak, minthogy behódoljanak a Zhou-dinasztiának.
[94] Az öt büntetés: halálbüntetés, kiherélés, láblevágás, orrlevágás, az arc megbélyegzése fekete tetoválással. Lásd SALÁT 2003: 133.
[95] Zeng és Min Konfuciusz két erényes tanítványa: Zengzi és Min Zijian.
[96] Dan Zhu Yao császár érdemtelen fia volt.
[97] Guan és Cai Wu király lázadó fivérei voltak.
[98] Idézet a *Lunyu*ből (7.35). Lásd TŐKEI 1962: I. 88.
[99] A *Zuozhuan* ezt a mondást Yu Sunnak tulajdonítja. Lásd LEGGE 1893: V. 106–107.

ták azt tartják, hogy úgy szerezhet valaki hírnevet magának, ha minden vagyonát elajándékozza, s azt tekintik értéknek, ha valaki minden tulajdonát másoknak adja. Hogyan is hozhatna ez boldogságot?

Mouzi válasza: Az akkor volt, most pedig más időket élünk. Konfuciusz szavaival a mértéktelenséget és a nem megfelelő viselkedést kifogásolta, Shu Sun pedig faragott oszlopai miatt bírálta a herceget. Egyikőjük sem tiltotta meg az adakozást. Mikor Shun [először] felszántotta a Li- 歷 hegyet, jótette egyetlen faluig sem jutott el. Mikor Tai 太 herceg [először] vágott le marhát, ebből saját felesége és gyerekei sem nyertek semmit. Ám amikor [később] használták ezeket [a technikákat], jótéteményük kiterjedt a nyolc messzeségbe, és a négy tengerig mindenkinek haszna származott belőlük. Nagy vagyonnal és tulajdonnal rendelkezve, értékelni kell az adakozás képességét; szegénység és nyomorúság közepette, értékelni kell az út követését. Xu You 許由 nem vágyakozott a négy tenger dolgaira, Bo Yi 伯夷 sem ragaszkodott saját államához. Yu Qing 虞卿 lemondott egy földbirtokról, amelyen tízezer család élt, hogy segítsen egy szegény nyomorúságos helyzetén.[100] Mindegyik beteljesítette szándékát. Xi Fuji 僖負羈 egyetlen tál étellel megmentette faluja lakosait.[101] Xuan Meng 宣孟 egy tál ételnek köszönhette, hogy életben maradt.[102] Megfontolás nélkül adakoztak, a következmények mégis világosan megjelentek, mint a nap és a hold. Ha valaki családi vagyonát azért áldozza fel, mert nemes cél vezérli, akkor érdeme oly kimagasló, mint a Song 嵩 és Tai 泰 hegyek, és oly messze ér, mint a folyók és tengerek. Aki erényesen cselekszik, annak jutalma boldogság; aki gonoszat tesz, annak büntetése szenvedés. Nem lehet rizst ültetve gabonát aratni, s nem lehet [másoknak] kárt okozva a boldogságot elérni!

---

[100] Yu Qing a *Yushi Chunqiu* című mű szerzője és Zhao állam Xiacheng hercegének udvari hivatalnoka volt. Bár nagy vagyont és rangot szerzett magának, barátja, Wei Qi kedvéért lemondott ezekről.

[101] Xi Fuji hivatalnok volt Caóban. Ji államból Zhonger Caóba menekült, de ott nem látták szívesen. Xi Fuji azonban egy tál ételt küldött neki, s az étel alá egy értékes jáde gyűrűt rejtett. A gyűrűt Zhonger visszaküldte, de amikor Jin hercege lett, és elfoglalta Caót, emlékezett Xi Fuji jóságos cselekedetére, ezért megkímélte a faluját.

[102] Xuan Menget (Zhao Dunt) meg akarták gyilkolni, mert mestere, Ling herceg bírálta. Azért tudott elmenekülni, mert figyelmeztette őt egy ember, akit korábban megmentett az éhezéstől. Lásd LEGGE 1893: V. 290.

18. Analógiák

Kérdés: Nincs jobb az őszinte cselekedetnél, s nincs kiválóbb az igaz beszédnél. Laozi megszabadult az ékes és díszes szavaktól, s az egyszerű, világos beszédet magasztalta. A buddhista szútrák szavai viszont nem mutatnak rá a dolgokra [közvetlenül], hanem terjengős hasonlatokkal mutatják be őket. A hasonlat azonban nem az „út" lényege. Különböző dolgok azonosításával nem lehet [felfedni] valaminek a rejtélyeit. Bár a [buddhista szútrák] bővelkednek szavakban, mégis értéktelenek, mint egy szekér jáde-törmelék.

Mouzi válasza: Akkor mondhatjuk valamiről, hogy igazi, ha mindenki ismeri. Ám nehéz olyan dologról őszintén beszélni, amelyet nem mindenki látott. Egy ember, aki még nem látott unikornist, megkérdez valakit, aki már látott, hogy hogyan néz ki. Az azt válaszolja: „Az unikornis olyan, mint az unikornis." A kérdező azt mondja: „Ha láttam volna már unikornist, akkor nem kérdeznélek. Hogyan is érthetném, ha azt mondod, hogy olyan, mint az unikornis?!" Akkor így válaszol az, aki már látta: „Az unikornisnak a teste olyan, mint a szarvasbikáé, a farka, mint az ököré, a patája, mint az őzé, a háta, mint a lóé." A kérdező rögtön megérti. Konfuciusz azt mondta: „Akiben nem él harag amiatt, hogy az emberek nem ismerik, vajon nem nemes ember-e?"[103] A *Laozi* azt mondja: „Az ég és föld közötti tér éppen olyan, mint a kovácsfújtató!"[104] Azt is mondja: „Olyan az Égalattiban a tao létezése, mint mikor a hegyi patakok és völgyi vizek a folyókba és tengerekbe ömlenek."[105] Ezek [a szavak] talán nem ékesek és díszesek? A *Lunyu* azt mondja: „Aki erényével gyakorolja a kormányzást, az olyan, akár az északi sarkcsillag…"[106] Itt [Konfuciusz] az Éghez hasonlítja az embert. Zixia azt mondta: „Ilyenformán [Ziyou tanítványai] olyanok, mint a növények, amelyeket osztályuk szerint rangsorolnak."[107] A *Dalok könyvé*nek háromszáz [verse] a dolgokat hasonlóságuk alapján rendezi el. A filozófusok jövendöléseitől kezdve egészen a szentek titkos tanításáig egy sincs, amely ne alkalmazna analógiákat és hasonlatokat. Miért csak a buddhista szútrákban található analógiákat és hasonlatokat kifogásolod?

---

[103] Idézet a *Lunyu*ből (1.1). Lásd TŐKEI 1962: I. 53.
[104] Idézet a *Laozi* 5. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 18.
[105] Idézet a *Laozi* 32. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 28.
[106] A teljes szöveg (2:1): „A mester mondotta: »Aki erényével (*de* 德) gyakorolja a kormányzást, az olyan, akár az északi sarkcsillag, amely mozdulatlanul a helyén marad, bár minden csillag mozog körülötte.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 56.
[107] Idézet a *Lunyu*ből (19.12). Lásd TŐKEI 1962: I. 155.

19. Lemondás

Kérdés: A világon nincs olyan ember, aki ne szeretné a gazdagságot, előkelőséget és ne gyűlölné a szegénységet, s aki ne lelné örömét a kényelemben és ne félne a fáradságos munkától. A Sárga Császár úgy tartotta, hogy a természet ápolására a legjobb az öt ízletes étel. Konfuciusz azt mondta: „Sohasem unta meg a jól tisztított rizst, a húst pedig apró szeletekre vágottan szerette."[108] Most a szerzetesek vörös vásznat viselnek, egyszer esznek egy nap, becsukják a hat érzéküket, s elzárkóznak a világ elől. Mi jó származhat ebből?

Mouzi válasza: [Konfuciusz azt mondta:] „Gazdagság és előkelőség – ezt kívánják az emberek. De ha nem a helyes úton jutnál hozzá, nem szabad élned vele. Szegénység és alacsony sor – ezt nem szeretik az emberek. De ha [nem] a helyes úton lenne osztályrészed, [akkor se] tartsd távol magadtól."[109] Laozi azt mondta: „Az öt szín vakká teszi az ember szemét, az öt hang süketté teszi az ember fülét, az öt íz eltompítja az ember ínyét. A sok lovaglás és vadászat megbolondítja az ember szívét. A nehezen szerezhető vagyontárgyak mozgásában gátolják az embert. Ezért a bölcs ember a bensőjével törődik, s nem a szemével."[110] Ezek talán üres szavak? Liu Xiahui 柳下惠 még három hercegi rangért sem volt hajlandó megváltoztatni a viselkedését.[111] Duangan Mu 段干木 nem adta el magát Wei állam Wen [urának] vagyonáért sem.[112] Xu You 許由 és Chao Fu 巢父 egy fán telepedtek meg, s ott laktak.[113] Azt mondták magukról, hogy nagyobb békében élnek, mint az uralkodó palotájában. Bo Yi és Shu Qi éhen haltak Shouyangban. Mégis azt mondták magukról, hogy jóllakottabbak Wen és Wu királyoknál. Mind beteljesítették szándékukat. Hogyan is mondhatnánk, hogy [mindez] nem volt jó semmire?

---

[108] Idézet a *Lunyu*ből (10.8). Lásd TŐKEI 1962: I. 100.

[109] Idézet a *Lunyu*ből (4.5). Lásd TŐKEI 1962: I. 66–67. Az utolsó mondat a *Lunyu*től eltérően a *Mouzi*ben tagadással kezdődik.

[110] Idézet a *Laozi* 12. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 20.

[111] Utalás a *Menciusz*ra (7.A.28.). Liu Xiahui Zhan Qin posztumusz neve, aki Lu állam Luxia körzetének volt a kormányzója nem sokkal Konfuciusz előtt. Nem volt hajlandó megalkudni, ezért háromszor vesztette el állását. Lásd TŐKEI 1962: I. 381.

[112] Lásd *Menciusz* (3.B.7.). Angol fordítása: LAU 1970: 112.

[113] Xu You és Chaofu remeteként éltek, nem fogadták el a nekik felajánlott hivatalt. Lásd GILES 1898: 200. j.

20. A tanítások keverése

Kérdés: Ha a buddhista szútrák mélyek, titokzatosak és páratlan szépségűek, akkor miért nem beszélsz erről az udvarban, elmagyarázva az uralkodó és apád előtt? Miért csak az otthonodban gyakorlod [a tant], s csak barátaiddal osztod meg azt? Miért tanulmányozod még [a kínai] klasszikusokat s kommentárokat, és olvasod a filozófiai műveket?

Mouzi válasza: Még nem érkeztél el a forráshoz, s már a folyamról érdeklődsz! Ha az ősöknek az áldozatot a sáncoknál mutatják be, a harci zászlót az ősök templomában húzzák fel, rókaprémes ruhában várják a nyarat, könnyű vászonruhát viselnek télen, akkor nem [mondhatjuk], hogy ezek nem szépek, csak a hely vagy az idő nem megfelelő. Ezért ha valaki Konfuciusz tudományával felvértezve lép be Shang Yang ajtaján, vagy Menciusz tanítását elsajátítva érkezik Su Qin és Zhang Yi házához,[114] annak semmi eredménye nem lesz, csupán tévedések sokaságát szüli. Laozi azt mondta: „Ha kiváló képességű ember a taóról hall, minden erejével igyekszik azt megvalósítani [a maga gyakorlatában]. Ha közepes képességű ember a taóról hall, hol megőrzi, hol meg elveszíti [a hallottakat]. Ha pedig alantas képességű ember hall a taóról, nagyot nevet rajta."[115] Félek [az alsóbb rendű tanítványok] féktelen nevetésétől, ezért nem beszélek [a buddhista szútrákról az udvarban]. Ha szomjas vagy, nem kell megvárni, míg egy folyóhoz érkezel, szomjúságod egy kút vagy forrás vizével is olthatod. Ezért tanulmányozom még a klasszikusokat és kommentárokat.

21. Ming császár álma

Kérdés: Mikor hallottak először Buddha taójáról Han földön?

Mouzi válasza: Egyszer Xiao Ming 孝明 császár álmában egy szellemi lényt látott, amelynek teste napként világított, s amely a palota előtt repült. Nagyon boldoggá tette ez. Másnap miniszterei től kérdezte, hogy ki lehet ez a szellem. Egy sokat látott ember, Fu Yi 傅毅 azt mondta: „Úgy hallottam, hogy Indiában van valaki, aki elérte a taót. Buddhának nevezik, s repülve jár az égen. Bizonyára ő volt az

---

[114] Su Qin és Zhang Yi a Hadakozó fejedelemségek korszakának híres stratégái. Lásd BODDE 1967: 242.

[115] Idézet a *Laozi* 41. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 31.

a szellem." Ekkor az uralkodó megértette. Elküldött tizennyolc embert, köztük a követ Zhang Qiant[116] és a palota őrét, Qin Jinget 秦景,[117] a nagy tudású Wang Zun 王遵[118] tanítványát, a nagy Yuezhi országba, hogy lemásolják a *Negyvenkét fejezetből álló szútrát*, amelyet aztán Lantai 蘭臺 [Luoyang] sziklabarlangjának tizennegyedik fülkéjében rejtettek el. Ekkor építtetett egy kolostort Luoyang Xiyong 西雍 kapuján kívül. A falára ezer szekeret és tízezer lovast festettek, amint háromszor megkerülik a [kolostor] sztúpáját. A déli palota Qingliang 清涼 tornyába és a Kaiyang 開陽 városkapura egy-egy Buddha-képmást helyeztek. Ming császár előre elkészíttette sírját, amelyet a „Tisztesség Megjelenésének" neveztek el. Tetejére egy Buddha-képmást készítettek. Ez idő alatt a birodalom virágzott, az emberek békében éltek, és a barbárok tisztelték az igazságosságot. Emiatt a követők száma is megsokasodott.

22. A hallgatásról és a beszédről

Kérdés: A *Laozi* azt mondja: „Aki tud, az nem beszél; aki pedig beszél, az nem tud."[119] Azt is mondja: „aki nagyon ügyes, hasonlít az ügyetlenhez; aki nagy vitatkozó, hasonlít a dadogóhoz."[120] A nemes ember szégyelli, ha szavai túltesznek a cselekedetein.[121] Ha a szerzetesek elérték a legkiválóbb taót, akkor miért nem ülnek le és gyakorolják? Miért beszélnek mégis az igazról és hamisról, vitáznak a helyesről és helytelenről? Szerintem így az erényt teszik tönkre.

Mouzi válasza: Ha valaki már idén ősszel nem eszik, mert a következő tavasszal nagy éhínség lesz, vagy az ötödik hónapban dupla prémet visel, mert a tizenegyedik hónapban fagyos idő lesz, akkor előre felkészül ugyan, [de viselkedése] mégiscsak ostobaság. Laozi tanítása csak azokhoz szól, akik már elérték a taót. De hogyan érthetik meg azok, akik még nem érték el a taót? Hát nem csupán

---

[116] Zhang Qian híres kínai utazó, aki az i. e. 3. században utazott Baktriába. Nyilvánvaló, hogy őt nem küldhette Ming császár, aki i. sz. 76-ban halt meg.

[117] A 3. századi krónika, a *Weilüe* szerint Ai császár küldte Yuezhibe i. e. 2-ben.

[118] Wang Zunról semmit nem tudunk.

[119] Idézet a *Laozi* 56. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 36.

[120] Idézet a *Laozi* 45. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 33.

[121] Utalás a *Lunyu* egyik mondatára (14.29): „A mester mondotta: »A nemes ember szégyenkező [= szerény] a szavaiban, s tetteiben túlmegy [a szavain].«" Lásd TŐKEI 1962: I. 128.

ékesszólás-e azt mondani, hogy a nagy tao egyetlen szavától az Égalatti boldog lesz? [Azzal érvelhetnél, hogy] hát Laozi nem mondta-e: „Ha művedet véghezvitted, nyomban vonulj vissza, [mert] ez az ég taója?”[122] Ha valaki visszavonult, akkor már nem beszélhet. Most azonban a szerzetesek még nem érték el a taót, így miért is ne beszélhetnének? Laozi maga is beszélt. Ha nem beszélt volna, hogyan mondhatta volna el az ötezer szavas művet [az *Út és Erény könyvét*]? Az lehetséges, hogy valaki tud, de nem beszél. Ha viszont valaki nem tud és nem is beszél, az ostoba. Ezért aki tud beszélni, de nem tud cselekedni, az a birodalom tanítója; aki tud cselekedni, de nem tud beszélni, azt a birodalom alkalmazza; aki beszélni is tud és cselekedni is, az a birodalom ékköve. Mind a háromféle képességű ember nyújt valamit. Hogyan is tehetnék tönkre az erényt? Csak ha beszélni se tud és cselekedni sem, azt nevezzük az [erény] megrontójának.[123]

23. Retorika és cselekvés

Kérdés: Szerinted akkor csak a vitatkozást és a szavak használatát kell megtanulni? Hogyan lehet így az érzelmek és a természet felett uralkodni, s a taót és az erényt követni?

Mouzi válasza: Miért ennyire nehéz ezt megérteni? A beszédnek megvan a maga ideje. Konfuciusz azt mondta Qu Yuanről 蘧瑗: „Ha az országot jól kormányozták, ő hivatalt viselt; ha az országot roszszul kormányozták, ő meg tudta tenni, hogy összegöngyölje [erényét] és keblébe rejtse [visszavonuljon a hivataltól].”[124] „Amikor az országban rend volt, Ning Wuzi 甯武子 bölcsnek mutatta magát, amikor azonban felborult a rend, egyszerre ostobának.”[125] Azt mondja Konfuciusz: „Ha nem beszélsz azzal, akivel pedig szót lehetne érteni, veszni hagytál egy embert. Ha pedig beszélsz azzal, akivel nem lehet szót érteni, elvesztegetted szavaidat.”[126] Így aztán bölcsességnek és ostobaságnak megvan a maga ideje. A beszédnek is van értelme. Miért is ne cselekedhetnénk, amikor beszélni kell?

---

[122] Idézet a *Laozi* 9. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 19.
[123] A különböző képességű emberek leírása a *Xunzi*ből származik.
[124] Idézet a *Lunyu*ből (15.6). Lásd TŐKEI 1962: I. 133.
[125] Idézet a *Lunyu*ből (5.20). Lásd TŐKEI 1962: I. 74.
[126] Idézet a *Lunyu*ből (15.7). Lásd TŐKEI 1962: I. 133.

24. A buddhista stílus és kritika bírálata

Kérdés: Azt állítod, hogy Buddha taója a legtiszteletreméltóbb és legkedvesebb. Mégis a jelenkor tanult emberei sokszor bírálják és gyalázzák, azt mondva, hogy szavai homályosak, nehéz a gyakorlatba átültetni őket, és nehéz hinni az ürességben és nemlétben.

Mouzi válasza: A legkiválóbb ízek nem megfelelőek a többség szájízének, a kitűnő zene nem a többség fülének való. Ha [a Sárga Császár] *xianchi* 咸池 zenéjét, [Yao császár] *dazhang* 大章 muzsikáját, vagy [Shun] császár *xiaozhao* 簫韶 melódiáját játszák, illetve a kilenc dalt éneklik, akkor senki sem tudja követni ezeket. Ha azonban Zheng és Wei zenéjét játszák, vagy népszerű dallamokat énekelnek, akkor biztos, hogy azonnal tapsvihar tör ki. Ezért mondja Song Yu: „Mikor egy vendég elénkelte Yingben 郢 [Chu fővárosa] a *xiali* 下里 dalt, ezren énekeltek vele együtt. Amikor azonban a *shang* 商 és *jiao* 角 hangok kerültek sorra, senki nem tudta követni."[127] Az emberek az érzéki dalokat kedvelik, s nem ismerik a klasszikusokat. Han Feinek csőlátása volt, ezért vádolta Yaót és Shunt;[128] Jieyu szőrszálhasogató volt, ezért bírálta Konfuciuszt.[129] Mind a ketten elmerültek az apró dolgokban, s a lényeges dolgok elkerülték a figyelmüket. Ha valaki a tiszta *shang* hangot *jiao* hangnak véli, az nem a zenész hibája, hanem a hallgató hallása nem jó. Ha valaki He mester jádéját kőnek tartja, attól még nem lesz a jáde értéktelen, csupán annak, aki nézi, nincsen értő szeme.[130] A szellem-kígyó képes összeforrni, mi-

---

[127] Song Yu a híres költő, Qu Yuan unokaöccse volt. Mouzi itt a *Tavaszok és őszök krónikájá*ban és a *Wenxuan* 45. fejezetében található történetet foglalja össze.

[128] A legista filozófus, Han Feizi bírálta a régi idők bölcseit, mert szerinte a régi értékeket nem lehet alapul venni, hanem a kornak megfelelő elveket kell követni.

[129] A *Lunyu*ben (18.5) a következőképpen szerepel az eset. „Chu bolondja, Jieyu, elhaladván Kongzi előtt, így énekelt: »Ó, főnix, ó, főnix! Mennyire hanyatlóban van az erény! A múlttal kapcsolatban hasztalan már a szemrehányás, de a jövőnek még elébe lehet menni. Hagyd abba, hagyd abba [amit csinálsz]! Nagy veszély fenyegeti azokat, akik manapság részt vesznek a kormányzásban.« Kongzi leszállt [kocsijáról], és beszélni szeretett volna vele, de [Jieyu] gyors léptekkel elsietett, és így nem sikerült beszélni vele." Lásd TŐKEI 1962: I. 150.

[130] He mester története a *Han Feizi*ben és a *Huainanzi*ben található meg. Bian He egy drágakövet ajánlott fel Zhou urának, Ling Linek, aki hamisnak vélte ezt, ezért levágatta a mester jobb lábfejét. A következő uralkodót, Wu királyt is megajándékozta egy drágakővel, aki szintén hamisnak gondolta, ezért levágatta a bal lábfejét. Bian He elmondta szomorú

után darabokra vágták, de nem tudja elérni, hogy az emberek ne vágják darabokra. A szellem-teknős álmot hozott a Song 宋 állam Yuan 元 királyára, de nem tudta elkerülni Yu Ju 豫苴 hálóját.[131] A nem-cselekvő nagy taót az átlagos emberek nem láthatják; nem lesz értékesebb a dícsérettől, s nem lesz értéktelenebb a gyalázkodástól. Az, hogy alkalmazzák vagy nem, az Égtől függ; az, hogy gyakorolják vagy nem, az időtől függ; az, hogy hisznek-e benne vagy nem, a sorstól függ.

25. A klasszikusok segítenek a buddhizmus megértésében

Kérdés: A klasszikusokkal és a kommentárokkal értelmezed Buddha tanítását. Szavaid választékosak, értelmük világos. A stílusod ragyogó, beszéded elegáns. Mégsem érsz el semmit, nincs igazság abban, [amit mondasz]. Mindez csupán a szavak csűrése-csavarása.

Mouzi válasza: Nem igaz, hogy ez csak a szavak csűrése-csavarása lenne. Sokat láttam, így nincsenek téveszméim.

Kérdés: Mi a módszere annak, hogy az ember sokat lásson?

Mouzi válasza: A buddhista szútrákra kell támaszkodni. Mikor még nem értettem a buddhista szútrákat, több téveszmém volt, mint neked. Bár olvastam az öt klasszikust, olyan volt ez, mint a virág, amely még nem hozta meg termését. Mikor már elolvastam a buddhista szútrák tanítását, és áttekintettem a *Laozi* lényegét, megőriztem nyugodt természetem, és szemléltem a nem-cselekvés működését. Amikor visszanéztem a világ dolgaira, az olyan volt, mint amikor az Égi Kúthoz[132] érve a völgyekre tekintünk, vagy mint amikor a Song- és Tai-hegyekre felmászva földkupacokra nézünk le. Az öt klasszikus az öt íz, Buddha taója pedig az öt gabona. Mióta hallottam a taót, olyan, mint amikor a felhők eloszlanak, s a nap előtűnik, vagy mint amikor fáklyával lépünk be egy sötét szobába.

26. Párhuzam a klasszikusok és a buddhista szútrák között

Kérdés: Azt mondod, hogy a szútrák olyanok, mint a tengerek és folyók, stílusuk pedig mint a brokát és hímzés. Miért nem a buddhis-

---

történetét a következő uralkodónak, Wen királynak, aki felismerte a kő valódiságát.

[131] Ez a történet a *Huainanzi*ben található.

[132] A *Hegyek és folyók klasszikusa* (*Shanhaijing* 山海經) írja, hogy a hegyek felett van az Égi Kút. Lásd MAJOR 1993: 154.

ta szútrákkal válaszoltál a kérdéseimre? Miért a *Dalok könyvé*ből és az *Írások könyvé*ből idéztél, azonosnak tüntetve fel ezáltal a különböző dolgokat?

Mouzi válasza: Ha valaki szomjas, nem feltétlenül szükséges a folyóhoz vagy a tengerhez [mennie], hogy szomját csillapítsa. Ha valaki éhes, nem feltétlenül szükséges az Ao 敖 gabonaraktárhoz[133] mennie, hogy jóllakjon. A taót a bölcseknek hozták létre, a vitatkozás az okosoknak való, a könyveket a tudóknak adták át, a dolgok a látóknak világosak. Mivel ismered [ezeknek a műveknek] az értelmét, ezért utaltam ezekre a dolgokra. Ha a buddhista szútrák szavaival beszéltem volna, s a nem-cselekvést vitattam volna meg, az olyan lett volna, mintha egy vaknak írnám le az öt színt, vagy egy süketnek szólaltatnám meg az öt hangot. Shi Kuang 師曠 virtuóz volt, de nem tudott húr nélküli citerán játszani.[134] A rókaprém és a borzprém meleg ugyan, de nem melegítik fel a halottat. Gong Mingyi 公明義 az ökörnek egy tiszta *jiao* dalt játszott, de az csak tovább legelt. Nem azért, mert az ökör nem hallotta [a zenét], hanem azért, mert nem volt megfelelő a fülének. Azt hitte, hogy egy csapat szúnyog zümmög körülötte. De amikor magányos borja bőgését meghallotta, farkát csóválta, hegyezte fülét, s odament hozzá. Ezért használom a *Dalok könyvé*t és az *Írások könyvé*t.

27. Az igaz út

Kérdés: Mikor régebben a fővárosban jártam, elmentem a Dongguan 東觀 Könyvtárba, s a Nagy Tanulás csarnokában sétáltam.[135] Láttam, hogy az elit írástudók mit tartanak példának, hallottam a konfuciánus tudósok vitatkozását. Nem hallottam, hogy a buddhista út művelését értékesnek tartották volna, s maguk felé helyezték volna. [Te] miért rajongsz ennyire érte? Ha rossz útra tévedtél, térj vissza a helyes útra! Ha ezek a heterodox módszerek kifogytak, fordulj vissza a régi tanításhoz! Nem gondoltál még erre?

Mouzi azt mondta: Megtaláltam az állandót a változások közepette, így nem lehet megtéveszteni. Eljutottam a taóig, így nem lehet furcsaságokkal megfélemlíteni. Jártas vagyok a szavak [használatában], így nem lehet beszéddel összezavarni. Elértem az igazságossá-

---

[133] Ezt a gabonaraktárt a Qin-dinasztia alatt építették.

[134] Shi Kuang híres zenész volt az i. e. 5. században.

[135] A Dongguan a Luoyangban létrehozott császári könyvtár egyik épülete volt a Kései Han-korban. Az ortodox tudományosság védőbástyájának tekintették. A Nagy Tanulás csarnokát i. e. 29-ben építették.

got, így nem lehet a haszonnal megingatni. A *Laozi* azt mondja, hogy a hírnév megrontja személyt, a haszon beszennyezi a viselkedést. Azt is mondja, hogy az emberek ravaszságokat eszelnek ki, hogy megszerezzék a hatalmat; az üresség és a nemlét magukban értékesek.[136] A család helyes viselkedésével és a mindennapi találkozásokkal foglalatoskodni, a köztes rések mentén előrehaladni, a jelen dolgait kutatni – ilyen a gyenge tanuló magatartása. A közepes tanuló elveti ezt. Nem is szólva a tökéletes tao végtelenségéről és a legkiválóbb bölcs cselekvéseiről: az oly távoli, mint az Ég, s oly mély, mint a tenger. Nem azonosítható a falon átkukucskáló tanulóval vagy a bölccsel, akinek a fala néhány láb magas [Konfuciusz].[137] Eredendően [csak] erre alkalmasak. Ők a kaput látják, én a szobát szemlélem. Ők a virágot szedik le, én a gyümölcsöt gyűjtöm be. Ők a tökéleteset hajszolják, én pedig megőrzöm az egyet. Változtass gyorsan az utadon, s kérlek, járj ezen! Hogyan is lehetne, hogy ne ismerd a szenvedés és boldogság forrását?

28. Valóság és kritka

Kérdés: A klasszikusok és a kommentárok szavaival és ékes beszéddel magasztalod Buddha cselekedeteit, és dicsőíted erényét. A felhők magasságáig és a föld szélességéig [magasztalod]. Nem lépsz túl a valóságon, és nem mész túl az igazságon? Bírálatommal kifakasztom a keléseket, és [feltárom] a betegségeket.

Mouzi válasza: Ó! Az én magasztalásom olyan, mintha egy porszemet helyeznék a Song- és a Tai-hegyekre, vagy mintha a reggeli dért összegyűjtve a folyóba és a tengerbe dobnám. A te rágalmaid pedig olyanok, mintha egy tökhéjjal akarnád kimerni a folyók és tengerek [vizét], egy ekét tolva kívánnád lerombolni a Kunlun he-

---

[136] Bár ezek a mondatok a *Laozi*ből vett idézetnek tűnnek, a fennmaradt szövegváltozatokban nem találhatók meg.

[137] Utalás a *Lunyu*re (19.23): „Shusun Wushu 叔孫武叔 az udvarban főhivatalnokokkal beszélgetve kijelentette: »Zigong sokkal különb, mint Zhongni.« Zifu Jingbo 子服景伯 ezt elmondta Zigongnak. Zigong így szólt: »Hadd hasonlítsam a dolgot egy házhoz és kerítés-falához. Az én kerítés-falam csak vállig ér, fölötte benézve bárki megláthatja mindazt, ami szép a házamban. Mesterem kerítés-fala azonban sokszorosan magasabb nyolc lábnál; és ha valaki nem találja a kaput, hogy belépjen rajta, az mit sem láthat az ősök templomának szépségeiből vagy a hivatalnokok gazdagságából. S bizony nagyon kevesen vannak, akik az ő kapuját megtalálják. Lehet-e hát csodálni, hogy az az úr ilyet mondott?«" Lásd TŐKEI 1962: I. 157.

gyet, tenyereddel szeretnéd eltakarni a nap fényét, egy darab földdel próbálnád megállítani a Sárga-folyó folyását. Dicsőítéseim nem emelhetik Buddhát magasabbra, és gyalázkodásaid nem ingathatják meg.

29. A halhatatlanság gyakorlatának elutasítása

Kérdés: A Wang Qiaóról,[138] Chi Songról[139] és a nyolc halhatatlanról[140] lejegyzett dolgok és a százhetven tekercsből álló *Szellemi könyv*ben[141] leírt halhatatlanság azonosak a buddhista szútrákban [foglaltakkal]?

Mouzi válasza: Ha a fajtájukat hasonlítjuk össze, az olyan, mintha az öt zsarnokot az öt uralkodóval vagy Yang Huót 陽貨[142] Konfuciusszal hasonlítanánk össze. Ha a formájukat vetjük össze, az olyan, mintha sárkupacot és hangyavárat a Hua- 華 és Heng- 恒 hegyekkel vagy patakot és csatornát folyóval és tengerrel vetnénk összse. Ha az ékességüket mérjük össze, az olyan, mintha a tigrisbőrt birkabőrrel vagy a durva posztót finom brokáttal mérnénk össze. A taónak kilencvenhatféle[143] [tanítása] van, de a legkiválóbb sem

---

[138] Wang Qiao mágikus képességeivel vált híressé. A legenda szerint egy kacsapár hátán utazott, illetve daru hátán lovagolva érte el a halhatatlanságot.

[139] Chi Song a szél és eső legendás mestere, aki Shennong idején élt.

[140] A nyolc halhatatlanról lásd HO–O'BRIEN 1990. A tizedik századból származó listán Wang Qiao és Chi Song nevei nem szerepelnek.

[141] A *Szellemi könyv* egyike az első vallásos taoista írásoknak, amely igen nagy népszerűségnek örvendett a 2. században. Valószínűleg azonos a sárgaturbánosok szent könyvével, a *Taiping jing*gel 太平經.

[142] Yang Huo Lu állam egyik nagy családjának sarja volt, s egy malacot ajándékozott Konfuciusznak, hogy rábírja a hivatalviselésre. A *Lunyu*ben (17.1) ez olvasható róla: „Yang Huo találkozni akart Kongzivel, Kongzi azonban nem ment el hozzá. Ekkor [a mester távollétében] egy malacot küldött ajándékul Kongzinek. Kongzi [ezt kénytelen volt megköszönni, de] kiválasztotta azt az időt, amikor [Yang Huo] nem volt otthon, s akkor ment el hozzá üdvözlő látogatásra. Ám az úton [mégis] összetalálkoztak, s [Yang Huo] így szólt Kongzihöz: »Gyere, beszélni akarok veled.« Majd azt kérdezte: »Tökéletes erényűnek mondhatjuk-e azt az embert, aki kincsét keblében őrzi, országát pedig a zűrzavarban hagyja?« [Kongzi] azt felelte: »Nem mondhatjuk.« »Hát bölcsnek mondhatjuk-e azt, aki szívesen részt venne a kormányzásban, mégis elszalaszt minden alkalmat?« [Kongzi] azt felelte: »Nem mondhatjuk.« »A napok és hónapok elszaladnak, az évek nem várnak reánk.« Kongzi azt felelte: »Ez igaz. Fogok is én még hivatalt viselni.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 143.

[143] Az indiai buddhista művek számítása szerint kilencvenhatféle eretnek tan létezik.

múlja felül Buddha taóját. Mikor a halhatatlanokról szóló könyveket hallgatják az emberek, fülük teljesen megtelik [a hallottakkal], ám ha a valóságban keresik, olyan, mintha a szelet akarnák megragadni vagy az árnyékot elkapni. Ezért nem foglalja magában ezeket a nagy tao, és nem értékesek a nem-cselekvés szempontjából. Hogyan is lehetnének azonosak?

30. Buddhista és taoista böjt

Kérdés: A taoisták tartózkodnak a gabona evésétől, ugyanakkor isznak bort és esznek húst. A buddhistáknak viszont a bor és a hús fogyasztása szigorúan tilos, ám esznek gabonát. Miért van ez a különbség?

Mouzi válasza: A taoista tanítások jelentéktelenek, a nyugalom és a nem-cselekvés tekintetében a kilencvenhat tan közül egy sem múlja felül Buddha [tanítását]. Áttekintve a *Laozi* két fejezetét, hallottam, hogy tiltja az öt ízt,[144] ám nem találtam olyan részt benne, amely tiltaná az öt gabona evését. A szent ember [Konfuciusz] elkészítette a *Hét klasszikus* szövegét, ám nem említi a gabonaevés feladásának módszerét. Laozi megírta az ötezer írásjegyes művét, ám nem mondja, hogy tartózkodni kellene a gabonától. A szent ember azt mondja: „Aki gabonát eszik, az bölcs; aki füvet eszik, az ostoba; aki húst eszik, az erőszakos; aki levegővel táplálkozik, az hosszú életű."[145] A emberek általában nem értik ezt, s mikor látják, hogy a hat madár nem lélegzik, nem eszik télen és ősszel, akkor utánozni akarják őket. Nem tudják, hogy minden lénynek megvan a maga saját természete. A mágnes vonzza a vasat, de nem mozdítja a parányi szőrszálat.

31. Mouzi mint hagyományőrző

Kérdés: Fel lehet hagyni a gabonaevéssel?

Mouzi válasza: Amikor még nem értettem a nagy taót, én is tanulmányoztam [ezt a módszert]. A gabonaevéstől való tartózkodásnak ezer és száz technikája van. Gyakoroltam ezeket, ám hatástalanok maradtak; végrehajtottam őket, ám eredményét nem láttam. Így

---

144 A *Laozi* 12. fejezetében olvasható: „Az öt szín vakká teszi az ember szemét, az öt hang süketté teszi az ember fülét, az öt íz eltompítja az ember ínyét." Lásd TŐKEI 1962: II. 20.

145 A *Lunyu*ben nem található ehhez hasonló részlet, ám a *Konfuciusz házi tanítása* (*Kongzi jiayu* 孔子家語) című műben szerepel egy hasonló passzus. A szerző valószínűleg innen merített. Lásd PELLIOT 1920: 413, 381. j.

feladtam [a gyakorlást]. Nézzük csak azt a három mestert, akiktől tanultam! Azt állították magukról, hogy hétszáz, ötszáz meg háromszáz évesek, ám nem egészen három évvel azután, hogy elkezdtem velük gyakorolni, mind meghaltak. Ennek az volt az oka, hogy nem ettek gabonát, csak gyümölcsöt fogyasztottak. Ha húst ettek, kétszer szedtek a tányérjukra; ha bort ittak, kiürítették a kupájukat. Szellemük rendezetlen és tompa volt. A gabona éltető ereje nem töltötte meg őket. Látásuk és hallásuk zavarossá vált, s nem tiltották a kicsapongást. Megkérdeztem, hogy mi ennek az oka. Arra hivatkoztak, hogy a *Laozi* azt mondja: „Elvesz belőlük és ismét elvesz belőlük, s végül elérkezik a nem-cselekvéshez."[146] Követőinek minden nap el kell venniük belőle. Én azonban úgy látom, hogy [vágyaik] minden nap növekedtek. Így aztán mindegyik meghalt, mielőtt megértette volna az Ég parancsát.[147] Yao, Shun, Zhou herceg és Konfuciusz közül egyik sem élt száz évig, mégis a későbbi nemzedékek ostoba emberei úgy kívánták elérni a végtelen életet, hogy étkezésükben tartózkodtak a gabonától. Milyen szomorú!

32. Betegség és egészség

Kérdés: A taót gyakorlók azt mondják, hogy képesek legyőzni a betegségeket és soha nem betegednek meg. Anélkül, hogy akupunktúrát vagy gyógyfüveket alkalmaznának, meggyógyulnak. Valóban így van ez? Miért van akkor, hogy a buddhisták megbetegednek és akupunktúrára meg gyógyfüvekre szorulnak?

Mouzi válasza: A *Laozi* azt mondja: „Ha valamely létező (*wu* 物) ereje teljében megöregszik, akkor elmondhatjuk, hogy nem a tao szerint él. Aki pedig nem a tao szerint él, az korai halállal pusztul

---

[146] Hivatkozás a *Laozi* 48. fejezetére: „Aki tanulással foglalkozik, az napról napra gyarapodik [tudásban]; aki a *tao* szerint él, az napról napra csökken [vágyak dolgában]. Elvesz belőlük és ismét elvesz belőlük, s végül elérkezik a nem-cselekvéshez (*wuwei* 無爲). A nem-cselekvés számára pedig nem létezik olyan, amit ne tudna megtenni. Az Égalatti megnyerése csak a nem-dolgoztatás (*wushi* 無事) révén lehetséges. Aki dolgoztat (*youshi* 有事), sohasem tudja megnyerni az Égalattit." Lásd TŐKEI 1962: II. 34.

[147] Utalás a *Lunyu*re (2.4): „A mester mondotta: »Amikor tizenöt éves voltam, a tanulás foglalt el; amikor harminc, már szilárdan álltam; amikor negyven, nem tévelyegtem többé; amikor ötven, megértettem az Ég parancsát (*tianming* 天命); amikor hatvan, fülem kifinomodott; és amikor hetven lettem, már követhettem szívem kívánságát, mégsem hágtam át semmi előírást.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 57.

el."[148] Csak akik már elérték a taót, azok nem születnek meg. Ha nem születnek meg, akkor nem lesznek erejük teljében. Ha nem lesznek erejük teljében, akkor nem öregednek meg. Ha nem öregednek meg, akkor nem betegednek meg. Ha nem betegednek meg, akkor nem enyésznek el. Ezért tartotta Laozi nagy szerencsétlenségnek teste létezését.[149] Wu király megbetegedett, és Zhou herceg az Éghez könyörgött.[150] Konfuciusz súlyosan megbetegedett, és Zilu kérte, hogy imádkozhasson érte.[151] Úgy látom, hogy a szent emberek mind voltak betegek, nem láttam még olyat, hogy megmenekülhettek volna a betegségektől. Shennong megkóstolta az [ízét a különböző] füveknek, mégis néhány tucatnyi ember majdnem meghalt azoktól.[152] A Sárga Császár lehajtotta a fejét, és Qi Bo 岐伯 akupunktúrával kezelte.[153] Ez a három szent talán nem ér fel a mai taoista gyakorlókkal? Ha alaposan megvizsgálod ezeket a szavakat, az elegendő lesz, hogy feladd [elképzeléseidet].

33. Különbség a tanítások között

Kérdés: Valamennyi tanítás ugyanarról a nem-cselekvésről szól. Te mégis különbséget téve, rangsorolod őket, s így kételyeket ébresztesz a tanulókban. Szerintem ez felesleges és haszontalan.

Mouzi válasza: Ha mindent fűnek neveznének, akkor nem lehetne kifejezni a különböző füvek természetét. Ha mindent fémnek ne-

---

[148] Idézet a *Laozi* 55. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 36. Ugyanez a szöveg fordul elő a 30. fejezetben is, amelyet Tőkei Ferenc a következőképpen fordít: „Ha a dolgok (*wu* 物) elérik erejük teljét, elöregszenek. [Az erőszak] tehát ellentmond a *taó*nak. A *taó*nak ellentmondani pedig: korai halál." Lásd TŐKEI 1962: II. 27.

[149] Utalás a *Laozi* 13. fejezetére: „Mert éppen akkor lesz osztályrészem nagy szerencsétlenség, ha számomra csak saját énem létezik. Ha azonban elérem, hogy ne [csak] saját énem létezzék a számomra, akkor miféle szerencsétlenségben lehetne részem?" Lásd TŐKEI 1962: II. 21.

[150] Utalás a *Shujing*re. Lásd. LEGGE 1893: III. 354.

[151] Utalás a *Lunyu*re (7.34): „Amikor a mester súlyos beteg volt, Zilu arra kérte, hogy imádkozhassék érte. A mester így szólt: »Van [erre példa]?« Zilu azt felelte: »Van. Hiszen a Gyászbeszédekben (*lei* 誄) is olvashatjuk: 'Imádkozunk érted a fenti [égi] és lenti [földi] szellemekhez!'« A mester erre azt mondta: »Elég régóta imádkozom én már.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 87–88.

[152] Shennong az Isteni Földműves, aki az embereknek megtanította a földművelést.

[153] Qi Bót, a Sárga Császár segédjét tekintik az akupunktúra feltalálójának.

veznének, akkor nem lehetne kifejezni a különböző fémek természetét. [A dolgok] lehetnek azonos fajtájúak, ám természetük ettől még különböző. Ha minden dologgal így van, akkor talán a tanításokkal más a helyzet? Régebben Yang Zhu és Mo Di eltorlaszolta a konfuciánusok útját, kocsijuk nem tudott előrehaladni, a követőik nem tudtak előrelépni. Menciusz megnyitotta az utat, s így tudták, hogy mit kell követni. Mikor Shi Kuang 師曠 mester citerán játszott, bízott benne, hogy utána is lesznek zeneértők. A szent emberek megalkották a törvényeket, azt remélve, hogy a későbbi nemes emberek figyelembe veszik azokat. Amikor a követ és a jádét egy dobozba rakták, Yi Dun 猗頓 nagyon mérges lett.[154] Mikor a cinóbervörös és a lila ütötte egymást, Konfuciusz sóhajtott.[155] Nem a nap és a hold nem világít, hanem a felhők takarják el a fényüket. Nem a Buddha taója nem helyes, hanem az önösség elfedi a közöset. Ennélfogva különbséget teszek. Zang Wen 臧文 bölcsességét és Wei Sheng 微生 egyenességét nem méltányolta Konfuciusz, s szavai megváltoztatták a világot.[156] Hogyan is lehetnének feleslegesek és haszontalanok?

34. A buddhista tanok közvetett megismerése

Kérdés: Kigúnyolod a halhatatlanokat, lenézed a furcsa dolgokat, nem hiszel a halhatatlanság útjában. Miért csak abban hiszel, hogy a Buddha útja a megszabaduláshoz vezet? Buddha idegen földön élt, soha nem tetted a lábad arra a földre, szemeddel nem láttad azt a helyet. Csak az írásokat olvasva elhiszed [Buddha] cselekedeteit. Aki csak a virágot szemléli, nem látja a magot. Aki az árnyékot nézi, nem látja az alakot. Talán téves a [hited]!

Mouzi válasza: Konfuciusz azt mondta: „Ha megvizsgáljuk egy ember cselekedeteit, ha megállapítjuk tetteinek okait, és ha megtud-

---

[154] Yi Dun az i. e. 5. században élt, s azzal szerzett hírnevet magának, hogy nagy vagyont halmozott fel.

[155] Utalás a *Lunyu*re (17.17): „A mester mondotta: »Gyűlölöm a bíbort, mert meglopja a vöröset; gyűlölöm Zheng 鄭 hangjait, mert összezavarják az ünnepi muzsikát; gyűlölöm az éles nyelvet, mert romlásba dönti az országot s a családokat.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 146–147.

[156] Utalás a *Lunyu*re (5.17): „A mester mondotta: »Zang Wenzhong olyan épületet emeltetett egy nagy teknősbéka számára, amelyben az oszlopfők hegyekkel, a tetőgerendák pedig moszatokkal voltak ékesítve. Hogy nevezhetnénk tehát bölcsnek?«" Lásd TŐKEI 1962: I. 73. Továbbá (5:23): „A mester mondotta: »Ugyan ki mondhatná, hogy Weisheng Gao egyenes ember! Hiszen amikor valaki ecetet kért tőle, ő a szomszédjától kért, azt adta oda.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 75.

juk, mi teszi megelégedetté, akkor vajon el tud-e rejtőzni előlünk?" Régen Zhou herceg a kormányzásról kérdezte Lü Wangot 呂望,[157] és tudta, hogyan fogja végezni. Azon a napon, amikor Yan Yuan fogatra szállt, látta, hogy Dong Yebi 東野畢 hogyan hajtja fogatát, s ebből tudta, hogy tönkre fogja tenni azt.[158] Zi Gong szemtanúja volt Zhu és Lu fejedelmei találkozójának, s világossá vált előtte, hogy meg fognak halni.[159] Konfuciusz meghallgatta Kuang mester citerajátékát, és felismerte Wen király erényét.[160] Jizi 季子 meghallgatta az országok zenéit, s így ítélte meg szokásaikat.[161] Miért is kellett volna [Buddha szülőföldjére] tenni a lábam, s [saját] szememmel látni [azt a helyet]?

35. A khotani szerzetesek

Kérdés: Mikor Khotanba utaztam, számos alkalommal találkoztam szerzetesekkel és a tao követőivel. Bíráltam őket, de senki nem tudott válaszolni, inkább meghátráltak. Sokan megváltoztatták szándékukat és átalakították gondolkodásukat. Csak téged nehéz megváltoztatni.

Mouzi válasza: Mikor a könnyű tollpihe a magasban széllel találkozik, elrepül. Mikor az apró kavicsot a völgyben patak vize érinti, elsodródik. A Tai-hegyet azonban a forgószél sem mozdíthatja, a hatalmas sziklát a sebes áradat sem ragadhatja magával. A szilvafa lombozata lehullik az első harmatra, a fenyő és cédrus azonban nehezen válik meg leveleitől. A taónak a követői, akikkel találkoztál, biztosan nem rendelkeztek széles tudással, s nem sokat láttak még, így aztán feladták. Az én állhatatosságom azonban kifogyhatatlan. Nem is szólva azokról, akik valóban megértették a taót! Még nem

---

157 Lü Wang, másképpen Tai fejedelem Qi állam első uralkodója volt.

158 Ezt a történetet a *Zhuangzi* örökíti meg, azonban nem Yan Yuan, hanem Yen He az, aki előre látja Dong Yebi kudarcát. Lásd WATSON 1968: 206.

159 A *Zuozhuan* mondja el, hogy Zi Gong a szertartás végrehajtásának módjából következtetett erre. Lásd LEGGE 1893: V. 791.

160 *A történetíró feljegyzései*ben olvashatjuk, hogy Konfuciuszt lenyűgözte Xiang mester játéka, s Wen király hatását sejtette. A zenész elárulta, hogy valóban Wen király szerezte a darabot. Lásd CHAVANNES 1895–1905: 349–351.

161 Jizi korai bölcs volt, akit Wu államból Lu államba küldtek követségbe. A *Zuozhuan* beszámol arról, hogy a különböző vidékek dalait meghallgatva alkotott ítéletet egy-egy terület lakóinak jelleméről. Lásd LEGGE 1893: V. 549–550.

hallottam olyat, hogy Konfuciusz a rabló Zhi 跖 nyomán járt volna,[162] vagy Tang 湯 és Wu 武 Jiét 桀 és Zhout 紂 utánozta volna.[163]

36. A nyugalom gyakorlása a taoizmusban

Kérdés: A halhatatlanok módszere az, hogy ősszel és télen nem esznek, vagy a szobába lépnek, s hetekig nem jönnek ki. Ez a legtökéletesebb nyugalom. Én ezt tisztelem és nagyra értékelem. Buddha taója miért nem ilyen?

Mouzi válasza: Ha délre mutatsz, s északnak hiszed, az nem tévedés? Ha a nyugatot keletnek véled, az nem tudatlanság? A bagollyal együtt a főnixen nevetsz? Miközben tücsköt és gilisztát fogsz, a teknős és a sárkány előtt hencegsz? A nemes ember nem értékeli, ha a kabóca nem eszik. A szentek nem tartják fontosnak, hogy a béka és a kígyó üregekben rejtőzik. Konfuciusz azt mondta: „Az égi és földi természetek közül az emberé a legértékesebb."[164] Még nem hallottam, hogy a kabócát és a kígyót tisztelte volna. Valóban, a jelen nemzedékben van olyan, aki a palkaszárt rágja és félrelöki a fahéjat és gyömbért, megveti az édes ízeket, s ecetes lét szürcsöl. Egy szőrszál parányi ugyan, de mégis látható, ha alaposan szemügyre vesszük. A Tai-hegy hatalmas, mégse látja az, aki háttal áll neki. A szándékot illetően [az ember] lehet gondos vagy gondatlan, az értelme pedig lehet éles vagy életlen. Lu államban a Ji 季 klánt tisztelték, míg Konfuciuszt lenézték.[165] Wu államban pedig bölcsnek tartották Pi főminisztert, és mellőzték [Wu] Zixut.[166] Hogyan is lennének meglepőek a kételyeid?

---

[162] Zhi híres rabló volt, akit Zhuangzi gyakran említ. A 29. fejezet Konfuciusz és Zhi párbeszédét írja le.

[163] Jie és Zhou a Xia- és a Yin-dinasztia kegyetlen uralkodói voltak, Tang és Wu pedig a Yin- és a Zhou-dinasztia erényes alapítói.

[164] A *Lunyu*ben nem található meg ez a mondat, de Dong Zhongshu Konfuciusz mondásaként idézi. Lásd PELLIOT 1920: 420. 423. j.

[165] Konfuciusz a *Lunyu*ben (3.1) bírálja a Ji családot, ennek ellenére a klánt nagy tisztelet övezte, míg Konfuciuszt nem becsülték meg. „Kongzi 孔子 azt mondta a Ji 季 család fejéről, akinek az udvarában nyolc sorban táncoltak a táncosok [az ünnepeken], hogy ha ezt megengedheti magának, akkor ugyan mit nem engedhetne meg magának." Lásd TŐKEI 1962: I. 61.

[166] Wu Zixu Fu Chai király alatt szolgált, azonban kegyvesztett lett, 484-ben öngyilkosságra kényszerítették. Testét üstben megfőzték, majd zsákba varrták, s a folyóba dobták. A legenda szerint nyugtalan lelke a vízbe fojtotta a figyelmetlen embereket. Wang Chong ezt cáfolja. Wu Zixu helyére Bo Pit nevezték ki, aki azonban az állam összeomlását idézte elő.

37. Elkerülhetetlen a halál?

Kérdés: A taoista gyakorlók azt vallják, hogy Yao, Shun, Zhou, Konfuciusz és hetvenkét tanítványa nem haltak meg, hanem halhatatlanokká váltak. A buddhisták azonban azt hangoztatják, hogy az embernek meg kell halnia, senki nem kerülheti ezt el. Hogyan lehetséges ez?

Mouzi válasza: Ezek babonás, képtelen kijelentések, nem a szentek szavai. A Laozi azt mondja: „Ha pedig az ég és föld sem képes hosszan tartó dolgokra, hogyan csinálhatna ilyet az ember?”[167] Konfuciusz azt mondta: „Mikor elhagyja ezt a világot, a szülőtisztelet örökké megmarad.”[168] Áttekintettem a hat művészetet, és átnéztem a krónikákat. Yao meghalt.[169] Shunt a Cangwu- 蒼梧 hegyen temették el. Yu sírja a Kuiji- 會稽 hegyen található, Bo Yi és Shu Qi sírjai pedig a Shouyang- 首陽 hegyen. Wen király meghalt, mielőtt megdöntötte volna Zhou hatalmát. Wu király távozott az élők sorából, mielőtt Cheng 成 király felnőtt volna.[170] Lejegyezték, hogy Zhou herceg megváltoztatta a temetési [rítusait], s Konfuciusz két pillérről álmodott.[171] Bo Yu 伯魚 előbb halt meg, mint az apja.[172] Zilut 子路 miszlikbe aprították és ecetben pácolták.[173] Bo Niuról 伯牛 azt mondta [Konfuciusz], hogy ez a végzete, [amikor az meghalt.][174] Azt mond-

---

[167] Idézet a *Laozi* 23. fejezetéből. Lásd TŐKEI 1962: II. 24–25.

[168] Utalás a *Lunyu*re (14.39), azonban az eredetiben nem a halálról van szó, hanem a visszahúzódásról. „A mester mondotta: »A kiváló emberek közül egyesek visszavonulnak a világtól. Vannak, akik [egy-egy] területről vonulnak vissza, mások [tiszteletlen] külső megjelenés miatt vonulnak vissza, ismét mások pedig [ellentmondó] szavak miatt.«” Lásd TŐKEI 1962: I. 129–130.

[169] Az *Írások könyve* jegyzi le, hogy Yao huszonnyolc év után meghalt, s az emberek a szülőknek kijáró hároméves gyászt viseltek érte. Lásd LEGGE 1893: III. 40.

[170] Wu király Cheng király apja volt. Wu király halála után a gyermek Cheng helyett Zhou herceg kormányzott.

[171] A *Szertartások könyve* lejegyzi, hogy Konfuciusz arról álmodott, hogy két oszlop között halotti szertartást hajtanak végre. Nem sokkal később meghalt. Lásd LEGGE 1885: 27, 138–139.

[172] Konfuciusz fiát hívták Bo Yunek.

[173] A *Szertartások könyve* írja, hogy Zilu, Konfuciusz tanítványa ilyen körülmények között halt meg. Lásd LEGGE 1885: 27, 123–124. Valójában csatában halt meg, miközben urát védte.

[174] Utalás a *Lunyu*re (6.8): „Amikor Boniu beteg volt, a mester meglátogatta. Az ablakon át megfogta a kezét és így szólt: »El fog pusztulni; ez az elrendelt sorsa! Ilyen ember, és ilyen betegségbe esett! Ilyen ember, és ilyen betegségbe esett!«” Lásd TŐKEI 1962: I. 78.

ják, hogy Zeng Shen 曾參 kitakarta a lábait [a halálos ágyán].[175] Yan Yuanról 顏淵 megjegyzik, hogy sajnos rövid életű volt, és a palántához hasonlítják, amely nem virágzik ki.[176] Ezek [a példák] mind a klasszikusokban találhatók, a szent emberek tökéletes szavai. A klasszikusok és a kommentárok ennek bizonyítékai, és az emberek mindennapi tapasztalatai is ezt igazolják. Hát nem ostobaság azt mondani, hogy nem haltak meg?

Utószó

Kérdés: A te magyarázatod igazán tökéletes, még nem hallottunk hozzá foghatót. Az érveidet miért éppen harminchét pontban foglaltad össze? Valamilyen mintát követsz?

Mouzi válasza: A szélben forgó és repülő virágsziromnak köszönhetően felfedezték a szekér kerekét, a vízben sodródó üreges fának köszönhetően megalkották a csónakot és evezőlapátot, a pók hálóját [megfigyelve] helyeztek el hálókat, a madárnyomokat vizsgálva találták fel az írást. Ha van minta, akkor könnyű elkészíteni valamit; ha azonban nincs, akkor nehéz. Láttam, hogy a buddhista szútrák lényegét harminchét kategóriában foglalják össze, s Laozi könyve a taóról szintén harminchét fejezetből áll.[177] Így ezeket tekintettem mintának.

Amikor a kételkedők meghallották ezt, félelemmel vegyes tisztelet ébredt bennük, elsápadtak, összekulcsolták kezüket, felálltak ülőhelyükről, alázattal földre borultak, és azt mondták: „Ostobák és tudatlanok vagyunk, sötétségben élünk. Ostoba szavakat mondtunk, nem törődtünk [a szavainkból következő] boldogsággal és szerencsétlenséggel. Most meghallottuk parancsaidat, s olyan gyorsan, mint ahogy a forró víz megolvasztja a havat, kérünk, hogy változ-

---

[175] Lásd 50. jegyzet.

[176] Utalás a *Lunyu*re (6.2, 9.20): „Ai 哀 fejedelem megkérdezte, hogy a tanítványok közül ki szereti igazán a tanulást. Kongzi felelve neki így szólt: »Itt volt Yan Hui 顏回, ő igazán szerette a tanulást. Haragját nem vitte át igaztalanul másra, nem esett kétszer ugyanabba a hibába, szerencsétlenségére azonban rövidre volt szabva a sorsa, és meghalt. Manapság senki sincs [hozzá fogható]. Senkiről sem tudok, aki igazán szeretné a tanulást.«" „A mester mondotta Yan Yuanről: »Mennyire sajnálom [a halálát]! Mindig csak előrehaladni láttam, sohasem láttam megtorpanni.«" Lásd TŐKEI 1962: I. 76, 96.

[177] A harminchét kategória a megvilágosodás harminchét tényezője (bódhipaksika).

tasd meg érzelmeinket, tisztítsd meg a tudatunkat, alakíts át bennünket. Kérünk, hogy az öt fogadalmat megtehessük, s világi hívőkké válhassunk."

Felhasznált irodalom

BALÁZS, ÉTIENNE. 1976. *Gazdaság és társadalom a régi Kínában*. Budapest, Európa.

BODDE, DERK. 1967. *China's First Unifier: A Study of the Ch'in Dynasty As Seen in the Life of Li Ssu*. Hong Kong, Hong Kong University Press.

CHAVANNES, EDOUARD. 1895–1905. *Les Mémoires historiques de Se-ma Ts'ien*. Paris, E. Leroux.

CH'EN, KENNETH. 1964. *Buddhism in China: A Historical Survey*. Princeton, Princeton University Press.

FORKE, A. 1962. *Lun Heng: Wang Ch'ung's Essays*. 2 vols. Princeton, Princeton University Press.

FUNG YU-LAN. 2003. *A kínai filozófia rövid története*. Budapest, Osiris.

GERNET, JACQUES. 1956. *Les aspects économiques du bouddhisme dans la société chinoise du Ve au Xe siècle*. Saigon.

GILES, HERBERT. 1898. *A Chinese Biographical Dictionary*. London.

GIRARD, FRÉDÉRIC. 2004. *Traité sur l'acte de foi dans le Grand Véhicule*. The Izutsu Library Series on Oriental Philosophy 2, Tokyo, Keio University Press.

HAKEDA YOSHITO. 1967. *The Awakening of Faith Attributed to Aśvaghosha*. New York, Columbia University Press.

HAMAR IMRE. 1994. „A »csak-tudat« buddhista iskola tantételei: Lankávatára szútra." In FEHÉR JUDIT (szerk.) *Tibeti buddhista filozófia*. Budapest, Orientalisztikai Munkaközösség–Balassi Kiadó, 59–76. (Történelem és kultúra 11.)

HAMAR IMRE. 1995. „A csak tudatosság logikai bizonyítása." In FEHÉR JUDIT (szerk.) *Buddhista logika*. Budapest, Orientalisztikai Munkaközösség–Balassi Kiadó, 61–78. (Történelem és kultúra 12.)

HO, HWOK MAN–JOANNA O'BRIEN. 1990. *The Eight Immortals of Taoism: Legends and Fables of Popular Taoism*. New York, Meridian.

KEENAN, JOHN. 1994. *How Master Mou Removes our Doubts: A Reader-Response Study and Translation of the Mou-tzu Li-huo-lun*. Albany, State University of New York Press.

KOHN, LIVIA. 1995. *Laughing at the Tao: Debates among Buddhists and Taoists in Medieval China*. Princeton, Princeton University Press.

LAI, WHALEN. 1981. „Emperor Wu of Liang on the Immortal Soul, Shen Pu Mieh." *Journal of American Oriental Society* 101.2: 167–175.

LAU, D. C. 1970. *Mencius*. London and New York, Penguin.

LE BLANC, CHARLES. 1985. *Huai-nan Tzu: Philosophical Synthesis in Early Han Thought*. Hong Kong, Hong Kong University Press.

LEGGE, JAMES. 1885. *The Li Ki*. Sacred Books of the East, Vols. 27–28. Ed. MAX MÜLLER. Oxford, Clarendon Press.

LEGGE, JAMES. 1893. *The Chinese Classics*. 5 vols. Oxford, Clarendon Press.
LIEBENTHAL, WALTER. 1952. „The Immortality of the Soul in Chinese Thought." *Monumenta Nipponica* 5.8: 327–396.
LIEBENTHAL, WALTER. 1968. *Chao Lun, The Treatises of Seng-chao*. Hong Kong, Hong Kong University Press.
LIU, MING-WOOD. 1987. „Fan Chen's Treatise on the Destructibility of Spirit and its Buddhist Critics." *Philosophy East and West* 37.4: 402–428.
LIU, MING-WOOD. 1994. *Madhyamaka Thought in China*. Leiden, E. J. Brill.
MAJOR, JOHN. 1993. *Heaven and Earth in Early Han Thought: Chapters Three, Four and Five of the Huainanzi*. Albany, State University of New York Press.
MASPERO, HENRI. 1901. „Le songe et l'ambassade de l'empereur Ming: Étude critique des sources." *Bulletin de l'École francaise d'Extrême-Orient* 10: 95–130.
MATHER, RICHARD. 1976. *Shi-shuo Hsin-yü: A New Account of Tales of the World, by Liu I-Ch'ing with Commentary by Liu Chün*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
P. SZABÓ SÁNDOR. 2003. *A kínai erkölcs és a szülők tisztelete*. Budapest, Kossuth Kiadó.
PELLIOT, PAUL. 1920. „Meou-tseu ou les doutes levés: Traduit et annoté." *T'oung-pao* 19: 255–433.
POROSZ TIBOR. 1995. *Lótusz szútra*. Budapest, Farkas Lőrinc Imre Kiadó.
REN JIYU. 1988. *Zhongguo fojiao shi*. Beijing, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe.
ROBINSON, RICHARD. 1967. *Early Mādhyamika in India and China*. Madison, University of Wisconsin Press.
SALÁT GERGELY. 2003. *Büntetőjog az ókori Kínában. Qin állam törvényei a shuihudi leletek alapján*. Budapest, Balassi Kiadó. (Sinológiai Műhely 3.)
SCHMITHAUSEN, LAMBERT. 1987. *Ālayavijñāna: on the Origin and the Early Development of a Central Concept of Yogācāra Philosophy*. Tokyo, The International Institute for Buddhist Studies.
TOKIWA DAIJŌ. 1911. „Kan-min guhosetsu no kenkyū." *Tōyō Kyōkai Chōsabu* 10: 1–49.
TŐKEI FERENC. 1962. *Kínai filozófia* I–III. Budapest, Akadémiai Kiadó.
TŐKEI FERENC. 1993. *Kínai buddhista filozófia*. Budapest, Orientalisztikai Munkaközösség–Balassi Kiadó. (Történelem és Kultúra 10.)
TSUKAMOTO ZENRYŪ. 1985. *A History of Early Chinese Buddhism From Its Introduction to the Death of Hui-yüan*. LEON HURVITZ (tr.), Tokyo–New York–San Francisco, Kodansha International LTD.
WAGNER, RUDOLF. 2000. *The Craft of a Chinese Commentator – Wang Bi on the Laozi*. Albany, State University of New York Press.
WALDRON, WILLIAM. 2003. *The Buddhist Unconscious – The ālaya-vijñāna in the context of Indian Buddhist thought*. London–New York, Routledge Curzon.
WATSON, BURTON. 1968. *The Complete Works of Chuang Tzu*. New York, Columbia University Press.
WEINSTEIN, STANLEY. 1987. *Buddhism under the T'ang*. Cambridge, Cambridge University Press.

WRIGHT, ARTHUR. 1959. *Buddhism in Chinese History*. California, Stanford University Press.
YÜ YINGSHI. 1987. „'O Soul, Come Back!' A Study in the Changing Conceptions of the Soul and afterlife in Pre-Buddhist China." *Harvard Journal of Asiatic Studies* 47: 363–395.
ZÜRCHER, ERIK. 1959. *The Buddhist Conquest of China: The Spread and Adaptation of Buddhism in Early Medieval China*. 2 vols. Leiden, E. J. Brill.

Mutató

A

Ai 哀 fejedelem (Lu-beli 魯) 30, 65, 68, 291
alkímia 81, 82, 90, 145, 178, 189, 193

B

Bai Qi 白起 36, 37
Bai Shi sheng 白石生 159
Ban Biao 班彪 14, 15, 67
Ban Gu 班固 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 31, 40, 41, 52, 54, 67, 69, 71, 72
Ban Zhao 班昭 14, 16
Bao Jing 鮑靚 79
Bian He 卞和 129, 279
Bian Que 扁鵲 261
Bo He 帛和 176, 177
Bo Ji 伯姬 263
Bo Qi 伯奇 127
Bo Yi 伯夷 66, 214, 273
Buddha 203, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 245, 250, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 266, 267, 270, 271, 272, 276, 277, 279, 280, 282, 284, 287, 288, 289
buddhizmus 8, 9, 99, 189, 197, 235, 236, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 253, 280
büntetés 17, 21, 22, 46, 47, 49, 51, 56, 61, 68, 69, 71, 272

C

Cangjie 倉頡 190
Cao Cao 曹操 99, 117, 118, 193
Cao Shen 曹參 38, 45
Cao Siwen 曹思文 249
Cao Zhi 曹植 97, 99, 117
Chao Fu 巢父 275
Chaofu 巢父 119, 275
Chen Anshi 陳安世 164, 165, 228
Chen Chang 陳長 173
Chen Ping 陳平 38, 58, 59
Chen Xiang 陳相 269
Chen Yongbo 陳永伯 179
Chen Zengzu 陳增族 179
Cheng Wei 程偉 178, 179
Cheng 成 (Lu-beli 魯) 30, 65
Cheng 成 király (Zhou-dinasztia) 72
Chengdi 成帝 császár (Han-dinasztia) 56
Chisongzi 赤松子 98, 138
Chunyu 淳于 46
csonkítás 244

D

Daibing 戴丙 231
Dan Zhu 丹朱 272
Daoan 道安 236, 244
Dazhang 大章 109
Deng Ai 鄧艾 183
Di Xuan 帝軒, ld. Huangdi.
Di 狄 270
Dong Yebi 東野畢 288
Dong Zhong jun 董仲君 177
Dong Zhongshu 董仲舒 125, 289
Dong Zhuo 董卓 126, 127
Dongfang Shuo 東方朔 85
Dongling Shengmu 東陵聖母 174
Duangan Mu 段干木 275

F

Fan furen 樊夫人 173
Fan Ye 范曄 16
Fan Zhen 范縝 248, 249, 250
fangshi 方士 (mágus) 120, 124, 193
Fayu 法羽 244
Fei Zhangfang 費長房 126
Feng Gang 鳳綱 160
Feng Hu 風胡 129

Feng Jing 馮 敬 48
Feng Junda 封君達 184
Fu Xi 伏羲 262
Fu Yi 傅毅 276

G

Gan Bao 干寶 79
Ganshi 甘始 27, 184
Gao Xing 高行 264
Gao Yao 咎繇 35
Gaoyao 皋陶 272
Ge Chaofu 葛 巢甫 195
Ge Hong 葛洪 8, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 114, 126, 128, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 185, 189, 192, 193, 194, 196
Ge Ti 葛悌 78
Ge Xi 葛系 77
Ge Xuan 葛玄 77, 80, 81, 193, 195
Gong Mingyi 公明義 281
Gong Shu 工輸 272
Gong Song 宮嵩 177
Gong Yu 貢禹 39
Gonggong 共工 26
Gou Jian 勾踐 124
Gu Huan 顧歡 238
Guan Fu 灌夫 128
Guan Shuping 灌叔平 164, 165
Guan Yu 關羽 182, 199
Guan Zhong 管仲 29, 30
Guang Chengzi 廣成子 153, 221
Gun 鯀 27
Guoyu 國語 18, 22, 26, 30, 73, 128
Gushou 瞽叟 270

H

halhatatlan(ok) 8, 77, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 141, 142, 144, 145, 148, 156, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 170, 172, 173, 177, 179, 183, 184, 185, 186, 203, 204, 214, 228, 240, 247, 289
Han Gaozu 漢高祖 15, 37, 38, 45, 68
Han Wudi 漢武帝 38, 85, 90, 94, 107, 120, 122, 136
Han Xin 韓信 58
He Chong 何充 250
Hebo 河伯 272
Helü 闔廬 32, 36
Heshang Gong 河上公 180, 181
Hou Hanshu 後漢書 14, 15, 16, 73, 114, 115, 123, 126, 131, 140, 185, 237
Houji 后稷 110
Huainanzi 淮南子 18, 24, 73, 109, 114, 131, 138, 293
Huan Xuan 桓玄 250, 251, 252
Huan 桓 fejedelem (Qi-beli 齊) 29, 30, 34, 35, 36, 124
Huandou 讙兜 27
Huang Ba 黃霸 54
Huang Chuping 皇初平 138, 161
Huang Chuqi 皇初起 161
Huang Luzi 黃盧子 169
Huangdi 黃帝 26, 86, 89, 98, 109, 112, 116, 120, 126, 135, 153, 170, 201, 216, 221, 266
Huangshan Jun 黃山君 160
Hugong 壺公 126
Hui 惠 (Wei-beli 魏) 32, 45, 68, 110, 220, 291, 293
Huitong 慧通 237
Huiyuan 慧遠 245, 250, 251, 252
Huo Guang 霍光 127
Huzi 狐子 128

J

Ji Han 嵇含 78
Ji Kang 嵇康 78, 98, 99, 175
Ji Shuye 嵇叔夜, ld. Ji Kang.
Ji 箕 grófja 265
Jiao Jian 郊閒 116
jiaodi 角抵 (viaskodás) 31
Jie 桀 33, 36, 289
Jingdi 景帝 császár 46, 50, 51, 52, 62, 63
Jizi 季子 288
Juedongzi 絕洞子 (Barlangi Mester) 168, 169

K

Kang Senghui 康僧會 245
Kang 康 király (Zhou-dinasztia) 72
katonai adó (*tianfu* 田賦) 21, 27, 28, 30, 45
Keenan, John 238, 241, 256, 292
konfucianizmus 8, 22, 80, 242
Kongcongzi 孔叢子 98
Kuang Heng 匡衡 95
kútföldrendszer (*jingtian* 井田) 27

L

Lao Dan 老聃, ld. Laozi.
Lao Laizi 老萊子 119
Lao Peng 老彭 115
Laojun 老君 81, 171, 227, 228
Laozi huahu jing 老子化胡經 252
Laozi 老子 35, 81, 98, 133, 140, 150, 180, 186, 191, 193, 205, 206, 215, 226, 227, 240, 252, 253, 255, 257, 258, 261, 262, 264, 266, 267, 268, 269, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 282, 284, 285, 286, 290, 291, 293
Le Zichang 樂子長 162
Li Shaojun 李少君 85, 90, 91, 107, 120, 125
Li Shiqi 酈食其 110
Li Wenyuan 李 文淵 154
Li Yiji 酈食其 38
Li Yiqi 李意期 126, 182, 183
Liji 禮記 78, 114, 131, 241, 267
Ling Shouguang 靈壽光 176
Ling 靈 herceg (Chu-beli 楚) 124
Ling 靈 herceg (Qi-beli 齊) 128
Lingbao 靈寶 81, 138, 193, 195, 196, 197, 217, 219, 234
Lingbao wufu jing 靈寶五符經 193
Liu Gang 劉鋼 173, 174
Liu Jun 劉峻 237
Liu Qiu 劉虯 236
Liu Xiahui 柳下惠 275
Liu Xiang 劉向 80, 94, 98, 107, 118, 129, 138
Liu Xuande 劉玄德 182
Liu Yan 劉彥 255
Lu Ban 魯班 112, 233
Lu Cheng 陸 澄 236
Lu Jia 陸賈 38, 97
Lu Nüsheng 魯女生 184
Lu Wenshu 路溫舒 53, 67
Luan Da 欒大 90, 107, 120, 124, 126
Lunheng 論衡 78, 81, 97, 104, 131
Lunyu 論語 14, 31, 34, 35, 39, 43, 60, 64, 65, 66, 70, 71, 72, 73, 110, 111, 119, 130, 131, 261, 274, 277
Lü Shang 呂尙 37
Lü Wang 呂望 261, 288

M

Ma Huang 馬皇 116
Ma Ming sheng 馬鳴生 169
Maspero, Henri 26, 27, 40, 74, 101, 133, 237, 293
Meng Ben 孟賁 110
Min 愍 (Qi-beli 齊) 32, 111, 272
Modun 冒頓 127
Mouzi lihuo lun 牟子理惑論 8, 97, 98, 236, 238, 241, 250, 252
Mu 穆 király (Zhou-dinasztia) 21, 29, 40

N

Nan Bofeng 南伯逢 162
Nan Wei 南威 120
Nie Zheng 聶政 263
Ning Qi 寧戚 271
Ning Wuzi 甯武子 278
Niu Ai 牛哀 114

O

Ouye 歐冶 112

P

Pei Kai 裴楷 180
Pei Songzhi 裴松之 139
Peng Yue 彭越 58
Pengsheng 彭生 128
Pengzu 彭祖 98, 138, 142, 154, 155, 156, 159, 160

Q

Qi Bo 岐伯 286
Qi Xie 齊諧 109
Qi 棄, ld. Houji.
Qian Lou 黔婁 120
Qin Jing 秦 景 277
Qin Shi Huangdi 秦始皇帝 36, 85, 86, 87, 89, 90, 94, 107, 120, 122, 135, 243
Qiong Shu 邛疏 116
Qu Yuan 蘧瑗 132, 278, 279

R

Rong Cheng gong 容成公 177
Rong Yi 戎夷 123
Ru Shou 蓐收 128
Ru Zhong 儒仲 123
Ruan Cang 阮倉 130, 138

S

Sanmiao 三苗 27
Sengzhao 僧肇 246

Sengyou 僧佑 237
Shan Bao 單豹 111
Shang Chen 商臣 127
Shangqing 上清 82, 139, 194, 195
Shang Yang 商鞅 32, 37, 43, 276
Shanhaijing 山海經 90, 131, 280
Shao Weng 少翁 90, 92, 93
Shaoweng 少翁 (Qi-beli 齊) 127
She Zheng 涉正 175, 176
Shen Buhai 申不害 43
Shen Fen 沈汾 98
Shen Sheng 申生 128
Shen Wentai 沈文泰 154
Shenji 臣績 247, 248
Shennong 神農 109, 266, 269, 283, 286
Shenxianji 神仙集 127
Shenxianzhuan 神仙傳 8, 80, 81, 107, 116, 118, 126, 130, 131, 136, 137, 139, 153, 185
Shenzi 申子, ld. Shen Buhai.
Shi Kuang 師曠 91, 281, 287
Shiji 史記 29, 32, 36, 37, 38, 44, 46, 48, 50, 51, 52, 58, 59, 60, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 114, 120, 123, 127, 128, 131
Shiming 釋名 100, 131
Shu Sun 叔孫 272, 273
Shuhai 豎亥 109
Shujing 書經 25, 27, 36, 40, 41, 56, 66, 67, 69, 71, 72, 73, 78
Shuli Ji 樗里疾 110
Shun 舜 27, 35, 47, 63, 65, 69, 70, 109, 242, 260, 261, 262, 266, 269, 270, 271, 272, 273, 279, 285, 290
Shuowen jiezi 說文解字 17, 73, 87, 131
Shusun Tong 叔孫通 38
Shuxiang 叔鄉 (Jin-beli) 41
Si király 思 (Chen-beli 陳) 117
Sima Qian 司馬遷 85, 86, 89, 119, 162, 216
Sima Xiangru 司馬相如 123
Sorsisten (Siming 司命) 151
Su Liu 宿瘤 120
Sui He 隨何 110
Suiren 燧人 109
Sun Bin 孫臏 32
Sun Chuo 孫綽 245
Sun Qing 孫卿, ld. Xunzi.
Sun Wu 孫武 32
Suqiang 素姜 128

T

Tai Bo 泰伯 263
Tai Gong 太公 216
Taipingjing 太平經 98, 103, 104, 131
Taishan Laofu 太山老父 179
Taishang Laojun 太上 老君 191, 200, 201, 205, 234
Taiyang Nü 太陽女 168
talizmánok 80, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 215, 222, 228
Tang Gongfang 唐公 昉 166, 167
Tang 唐, ld. Yao.
Tao Hongjing 陶弘景 139
Tao Zhu 陶朱 120
Tavaszok és őszök krónikája (*Chunqiu* 春秋) 31
Tiying 緹縈 46
Tokiwa Daijō 237, 293

W

Wang Bi 王弼 246, 293
Wang Chong 王充 78, 81, 97, 104, 105, 289
Wang Jian 王翦 36
Wang Jun 王君 177
Wang Lie 王烈 175
Wang Mang 王莽 7, 15, 55, 96, 126
Wang Mi 王謐 135, 251
Wang Xing 王興 183
Wang Yuanzhi 王遠知 85
Wang Zhongdu 王仲都 178
Wang Ziqiao 王子喬 116, 132
Wang Zun 王遵 277
Wei Boyang 魏伯陽 80, 82, 162, 163
Wei Sheng 微生 287
Wen 文 (Jin-beli 晉) 29, 30, 34, 111, 120
Wen 文 császár (Han-dinasztia) 21, 45, 48, 180, 181, 182
Wen 文 császár (Wei-beli 魏) 35, 117, 275
Wen 文 király (Zhou-dinasztia) 33, 37, 42, 242, 250, 261, 262, 263, 271, 280, 288, 290
Wu Bei 伍被 172, 173
Wu Cheng 務成 261
Wu Huangdi 武皇帝, ld. Cao Cao.
Wu Qi 吳起 32, 37, 172
Wu Yan 無鹽 120
Wu 武 (Zhou-dinasztia) 286, 290
Wu 武 császár (Wei-dinasztia) 183
Wu 武 császár (Liang-dinasztia) 246, 247, 248, 250

X

Xi Fuji 僖負羈 273
Xia Yu 夏育 110

xian 僊, 仙 (halhatatlan) 100, 101, 156, 157
Xiang Yu 項羽 38
Xianjing 仙經 107, 108, 125
Xiao Chen 蕭琛 249
Xiao He 蕭[何 38, 44, 45
Xiao Ming 孝明 császár 276
Xiao Sun 孝孫 128
Xiao Yi 孝己 127
Xiaohui 孝惠 császár 45
Xiaojing 孝 景 50, 62, 244
Xiaowen 孝文 császár (Han-kori) 45, 46, 58, 60, 72, 180
Xiaoxuan 孝宣 63
Xinyu 新語 97
Xinyuan Ping 新垣平 60
Xishi 西施 120
Xiwangmu 西王母 96, 198
Xu Shen 許慎 190
Xu Xing 許行 269, 270
Xu You 許由 265, 266, 273, 275
Xuan Meng 宣孟 273
Xuan 宣 király (Zhou-beli 周) 34, 65, 128
Xuandi 宣帝 (Han-dinasztia) 53, 55, 63, 107
Xue Zhu 薛燭 129
Xun Yue 荀悅 97
Xunzi 荀子 17, 21, 33, 35, 68, 69, 73
Xuyou 許由 119

Y

Yan Jun 嚴 君 216
Yan Qing 嚴青 176
Yan Ying 宴嬰 110
Yang Fu 陽膚 43
Yang Huo 陽貨 283
Yang Xi 楊羲 97, 119, 194
Yang Xiong 揚雄 97, 119
Yangshenglun 養生論 98
Yanjian 燕簡 128
Yao 27, 69, 70, 109, 119, 225, 242, 260, 261, 262, 265, 266, 269, 270, 272, 279, 285, 290
Yi Di 儀狄
Yi Dun 猗頓 120, 287
Yi Yin 伊尹 37, 127, 271
Yin Shou 尹壽 261
Yin Xi 尹喜 98
Yu Dingguo 于定國 54
Yu Ju 豫苴 280
Yu Ping 庾冰 250
Yu Qing 虞卿 273
Yu Rang 豫讓 263
Yu 虞, ld. Shun.
Yuan Xian 原憲 120, 266
Yuan 元 császár 21, 39, 65, 178, 280
Yuzi 玉子 (Jáde mester) 167

Z

Zang Wen 臧文 287
Zengzi 曾子 43, 262, 272
Zhang Cang 張蒼 48
Zhang Daoling 張道陵 80, 170, 171, 191, 193
Zhang Jue 張角 140
Zhang Liang 張良 38, 85
Zhang Sang 長桑 167
Zhang Shizhi 張釋之 46
Zhang Tan 張譚 52, 95
Zhang Tang 張湯 52
Zhang Xiu 張修 140
Zhang Yi 張毅 111, 276
Zhang Zhen 張震 167
Zhang 章 császár 14
Zhao Gao 趙高 126, 127
Zhao Yu 趙禹 52
Zhao 昭 (Qin-beli 秦) 32, 36, 41, 65
Zheng Chang 鄭昌 54
Zheng Jun 鄭君 215
Zheng Yin 鄭隱 78, 81, 193
Zhi Li 枝離 114
Zhi 跖 289
Zhong Huang 中黃 159
Zhong Shanfu 仲山父 57
Zhou Bo 周勃 58, 59
Zhou 周 herceg 127
Zhou 紂 33, 36, 289
Zhouli 周禮 28, 40, 60, 73, 126, 267
Zhu Fu 朱符 237
Zhu Hao 朱皓 237
Zhu Shixing 朱士行 237
Zhuan Xu 顓頊 154
Zhuang Zhou 莊周, ld. Zhuangzi.
Zhuangzi 81, 84, 105, 109, 111, 112, 114, 117, 119, 129, 131, 138, 265, 288, 289
Zhuanxu 顓頊 26, 109
Zi Gong 子貢 261, 265, 288
Zichan 子 產 41, 42
Zichang 子長, ld. Sima Qian.
Zilu 子路 31, 35, 65, 266, 268, 286, 290
Zong Bing 宗炳 246
Zou Yan 鄒衍 89, 94
Zuo Ci 左慈 78, 81, 118
Zuo Rong 笮融 254
Zuozhuan 左傳 25, 28, 30, 36, 39, 41, 67, 73, 83, 122, 123, 128, 131, 272, 288